Sv. JAZAFAT

Vacłaŭ Panucevič

Śv. JAZAFAT
Archijap. Połacki
1623-1963

REFERAT čytany na Tydni
Chryścijanskaj Jednaści
19 studzienia 1963

Chicago 1963

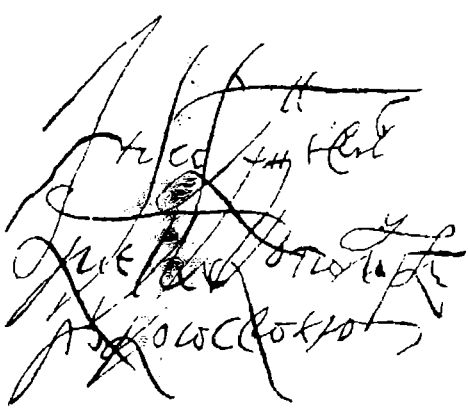

Św. JAZAFAT archijapiskap Połacki

Adkryvajučy II Vatykanski Sabor, Papa Jan XXIII paklikaŭ na jahonaha p a t r a n a dy ŭspamahalnika našaha śviatoha mučanika JAZAFATA KUNCEVIČA, archijapiskapa Pałackaha, jaki addaŭ svajo życcio za spravu chryścijanskaj jednaści j za adzinstva našaha Biełaruskaha Narodu.

Užo dziela hetaj nahody śv. Jazafat zasłuhoŭvaje na toje, kab voś padčas hetaha Vunijnaha Tydnia zaniacca jahonaj asobaj, jahonaj dziejnaściaj i rolaj, jakuju jon adyhraŭ u našym narodzie. Druhoj i, mahčyma, pavažniejšaj pryčynaj jość toje, što vakoł śv. Jazafata maskoŭskaja tak śvieckaja jak i carkoŭnaja litaratura časoŭ carskich i sučasnych, balšavickich, stvaryła m i t lutaj nienaviści da hetaha śviatoha, chočučy ačarnić jaho i ŭsiu našuju Carkvu ŭschodniaha abradu. Za rasiejskaj prapahandaj idzie ŭkrainskaja dy biełaruskaja, jak histaryčnaja varožaja spadčyna. U jaje pradstaŭleńni śv. Jazafat symbal hvałtu, nasilla, "dušachvactva" - postrach dla viernikaŭ.

Usia hetaja nienaviść Maskvy da Jazafata Kunceviča vynikaje z toj znamianitaj roli, jakuju jon adyhraŭ u našaj nacyjanalnaj Carkvie, asabliva paśla svajoj śmierci, jak śviaty mučanik. Imienna, dziakujučy roskvicie našaje Carkvy i kultu śv. Jazafata, na praciahu sotniaŭ hadoŭ naš narod zdoleŭ zbierahčy svaju duchovuju niezaležnaść i samabytnaść, mima maskoŭskaj navały j žudasnaj rusyfikacyi. Tam na našych uschodnich ziemlach: u Smalenščynie, Sievierščynie, Čarnihaŭščynie, Pskoŭščynie, - dzie nie siahała našaja nacyjanalnaja Carkva i kult śv. Jazafata, tam nia było zapory dla

maskoŭskaha nastupu.

Vymoŭnym prykładam lutaj nienaviści Maskvy da śv. Jazafata jość viedamy fakt z 1705h. kali car Piotr I., uvajšoŭšy ŭ Viciebsk, zahadaŭ u pieršuju čarhu źniščać u cerkvach i damoch abrazy śv. Jazafata., a ŭ Połackaj śviatoj Safii pierad abrazom śv. Jazafata ŭłasnaručna zasiek 3 bazyljançaŭ za ich stojkaść u viery, za ich pašanu da śviatoha. Hadoŭ 70-t paźniej z padobnaj nienaviściaj zahadvała Kaciaryna II. usiudy zniščać abrazy śv. Jazafata na akupovanaj terytoryi. Nienaviść hetaja ŭłaścivaja j sučasnym biazbožnickim uładarom Maskvy, choć abrazy j kult śv. mučanika daŭno ŭžo źniščanyja na našych ziemlach.

Voś-ža ŭ siłu ŭsiaho skazanaha, nam nieabchodna spynicca nad postaciaj śv. Jazafata, prahledzieć jahonyja pavodziny j tuju epochu, u katoraj jon žyu, i rolu dy zasłuhi dla našaha narodu.

* * *

Śv. Jazafat naradziŭsia kala 1580 hodu ŭ Uładzimiery Vałynskim z abiadniełaha šlachockaha pravasłaŭnaha rodu Kuncevičaŭ. Chrosnaje jaho imia było Jan. Jazafat - imia manaskaje, pryniataje ŭ 1604 h. pry ŭstupleńni ŭ Śviatatroicki manastyr bazyljanaŭ u Vilni.

Sučasnaja ŭkrainskaja litaratura, a za joj i našaja *) na asnovie taho faktu, što śviaty Jan-Jazafat Kuncevič radziŭsia ŭ Uładzimiery Vałynskim, ličać jaho ukraincam. Adnak rod Kuncaŭ abo Kuncevičaŭ-biełaruskaha (histaryčna - litoŭskaha) pachodžańnia. U dakum. rod hety viedamy ad 1494 h., kali to Maćko Kuncevič, budučy na słužbie ŭ vajavody Trockaha, atrymaŭ ad Alaksandra, vial. kniazia 8-m

---

*)Ks.A.Stankievič, BOŽAJE SŁOVA, Vilnia'38.

słužyłych ludziej. Paźniej (1511-1529) jon-ža byŭ civunom trockim, a ŭ hadoch 1524-29-namieśnikam lepunskim i vołkanickim. Inšy z rodu Kuncevičaŭ, Jakub Kuncevič, u 1504-1523 byŭ namieśnikam vołkanickim i lepunskim, u 1511-23, kaniuchom dvornym litoŭskim i trockim dy laśničym Horadzieńskim, a pad kaniec žyćcia -Vasiliskim starastaj. Kmita Kuncevič Sakovič u 1522-1525 byŭ namieśnikam Vilenskim, paźniej dziaržaŭcaj Viłkamirskim. Viedamyja taksama z dakumantaŭ vychadcy z rodu Kuncevičaŭ: Kaspar-namieśnik Barysaŭski (1525), potym maršałak Hastaŭta, vajavody Vileńskaha; dalej Maciej, Ivan, namieśnik jurborski Bony (1536-48), mytnik Kovieński ŭ 1540 h. Dalej Fiedar, charuży Horadzieński (1578) *). Voś-ža j baćka Jana-Jazafata Kuncevača, jak patomak służyłaj šlachty nie majučy ziamielnaj majemaści, zajmaŭsia handlam u Ŭładzimiery Vałynskim, majučy ŭ Biełarusi rodavyja suviazi. Tamu to nie prypadkova 16 letni junak apynuŭsia ŭ Vilni, vysłany starym Kuncevičam dziela navuki handlu ŭ znajomaha, a mahčyma j dalokaha svajaka, Vilenskaha kupca **).

---

*)Adam Boniecki, Poczet rodów w wielkim Ks. Litewskim w XV i XVI wieku, Warszawa, 1883, b. 162-163.

**)Praciŭniki Jazafata Kuncevača admaŭlali jamu, jak i inšym vunijnym biskupam, šlachockaha pachodžańnia. Tak npr. Vałynski pasoł Łaurenci Drevinski na sejmie 1620 h. u svajoj pramovie ab kryŭdach pravasłaŭnych miž inšym skazaŭ: "Chto nie znaje taho, što ciapierašni - jak jon siabie nazyvaje - archijapiskap Połacki rodam z Ŭładzimiera, syn Kunca, šaŭca, a zrabiŭšy z taho sabie imia šlachockaje, nazyvaje siabie Kuncevičam. Chtož taho nie bačyć, što ciapierašni pieramyski ŭładyka, proźviščam Šyška, radziŭsia ź śvinara..." Dakumantarnyja vyvučeńni adnosna b. Pieramyskaha ŭstanaŭlajuć, što biskup Šyška

Čas navuki maładoha Kuncevača ŭ Vilni ŭ kupca Jacynta Papoviča (1596-1604) - heta para vialikich padziejaŭ na relihijnym hruncie ŭ V. K.Litoŭskim. Ustanaŭleńnie ŭ Maskvie patryjarcha ŭ 1589 h. i zamacavańnie teoryi III Rymu pahražała V.K.L. jašče bolš, jak pierad hetym, umiešvańniem hetaj ahresyjnaj krainy ŭ relihijnyja spravy našaha narodu, a cieraz heta vieścila novyja navały. Kab zabiaśpiečycca pierad Maskvoj, była praviedziena Bieraściejskaja Vunija ŭ 1596 h. Vyklikała jana zrazumiełuju

---

Chłapiecki zusim nia byŭ vunijatam a pravasłaŭnym dy ŭ časie sojmu 1620 h. byŭ užo pamioršy. Dobranskij, Istoria episkopov epar. Pieremyslskoj,b.26. Hruševskij, VII,447.Z hetaha bačym, jakuju vartaść majuć vyskazyvańni Drevinskaha adnosna Kuncevičavaha baćki, Haŭryły. Haŭryła Kuncevič (žonka Maryna)byŭ radnym u mahistracie Ŭładzimirskim: "Patre Gabriele, Consule eiusdem civitatis (scil. Vladimiriae in Volhynia), et matre Marina"- čytajem u dakumantach, Vełykyj, I,121. Šlachockaść baćki Kuncevača śćviardžaje jahony herb ź biełaj ružaj; hladzi Alphonse Guépin, Saint Josaphat, Martyr de l'unité catholique, Paris, 1874, v.I,341.
Ab Jacyncie Papoviču hl. u Vełykaha I,174: Fuit a servitiis cuiusdam mercatoris, civis Vilnensis et consulis, nomine Hyacinthi Popovicii. Dom Papoviča znachodziŭsia niedaloka mahistratu j manastyra śv. Trojcy, kudy časta zachodziŭ małady Kuncevič. Par. Erika Unger-Dreiling, Josafat, Vorkaempfer und Martyrer fuer die Einheit der Christen, Wien, 1960, 71 i nast. Aprača prachtyki handlovaj, Jan Kuncevič u volnych chvilinach zajmaŭsia čytańniem relihijnych knihaŭ dy tahačasnaj palemičnaj litaratury, pavyšajučy hetakim čynam svaju adukacyju. Lubiŭ taksama prysłužyvać u carkvie dy piajać u chory.

reakcyju niezdavolenych elementaŭ pad pravadnictvam kn. Kanstancina Astroskaha tym bolš, što jaje padtrymoŭvali tak Maskva, jak i Turcyja. Jak viedajem užo ŭ časie Bierašciejskaha Saboru Turki pierakinuli ŭ Rečaspalituju protasinkieła Nikifara, dziela zryvu Saboru. Hety turecki ahient, schopleny spačatku Žamojskim, byŭ vyzvaleny kn. Astroskim dy pad jaho achovaj arhanizavaŭ kontrsabor u Bierašci dy abłažyŭ klatvaj prystupiŭšych da Jednaści. Takim čynam adrazu paŭstała vostraja baraćba tak pry dapamozie palemičnaj litaratury, jak šyrokaj ahitacyi na sojmikach i sojmach, dy ŭ abaronie pierajmanaj carkoŭnaj majemaści i cerkvaŭ Vunijaj, jakaja ŭ siłu pierachodu da jaje ŭsich litoŭskich (biełaruskich) japiskapaŭ i balšyni archimandrytaŭ, dy ŭ siłu pryznańnia Karalom za adzina-praŭnuju,- pačała zamacoŭvać svaje pazycyi. Mačała ruki ŭ zmahańni j Maskva, jakaja padbuchtorvała tak kazakaŭ, jak i pravasłaŭnyja bractvy na našych ziemlach. Užo ŭ 1596 h. Nalivajka i Łabada ŭ parazumleńni z kn. Astroskim vystupali, jak "abaroncy pravasłaŭja", narabiŭšy niamała kłopataŭ tak Litvie, jak i Polščy. Samym aktyŭnym pravasłaŭnym Bractvam było Śviatatroickaje ŭ Vilni, u jakim dziejničyŭ Ściapan Zyzani, ź jakim prychodziłasia zmahacca mitr. Rahozie jašče ŭ 1595 h.-h.jość pierad Bierašciejskaj vunijaj za buntavańnie narodu suprać japiskapatu. U 1599 h. Śviatatroicki manastyr pierajšoŭ da vunijnaj Carkvy, a carkoŭnaje Bractva z Zyzanim na čale pieraniasłosia ŭ manastyr śv. Ducha, pradaŭžajučy svaju dziejnaść.

Vošža sprečki, dyskusii, hutarki, narakańni etc byli na paradku dnia tahačasnaha žyćcia, asabliva ŭ Vilni. Jany byli na pasiedžańniach Vilenskaha mahistratu dy, mabyć, u domie Papoviča, dzie žyu j pracavaŭ Jan Kuncevič. Takim čynam Kuncevič taksama nia tolki piera-

žyŭ usie hetyja padziei jak navočny śviedka, ale vyras dy nabraŭ śviedamaści, razabraŭšysia pa čyjoj staranie praŭda.

Nastup na vuniju z samaha pačatku byŭ nie mały. Katalictva było słaboje dy varožaje da ŭschodniaj Carkvy. Bušavała pratestanstva, asabliva kalvinizm i aryjanstva. Voś-ža ŭ 1599h. i pravasłaŭnyja niezdavolenyja elementy ŭtvaryli źviaz z pratestantami, tak zv. Konfederacyju *), jakaja ŭ 1601 i 1603 hh. sarvała sojmy, a taksama ŭ 1606 vyklikała paŭstańnie ŭ Polščy tak zv. rokaš Zebrzydoŭskaha.

Spryjalnaj umovaj na toje, što, mima ŭsich pieraškodaŭ, Unija ŭdzieržałasia dy źjadnała prychilnikaŭ, byli vydatnyja jaje mitrapality, jak Hipacy Paciej i Jazep Rucki z casoŭ Kuncevača.

Adam-Hipacy Paciej były sudzia i kaštalan Bieraściejski, absalvent Krakaŭskaj akademii i nadvorny Žyhimonta Aŭgusta ŭnios svaje viedy j vydatnaje stanovišča na karyść Jednaści. Budučy spačatku biskupam Uładzimirskim, spryčyniŭsia, što Nikifar, hałoŭny inspirant carkoŭnaj apazycyi, byŭ uziaty pad sud, jak turecki špijon biez duchoŭnaha sanu. Jak taki byŭ zasudžany na źniavoleńnie a potym na banicyju. Dziakujučy jamu, viedajučamu zakony, udałosia ŭdzieržać carkoŭnuju majemaść pierad sudovymi pracesami, uźniatymi praciŭnikami Jednaści. Pad jaho apiekaj jak mitrapality (1600-1613) uzmacoŭvaŭsia duchova Kuncevič, jak manach, i śviatar, tym bolš, što jon viedaŭ dobra baćkoŭ Jazafata.**)

---

*)Kanfaderacyja prav. z pratest. utvoranaja była 18 travienia 1599 u Vilni. Dokum. obj. ist. Zapadnorussk. kraja...Spb. 1865, 188-196.

**)Erika Unger-Dreiling, Jozafat, 42-51. Hipacy Paciej arhanizavaŭ u Śviatatroickim manastyry ŭ 1601 h. duch. seminaryju, što

Čytajučy rezalucyju pratestancka-pravasłaŭnaha Źjezdu ŭ Vilni ź 1599 h., majecca ŭražańnie, što byccam praciŭniki Jednaści byli mocna pakryŭdžanyja. U rezalucyi čytajem:"Užo duchoŭnyja praśvitary, śviatary, ministry dy prapaviedniki našy za addanaść svajoj viery - praśledujucca roznymi sposabami. Ich atakujuć i na ich napadajuć u chatach, ich abražajuć, rabujuć, vysyłajuć, prahaniajuć, pazbaŭlajuć ziemlaŭ j majemaści, što,z kryŭdaj dla ich naščadkaŭ, razdajecca jak paśmiertnaje. Ich chapajuć na adkrytych darohach i ŭ miestach Rečy Paspalitaj, ich zamykajuć u turmy j paddajuć niečuvanym mukam, bjuć, topiać i zabivajuć. A na ich miesca staviać i zahadvajuć nam, dy prymušajuć nas słuchacca pastyraŭ, katoryja pavodla nas zjaŭlajucca adstupnikami ad uschodnich patryjarchaŭ i katorym, jak my razumiejem, beneficyi, razdavanyja JM Karalom, nijak nie naležacca, pakolki hetkija byli zamacovanyja za vieravyznańniami, nie padparadkavanymi Rymskaj Carkvie" *).

Na samaj spravie heta nabor słoŭ, a nie faktaŭ. Nastup jakraz byŭ viedzieny praciŭnikami Jednaści, jakija mieli kudy lepšyja mahčymaści ad vunijnaha japiskapatu. Ani mitrapalit, ani vunijnyja biskupy nia byli dapuščanyja ni da Sojmu ni da Senatu z pravam hołasu. Pany j mahnaty kali pakidali pratestanctva abo pravasłaŭje hreckaj juryzdykcyi dyk pierachodzili ŭ łacinstva j baranić Vunii nie chacieli. Praciŭniki Vunii, aprača šmatlikaha pradstaŭnictva ŭ Sojmie j Senacie, pasłuhoŭvalisia jašče adnoj zbrojaj - padkupnictvam senataraŭ i ŭradnikaŭ łacińnikaŭ.

---

praisnavała da 1621 h. Tut Kuncevič zapaznaŭsia z studentami i pad ich upłyvam sam pačaŭ navuki.

*) Biełorussia v epochu feodalizma, t.I, 381, Miensk 1959.

Sam karol Žyhimont Vaza, mima spahadańnia Vunii, vydavaŭ i paśla Bieraściejskaj vunii pryvilei j hramaty carkoŭnyja tym pravasłaŭnym, jakija nie schacieli dałučycca da źjednanaj Carkvy. Tak napr. 21 sakavika 1597 hodu karol vydaŭ hramatu mahileŭskim pravasłaŭnym miaščanam na zaćvierdžańnie carkoŭnaha Bractva pry Spaskim manastyry, dazvalajučy nia tolki svabodnaje vykonvańnie ŭsich relihijnych praktykaŭ, ale ŭtrymoŭvańnie škoły i inšych kulturnych ustanovaŭ *). Inšaj hramataj Žyhimont pryznavaŭ Vilenskamu pravasłaŭnamu Bractvu, paśla taho, jak archimandryt śviatatroickaha manastyra dałučyŭsia da Unii (1599), zbudavać carkvu śv. Ducha i manastyr dy pieraniaści tudy Bractva, školu, drukarniu i h.d. U vyniku hetaha prava bratčyki pakinuli ŭ śviatatroickim manastyry hołyja ścieny, zabiarajučy ŭsio bahaćcie z saboju **). U 1601 h. karol zhadziŭsia zapisać u sejmovaj kanstytucyi žadańni pratestantaŭ j pravasłaŭnych nastupnaha źmiestu: usie sudovyja pracesy j prysudy ŭ relihijnych spravach kasujucca; karol zapeŭnivaje, što jon u budučyni budzie razdavać pravasłaŭnyja beneficyi "ludziom tylko relligiey właśnie greczkiy!" Hetaja pastanova, jak pieramoha inšaviernikaŭ, dała novuju advahu j śmiełaść praciŭnikam Jednaści. Na novym sejmie 1603 h. jany zdabyli novyja ŭdačy, a pajmienna: 1) karol na žadańnie pravasłaŭnych pasłoŭ, padtrymanych šmatlikimi inšymi hałasami, adłučyŭ Kieŭski piačerski manastyr ad mitrapolii (hramataj z 29 vier.1599 jon byŭ pryznany karalom za mitr. Paciejam) dy dazvoliŭ vybirać archimandryta pavodla starych zvyčajaŭ; 2) spyniena była sprava z žydzičynskim manastyrom i banicyja niekatorych asobaŭ***).

---

*)AZR t.IV, SPB 1851, 170-173.

**)Joseph Rutski, Relatio ŭ vyd. Vełykyj, I/9.

***)Arch.JuZR,II,5 i 6; Žukovič, Sejmovaja borba prav. zapadn.russk. dvor. s cerk.unij. 431.

Na čarhovym sojmie 1605 h. apazycyja ŭžo była kiravanaja kancleram polskim Janam Zamojskim. U instrukcyi Bełzkaha sojmiku, tvory Zamojskaha, vysuniena była sprava "zaspakajeńnia pravasłaŭnych" dy skasavańnia vunii. U sejmovym prajekcie kanstytucyi, havarysłasia ab adchileńni ŭsich pracesaŭ i prysudaŭ u relihijnych spravach; ab tym, što vunijaty majuć zastacca tolki da śmierci na svaich miascoch, a ŭsie vakantnyja stanoviščy buduć addavacca tolki pravasłaŭnym, što da vunii nie prystupili; ab adnaŭleńni pravasłaŭnaha japiskapatu*). Da zaćvierdžańnia karalom hetaj Kanstytucyi nie dajšło tolki tamu, što sam karol Žyhimont nie pahadziŭsia na formułku kanstytucyi; na pratesty apazycyi, sam sarvaŭ narady Sojmu, a mitr. Pacieju vydaŭ hramatu na paćvierdžańnie ŭsich pravoŭ pravasłaŭnaj carkvy ź 1511 h. Na asnovie hetaha pryvileju farmalna ŭładaŭ mitr. Pacieja datyčyła "usich uładykaŭ j archiamandrytaŭ, ihumienaŭ, papoŭ, dyjakanaŭ i ŭsich cerkvaŭ, ni vyklučajučy nijakaj va ŭsioj dziaržavie -karonie polskaj i V.Kn.L.**)

Sojm 1605 h. pakazaŭ, što spravu Vunii padtrymoŭvaje adno karol Žyhimont, a kali tak, to zdavałasia praciŭnikam jaje, što jana chutka zhinie, tymbolš, što suprać vunii kancler, prymas, duchavienstva i balšynia polskich panoŭ. Apazycyja sprabavała abyjści karala. U tymža 1605 h. Vilenskaje Bractva (ciapier sviataduchaŭskaje) vystupiła z sudovym pracesam suprać mitr. Pacieja za zvarot śviatatroickaha manastyra, dzie była "rusinskaja" seminaryja duchoŭnaja dy padrychtoŭvalisia maładyja kadry na padmienu starejšaha duchavienstva. Spravaj kiravaŭ prafesar brackaj škoły Kiryła Łukarys, hrek,

---

*)Sokołowski, Przed Rokoszem. Rozpr.WH AU XV,201;**)Rch.Ju.ZR VI,139;

a za pryčynu słužyła sprava z Hrekovičam, byŭšym dyjakanam Bractva, jaki pierajšoŭ u juryzdykcyju mitr. Pacieja. Bractva stajała na tym stanoviščy, što ŭładyki-vunijaty stracili ŭładu nad pravasłaŭnymi hreckaj juryzdykcyi z chvilinaj pierachodu pad juryzdykcyju Papy. Mit. Paciej znoŭ uvažaŭ, što jon, jak mitrapalita, maje prava nad usioj uschodniaj Carkvoj Rečy-Paspalitaj. Vilenski Trybunał vykazaŭsia pa staranie Bractva j zasudziŭ Hrekoviča. Paciej zviarnusia da karala. Karol skasavaŭ pastanovu Trybunału j novaj hramataj zamacoŭvaŭ duchoŭn. ŭładu mitrapalita. Ale Hałoŭny Trybunał nanova razhledziŭsy spravu, znoŭ vynies pastanovu nie karysnuju dla Pocieja. *) Karol znoŭ nałažyŭ veta, ale tut užo pryjšło da kanfliktu miž karalom a respublikanskaj ustanovaj. Heta pryviało (miž inšymi pryčynami) da viedamaha rokašu 1606-07 hh., u jakim relihijnyja damahańni adyhryvali važnuju rolu..**) U svaich rezalucyjach praciŭniki Unii damahalisia, kab mitrapalita i ŭładykaŭ skiniena, beneficyi im zabrana, a na ich miesca stavili-sia ludzi "pasłušenstva patryaršaha", šlacheckaha pachodžańnia, miascovym abyvatelam, vybranym svabodnaj elekcyjaj. Usie pracesy i prysudy ŭ spravach relihijnych kab byli skasovany, a ŭsie sprečki adnosna carkoŭnaj juryzdykcyi ŭsich vieraŭ - vyrašali śvieckija sudy, ziemskija, haradzkija i trybunały***)

---

*) Čtenija,1859, t.III.; Akty Vil. Kom.VIII, 125; Akty JuZR,II,20.

**)Rokosz, 33; Žukovič, 488-492; Hołubjev, P. Mogiła, I,dad.11; Arch. JuZR II,1,69-72;

***)Arch. JuZR II,1, 69-72; Arch. JuZR II,1, 48 i nst.; Rokosz, 310, daje tekst prajektu kanstytucyi z karaleŭskaha tabaru: "u spravie rel. karol abiacaŭ nie razdavać dastojnaściaŭ i dobraŭ relihii hreckaj inakš jak tolki ludziam šlach. narodu ruskaha i relihii hreck."

I ŭreście na sojmie 1607 była pryniataja kanstytucyja, jakaja adpaviadała damahanniam praciŭnikam Jednaści. Voś važniejšyja jaje pastanovy:

"Zaspakojvajučy hreckuju relihiju, jakaja maje zdaŭnych svaje pravy, zapeŭnivajem,što dastojnaściaŭ j majemaści duchoŭnym nie budziem razdavać inakš, jak tolki zhodna ź ich fundacyjami i daŭnimi zvyčajami, pryznanymi našymi prodkami, pajmienna ludziam šlacheckaha rodu, rusinam, spraviadlivaj hreckaje viery, nie robiačy pieraškodaŭ ich sumleńniu i ich pravu, ani nie zabaraniajučy, ani nie pieraškadžajučy im u svabodnym adpraŭlańniu słužby božaj."

"Takža carkoŭnyja bractva hreckaj viery pakidajem pry ich pravoch i pryvilejach"...

"Pracesy j usiakija sudovyja akty dy banicyi, vydanyja va ŭsiakich sudoch Karony j V.Kn.Litoŭskaha na duchoŭnyja asoby, kasujucca i hetyja asoby ad ich zvalniajem"*).Aprača hetaj kanstytucyi karol ad siabie vydaŭ hramatu na paćvierdžańnie svabodaŭ j pravoŭ "religiey greckiey" **)

I tak, jak bačym, pieramoha była pa staranie praciŭnikaŭ Jednaści. Unija i tak słabaja silna zachistałasia. Ludzi ŭ śviatle novych pastanovaŭ Sejmu i hramataŭ Karala pierastali vieryć u tryvałaść źjadnańnia. Vyrazilasia heta dobra ŭ nastrojach ludziej j duchavienstva. Da vunijnaj śviatatroickaj Carkvy zachodziła nia bolš 20 viernikaŭ ***) u toj čas, kali śviataduchaŭskaja Carkva była pierapoŭniena.

I duchavienstva, katoraje raniej pierajšło da vunijnaj Carkvy, ciapier šukała łuč-

---

*)Akty ZR IV,176.
**)Tamža.
***)Rutski, Korsak u Vełykyj I/9,II/209.

naści z dyzunitami, abo pierachodzili da ich. Hetak utrymoŭvali tajnuju łučnaść z carkoŭnym bractvam śv. Duchaŭskaha manastyra śviatatroicki archimandryt Samuił Sienčyła i archi-preśbitar Bartłamiej Zaškoŭski, jahony pamočnik.

* * *

My šyrej pradstavili tahačasnyja padziei,kab zrazumieć, u jakich umovach znachodziłasia vunijnaja Carkva i rolu baraćbitoŭ za jaje. Małady Kuncevič, praktykant u kupca Papoviča ŭ casie hetych zmahańniaŭ pastaviŭ siabie pa staranie relihijnaj Jednaści.

Vialiki ŭpłyŭ na Kunceviča rabiŭ kantakt jaho z seminarystami, z jakich adzin, imieniem Henadź Chmialnicki, rodam z Turava, najbolš spryčyniusia da taho, što Kuncevič nie staŭ na storanu praciŭnikaŭ Unii. Jon až da mučanickaj śmierci Kunceviča byŭ jahonym pryjacielam i spaviadalnikam.

Pieršaja sustreča Chmialnickaha z Kuncevičam mieła miesca ŭ 1599 h. *) Chmialnicki źviarnuŭ uvahu na hetaha junaka dziela jahonaj bytnaści ŭ carkvie śv. Trojcy, prysłuhoŭvannia ŭ časie molbaŭ, ci piajannia ŭ nievialičkim chory. Paźniej zaviazałasia miž imi siabroŭstva, Chmialnicki dapamahaŭ Kunceviču ŭ atrymoŭvańni knižak z manastyrskaj biblijateki dy ŭ hutarkach razvažaŭ ź im roznyja cikavyja prablemy.

Mabyć, siabroŭstva hetaje j spryčyniłasia, što Kuncevič taksama vyrašyŭ stać u rady baraćbitoŭ za śviatuju spravu ŭ mamencie ciažkim.

Tamu jon

*) Vełykyj, I,174, II,222, II,216, II,219; Guépin, I,13. Diplom Sigismonti III,23.8.1599. Kuncevič znaŭsia taksama z praf. seminaryi Piotram Arkudyjusam jašče pierad sustrečaj z Chmialnickim. Chmialnicki ab hetym kaza: "Arcudius erat cum J. in particulari".

admoviŭsia ad prapanovy svajho haspadara Jac. Papoviča ažanicca z jahonaj dačkoj dy stacca pierajmalnikam handlovaha intaresu, a ŭ 1604 pastupiŭ u manastyr śv. Trojcy ŭ Vilni, a razam z hetym i ŭ duchoŭnuju seminaryju. Mieŭ tady pryblizna 24 hady žyćcia. Pryniaŭ imia Jazafata na asnovie ŭlublenaha apaviadańnia "Varłaam i Jazafat" na asnovie buddyjskaj lehiendy.*) Niedachopy ŭ raniejšaj školnaj padrychtoŭcy zmusili Jazafata addacca poŭnaściu navucy i pracy nad saboj. Jon razumieŭ, što małła być adukavanym śviatarom, treba svaim asabistym vysokim prykładam paciahvać inšych da Boha j maralnaści. Tamu to małady manach Jazafat paddajeca samym ćviordym manaskim praktykam ascetyzmu.

Chutka źviarnuŭ ŭvahu tak svaich vychalnikaŭ jak i znajomych svaim prykładnym, śviatym žyćciom. Pad manaskim abłačeńniem nasiŭ stała vałasieńnicu, spaŭ na hołych doškach, bičavaŭsia j paściŭ.

Vialikaj duchovaj padmohaj u jahonym manaskim i seminaryjnym žyćci byŭ prafesar Seminaryi, a potym archimandryt i mitrapalit Jazep Vielamin Rucki. **)

Rucki pachodziŭ z kalvinskaj siamji z Navahradčyny, jakaja, mabyć, prybyła z Maskvy ŭ časie vojnaŭ za Livoniju, i ad Žyhimonta Aŭgusta atrymała viosku Rutu. Małady Rucki ŭžo byŭ asymilovany z našym narodam i zachodniaj kulturaj. U maładaści byŭ taksama kalvinistam. Naradziŭsia ŭ 1573 h. Vucyŭsia ŭ kalvinskaj škole ŭ Navahradku, a potym u Vilni ŭ kalvinskaj akademii. Tut sutyknuŭsia z jezuitami dy za dazvołam svaich baćkoŭ pierajšoŭ u jezuickuju Vilenskuju akademiju. Paśla jaje skanče-

---

*)Erika Unger-Dreiling, Jozafat, 359.

**)Pelesz, Gesch. der Union d. ruth. Kirche, 1-2, Wien 1878,II/205; Guépin,I/32-40.

ńnia dalej vučyŭsia ŭ Prazie, dzie ŭ 1590 h. pierajšoŭ na katalictva. Nastupna studyjavaŭ na ŭniversytecie ŭ Wuerzburgu, dzie atrymaŭ stupień doktara filazofii. Viarnuŭšysia ŭ Vilniu za radaj jezuitaŭ pastanaviŭ addacca vunijnaj spravie dy skončyć tealohiju ŭ Rymie. Kali matka jamu nie pazvoliła być śviatarom i admoviła dać hrošaj na padarožža ŭ Rym, za radaj tychža a.a. jezuitaŭ dzieści kala 1596 hodu pieški udaŭsia da Rymu z rekamandacyjnym listom ad a. Boxa. Tam byŭ pryniaty ŭ hreckaj kalehii, jakuju skončyŭ u 1602 h. ź śviatarskimi paśviacinami. U 1603 h. viarnuŭsia ŭ Vilniu i staŭsia prafesaram duchoŭnaj seminaryi. U 1604 h., kali Kuncevič pastupaŭ u manastyr, Rucki byŭ užo Rektaram seminaryi.

Hruntoŭna adukavany, niezvyčajna zdolny j enerhičny, Rucki adrazu zdabyŭ luboŭ usich seminarystaŭ.

Rucki pa paru hadoch asabliva zapryjaźniŭsia z Kuncevičam, ščyra addanym spravie Vunii. Jany abodva stanoviacca promotarami vunii u seminaryi i manastyry: Rucki jak namieśnik archimandryta i rektar, Kuncevič jaho zastupnik pa haspadarčych spravach. Užo jak dyjakan Kuncevič adznačyŭsia aktyŭnaściaj na vonki manastyra. Vychodziačy na rynak, adviedvajučy chvorych i biednych, jon navučaŭ, pierakonvaŭ dy źjadnoŭvaŭ sabie ludziej, jakija štoraz bolš i bolš stali naviedvać śv. Troicki manastyr. Praciŭniki ź śv. Duchaŭskaha manastyra nazyvali jaho "dušachvatam". Pačuŭšy heta Jazafat z hordaściaj kazaŭ: "daj Boža, kab ja pierachapiŭ vas usich dla śviatoj Carkvy" *)

Bačačy hetkuju rupnaść dla spravy Vunii, jakaja ŭsim vydavałasia skončanaj, u 1608 archi-

---

*) Franciszek Bałotnicki, Św. Jozafat Kuncewicz męczeńnik Unii, Lwów 1917, 22.

mandryt śv. Troickaha manastyra ŭ Vilni Samuiĺ Sienčyĺa, mabyć, zhodna z instrukcyjami aktyvu śv. Duchaŭskaha manastyra, zahadaŭ Ruckamu vyjechać na misiju 20 km ad Vilni *),a paklikaŭšy da siabie Kunceviča, namaŭlaŭ jaho pierajści na bok pravasĺaŭnych, praciŭnikaŭ Vunii. Jon kazaŭ, što pieramoha ciapier pa staranie dyzunitaŭ, što Rucki viadzie da ĺacinstva, što staraja pravasĺaŭnaja viera ŭ niebiaspiecy.**) Ale Jazafat Kuncevič admaŭlaŭsia zhadzicca na plany Sienčyĺy. Aburany archimandryt uderyŭ dva razy ŭ tvar dyjakana Kunceviča dy, paklikajučysia na manaski abaviazak absalutnaj pasĺuchmianaści svaim staršym, zahadaŭ vysĺać da Ruckaha j navickoŭ-studentaŭ, jakija byli addanyja jamu, a na ich miesca pryniać kandydataŭ, jakija buduć dapuščanyja archimandrytam. Jazafat Kuncevič (byŭ jon staršym nad navičkami) pryniaŭ tak paščočyny jak i zahad Sienčyĺy z pakoraj, adnak, razumiejučy vialikuju niebiaśpieku dla spravy Vunii, jon nieadkĺadna źviarnuŭsia da a. Valentyna Fabrycaha SJ za radaj. Toj radziŭ zaraz-ža vyklikać u Vilniu a. Jazepa Ruckaha dy ŭsiu spravu nakiravać da mitrapalita Hipacaha Pacieja.***)

Pasĺaniec z listom ad Kunceviča znajšoŭ Ruckaha chvoraha na malaryju. Važnaść spravy nie ciarpieĺa najmienšaj zadzieržki. I Rucki viarnuŭsia zaraz u Vilniu, jakraz u toj čas, kali archimandryt Sienčyĺa prysoŭ spraŭdzić, jak jahony zahad ab vysyĺcy navickoŭ pravodzicca. Zrazumieĺaje byĺo abureńnie archimandryta na Kunceviča, jaki pakryžavaŭ jahonyja plany. Pakulšto jon skryvaŭ svajo abureńnie, dy rychtavaŭ z duchavienstvam śv. Duchaŭska-

---

*)Nazoŭ miascovaści niaviedamy. Vysyĺka Ruckaha byĺa ŭ travieni 1608,Guépin, I,77.
)Śviedč. Genad. Chmialnickaha, Vełykuj,II, 219 n.14; Rutski, Im. in Epist.133;*)Bore-

ha manastyra zmovu, kab zachapić manastyr śv. Trojcy. Z 11 pravasłaŭnych cerkvaŭ u Vilni tolki manastyr i carkva śv. Trojcy naležali da Vunii.

Praciŭnikam vielmi zaležała zachapić hety vunijny bastyjon nia tolki na Vilniu, ale daminujucy na ŭsiu Litvu (Biełaruś).

Mitr. Paciej u hetym časie byŭ u Varšavie, šukajučy abarony pravoŭ Vunii paśla sejmovaj kanstytucyi 1607h. Staraňni mitrapalita mieli niekatoryja ŭdačy. Pajmienna, mitr. Paciej załažyŭ pratest suprać jurysdykcyi śvieckaha Trybunału ŭ duchoŭnych spravach *). Karol zhadziŭsia z pratestam mitr. Pacieja dy ŭ drukovanaj redakcyi kanstytucyi pradbačvaŭsia duchoŭny departamant pry Trybunałach dla spravaŭ carkoŭnych u składzie 4 śvieckich sudździaŭ i 4 duchoŭnych ryma-katalikoŭ.

Atrymaŭšy list i spravazdaču ab padziejach, mitr. Paciej 27 červienia 1608 h. vysłaŭ hramatu ab adchileňni archimandryta Sienčyły dy jaho pamočnika Zaškoŭskaha ad zajmanych stanoviščaŭ dy vyznačyu na ich miesca Jazepa Ruckaha, jak archimandryta, a Kunceviča na pamočnika.**)

Ale Sienčyła nie chacieŭ ustupić z stanoviščа archimandryty. Jon zhodna z kanstytucyjaj 1607 h. źviarnuŭsia sa skarhaj u Hałoŭny Trybunał. Trybunał u śvieckim składzie t.zv."poŭny" (dzie zasiadali ŭ balšyni kalvinisty)vyrašyŭ spravu suprać mitr. Pacieja. Ale Paciej nie pryznaŭ hetakaj juryzdykcyi poŭnaha Trybunału zhodna z drukavanym tekstam kanstytucyi dy adklikaŭsia da duchoŭnaha (miašanaha) departmantu, dzie znajšoŭ vyjhryš spravy, bo śvieckija pradstaŭniki admovilisia ad udziału ŭ hetym departamancie. ***)

---

sky, Life of St. Josaphat, Martyr of the Unnion, N.Y.1955,91. *)Synopsis,Arch.sb.VI,93. **)Guépin,I,79; ***)Žukovič, Sejm. borba,I.

Prysud u karyść mitr. Pacieja duchoŭnaha departamantu vyklikaŭ pratest suprać schvalšavańnia tekstu kanstytucyi *). Padtrymoŭvaŭ ich Hałoŭny Trybunał, jaki až piać mitrapalitavych pracesaŭ vyrašyŭ "poŭnym" składam u karyść dyzunitaŭ. Heta vielmi padbadziorył praciŭnikaŭ Vunii, jakija ŭ chutkim časie pry dapamozie pastanovaŭ sudoŭ zachapili siłaj sabornyja cerkvy ŭ Kijevie, Navahradku, Miensku, Horadni, Bierašci i inš. U Vilni tolki śviatatroicki manastyr byŭ solaj u vačach dyzydentaŭ. Stan hetki zapanavaŭ u kancy 1608 h., kali tak Litva jak i Polšča byli zaniatyja maskoŭskimi spravami ŭ zviazku z Dymitram (Samazvancam), katory padpisaŭ umovu z Žyhimontam ab zvarocie Lićvie stračanych ziemlaŭ i pryniaćcia Vunii. Pakulšto razdavalisia hałasy, pakinuć zmahańnie miž vunijatami i nievunijatami, kab nie dražnić rasiejcaŭ.

A tymcasam mitr. Paciej šukaŭ abarony ŭ karaleŭskim nadvornym sudzie ŭ kantraversii miž Trybunałam a duchoŭnym departamantam, miž niedrukovanym i drukovanym tekstami kanstytucyi. Karaleŭski sud pry ŭdziele kanclera Lva Sapiehi kasavaŭ pastanovy "poŭnaha" Trybunału dy zamacoŭvaŭ pastanovy "miašanaha" departamantu. Ale pakulšto, heta nia mieła ŭpłyvu na isnujučy stan.

U kancy 1608 h. mitr. Paciej, prybyŭšy ŭ Vilniu, vyśviaciŭ Jazafata Kuncevača na prezbitera (śviatara) i pieradaŭ jamu nahlad za seminaryjaj.**) Rucki byŭ pastaŭleny staršym nad bazyljanskimi manastyrami, jakija jašče dziaržalisia Jednaści. Ciapier Jazafat Kuncevič stanovicca pradmietam ataki.

---

*)Synopsis, 1. Dekret Hałoŭnaha Lit. Trybunału z 1617 h. spaminaje ab hetym i daje stylizacyju kanstytucyi. Arch. sb. VI, 93.

**)Data vyśviačeńnia Jazafata niapeŭnaja. Guépin I, 110 padaje 1609 (leta). U dak. Veł. II, 218

10 śniežnia 1608 h. praciŭniki Jednaści zrabili ŭ śviaduchaŭskim manastyry zmovu, kab pierad pačatkam čarhovaha Sojmu, jaki ŭžo byŭ abvieščany dy ŭ siłu słuchaŭ, što budzie pryniata pastanova, ab udzieržańni najaŭnaha stanu,- zachapić usiudy zbrojnaj siłaj cerkvy ad vunijataŭ. Revalucyja była zaplanavanaja na 15.12. 1608 h. Pierad hetaj dataj daručana radnamu Duboviču mirnym sposabam pieraciahnuć Kunceviča.

Vośża Dubovič zaprasiŭ da siabie Kunceviča. Hety apošni, uziaŭšy svajho siabru Chmialnickaha, pajšoŭ da jaho. U Duboviča akazalisia inšyja radnyja. Ajca Henadzia Dubovič dyplamatyčna vyviaŭ u inšy pakoj i prasiŭ svaich synoŭ zaniacca hościam, a z Jazafatam adbyłasia intymnaja hutarka. "My viedajem, kazaŭ Dubovič, što vy, ajciec, dušoj staicie za spravu Božuju, za svoj narod i za pravasłaŭnuju vieru hreckaha abradu. Voś ciapier nadyšła chvilina, kab łacińnikami pryciskanaja rusinskaja carkva znoŭ uzvysiłasia. Usie papy jość z nami ŭ źviazie, tolki Vy staicio na staranie. Dałučyciesia da nas, addajcie siabie pravasłaŭnaj viery, a my ŭsie słužyć vam budziem!" Pry hetym radnyja, paŭšy na ziamlu, chililisia na noh Kunceviča. Kuncevič dziela svajoj pakory zabaraniŭ im pakłonaŭ pierad saboj, a ŭ spravie prapanovy, adkazaŭ, što ŭ tak pavažnaj spravie jon musić nadumacca, prasić Boha ab śviatło, dy daść adkaz zaŭtra na piśmie. Adychodziačamu radnyja skazali, što kali jon nie dałučycca ŭ praciahu tydnia, nie pabačyc bolš Vilni **)

Chmialnicki ŭspaminaje, što Jazafat byŭ vyśviačany ŭ 4 hady paśla zakonnaj prafesyi. Takim čynam heta mieła miesca ŭ kancy 1608, kali byŭ u Vilni mitr. Hipacy. Ab hetym śviedčać: a)stanovišča Jazafata, kazańni j syrejšy kantakt ź viernikami, b)adnosiny da jaho dyzydentaŭ. *)Veł. I,162,171,178.**)Veł. I,284,

Na druhi dzień adpisaŭ Kuncevič koratka: "na mianie nie različvajcie". Zmoŭniki tady sklikali naradu j pastanavili siłaj zachapić manastyr i carkvu śv. Trojcy, dy Ruckaha j Kunceviča zabić. Ab hetym danios mahistracki voźny Isak Kunceviču.*) Rucki zaraz paviadomiŭ ab zmovie Vilenskaha vajavodu, prosiačy abarony. I voś kali ŭ niadzielu ranieńka Kuncevič zazvaniŭ na tryvohu, prybiehła ŭzbrojenaja straž z zamku dy abstaviła manastyr śv. Trojcy dy udaremniła zadumany napad. Praciŭniki Jednaści zrazumieli, što zachapić siłaj manastyr śv. Trojcy im nia ŭdasca, tamu ciapier znienavidzieli asabliva Jazafata Kunceviča. Kali jon pajaŭlaŭsia na mieście, aktyvisty jaho beštali hruboj łajankaj, kidali bałotam, kamieńniami.**)

U mižčasie archimandryt Samuił Sienčyła byŭ vysłany śviataduchaŭskim manastyrom u Varšavu na Sojm ***)z damahańniem vydańnia ŭstavy ab skasavańni Vunii dy ŭdakładnieńnia kanstytucyi z 1607 h. Prybyli padobnyja delehacyi i ad inšych ziamiel. Adnak karol Žyhimont rychtavaŭsia da vajny z Maskoŭščynaj i Švecyjaj dyk nia było času zajmacca relihijnymi spravami ***)

---

*)Guépin,I,90.

**)Unger-Dreiling, Josaphat, 156; Boresky, Josaphat, 96, uvažaje, što sproba napadu na manastyr śv. Trojcy była ŭ śniežni 1608 h. Guépin I,83, padaje datu 15.12.1608.

***)Sojm 1609 adbyŭsia ad 15.I.-26.II. a byŭ sklikany 27. IX.1608. Sienčyła vyjechaŭ u śniežni 1608, kab spatkacca z inšymi deletami raniej. Kanstytucyja 1609 u rel.spravie past.: "Iż ludzie religiey greckiey gruntownieyszego uspokoienia religiey swey i objaśnienia artykułu na przeszłym seymie o tym uczynionego potrzebowali, tedy teraz przez nawalność spraw przyść do tego nie mo-

Kab spynić zmahańnie za ŭładańnie cerkvami i manastyrami, ź inicyjatyvy kanclera Lavona Sapiehi byŭ vydany karaleŭski Dekret ab ustanaŭleńni supakoju "miž duchoŭnymi ŭładami, što pryniali vuniju z Rymam i tymi, jakija nia chočuć na toje prystać, z tym, kožnaja starana maje ŭładać tym, što dzieržyć, pad vialikaj zarukaju (karaju), a ŭsiakija narušeńni hetaha dekretu maje razhladać śviecki Trybunał. Adnačasova zabaraniałasia vunijnamu duchavienstvu prymać dyzunitaŭ u svaju Carkvu *).

Takim čynam karaleŭski Dekret lehalizavaŭ zachop u 1608 h. i na pačatku 1609 amal usich vunijnych cerkvaŭ u Rečy Paspalitaj. Na asnovie hetaha dekretu Vilenski Trybunał letam 1609 h. na skarhu arch. Sienčyłły vydaŭ prysud zapłacić Jazepu Ruckamu na karyść m. Vilni i arch. Sienčyłły 10,000 zał. dy pieradać staromu arch. manastyr śv. Trojcy.**) Za abasnavańnie prysudu była ŭziataja skarha Sienčyłły, što Hipacy Paciej biaspraŭna pieradaŭ manastyr jezuitam.

Stanovišča dla vunijnaj Carkvy rabiłasia biazvychadnaje. Usiudy zaciskalisia pietli, kab zadušyć narešcie spravu carkoŭnaj Jednaści.

Pad dziejańniem hetkaha razpačlivaha stanovišča, mitr. Hipacy Paciej źviarnuŭsia z vostrym listom da karala i senataraŭ: ***)

"Ci voraham Vunii jość dazvolena ŭ chaŭrusie ŭźniacca suprać katolikaŭ, a z hetymi vunijatam zabaroniena žyć u zhodzie? Vunijaj pieratrubili ŭsim vušy jaje vorahi, jany kryčać na ŭsich sojmach, byccam ich viery, ich pra-

---

gąc, odkładamy to w tey mocy do drugiego seymu blisko przyszłego".Vol.leg.II,465.
*)Verificatia, Arch. JuZR 1,VI,320.**)Pelesz, II,45, zaŭv.42. Rutski, Epist. 133.
***)List Pacieja, Guépin, I,93.

vom i volnaściam robicca nasille, i ŭsie vierać hetym krykam tym achvatniej, kali my vunijaty ŭ pakory i maŭčańni heta pieranosim. My nie prosim łaski, my paklikajemsia nietak na zakony, jakich nichto nia moža pierakreślić, my zajaŭlajem siabie hatovymi zapłacić hrašovyja nam vystaŭlenyja kary, adnak pierš rassudzicie, Spadary, a paśla prysudžvajcie, pierš chaj pieramoža praŭda, a za joj pastupaje kara! I kali my budziem karanyja za toje, što my ŭ miry j zhodzie žyć chočam, a našyja vorahi za svaje sumatochi j bunty znachodziać češć i pašanu, dyk čujcie heta raskolniki i łacińniki, vy zialonyja katoliki: nie my vunijaty tworym u Rečy Paspalitaj zabureńni, kali my da vas łacińnikaŭ pryšli, kab vas abniać u lubovi; vy, zialonyja katoliki, rychtujeciesia źniščyć haspadarstva, bo vam Sonca Praŭdy nie dazvalaje spakojna hladzieć, bo vy nie majecie łaski Božaj, katoraja ŭ našyja dni tak patrebnaja; vam bližej razburalniki supakoju, katoryja vam prypadnosiać carkoŭny raskoł zamiest Miru j chryścijanskaj Zhody!"

Jašče raniej (9 sak. 1609) na arch. Ruckaha byŭ zrobleny zbroj.napad u časie nabaženstva z nahody 40 mučanikaŭ (franciškanskich). Rucki, Kuncevič i inšyja manachi ŭśpieli adnak uciačy dy zaalarmavać vojska vajavody. *)

Prysud Vilenskaha Trybunału mitr. Paciej pradstaviŭ znoŭ na kampetycyjny sud karala. Kancler Sapieha ŭ imieni karala pryznaŭ važnaść duchoŭnaha sudu, karysnaha da Pacieja, i abłažyŭ Sienčyłu z jahonymi supolnikami štrafam i vyhnańniem ź miesta.**) Jakraz u hetym časie karol Žyhimont z mnohimi senatarami i vojskam byŭ u Vilni, rychtujučysia ŭ

---

*)Guépin I,99; Veł. I,178, 284.

**)Dekret karala z 8.7.1609, Guépin I,104-107. Abasnavańnie, što bp Vojna śviedčyŭ u karyść vunijataŭ.

pachod na Smalesk. Pastanova karaleŭskaha sudu hetym razam byla vykanaja vojskam. Usie pravasłaŭnyja cerkvy ŭ Vilni, jakija byli zachoplenyja pravasłaŭnymi pry dapamozie sudoŭ ci samavolna, byli siłaj viernieny mitrapalicie Pacieju. Tolki carkva i manastyr śv. Ducha pakidałasia nienależačym da Vunii. Pry nasilnym pierajmańni cerkvaŭ praciŭniki Jednaści rabili demanstracyi pierad karalom i kancleram Sapiehaj, probujučy spynić ekzekucyju karaleŭskaha prysudu. Adnak Žyhimont mieŭ davoli sudovaj hulni, kali jahonyja pastanovy adchilalisia Trybunałam. Ciapier jon na čale armii ŭvažaŭ za paniżeńnie svajho majestatu vałtuzicca z Trybunałam. Hetaja ekzekucyja karaleŭskaha prysudu nazyvajecca ŭ rasiejskaj litaratury pahromam pravasłaŭnych u Vilni. Nie havoryć jana, što pierad hetym u padobnym stanoviščy znachodziłasia Vunija. Ale i hetym razam achviary byli na staranie nie praciŭnikaŭ vunii, ale asoba mitr. Pacieja.

Nia hledziačy na bytnaść karala i vojska ŭ Vilni, praciŭniki ŭradzili zabić mitrapalita. Daručyli heta vykanać niejkamu hajduku Ivanu Tupecy. I voś 11.7.1609, na druhi dzień paśla źviarnienia cerkvaŭ, mitr. Paciej išoŭ z svaimi prybočnymi da papskaha Nuncyja Simanetti, jaki byŭ taksama ŭ Vilni, kab vykazać jamu svaju padziaku za addziejańnie na karala, napaŭ na jaho hajduk Tupeka i vyciaŭ miačom. Mitrapalit zasłaniŭsia levaj rukoj trymajučy pałku. Ad udaru byli adsiečanyja palcy, pałka, łancuh na šyi i kaŭnier vopratki. Starac 70 hodni paŭ na bruk abamleły, a hajduk kinuŭsia naŭcieki. Byŭ adnak źbity z noh achovaj mitrapalita i pierachodnimi ludźmi dy silna źlinčovany. Pakryvaŭlenaha mitrapalita advieziena ŭ špital, a zabojcu ŭ viaźnicu.*)

---

*)Guépin, I,1o6; Žukovič, Sejmovaja borba, 37-40.

Adsiečanyja palcy mitr. Hipacaha byli pałožany na aŭtary śv. Trojcy, jak relikvii. Paźniej mitrapalit u pamiać napadu kazaŭ vyviesić u tojža carkvie tabličku z takim nadpisam:"Ciažka mianie pakaraŭ Hospad, ale śmierci nie pasłaŭ."

Hajduk, ciažka pakalečany - achviara fanatyzmu vorahaŭ Jednaści - byŭ na druhi dzień, paśla napadu na mitrapalita, mieskim sudom zasudžany na śmierć, dy prysud byu zaraz-ža vykanany, bo lekar pradkazvaŭ, što viazień nie pražyvie da nastupnaha dnia. Vorahi Jednaści vyraklisia hetaha niaščasnaha čałavieka, kažučy: "my jaho nia znajem".*) Nie zacikavilisia taksama, kab pryjści jamu z apošniaj duchovaj pasłuhaj.

Pieraniaŭsia hetym Jazafat Kuncevič. Jon vyprasiŭ u arch. Ruckaha dazvoł i zaraz pajšoŭ u viaźnicu, kab dać skazancu apošnija tajny, i astaŭsia pry im až da ekzekucyi, molačysia za zbaŭleńnie jaho. Ad hetaha času, Jazafat nie praminuŭ nivodnaj ekzekucyi ŭsiakich prastupnikaŭ, prynosiačy im apošniuju paciechu. Zimoj ci letam jon stała naviedvaŭ viaźnicu, špitali, prytułki dla niaščasnych, paciašajučy ich słovam, malitvaj dy miłaścinaj. Staŭsia jon pratektaram biednych i žabrakoŭ, źjadnoŭvaŭ sercy znanamitych rodaŭ tak šlachockich, jak i miaščanskich. Pad apieku j vychavańnie jahonaje addavali jany achvotna svaich synoŭ. I stała mianiuška "dušachvat" stałasia dla Jazafata vialikim honaram, bo sam Chrystos, paklikajučy apostała Piatra, kazaŭ jamu: "adhetul ludziej budzieš łavić" **)

---

*)Rutski, Attest. u Vełyk. I,286, Guépin,I, 107.

**)Mat.4,19;Mar.1,17;Łuk.5,10. Ab dziejnaści Jazafata ŭ hadoch 1609-1610 śviedčyć Połacki natar Dziahilevič, Lezikoŭski, Emanuił Kantakuzen i Anton Sielava. Hladzi dakumanty ŭ

* * *

Udačy dymitraŭskaj intervencyi polska-litoŭskich vojskaŭ u Maskoŭščynie ŭ hadoch 1610-1611, kali vierniena była Smalenščyna j Sievierščyna, a ŭ Maskvie siadzieŭ, jak kamisar, litoŭski hetman Hansieŭski, mocna ŭźniaśli aŭtarytet karala Žyhimonta, suprać jakoha adbyvalisia bunty. Sejmy 1611 i 1613 hh. nie zajmalisia relihijnymi spravami, adkładajučy ich na paźniej. Maskoŭskaje paraženie złamała duch supracivu j carkoŭnych bractvaŭ, aryjentavaŭšychsia na hety III Rym, u ich vačoch - ćviardyniu "pravasłaŭnaj" viery.*) Z druhoha boku praciŭniki Jednaści tracili masava svaich mahnataŭ i šlachtu, jakija pierachodzili na łacinski abrad. Nie stała ŭžo kn. Kanstancina Astroskaha (pam. 1608) dasiulešniaha pratektara supracivu **), a jahonyja dzieci stalisia katalikami. Ab adychodzie mahnactva ŭ katalictva hetak vykazvaŭ žal Mileci Smatrycki ŭ 1610 h.: "Dzie ciapier toj nieacenieny kamień - karbunkuł, zijajučy, jak śvietač, jaki ja nasiła (h.zn. niaźjednanaja carkva) ŭ svajoj karonie miž perłami jak małeńkaje soniejka miž zorkami - dom kniazioŭ Astroskich, katory śviaciŭ nad usimi inšymi bleskam śviatła staroj viery svajoj? Dzie inšyja darahija dy taksama nieacenienyja kamieńni toj karony - słaŭnyja rody rusińskich kniazioŭ, nieacenienyja šafiry, kaštoŭnyja dyjamenty: kniazi Słucki, Zasłaŭski, Zbaraski, Viśnieviecki, Sanguški, Čartaryskija, Pronskija, Ružynski, Sałamirecki, Hałaŭčynski, Krošynski, Masalski, Horski, Sakalinski, Łukomski, Puzyny i inšyja niaźličanyja, jakich doŭha treba było-b pieraličać addzielna. Dzie pry hetych i inšyja nie

---

Vełykaha II,275; II,313-315; I,15;I,161.

*)Trenos Smatryckaha,15:"Nie wspominam tu szerokiey w granicach Rosieyskiey ziemie k-

acenienyja maje klajnoty? Pad imi razumieju dobrarodnyja, słaŭnyja, vialikadumnyja, mužnyja i staradaŭnyja rody, sławutyja na vieś śviet svajoj sławaj, mahutnaściaj i advahaj narodu "rosyjskiego" (tak ŭ aryh.) - Chadkieviči, Hlaboviči, Kiški, Sapiehi, Darohastajski, Vojny, Vałoviči, Zianoviči, Pacy, Chaleckija, Tyškieviči, Korsaki, Chrabtoviči, Tryzny, Harnastai, Bokii, Myški, Hojski, Siamaški, Huleviči, Jarmaliński, Čaŭhanski, Kalinoŭski, Kiardziei, Zahavorski, Mialeški, Bahaviciny, Paŭłoviči, Sasnoŭski, Skuminy, Paciei dy inšyja" *)

A adnosna nutranoha stanu svajoj carkvy, Smatrycki piša: "Słachajcie załobnaj majoj povieści ŭsie narody, vaźmicie ŭ vušy svaje ŭsie žychary ŭsiaho ziamnoha kruhu. Syny j dočki maje, katorych naradziła j vychavała, pakinuli mianie dy pajšli za toju, jakaja nie ciarpieła za ich, kab nasycicca žyram jaje. Śviatary maje paślepli, pastyry maje aniamieli, starcy maje padureli, moładź maja ździčeła, syny maje addalisia raspuście, i ŭsie razam Boha i jahonuju praŭdu zabyŭšy na dušu maju sprysiahlisia"**)

I hetaje samabičavańnie Smatryckaha ŭ palemicy zy svaimi praciŭnikami jość praŭdzivym vyjaŭleńniem poŭnaha raskładu j zaniapadu pravasłaŭja hreckaj juryzdykcyi. Usie nazvanyja rody (i nie nazvanyja) adnak nie pierachodzili na Vuniju, ale ŭ łacinski abrad pad dziejanniem vychavaŭčaj akcyi jezuitaŭ. Vunija staraŁasia ŭratavać ad maralnaha raskładu prynamsi hramadzkija nizy, miaščanstva j sialanstva.

---

siestw y powiatów kosztowney oney szaty moiey niepoliczonemi perły y rożney farby kamykami upstrzoney, ktorą się ia ustawicznie ozdobiła". **)Kn.Astroski pam. 18.2. 1608. *)Trenos, Pam. pol. lit.V. **)Tamža.

Knižka Smatryckaha "Trenos" była z karaleŭskaha zahadu skanfiskavanaja.*) Jana vydavałasia dla tahačasnych palitykaŭ, hałoŭnym čynam dla kanclera Lva Sapiehi, škodnaj u adnosinach da Maskoŭščyny, kantralavańaj polska-litouskimi vojskami, dziela napadak na katalictva, što mahło-b zastrašyć rasiejcaŭ u spadziavanym relihijnym pahadnieńni. Asabliva niebieśpiečnym vydavaŭsia padtytuł knižki: Trenos to iest Lament iedyney s. Powszechney Apostolskiey Wschodniey Cerkwie z obiaśnieniem dogmat wiary, PIERWIEY Z GRECKIEGO na słowienski, a teraz z słowienskiego na polski przełożony przez Theophila Orthologa, teyże świetey Wschodniey Cerkwie Syna. Jak bačym, aŭtarytet knižki padmacoŭvaŭsia vydumkaj, što heta niby pierakład z hreckaj movy, inakš kažučy,- tvor patryjaršych kruhoŭ.

I hety vypadak rasiejskaja i joj blizkija literatury staviać za prykład relihijnaha praśledu niazhodnych na Vuniju. U sutnaści heta była čysta palityčnaja reakcyja ŭradu V.Kn.L. na "paškvil suprać ułady", jak heta čytajem u karaleŭskim rasparadzenni z 1.IV i 6.V.1610.**)

---

*)Akty Vil. Kom. VIII, 93-95.

**)"Žyhimont III... Usim i kožnamu addzielna ŭsiakaha stanu i stanovišča ludziam, našym ulublenym viernapoddanym, žycharam V.K.Lit. našaja karaleŭskaja miłaść. Abviaščajem našym darahim viernapoddanym, što da našaha viedama dajšli niekatoryja druki, drukovanyja na ruskaj movie ŭ Vilenskaj ruskaj drukarni, jakija jość paškvilam i zaklikam da buntu suprać duchoŭnaj i śvieckaj ułady. Praŭdapadobna ŭ hetaj drukarni nadrukavana niemała knihaŭ, napoŭnienych jašče bolšymi paklopami i abrazaj. Tamu my, chočučy ŭdzieržyć naležny posłuch uładam i nie dapuścić, kab takija škodnyja piśmy stalisia pryčynaj buntaŭ, zahadvajem usim, kab nichto nie aśmieliŭsia

Peŭnie-ž, heta byŭ nie maĺy ŭdar pa śviataduchaŭskim manastyry, bo niekatoryja ludzi byli aryštovanyja dy źniščanaja drukarnia. Ale vina byĺa vidavočnaja nierazvažnych dy fanatyčnych ludziej, što ŭžyvali ŭsiakich siarodkaŭ dla supraćdziejańnia Jednaści.

Jazafat Kuncevič u hetym časie zajmaŭsia vyĺučna vychavaŭčaj pracaj moĺadzi, što chacieli sĺužyć Bohu j chryścijanskaj Jednaści. Pad jaho kiraŭnictvam užo byĺo 60 addanych spravie kandydataŭ. Napisaŭ jon niekalki tvoraŭ, jak "Ab chvalšavańni sĺavianskich knihaŭ vorahami mitrapality dy ich bĺudoch", "Ab chroście Uĺadzimira", dzie davodziŭ ĺučnaść hetaha kniazia z Rymam, "Ab mnichach i ich ślubach","Ab śviataści śviatarskaha stanu j vyžšaści biazžanimstva", "Žyćci Śviatych" i inš. *)

Za ŭsimi padziejami ŭ Rečy Paspalitaj pilna sačyĺa Turcyja, jakaja ŭ hetym časie byĺa vialikaj i niebiaśpiečnaj dla ŭsiaje Eŭropy imperyjaj. Mieży asmanskaj imperyi byli na Dniastry i paŭdzionnym Buhu, a Krymskija Tatary byli jaje vasalami. Zaparoskaje kazactva tvaryĺa spryjalnuju siĺu ŭ vačoch Porty dla asĺableńnia Rečy Paspalitaj. I voś vykarystoŭvańnie antyvunijnaha j antykatalickaha supracivu staĺasia tradycyjnaj palitykaj Turcyi ŭ adnosinach da kazactva. U hetym tureckaja palityka pakryvaĺasia z maskoŭskaj. My ŭžo havaryli, što ŭžo ŭ časie Bierasciejskaj

---

takich knihaŭ, paškvilaŭ i pisańniaŭ kuplać i pradavać pad stracham kary 5000 zaĺ. u karyść našaha skarbu, i inšych štrafaŭ,praduhledžanych ahulnym pravam, ale kab kožny ich pierajmaŭ i paliŭ...Napisana ŭ našym tabary pad Smalenskam dnia 7 travienia 1610. Pierakĺad z polskaj movy. AVAK,VIII,93.

*)Bĺotnicki,17; Boresky,115.Žyvym prykĺadam śviataści Jazafata jość ustupleńnie ŭ śv. Troicki manastyr hreka Emanuiła Kantakuze-

Vunii dzieiŭ turecki ahient Nikifar. Hetak i ciapier, kali pašancavaŁa Rečy Paspalitaj pieraciahnuć na svoj bok kazakaŭ dla maskoŭskaj intervencyi, Turcyja viasnoj 1612 h. padkinuŁa ŭ Kijeŭ svajho novaha ahienta Neafita,mitrapalita Safijskaha, jaki pad achovaj kazakaŭ pasialiŭsia ŭ Piačerskim manastyry dy pačaŭ rabić kankurencyju mitrapalicie Pacieju, vyśviačajučy śviataroŭ j dyjakanaŭ praciŭnych Jednaści.*) Hod paźniej mitr. Paciej skiravaŭ spravu hetaha tureckaha ahienta i duchavienstva jaho padtrymoŭvajučaha ŭ Lublinski TrybunaŁ (duch. departamant) **), ale z hetaha sudu ničoha nia vyšŁa, bo ŭrad polski nie chacieŭ dražnić kazakaŭ dy hetym samym adapchnuć ich u bok Turcyi. Heta aśmieliŁa značna praciŭnikaŭ Jednaści, jakim padlivaŭ jašče bolš aliVy nazvany Neafit, kali pačaŁa naśpiavać polska-tureckaja vajna. Vynikam hetaj ahienturnaj akcyi byŁo zabojstva kazakami ŭ 1618 h. namieśnika mitrapality Antona Hrekoviča ŭ Kijevie.

* * *

Što Jazafat Kuncevič byŭ vydatnym arhanizataram, śviatym i addanym usioj dušoj spravie Jednaści dy prykŁadnym uzoram śviatara j manacha, śviedčyć z adnaho boku toje, što jon stavicca duchoŭnymi ŭŁadami na samyja važnyja i adkaznyja stanoviščy, a z druhoha - vyniki jahonaj pracy.

---

na. Jon pryjechaŭ u Vilniu razam z Maskoŭskim patryjarcham Ihnatam u 1610 h. i spyniŭsia ŭ manastyry śv. Trojcy. Nadzvyčajnaja asabovaść Jazafata i vučonaść Ruckaha tak zachapili Kantakuzena, hetaha hreckaha kniazia z rodu Palealohaŭ, što jon tut astaŭsia až da svajoj śmierci.

*)Arch.JuZR 1,VI,161, V,1.

**)Arch. zap.-russk. mitr. I,343; Hruševski, Istorija Ukrainy-Rusy,VII,397-398,vyd.1956h.

13 lipienia 1613 h. pamior mitrapalit Hipacy Paciej, nazvany sučaśnikami "baćkam i zasnavalnikam Vunii". Jano stanovišča pieraniaŭ Jazep Rucki, jaki jašče 16.6.1612 byŭ naznačany namieśnikam mitrapality.*) Jon nadalej niekatory čas vykonvaŭ abaviazki archimandryta śv. Troickaha manastyra, a a. Jazafata Kunceviča nakiravaŭ na ihumiena ŭ Byteń.

Pierad hetym Jarem Chadkievič pranavaŭ jamu archimandryctva Supraślskaha manastyra, ale Jazafat z manaskaj pakornaści admoviŭsia ad takoha honaru. Ciapier z zahadu mitrapalita musiŭ jechać u Byteń.

U Byteni kala Słonima Ryhor Tryzna zbudavaŭ žanočy manastyr dla svajoj dački Rehiny z metaj utvareńnia manastyrskaha asiarodka dla žančyn šlachockaha pachodžańnia.

U Byteń pajechaŭ Jazafat Kuncevič zy svaim niedałučnym spadarožnikam a. Henadzim Chmialnickim. Tam jon znajšoŭ niekalki dziaŭčat iz znamianitych rodaŭ, paśviaciŭšychsia spravie Božaj i carkoŭnaj Jednaści, ale jamu nie padabałasia klasavaść manastyru. Jon pačaŭ pierakonvać dobrarodžanych maładych manašak, što ŭ zapraŭdnym chryścijanstvie nima lepšych i horšych, što ŭsie roŭnyja pierad Boham i vartaść čałavieka aceńvajecca pavodla dobrych učynkaŭ. Tamu lepš było-b, kab maładyja dziavicy ŭstupili ŭ Vilenski žanočy bazyljanski manastyr, a Bytenski manastyr zamianić na navicyjat dla kandydataŭ na śviataroŭ bazyljanaŭ.**)

Mety svajoj dapiaŭ Jazafat Kuncevič, i ŭ Byteni zarhanizavaŭ bazyljanski navicyjat pad svaim i a. Henadzia kiraŭnictvam.

---

*)Guépin I,128. Intranizacyja Ruckaha adbyłasia 28.6.1614, Guépin I,143.

**)Guépin I,133; Rucki, Epist. 31, List z 28.9.1617.

Adnačasova razharnuŭ misyjnuju dziejnaść siarod akaličnaj šlachty Jazafat Kuncevič. U chutkim časie ŭdałosia jamu źjadnać dla Jednaści dvuch akaličnych mahnataŭ: Jana Mialešku i Daniłu Sołtana, kalvina. Hety apošni byŭ ułaśnikam Žyrovičaŭ, jakija dziaržaviŭ niejki žyd. U Žyrovičach było niekalki chataŭ u vioscy, a niedaločka ŭ lasnoj palanie stajała stareńkaja draŭlanaja pravasłaŭnaja apuščanaja kaplička z cudoŭnym abrazom Boharodzicy. Siudy pryjaždžaŭ u časie daročnaha festu śviatar z Bytenia, praviŭ Božuju Słužbu dy malitvy pierad cudoŭnym abrazom.*)

---

*) Cudoŭny abraz Žyrovickaj Boharodzicy abjaviŭsia na hrušy ŭ tym miescy, dzie stajała kaplica ŭ 1480 h. za Kazimira Jah.Pavodla lahiendy śv. Abraz pabačyli pastuchi, jakija paśvili žyvinu ŭ hetaj palanie. Abraz zijaŭ pramieńniami, a hruša była biełaj, jak absypana śnieham. Pastuchi pamaliŭšysia, źniali Abraz z hrušy i zaniaśli da svajho pana Aleksandra Sołtana. Abraz byŭ u drahacennaj apravie dy pradstaŭlaŭ Matku Božuju z Dziciatkam. Kruhom Abrazu byŭ nadpis u carkoŭna-słavianskaj movie:"čestniejšuju Cheruvim i słavniejšuju biez sravnienija Serafim, biez istlinija Boha Słova rozdšuju,suščuju Bohorodicu tia vieličajem". Sołtan kazaŭ pałažyć hety abraz u svoj skarb, jak vialikuju drahacennaść. Adnojčy, kali jon chacieŭ pakazać hety abraz svaim pryjaciełam i adčyniŭ skarbiec, mocna byŭ ździŭleny,što tam nia było jaho. Tymčasam pastuchi paviedamlali, što jany znoŭ bačyli cudoŭny Abraz na hrušy. Sołtan tady zbudavaŭ kaplicu na tym miescy dzie stajała hruša, a nad aŭtarom paviesiŭ cudoŭny Abraz. Ad hetaha času pačalisia niepieraličanyja cudy. Paźniej carkoŭka zhareła, adnak niatlennym astaŭsia Abraz.Jon datryvaŭ u kaplicy ŭznoŭpastaŭlenaj da prychodu Jazafata Kunceviča. Guépin,I,135.

Voś-ža viasnoj 1613 h., kali Mialeška i Sołtan za spravaj Jazafata dałučylisia da vunijnaj Carkvy, Žyroviči byli pieradadzienyja ihumienu Kunceviču.

Ź vialikaj rupnaściaj usich manachaŭ, jakich naličvałasia ŭ Byteni kala 20 čałaviek, ŭziaŭsia Jazafat, pry finansavaj padtrymcy nazvanych panoŭ: Tryzny, Mialeški i Sołtana, budavać manastyr i carkvu na miescy henaj zrujnavanaj kaplicy. Užo ŭ nastupnym hodzie (1614) byli hatovyja carkva i manastyrskija budynki, kudy pieraniaślisia manachi z Jazafatam na čale. Takim čynam byŭ stvorany Jazafatam Kunceviačam relihijny asiarodak u Žyrovičach, naša cudatvornaja nacyjanalnaja prystań, kudy z usich kancoŭ krainy pačali zychodzicca pilihrymki dy adbyvacca niezličonyja cudy. Sam Karol Žyhimont i kancler Leŭ Sapieha, a paźniej i inšyja karali i vysokija dastojniki śpiašyli pakłanicca Boharodzicy ŭ hetym słaŭnym na ŭvieś śviet cudoŭnym miescy.*) Žyroviči stalisia krynicaj łaskaŭ dla našaha narodu i dla našaj nacyjanalnaj Carkvy.

Adnak doŭha nie pryšłosia ihumienu Jazafatu tvaryć hetuju nacyjanalnuju Prystań - Žyroviči. Paśla pieraniaćcia pasadu mitrapality 28.6.1614, Jazep Rucki paklikaŭ Jazafata na archimandryta śv. Trojcy ŭ Vilni. Nie chacieŭ jon być archimandrytam u Supraśli, admaŭlaŭsia i ciapier, tymbolš, što voś-voś u vačoch rasła vialikaja sprava ŭ Žyrovičach, dzie užo było 30 manachaŭ. Ale mitr. Rucki viedaŭ, što sprava ŭ Žyrovičach nie pahaśnie, a nikoha nia było adpaviednaha na protaarchimandryta ŭ manastyry śv. Trojcy ŭ Vilni.**)

---

*)Žyrovickaja kantyčka z kanca 17 v. nazyvaje słaŭnych ludziej, jakija adbyvali pilihrymki ŭ Žyroviči: Pałubińskich, Ahińskich, Sapiehaŭ, Kareckich, Čarnieckich, Sabieskich. **)Protaarchimandryt staršy nad

Жыровіцкі сьв. Успенскі манастыр...

ŻYROVIČY • PRYSTAŃ ŁASK BOŽYCH

Prybyŭšy letam 1614 h. u Vilniu ŭ manastyr śv. Trojcy, Jazafat Kuncevič znajsoŭ tam 60-t niedaśviedčanych manachaŭ i vučniaŭ duchoŭnaj Seminaryi. Jon staŭsia ich archimandrytam, zastupnikam, haspadarom, prafesaram, spaviadalnikam i apiakunom. Nidzie jaho nie brakavała, dzie tolki treba było pomačy, rady, dobraha prykładu. Nie zabyvaŭ i pra vonkavy śviet: viaźnicy, prytułki i bolnicy stalisia jahonymi ŭlublenymi miescami naviedvańniaŭ. Naviedvaŭ taksama viernikaŭ u chatach, jakich padtrymoŭvaŭ na duchu, pavučaŭ, uspamahaŭ čym moh, schilaŭ da pakuty j spoviedzi.*) U hetym časie napisaŭ jon knižycu : "Abarona Vunii"**)

Z pryčyny svajho stanovišča protaarchimandryta ***) Jazafat adviedvaŭ inšyja manastyry i navodziŭ tam paradki, a kali jakija manachi nie dałučylisia da Jednaści, navučaŭ ich, pierakonvaŭ, dyskutavaŭ ź imi.

Voś-ža jašče za žyćcia mitr. Pacieja byli sproby pieraniać Kijeŭski Piačerski manastyr, ale častka tamtejšaha duchavienstva była varoža nastrojena da Jednaści, dyk udałosia tolki pieraniać Vidubicki manastyr i carkvu śv. Safii, dzie byŭ pastaŭleny namieśnikam Anton Hrekovič. Ciapier, kali mitr. Rucki pieraniaŭ mitrapoliju ŭ svaje ruki, vyrašyŭ razam z Jazafatam, protaarchimandrytam, adviedać Kijeŭ i Piačerski manastyr.

---

archimandrytami. *)Gen. Chm.u Veł.yk.I,178; II,259;I,185; Looshorn,28; Guépin I,147. U hetym časie arch. Jazafat źjadnaŭ dla Vunii mnoha znatnych u Vilni, jak Tyškievičaŭ, Dubovičaŭ i inš. Guépin I,165; Veł.I,162,154. **)Susza, Doroth.II,316 n.15. ***)Stanovišča protaarchimandryta stvaryŭ mitr. Rucki na ŭzor zachodnia-katalickich manastyroŭ, dzie isnuje centralizacyja z henierałam na čale, jaki padlahaje niepasiaredna Papie. Rucki vychodziŭ z załoženńia, što centrali-

Paśla prybyćcia ŭ Kijeŭ, mitr. Rucki spyniŭsia ŭ svajho namieśnika Hrekoviča, a Jazafat Kuncevič sam adzin pajšoŭ u Piačerski manastyr. Na dziadzincy manastyra spatkaŭsia z manacham Kurcevičam *), jaki z svaimi pamočnikami i sabakami vybiraŭsia na palavańnie. Kurcevič, daviedaŭšysia, što maje pierad saboj słaŭnaha "Dušachvata", nakinuŭsia na jaho z łajankaj, nazyvajučy jaho zdradnikam viery j baćkaŭščyny, razburalnikam supakoju. Ale Jazafat adkazaŭ jamu spakojna: "Ja čałaviek lubiačy mir, ja nie prychodžu ź jakimi koleč bałahimi dumkami, ale jak hość, kab adviedać bratoŭ i pahutaryć ź imi. Mianie dzivić adno; pakulšto ja nidzie nia vyčytaŭ u ŭstavie śv. Bazyla, što možna manachu palavać".**)

Paśla hetkaj repliki Jazafata, Kurcevič ničoha nia mieŭ da hutarańnia dy zavioŭ jaho da ihumiena. Ihumien sklikaŭ usich manachaŭ piačerskaha manastyra zhodna z prośbaj Jazafata. Kali adnak Jazafat Kuncevič źjaviŭsia na scenie zali, pasypalisia varožyja vokliči: "Čaho siudy prychodziš? Ci chočaš nas zmanuć, jak mnohich inšych?". Kali arch. Jazafat chacieŭ pramović, šum uźniaŭsia znoŭ, hučeli hroznyja vykryki: "Ŭ Dniapro jaho, treba raz skončyć z hetym razburalnikam pravasłaŭja!". Urešcie ihumien supakoiŭ zybranych manachaŭ, a Kuncevič pačaŭ havaryć: Ja pryjšoŭ siudy, kab naviedać hetaje staradaŭnaje śviatoje miesca; kab pakłanicca śviatym moščam jaho, a taksama paznacca z vami, braty, ź vialikaj siamjoj dobrych manachaŭ. Ja nia maju nijakaha bałahoha namieru adnosna vas, i jak bačycie, pryjšoŭ sam adzin. Ja prynošu vam maje najlepšyja pryvitańni dy chacieŭ-by achvotna zastacca z vami, kali-b znajšoŭ siarod vas čałavieka, katory pakazaŭ-by mnie darohu Praŭdy na asnovie Śviatoha pišma, Ajcoŭ Carkvy i našych liturhičnych knihaŭ".***)

---

zacyja lepš prysłužycca da manaskaj dyscyp-

Paśla takoj pryjaznaj hutarki, manachi źmianili ton. Ihumien zaprasiŭ arch. Jazafata na abied. Hety padziakavaŭ, skazaŭšy, što nidaŭna jeŭ u mieście, prasiŭ tolki prynieści manastyrskija liturhičnyja knihi. Kali heta było zroblena, Jazafat pačaŭ vykład na padstavie pryniesienych knihaŭ, što pavinna być adna Carkva Chrystovaja z namieśnikam Piatra, papaj Rymskim. Słuchačy asłupianieli, što ŭsio heta napisana ŭ pravasłaŭnych liturhičnych knihach, choć hetymi knihami ŭvieś čas raniej karystalisia. Nichto nie zapiarečyŭ hetamu ani nie vystupiŭ z inšymi miarkavańniami. Dalej arch. Jazafat davodziŭ, što ŭsia historyja chryścijanstva na ŭschodnia słavianskich ziemlach, u tym liku i ŭ Kijeŭskaj Rusi, vyvodzicca z časoŭ, kali było carkoŭnaje adzinstva z Apostalskim Pasadam; što była j astałasia adna j taja samaja viera ŭ bizantyjskaj i rymskaj cerkvach, a Piačerski manastyr i paśla carkoŭnaha razryvu, cełymi stahodździami dalej byŭ u jednaści z Rymam. I ŭ kancy arch. Jazafat skazaŭ: "Kali niechta z vas zmoža pierakanać mianie, što ja skazaŭ nia praŭdu, tady ja achvotna astanusia pry vas. Chaj śviatyja Knihi buduć našym sudździoj, i kali čyje słovy buduć zhodnyja zy słovam Božym, taho budzie praŭda".

Zamiest ustupić u palemiku z śv. Jazafatam, manachi miž sobku tałkavali: "Nia dziva, što jaho nazyvajuć dušachvatam. Jon viedaje, jakim čynam źjadnać dla siabie ludziej sałodkimi słavami i arhumentacyjaj".

---

liny.

*)Ezekił Kurcevič, z Vałynskich kniazioŭ Kurcevičaŭ, litoŭskaha (biełaruskaha) pachodžańnia, skončyŭ universytet u Padui, paźniej byŭ archimandrytam u Cierechciemiry, a ŭ 1620 vyśv. Teafanam na Ŭładzimirskaha japiskapa. **)Looshorn, 34 ff. ***)ibm.

Paśla hetaj sustrečy z arch. Jazafatam, manachi źblizilisia da jaho dy ceĺaj hramadoj adviali jaho damoŭ. Mitr. Rucki byŭ mocna zaniepakojeny doŭhim niepavarotam Jazafata, dumajučy, što moža drenna ź im staĺasia. Ciapier byŭ miĺa ździŭleny ź jahonych udačaŭ.

U časie svajho pobytu ŭ Kijevie, Jazafat źjadnaŭ dla Vunijnaj Carkvy burmistra Batalija i dvuch śviataroŭ, jakija paźniej byli zamučanyja kazakami.

Misyjnyja ŭdačy Kuncevača ŭ Kijevie vyklikali entuzijazm u Vilni paśla pavarotu abodvych uĺadykaŭ. Padobnuju da kijeŭskaj dysputu pravioŭ Jazafat u Vilni ŭ manastyry śv.Trojcy z zaprošanymi pradstaŭnikami ad śv. Duchaŭskaha manastyra dy inšych vieravyznańniaŭ u prytymbyćci mnohich śvieckich sĺuchačoŭ .*) Takim čynam papularnaść arch. Jazafata ŭ Vilni staĺasia daminujučaj. Źjadnaŭ jon tut niamaĺa dla Carkvy ludziej, z pasiarod jakich byli vysokapastaŭlenyja ludzi, katoryja ŭspamahali paźniej Jazafata Kuncevača, jak archijapiskapa Poĺackaha, heta Michaĺ Sakalnicki, buduču vajavoda Poĺacki i Januš Tyskievič,karaleŭski sakratar.

* * *

Viasnoj 1617 h. mitr. Jazep Rucki jeździŭ u Rym, dzie staraŭsia atrymać ad Papy Paŭĺy V, zaćvierdžańnie zrefarmavanaj kanstytucyi zakonu Bazyljanaŭ (što i atrymaŭ) dy pradstaviŭ dakĺadnuju spravazdaču ab stanie vunijnaj Carkvy ŭ Rečy Paspalitaj. Miž inšym mitr. dakĺadaŭ Papie, što ŭ Poĺackaj archidyjacezii, dzie ŭĺadykaj byŭ 90 hodni arch. Hedeon Bralnicki, vunijnaja Carkva ŭ poŭnym zaniapadzie. Papa radziŭ vysĺać tudy pamočnika biskupa z poŭnymi pravami nastupstva. Mitr. Rucki naz-

---

*)Bĺotnicki, 25-26.

vaŭ tady Jazafata Kunceviča, protaarchimandryta Vilenskaha. Papa na heta zhadziŭsia. Viartajučysia praz Varšavu, mitrapalit vyłažyŭ hetuju spravu i karalu Žyhimontu, dy dastaŭ ad jaho naminalnuju hramatu *)Pryjechaŭšy ŭ Vilniu, nie adrazu vyjaviŭ mitrapalit svaju volu adnosna Jazafata. Jon pierš musiŭ padrychtavać hrunt, bo adarvać ad Vilni i manastyra śv. Trojcy arch. Jazafata nie była sprava tak prostaja. Taki čałaviek patrebny byŭ na miescy.

Paklikaŭšy śv. Jazafata da siabie, mitr. Rucki kazaŭ jamu: "Na maskoŭskim pahraniččy znachodzicca vialikaje Połackaje archibiskupstva; da jaho naležać miž inšymi miestami try stalicy vajavodztvaŭ: Połacak, Viciebsk i Mścisłaŭ.I ŭhetym prastornym archibiskupstvie, asabliva ŭ miestach, panošycca raskolnictva, bo narod jość amal biez pastyrskaj apieki. Šmat złoha dzieicca ŭ Połacku, a tamu što tam nijakaja rabota nie pravodzicca, dyk isnuje tolki niekalki addanych spravie Jednaści, ale i to nia stojkich. Isnujučy tam archibiskup Hedeon dziela svajoj staraści va ŭsim hetym nia vinavaty, tamu ja znachodžu patrebnym pasłać Vas tudy na ŭmacavańnie archidyjacezyi, kab ratavać mnohija dušy, marna hinučyja. Takaja ŭžo jość vola Božaja, kab ty staŭsia archibiskupu Hedeonu biskupam pamočnikam z usimi pravami nastupstva".**)

Jazafat Kuncevič usiakimi sposabami admaŭlaŭsia ad stanovišča biskupa. Jon kazaŭ, što budzie ŭsimi siłami pamahać arch. Hedeonu jak manach, a na stanovišča biskupa jon nie padchodzić, bo nie chapaje jamu zdolnaściaŭ i mudraści. Ale mitr. Rucki nie chacieŭ čuć ab hetym ***)

---

*)Rutski, Attest. Veł.I,288;**)Rutski,Rel. Veł.I,11, Attest. Veł.I,288;***)Tamža.

U dniach 19-26 lipienia 1617 mitr. Rucki sklikaŭ u svaim majontku ŭ Rucie kala Navahradka ŭsich manachaŭ z 5 manastyroŭ: Vilni, Bytenia, Miensku, Žyrovičaŭ i Navahradku.*) Na paradku dnia było pryniaćcie zakonnaj kanstytucyi i adnaho hałoŭnaha kiraŭnictva. Na hienierała bazyljanskaha ordenu Źjezd byŭ zhodny vybrać Jazafata Kunceviča, ale tut pierabiŭ takoje žadańnie mitrapalit. Jon pračytaŭ karaleŭskuju hramatu ab vyznačeńni Jazafata Kunceviča na Połackaha japiskapa, i zaklikaŭ Źjezd pryniać hetki vybar. Mima admovaŭ i niezdavaleńnia Kunceviča, Źjezd pahadziŭsia z hetym i Jazafat staŭsia zamiest hienierałam ordenu, biskupam-pamočnikam. Uračystaja chiratonija adbyłasia 12 listapada 1617 h. u śv. Troickim manastyry ŭ Vilni. Vykanaŭ jaje mitr. Rucki ŭ asyście inšych biskupaŭ.**)

Nie adrazu pajechaŭ jap. Jazafat u Połacak na novaje stanovišča. Patrebny byŭ čas na padrychtoŭku, jakaja zaniała pryblizna dva miesiacy. Pierš jap. Jazafat vyjechaŭ da svaich pryjacielaŭ Tyškievičaŭ dziela apracavańnia ŭsiaho planu padarožźa. Była vypracavanaja dakładnaja prahrama vyjezdu i pryjezdu na novaje miesca z udziełam uładaŭ, duchavienstva i hramadzkaści. Ujezd u Połacak byŭ vyznačany na 9 studzienia 1618 h. Dziela realizacyi prahramy, akceptovanaj karalom, razosłanyja byli ŭsiudy patrebnyja rasparadžeńni. Takim čynam paśla Novaha hodu pačali źjaždžacca tak u Vilniu, jak i ŭ Połacak, duchavienstva, pryjacieli Jazafata i uradavyja pradstaŭniki, kab u Vilni razvitacca z darahim čałaviekam, a ŭ Połacku sustreć vysokaha dastojnika.

Byli zroblenyja ahramadnyja sani na 6 koniej, pakrytyja pałatnom i skurami ŭ vyhladzie

---

*)Guépin, I, 177-188; Rutski, Epist. 31 f.33-4848; 334-369-380.

**)Looshorn, 39-40.

vandroŭnaha domu, dzie pamiaścilisia japisk. Jazafat i śviatary-machachi z jaho asysty, a takža ŭsie patrebnyja rečy. U inšych saniach jechaĺa sĺužba, achova vajskovaja pad kiraŭnictvam karaleŭskaha kamisara Januša Tyškievicā.

U časie vyjezdu ź Vilni tysiačy narodu advodziĺi japiskapa Jazafata daloka za horad. Mnohija pĺakali jak u časie pachovinaŭ, škadujučy hetaha praŭdzivaha apiakuna j paciešyciela.

Ujezd u Poĺacak hetak apisvaje bp Suša*:) "Kali huk harmataŭ abvieściŭ, što Jazafat nabližajecca, pradstaŭniki ŭradu, mahistratu i vajavoda Poĺacki Michaĺ Sakalinski ŭ asyście šlachockaj śvity i natoŭpu narodu, pajšli da varotaŭ miesta. U hetym časie da tychža varotaŭ nabliziŭsia kanvoj z Tyškievičam, karaleŭskim kamisaram, na čale. Tyškievič pieršy pramoviŭ:

"Z voli Božaj i našaha Karala, ja pryvožu vunijnaha biskupa, katory jość śviatło j kaštoŭnaść, hordaść šlachockaści, jak apiakuna miesta i pastyra dla stada, vybranaha Boham".

Paśla hetaha Michaĺ Sakalinski padziakavaŭ Tyškieviču ŭ imieni šlachty i miesta za pravadnictva i biaśpieku konduktu až da horadu. Źviartajučysia da Jazafata, jon pryrakaŭ svaju vierniaść, pašanu i addanaść, prosiačy jaho pieraniać usich pad svaju apieku. Śv. Jazafat koratka padziakavaŭ usim za dobruju volu. Užo pracesija ad varot amal pačaĺa ruchacca ŭ miesta, jak niečakana da Jazafata źblizilisia dva pavažnyja hramadzianie, ź jakich adzin skazaŭ da jaho: "Dziaržyciesia krepka ŭschodniaha abradu!", a druhi:

---

*)Jacob Susza, Cursus vitae et certamen martyrii b. I. Kuncewicii, 1665, 40-43.

"Kali vy prychodzicie z dobrymi namierami, vitajem u imia śviatoje Boha, kali adnak ź lichimi, to lepš kab vy nikoli nie prychodzili ŭ Połacak".

Cicha i pakorna pryniaŭ śviaty ŭzrušajučaje papiaredžańnie napyšanym starcam, katory pry pieršaj sustreču chacieŭ pieraścierahču jaho pierad losam, što jaho čakaŭ.

Pavodla zvyčaju ŭschodnia-słavianskaha abradu, pierad tym, jak biskup siadzie na Pasadzie ŭ svajoj dyjacezyi pieršy raz, pavinien pamalicca pry aŭtary, zroblenym pry ŭvachodnych varotach da miesta, za svajo stada i za stalicu svajoj dyjecezyi. Hetki aŭtar byŭ pryhatoŭleny Połačanami. Pryblizilŭšysia da aŭtara, śv. Jazafat staŭ na kaleni bieź ničyjoj pomačy, a padniaŭšy svaje vočy ŭ nieba prasiŭ Božaj łaski dla viernikaŭ sabie paduładnych.

Paśla malitvy pracesija nakiravałasia ŭ carkvu śv. Safii. Na čale pracesii šli školnyja dzieci, pieravažna ŭschodniaha abradu, pad kiraŭnictvam jezuitaŭ, i piajali nabožnyja pieśni. Za imi išli hramadzianie, siabry samaŭradu, nastupna duchoŭniki łacinskaha abradu, za imi śviatary ŭschodniaha abradu dy ŭreście Jazafat, adziety ŭ japiskapskaje adzienie i akružany manachami ordenu Bazyljanaŭ i eskortaj vajavody Połackaha i karaleŭskaha kamisara, a taksama ŭradavymi pradstaŭnikami i mahnatami.

U časie pracesii biazustanna hučeli ŭsie carkoŭnyja zvany, hrymieli harmaty na znak vialikaj uračystaści prychodu novaha pastyra Carkvy. Usie tvary prysutnych ludziej pakrywała radaść, tolki śv. Jazafat vyhladaŭ sumny, išoŭ vielmi pamału, mahčyma dumaŭ, što hety ŭračysty dzień dla jaho napaminaje ŭračysty ŭjezd Boskaha Zbaŭcy ŭ Vierbnuju Niadzielu. Kali pracesija ŭvajšła ŭ katedru śv. Safii, śv. Jazafat zaniaŭ biskupski Pasad,

staršynstvujučy ŭ Liturhii i bahasłaŭlajučy narod. Jon kazaŭ: "Ja bahasłaŭlaju vas usich, maje darahija, i bahasłaŭlaju Ruś*)" Paśla liturhii zaraz jon pajšoŭ adviedać staroha archibiskupa. Śv. Jazafat pradbačvaŭ, što archibiskup mahčyma rastrojeny dy nie prymie jaho sardečna, tak jak jon byŭ pastaŭleny biskupam biez jaho voli i žadańnia, a ciapier biez jahonaha ŭdziełu ŭjechaŭ z takoj pompaj i počaściami dy zaniaŭ jahony Pasad. Mima ŭsiaho cichi śviaty chacieŭ raźviejać usie hetyja niasuhučnaści. Paśla karotkaj hutarki ź vielmi starym i ŭžo ździvačełym archibiskupam, jon pierakanaŭsia, što ciapier pačynajecca novaje vyprabavańnie ŭ jahonym žyćci".

A pryniaŭ archibiskup Hedeon svajho pamočnika vielmi choładna. Jon skazaŭ, što niama z čaho žyć, bo tolki u śviranie piać bočak pšanicy, šeść bočak aŭsa dy niekalki bočak krupy". **) Jano tak i było ŭ vyniku poŭnaj biezhaspadarnaści dy papierajmańnia roznymi ludźmi carkoŭnaj ułasnaści. Ale bp Jazafat pryhatoŭleny na hetki stan, zusim nie pierajmaŭsia, a kab nie abciažvać archibp. Hedeona svajoj asobaj, jon skazaŭ, štoda nastupnaha žniva jon budzie stałavacca ŭ a.a. jezuitaŭ.

Paśla sustrečy z archibiskupam, Jazafat Kuncevič pajšoŭ na ŭračysty bankiet, ładžany ŭ jaho češć vajavodaj Połackim z udziełam Połackaj elity, duchavienstva tak ryma-katalickaha, jak i ŭschodniaha abradu dy mieskich pradstaŭnikoŭ. Vočy mnohich prysutnych na bankiecie sačyli za pavodzinami novaha ŭładyki. Chaciełasia im pierakanacca, ci hety novy staŭlenik nie niasie im likvidacyi ŭschodniaha abradu, tak darahoha ich sercu, tymbolš, što ŭsiudy raspaŭsiudžanaja prapahanda carkoŭnych Bractvaŭ abvinavačvała vunijnuju carkvu ŭ adychodzie ad starych tradycyjaŭ dy

---

*)Ruś - u značeńni relihijn.**)Veł.II,315.

pierajmańni łacinskich zvyčajaŭ. Narod u toj čas złučaŭ carkoŭny abrad z istotaj viery, a navat małyja abradavyja adchileńni ŭvažalisia za adychod ad viery. Ale na bankiecie novy ŭładyka zachoŭvaŭsia nadzvyčaj prykładna. Jon admoviŭsia navat sprabavać raskošnych miasnych piačyvaŭ u vyhladzie ahramadnaj pazałočanaj husi, lva, duba dy navat čarta z rahami, viedajučy, što japiskapu nie prystojna jeść miasa. Na bankiecie było šmat pramovaŭ i tostaŭ u češć novaha ŭładyki, vystupaŭ i hety apošni z karotkaj pramovaj, svabodnaj, z mnohimi žartami, dziakujučy za ŭsio i zaklikajučy da Jednaści. Na hety zaklik byli hetkija zapytańni:

"Ci Vy zapeŭnicie nas, vielmi Dastojny Ajciec, što my samyja i našyja dzieci astanucca ŭ bizantyjskim abradzie?"

I arch. Jazafat adkazaŭ: "Ja hvarantuju"!

Tady, pradaŭžaŭ pramoŭca, jak heta budzie, kali našyja syny prystupiać da Vunii, a ŭ vyšejšych škołach i na karaleŭskim dvary niama duchoŭnikaŭ uschodniaha abradu. Tady jany buduć zmušanyja spaviadacca ŭ a.a. jezuitaŭ, a tyja pieraciahnuć ich u łacinski abrad".*)

Jazafat Kuncevič apynuŭsia ŭ niepryjemnym stanoviščy. Jon tolki što pryjechaŭ, nie maje jašče nidzie nijakaj apory, a tut stavicca sprava rubam, adrazu suprać jezuitaŭ, jakich jon chacieŭ vykarystać dla pomačy i supracoŭnictva. Tamu, kab nie zadziracca z prysutnymi tut-ža jezuitami dy nie palić sabie mastoŭ u pracy, jon daŭ uchilajučy adkaz:"Nie budziem miašać dobraha z lichim". I pramoŭca pradaŭžaŭ: "Ja nie miašaju dobraha ź lichim, ale kažu praŭdu. Ja prašu, kab Vy, Uładyka, nie patrabavali ad jezuitaŭ nijakaj łaski, kab nia być udzielnikam ichnich niadobrych učynkaŭ, u praciŭnym vypadku svaimi rukami

---

*)Veł.I,146; Łoziński,288.

vy nia zmožacie zahvarantavać nam našaha abradu".

Słovy hetyja prybili Jazafata, jon maŭčaŭ i pieradumvaŭ ich sutnaść, bo vyhlad mieŭ sumny.

Padobnyja abvinavačvańni jezuitaŭ pačuŭ Jazafat i ad Pałačanaŭ, katoryja pryniaśli jamu padarunki ŭ biskupski budynak. *)

Choć Jazafat Kuncevič pajšoŭ da jezuitaŭ na štodzionnaje ŭtrymańnie, dy znajšoŭ tam jaknajlepšuju pašanu i apieku, to adnak prablema vunii, jak uschodniaha abradu, i łacinstva,- zachodniaha abradu, niepakoiła jaho. Što rabić? Ad čaho pačynać?

Prablema hetaja była aktualnaj nia tolki ŭ Połacku. Jana była paŭsiudnaj i vielmi važnaj. U hetaj spravie letam 1618 h. mitr. Rucki sklikaŭ Źjezd u Navahradak usich uładykaŭ i archimandrytaŭ. Adnak na Źjezd prybyli tolki troch uładykaŭ i niekalki archimandrytaŭ. Mitr.Rucki adrazu prystupiŭ da balučaj spravy. "Da hetaha času, jon kazaŭ, ja dumaŭ udzieržać mir z našymi bratami łacińnikami i raźličvaŭ na ich braterskuju pomač. Ja dumaŭ, što mnohija nieŭviaski zalečyć čas, najlepšy lekar. Adnak ja pierakanaŭsia, što lichija kareńni razrastajucca šyrej i šyrej, dyk ja staŭ pierahladać svaju aspałaść, i pabačyŭ, jak hłybokaja pahražaje nam niebiaśpieka. My nia majem ludziej, katoryja zmahli-b pradstaŭlać pavažna spravu chryscijanskaj Jednaści pierad pravasłaŭnymi. Łacińniki amal ad nas adyšli, šlachockaja i mahnackaja moładź, naša nadzieja i abarona, zabirajecca nam u škołach. Hety masavy pierachod u łacinski abrad pahražaje poŭnaściu našamu isnavańniu. Kožny hod pierachodzić 2oo šlachty ŭ łacinski abrad, navat z prostaha narodu mnohija. Kolki astaniecca viernikaŭ u našym stadzie pa niekalki hadoch, ja pytaju?...

---

*)Guépin I,207; Rutski, Imp. in Ep. 149.

Tolki chiba niamnohija prostyja ludzi". *)

"Tamu nieabchodnym jość, pradaŭžaŭ mitrapalit, kab pravasłaŭnyja bolš nie pasyłali svaich dziaciej u łacinskija škoły". Heta padchapiŭ i Jazafat Kuncevič, jaki sutyknuŭsia z hetaj prablemaj u pieršy dzień svajho pryjezdu ŭ Połacak. Jon paćvierdziŭ, što pravasłaŭnyja pierakonańyja, što Vunija jość ničym inšym, tolki sietkaj dla łoŭli ich dy pieradavańnia ŭ łacinski abrad. I kali ŭsie vunijaty iz šlachty piarojduć na łacinski abrad, što chutka staniecca, nichto nam nie daść pomačy, i my budziem kinieny ŭ biazdońnie sumatochi, biady dy budziem zdaŭlenyja dyzydentami i dyzunitami.**)

I na hetym Źjeździe była pryniataja pastanova, kab złažyć vostry pratest u Rymie suproć isnujučaha stanu z damahańniem, kab Papa zabaraniŭ viernikam pierachodzić z uschodniaha na zachodni abrad, a łacinskim duchoŭnikam dy jezuitam u asablivaści prymać ludziej z uschodniaha ŭ zachodni abrad biez asobnaha dazvołu Apostalskaha Pasadu.***) Adnačasova była pryniataja druhaja pastanova; pravieści niekatoryja źmieny ŭ vonkavym vyhladzie cerkvaŭ, u carkoŭnych zvyčajach i małavažnych abradach, kab vonkava ŭ peŭnaj miery stacca padobnymi da zachodniaj Carkvy, a hetym samym pierakanać šlachockija i miaščanskija kruhi, jakija paviarnuli ŭsiocelna na zachad, što vunijnaja Carkva jość niadłučnaj častkaj adnoj Carkvy Chrystovaj z tojža zachodniaj kulturaj, choć pierachoŭvaje bizantyjski abrad i carkoŭnasłavianskuju movu. Hetuju pastanovu Źjezdu ŭ Navahradku treba mieć na ŭvazie, kab zrazumieć tyja reformy, jakija Jazafat Kuncevič pradpryniaŭ, viarnuŭšysia ŭ Połacak.

---

*)Rutski, Imp. in Ep.145,147,154.

)Tamža,148. *)Na asnovie damahańniaŭ Źjezdu Papa vydaŭ zabaronu,ale karol zabaraniŭ jaje apublikavać.

Pajmienna, viarnuŭšysia ŭ Połacak, Jazafat Kuncevič nieadkładna prystupiŭ da rearhanizacyi dyjacezii. Tamu, što jon tytularna byŭ biskupam Viciebskim dyk farmalna jahonaja rezydencyja była ŭ Viciebsku; Połacak staŭsia jahonaj stalicaj tolki paśla śmierci archbp. Hedeona. Usiudy cerkvy i duchavienstva znachodzilisia ŭ žalu hodnym stanie. Śviatyni byli apuščanyja, daŭno nie adnaŭlanyja, brudnyja i nieachajnyja, adpichajučyja ŭžo svaim vonkavym vyhladam vyšejšyja słai hramadztva ŭ bok łacinskich cerkvaŭ, utrymoŭvanych u pryzvaitym ci raskošnym stanie. Mnohija cerkvy byli začynienyja z pryčyny niahodnaha stanu, inšyja byli zachoplenyja pratestantami ci dyzunitami razam z carkoŭnaj majemaściaj. Balšynia cerkvaŭ znachodziłasia ŭ dziaržavie śvieckich ludziej, ad jakich zaležała vyznačanie i adklikanie śviataroŭ. Śviatary znoŭ u svajoj balšyni nie nadavalisia na svaje stanoviščy. Amal paŭsiudnaje niepiśmiennaść, biezkulturnaść, pianstva i raspusta - voś hałoŭnyja prymiety papoŭ i dyjakanaŭ, zusim nie pryciahvajučych ludziej da siabie. Mnohija ź ich byli dvojčy i trojčy žanatyja dy nie vypaŭniali duchoŭnych śviatarskich abaviazkaŭ. Nie isnavała praktyčna navučanie nasielnictva katechizmu j asnovaŭ viery; za carkoŭnyja pasłuhi, a navat za spoviedź i pryčaście bralisia płaty. Adnym słovam pryšłosia arch. Jazafatu ad pačatku ŭsio pierabudoŭvać, kali na pačatku 1619 h. pamior arch. Hedeon i jon pieraniaŭ archidyjeceziju. *)

Pierš za ŭsio Jazafat zrearhanizavaŭ archijap. Upravu. Pazvalniaŭ nieadpaviednych pracaŭnikoŭ a na ich miesca pastaviŭ enerhičnych i pracavitych ludziej. U śv. Safii naładziŭ pad kiraŭnictvam Emanuela Kantakuzena vialiki i cudoŭny chor z padabranych

---

*) Błotnicki, 27-28.

umieła hałasoŭ i melodyjaŭ. Nastupna jon raspačaŭ reformu duchavienstva. Vizytavaŭ duchavienstva na parachvijach, vysłuchoŭvaŭ skarhi i prośby viernikaŭ u dačynieńni duchavienstva, a zusim nieadpaviednych, jak pjanicaŭ, hulakaŭ, niadbajnych, zvalniaŭ, a kali nia było kim zamianić, začyniaŭ carkvu, vychodziačy z załožańnia, što karyśniej dla Carkvy i viernikaŭ časova mieć začynienuju śviatyniu, čymsia, kab jana stałasia miescam drennaha prykładu dy vyklikała niepašanu ŭ ludziej. Źniatyja z svaich stanoviščaŭ duchoŭniki aŭtamatyčna pierachodzili ŭ praciŭny łahier dy ŭzmacniali praciŭnikaŭ Jednaści.

Dziela maralnaha i duchoŭnaha adradžeńnia duchavienstva arch. Jazafat napisaŭ "Rehuły j Kanstytucyi" *), u jakich dakładna vyłažyŭ štodzionnyja abaviazki duchoŭnikaŭ. Na pieršaje miesca duchoŭnych abaviazkaŭ arch. Jazafat stavić prykładnaje žyćcio kožnaha śviatara dla ŭsich viernikaŭ. Na śviataroŭ nakładaje abaviazak častaj spoviedzi ŭ svaich stałych spaviadalnikaŭ. Jon kaža, što śviatar pavinien być padobny ŭ svaim žyćci da anieła, bo kab inšych ačyščać ad hrachoŭ i ŭsiakaj niemačy, treba pierš samomu być čystym, pierš być samomu śviatym, a potym usviačać inšych. Na śviataroŭ kładaŭ abaviazak štodzionnych rannich malitvaŭ, a ŭ niadzieli i śviaty adpraŭlańnia śv. Liturhii biez uzhladu na toje, ci ŭ carkvie jość ludzi ci nie. Kali ludzi zusim nia chodziać u carkvu, radzić Jazafat, prasić miascovyja ŭłady, kab upornych karali štrafami. Dalej zabaviazvaŭ śviataroŭ u časie vialikaha postu abchodzić pa chatach, navučać i spaviadać dy pryčaščać, kab hetym zaachvocić dabravolna naviedvać čaściej śviatyni. Vioski, dzie niama carkvy, pavinny być absłuhoŭvanyja śviatarami najbližejšych akolicaŭ. Kožnaje śviata

---

*)Tekst hladzi ŭ Dadatku da hetaj pracy.

pavinny śviatary paśla Liturhii navučać relihijnych praktykaŭ, pacieraŭ, malitvaŭ i asnovaŭ viery. Usie duchoŭniki nia mohuć žadać za svaje pasłuhi pry vykonvańni relihijnych abaviazkaŭ nijakich zapłataŭ ci naharodaŭ, jak napr. za chrost, spoviedź, pryčaście, paśviačeńnie chataŭ, pachoviny, śluby i inšyja dziejańni, chiba što niechta z svajoj voli j inicyjatyvy sam dašć. A kali chto ničoha nie achviaruje, duchoŭny nie pavinien nivodnym słovam ci svaimi pavodzinami vyrazić svajho niezdavalnieńnia. Dalej zabaraniaŭ duchoŭnikam źviartacca da śvieckich sudoŭ zhodna z kanonami, dy zhodna z kanonami nakazvaŭ paspłuchmianaść svajmu japiskapu. Biez asobnaha dazvołu japiskapa vierniki i duchouniki nia mohuć zbudavać novaj carkvy, abo pieraniać staruju. Śviatary adnoj parachvii nia mohuć umiešvacca ŭ spravy inšaj parachvii. Nia mohuć taksama dazvolić śvieckamu čałavieku z carkoŭnaj ambony havaryć kazańni ci pramovy. Zabaraniałasia taksama duchoŭnym i viernikam usiakaj relihijnaj łučnaści z lutaranami, kalvinami, babtystami i inšymi sektami. Zabaviazvaŭ taksama śviataroŭ, kab Apostał, Evanelii i supolnyja malitvy ŭ carkvie čytalisia ci admaŭlalisia nie ŭ carkoŭna-słavianskaj, ale rodnaj movie. Dvu i trochžencaŭ arch. Jazafat nie adchilaŭ ad śviatarstva, kali jany mieli dazvoł papiaredniaha biskupa dy vykonvajuć svaje abaviazki biezzahanna. Pad karaj carkoŭnaha adłučeńnia zabaraniaŭ duchoŭnym zachodzić u korčmy, za vyniatkam vypadkaŭ padarožža. Śviatary ŭdaŭcy stavilisia da adkaznaści, kali jany trymali žančynaŭ, za vyniatkam matki, siastry ci ciotki.

Hetaksama zabaraniałasia samavolna pierachodzić duchoŭnikam z adnaho miesca na druhoje i h.d. i h.d. U hetych pastanovach vyznačanyja taksama abaviazki dla dziekanaŭ (błahačynnych) dy paradak Synodaŭ. Hetkija vymahańni ad duchavienstva, jakoje dasiul žyło

samapasam, byli pryčynaj narakańniaŭ, što archijap. Jazafat uvodzić paradki zachodniaj carkvy.

Nastupna zaniaŭsia napravaj, pierabudovaj i adnaŭleńniem śviatyniaŭ. Pačaŭ ad śv. Safii Połackaj, jakaja była źniščanaja niadaŭnim pažaram. Jon zahadaŭ źniać staryja kupały dy pastavić adnu daminujučuju na ŭzor zachodnich cerkvaŭ *). Takaja inavacyja vyklikała niezdavaleńnie ludziej, pryvykšych da staroha stylu carkvy, uvažajučy, što adbyvajecca pierabudoŭka śv. Safii na katalicki kaścioł. Tolki, kali byli pastaŭlenyja i raniej źniesienyja 4 kupały ŭ krychu źmienienym vyhladzie, nastupiła supakajeńnie. Adnaviŭ śv. Safiju Jazafat Kuncevič i ŭnutry, stvarajučy adnu z najpryhažejšych śviatyniaŭ u svajoj Archidyjacezii.

Aprača adnaŭleńnia śv. Safii, arch. Jazafat budavaŭ i adnaŭlaŭ cerkvy ŭ Viciebsku, Voršy i išych haradoch. U časie hetych rabotaŭ pryšłosia znoŭ pieražyć śv. Jazafatu niamała prykraściaŭ. Tak naprykład u Viciebsku ŭ Sabory Praśviatoj Baharodzicy kali byŭ vyniesieny z carkvy ikonastaz u časie adnaŭlańnia, razyšłasia zaraz viestka, što Jazafat Kuncevič pierarablaje Sabor na kaścioł, i što ŭvodzić łacinski abrad. Raššaleły i padburany natoŭp, chacieŭ za heta skinuć Jazafata Kunceviča ŭ Dźvinu ŭ časie pierachodu masta pracesijaj na Božaje ciełła **). Natoŭp kryčaŭ tady, što kali ikanastaz nia budzie pastaŭleny na miesca, utopiać archibiskupa ŭ Dźvinie ***)

---

*)Na śv. Safii było 7 kopułaŭ: adna siaredniaja, samaja vialikaja, symb. papu rymskaha, 4 mienšyja vakruh - 4 usch. patryjarchaŭ, 2 napieradzie - Chrysta j Baharodzicu. **)Veł. II,220. ***)Jazafat Kuncevič uvodziŭ zachodniakatalickaje śviata Božaha Ciełła ŭ pieršy čaćvier pa śv. Trojcy.

Adnačasova arch. Jazafat pačaŭ vyvučeńnie dakumantacyi na carkoŭnuju ŭłasnaść, jakaja apynułasia ŭ čužych rukach. Jon vyšukoŭvaŭ u archivach, sudovych knihach, u zapisach, dakumanty i hramaty, pakazvajučyja carkoŭnuju ŭłasnaść archipiskopii i kali hetaja ŭłasnaść znachodziłasia ŭ čužych ludziej, spravu nakiroŭvaŭ u sudy. Adbirańnie nielehalna zachoplenaj ułasnaści Carkvy *), zusim zrazumieła, - vyklikała kotrakcyju pretendentaŭ. Adsiul sudy, upravy etc byli zavaleny hetymi spravami, ab čym uspaminaje Leŭ Sapieha ŭ svaim liście da Jazafata Kunceviča. Ale adradžeńnie dyjacezii vymahała hetkich mierapryjemstvaŭ, chaj sabie mnoha kamu niekarysnych i niepryjemnych. Tak napr. paśla adabrańnia praz sud ziamielnaj ułasnaści, što naležała da Viciebskaha manastyra śv.śv. Barysa j Hleba, ad uładalnika Korsakava, hety najmaŭ zabojcaŭ, kab zabić Jazafata. Ale mužny archijapiskap nie zbajaŭsia pahrozaŭ, adabraŭ manastyr, adnaviŭ jaho dy pamiaściŭ tam bazyljanaŭ. Hetkim čynam, mima varožych vystupaŭ suprać jaho, Jazafat viarnuŭ Carkvie manastyry ŭ Brasłavie i Mścisłavie. U Połacku isnujučy žanočy manastyr śv. Bazyla jon adnaviŭ, viarnuŭ jamu raniej stračanyja ziemli dy, paklikaŭšy ź Vini vyškalenych siostraŭ, zarhanizavaŭ naŭzorny manastyr.

Uparadkavaŭšy žyćcio carkoŭnaje ŭ Połacku i susiednich ziemlach, u sakaviku 1619 hodu, arch. Jazafat chacieŭ źvizytavać Mahileŭ i mahileŭščynu. Ale padbuchtoranyja miaščanie vierchavodami, jakija bajalisia straty svaich pazycyjaŭ u vyniku vizytacyi archijapiskapa, začynili bramy horadu, vystavili na muroch harmaty dy hetkim čynam nie ŭpuścili Jazafata Kunceviča ŭ horad.**)

---

*)Najbolš stratаŭ cark. majemaści nastupiła ŭ časie maskoŭskaj akupacyi Połacka i Prydniapr. ziamiel. **)Hl.Pastanovu ŭ kancy kn

Varožy vystup Mahileva suprać uładyki Jazafata, jak i carkoŭnych Bractvaŭ Viciebska, Voršy, Mścisłava ŭ 1619 hh. mieŭ i svaje palityčna-dyversyjnyja zakulisy. Užo ŭ casie padrychtoŭki da supraćmaskoŭskaha nastupu Litvy j Polščy ŭ 1618 h. cieraz Ardu Krymskuju i Zaparoskaje pahraničča prajechaŭ u Maskvu jeruzalimski patryjarch Teafan, zaklikany tudy dziela ŭdziełu ŭ vyśviačeńni baćki cara — mitr. Filareta na Maskoŭskaha patryjarcha. Da vajny z Rečy Paspalitaj rychtavałasia j Turcyja, takim čynam u intaresach abiedźvich hetych dziaržavaŭ, Maskvy j Turcyi, było vyklikać nutranyja relihijnyja niełady ŭ Lićvie i Ukrainie. Ahenty tureckija pry Neaficie, što byŭ siarod kazakaŭ, raspaŭsiudžvali prapahandu, što lepš pierajści ŭ poddanstva sułtana, čymsia ciarpieć "relihijnuju niavolu".*). U časie pachodu 1618 Teafan žyu ŭ Tuli, u susiedztvie vajennych dziejańniaŭ, braŭ udziełu pierahavorach Maskvy z Rečy Paspalitaj dy mieŭ nahodu spatkacca z hetmanam kazackim Sahajdačnym dy jaho prybočnymi dy dahavarycca ab pryjeździe ŭ Kijeŭ i adnaŭleńni antyvunijnaj hierarchii. Adnym z vynikaŭ dyversyjnaha padbadziorvańnia kazakaŭ i carkoŭnych bractvaŭ było taksama zabojstva namieśnika Ruckaha ŭ Kijevie, Hrekoviča ŭ lutym 1618 **) a taksama Aklinskaha, jaki źbiraŭ padatak z poddanych mitrapalita ***) Padbadziorvała śmiełaść praciŭnikaŭ Jednaści i palityka zaihryvańnia ŭradu i sojmu da kazakaŭ, kab ich mieć na svajoj staranie ŭ davoli tryvožnym časie. Voś čamu Mahileŭ, u peŭnaj miery źviazany z kazaččynaj, nia ŭpuściu Jazafata Kunceviča ŭ svaje mury.

---

*)Par. List Sapiehi i Adkaz Kunceviča.
)Sb. let. JuZR, 85:"pojmavšy kozaki tamže protiv Vydubickoho pod lud podsadili vody piti". *)Materiały do hetm. Sahajdačnoho, Viestnik Zap. Rossii, 1864/5 kn. 4,68.

Karol Žyhimont za podpisam kanclera Lavona Sapiehi 22 sakavika 1619 h. vydaŭ zahad ab pakarańni arhanizataraŭ mahileŭskaha supracivu. Była vysłanaja śledčaja Kamisyja ŭ Mahileŭ, jakaja sroha pakarała 20 najbolš dziejnych arhanizataraŭ supracivu, a ŭsie cerkvy byli pieradadzienyja pad juryzdykcyju arch.JazafataKunceviča.

* * *

U sakaviku 1620 patryjarch jeruzalimski TEAFAN, paśla amal 2 hadovaha pobytu ŭ Maskoŭščynie i naładžanaj dahavoranaści, nielehalnym sposabam prybyŭ na Ukrainu, dzie jaho sustreli kazaki dy pryvieźli pad achovaj samoha Sahajdačnaha ŭ Kijeŭ, dzie jon pasialiŭsia ŭ carkoŭnym bractvie *) Aryštavać Teafana nie było nijakaj zmohi, bo źbliżałasia vajna z turkami, dyk treba było ličycca z nastrojami kazakaŭ. Kijeŭski vajavoda Žukieŭski za zhodaj karala miarkavaŭ vyvieści ŭ pole Teafana, dy jaho tam schapić. Dziela hetaha jon pasłaŭ svajho ahienta Pačanoŭskaha niby dla akazańnia počaściaŭ ad karala i svabodnaha ruchu ŭ pavarotnaj darozie na Chocim i Kamieniec.**) Ale Teafan pryjechaŭ zusim nie dla počaściaŭ, ale dla dyversii. Abjechaŭšy cerkvy j manastyry ŭ Mižhorach, Biełaj Carkvie, Cierechciemiry i inšych miascovaściach, dzie kantralavali kazaki, jon padrychtavaŭ hrunt dla ŭznaŭleńnia hierarchii dy raspačaćcia hienieralnaha nastupu na vunijnuju Carkvu. 13 žn.1620 vydaŭ abiežnik da "pravasłaŭnych Polščy j Litvy", u jakim jon zaklikaŭ prysyłać kandydataŭ na vyśviačeńnie, kab "vybraci sobi jepiskopa, apostołom i pravił uzakoniehaho, pavielenij i zapreščenij mira nie bojaša sia".**)

---

*Hustynski let.11-12; **)Arch. JuZR VII, 289-90; ***)P. Mohiła, I, dad.37.

Kab pazbycca nahladu karaleŭskaha pradstaŭnika Pačanoŭskaha, byŭ zrobleny vychad: Teafan zajaviŭ, što jon vyjaždžaje. Jechać na Kamieniec jon nie schacieŭ, a pajechaŭ na Biełuju Carkvu, da jakoj jaho pravodziŭ Pačanoŭski. Kali tolki Pačanoŭski, upeŭnieny što patryjarch vyjechaŭ, paśpiašyŭ da karala z spravazdačaj, tajkom viarnuŭsia Teafan u Kijeŭ i tut u Piačerskim manastyry, u 'načy, pry achovie kazackaj dy ŭ poŭnaj tajnicy, bo navat vokny brackaj carkvy byli zabityja doškami i znutry zaviešany zanavieskami, staŭ vyśviačać japiskapaŭ. Pieršym byŭ vyśviačany ihumien kijeŭskaha brackaha manastyra Isaja Kapynski na japiskapa Pieramyskaha; niekalki dzion paźniej-Jova Barecki na mitrapalita, potym Meleci Smatrycki na arch. Połackaha.*) Aprača Teafana ŭ chiratonii prymali ŭdziel Neafit, jaki tut siadzieŭ ad 1612 h. i jap. Aŭraam, jaki pryjechaŭ z Teafanam dy vyznačany byŭ na Pinskuju dyjaceziju. Paźniej u roznych inšych miascovaściach Teafan vyśviaciŭ jašče troch japiskapaŭ, tak što było vyśviačanych usich razam: mitrapalit i 5 jap. a 6 (Pinski) vyznačany z pryježdžych.

Vyznačeńnie novaj hierarchii ciesna łučyłasia z tureckimi planami zavałodańnia Rečy Paspalitaj. Pahadnieńnie z Turkami 1619 h. nia mieła nijakaha značeńnia: u sułtanskich kruhoch byŭ vypracavany plan zavajavańnia Polščy j Litvy. Precedensam dla napadu Turkaŭ na Reč Paspalituju ŭ 1620 h. (paśla chiratonii ŭładykaŭ) pasłužyła sprava padtrymoŭańnia Reč Paspalitaj starany katalickaj partyi Ferdynanda ŭ baraćbie z siemiharodzkim vajavodaj Betlen-Haboram. Pajmienna vosieniaj 1619 našyja ŭdarnyja addziły t.zv. LISOŬČYKI napali na Vuhorščynu i razbili vojski Habora. Abvinavačvalisia taksama i kazackija rabaŭničyja napady na Kanstantynopal, jak inśpirovanyja palakami.

---

*)Hust. let. 14, 15-17.

Vajna pačałasia vosianiaj 1620 napadam Iskandera Bašy z krymskaj ardoju i Nahajskich Tataraŭ murzy Kantamira na Padolle. Žułkieŭski, jaki z małymi siłami paśpiašyŭ na dapamohu Małdaŭščynie, pad Cecoraj 7 žn. 1620 panios parazu i sam zhinuŭ. Z usiaje jahonaj armii astałosia kala 1000 čałaviek. Polšča astałasia biez vojska i vajavodaŭ, i adno było ščaście, što tolki Tatary svaimi zahonami rabavali Padolle, Vołyń i Haliččynu, a tureckaje vojska nie pierajšło Dniastra.

Sklikany sejm vosieniaj 1620 h. u Varšavie (3 XI - 11 XII) adbyvaŭsia ŭ niezvyčajna tryvožnaj atmasfery. Katastrofu Cecorskuju ŭvažali vynikam adsutnaści kazackaj pomačy, a razam z hetym i nieraźviazańnia spravy dyzunickaj. U źviazku z hetym pačałasia davoli naiŭnaja pierapiska karala Žyhimonta i krakaŭskaha biskupa z Teafanam, jaki ŭ toj čas byŭ pad kazackaj achovaj, kab jon addzieiŭ na kazakaŭ dy zaachvociŭ ich vystupić suprać niaviernych Turkaŭ.*) Teafan dyplamatyčna vydaŭ takuju hramatu, ale ci jana była čytanaja kazakam, my nia viedajem. Adnym słovam na sojmie 1620 vytvarylisia pavažnyja nastroi, što hałoŭnaj pryčynaj katastrofy, jość Vunija. Hałoŭnym demahoham u hetym napramku na sojmie 1620 byŭ Łaŭrenci Drevinski, Vałynski pasoł, na jakoha tak achvotna spasyłajecca antyvunijnaja litaratura. Dziela abjektyŭnaha pradstaŭleńnia ŭsiaje nahonki na Vuniju, nielha paminuć tekstu pramovy Drevinskaha. Vykarystoŭvajučy ciažkuju sytuacyju Rečy Paspalitaj paśla paražeńnia pad Cecoraj, Drevinski atakavaŭ: "U hetaj vajnie suproć hałoŭnaha voraha kryža śviatoha, śmieła mahu skazać, Vaša Kar. Miłaść, što bolšaja častka kantynentu budzie źvierniena na narod naš rusinski, a narod hety, pakul nia budzie zaspakojeny ŭ svaich damahańniach i prośbach, jak moža baranić, zamiest ćviardy-

---

*)Verifikatia nievinności,28.

ni, hrudźmi svaimi Vašu dziaržavu? Jakija moža čynić staraňni dla supakoju pierad susiedziami, kali nia maje ŭnutranaha supakoju ŭ siabie doma? Ź jakim sercam, ź jakim pačućciem budzie hasić svajoj kryvioj zapalenyja mury svajoj ajčyny, kali nia bačyć, kab byli hašanyja zapalenyja chatnija ścieny? Chto-ž, Boža Śviaty, nie bačyć taho na svaje voču, jak vialikija ciažkaści, uciski j niamahčymyja prykraści cierpić toj staradaŭny narod ruski (naród rossijski starowieczny) u spravach svajoj relihii?" I hety demahoh z sejmovaj trybuny vysilajecca dalej na vobraznyja vyraženńni:

"Pačynajučy ad Krakava ŭ Karonie, jak množycca słava Božaja pry pomačy toj novavydumanaj vunii? Užo ŭ bolšych miestach cerkvy zapiačatany, carkoŭnyja majontki spustošanyja, u manastyroch zamiest manachaŭ znachodzicca žyvina. Piarojdziem da Vial. Kn. Litoŭskaha - tam robicca toje samaje, navat u miest pahraničnych z Maskoŭščynaj *). U Mahilevie j Voršy cerkvy začynienyja, śviataroŭ razahnana. U Pinsku toje samaje; manastyr Leščynski zamieniena na karčmu. Praz heta dzieci pamirajuć biaz chrostu, cieły pamioršych vyvoziacca biaz carkoŭnaha abradu ź miestaŭ jak padła; ludzi biaz ślubaŭ žyvuć u niepryzvaitaści, nie spaviadajucca, nie pryčaščajucca i tak adychodziać z hetaha śvietu..**)

"Pierojdziem da inšych kryŭdaŭ i niečuvanych uciskaŭ... U Vilni ci nia ŭciski heta? Ci chto čuŭ raniej? Kali niaboščyka ź miesta chočuć pravieści cieraz zamkovuju bramu (praz jakuju ŭsie jeździać, navat Žydy j Tatary), to tuju bramu začyniajuć, tak što pravasłaŭnyja musiać pamioršaha svajho vynosić inšaj bramaj, praz jakuju vyvoziać tolki miejskija niečystoty.

---

*)Padkreśleńnie maskoŭskaha pahraničča tut skazana chitra, bo panavała versija, što Maskva adkinuła kar. Uładysława dziela niedaŭ

"Navat vady nia mohuć atrymać i vialikuju cierpiać u hetym kryŭdu: niejkaj chatcy dazvalajuć mieć vadaprovad, a na taki vialiki hrunt, na tolki budynkaŭ (raz. śv. Duch.man.) adnoj truby nie dajuć, choć znajuć, što była daŭniej, jakoj ślady jość i ciapier. U Navahradku tych manachaŭ, jakija nie dałučylisia da vunii i ŭ inšych miestach, rabujuć, napadajuć na darohach i sadziać u viaźnicy. Da mieskaj rady ludziej hodnych ivučonych nie prymajuć tolki tamu, što jany nie naležać da vunii, a biaruć i absadžvajuć miscy ruskaj łavicy chałopami prostymi niavučonymi... Hrašovyja kary ściahvajuć ź niavinnych biez spraviadlivaj pryčyny..."

Na kolki ŭsia pramova Dervinskaha była raźličana na vyklikańnie spryjalnych uražańniaŭ siarod sabranych na Sojmie pradstaŭnikoŭ šlachty, śviedčać jahonyja retaryčnyja sposaby, kab apahanić vunijnuju hierarchiju:

"A tyja kryŭdy i tyja niełady ŭnutranyja nie ź inšaj krynicy vyciakajuć, jak z taho, što Vaša KMość suprać spraviadlivaści, suprać prava i šlachockich volnaściaŭ, na pasady ŭładykaŭ i dastojnaści duchoŭnyja vyznačaje ludziej niezvažajučy na ich pachodžańnie. Chto nia viedaje taho, što ciapierašni - jak jon nazyvaje siabie - archijapiskap Połacki rodam z Uładzimira, syn Kunca, šaŭca, a zrabiŭšy z taho sabie šlachockaje proźvišča, nazyvaje siabie Kuncevičam *). Chto taho na svaje vočy nia bačyć, što ciapierašni pieramyski ŭładyka, proźviščam Šyška, naradziŭsia ź śvinara, i rodny brat jaho i baćka jaho i ciapier siadziać na vałocy ŭ Chłapušach u poddanstvie Kijeŭskaha vajavody? Chto nia viedaje, što Ŭładzimirski ŭładyka (Ilja Marachoŭski - V.P.)syn

---

relihijnych u Rečy Paspalitaj. **)Ab hetym havoryć Kuncevič u svaim liście, što praciŭniki siłamoc pieraškadžali ludziam.*)Hl.b.5.

lvoŭskaj miaščanki Stećkavaj Maramušynaj,što naradziŭsia paŭtara hodu pa śmierci Stećka,a niejki Michałoŭski i Nikapolski addali jaho na navuku? Kamu nia viedama, klanusia Boham, što ŭładyka Chołmski, syn vilenskaha kupca, prozviščam Pakość (Atanas Pakosta - V.P.),jaki ŭ adnaho vilenskaha burmistra ŭkraŭ karmazin, i kab nia vyratavaŭ jaho "kapica, pewnie że go by nie minęła szubienica". Chto nia viedaje i taho, što ciapierašni ŭładyka Pinski rodam ź miastečka Zabłudava?". Jak bačym, Dravinski siliŭsia anektodami i vydumkami ačarnić lehalnych japiskapaŭ, jak nie šlachockaha rodu, kab pakončyć ź imi nia było ŭ nikoha z šlachty nijakich zaściarohaŭ. Sejmovy dziońnik adznačaje, što pramova Dravinskaha svaimi anektotami vyklikała śmiech i hutarki siarod pasłoŭ, tak što i vystupy inšych vałynskich pradstaŭnikoŭ, a takža bierasciejskich sa skarhami na vuniju, prymanyja byli z humaram. Vilenskaje Bractva vystupiła ź listom, adrysovanym da karala, u jakim pradstaŭlała novapaśviačanych japiskapaŭ j prasiła pieradać im beneficyi, što źviazany ź ich dastojenstvami. *)

Na sojmie 1620 h. prysutničali taksama mitrapalit Rucki i arch. Jazafat Kuncevič. Faktyčna jany nia mieli nikoha, chto-b vystupiŭ u ich abaronie, kali z usich kancoŭ valilisia hromy na vuniju, jak pryčynu ŭsich niaŭdačaŭ i nieładaŭ u Polščy j Litvie. Kuncevič šukaŭ padtrymańnia ŭ svajho pratektara kanclera Lva Sapiehi, Rucki ŭ papskaha nuncyja Diotalevio i karala Žyhimonta. Kali suprać vunii adazvalisia hałasy i polskich biskupaŭ, vystupiŭ tady i mitr. Rucki. U svajoj pramovie jon davodziŭ biezpadstaŭnaść usich abvinavačvańniaŭ vunijnaj carkvy, byccam jana niekaha praśleduje. Nadvarot, nastup idzie z usich bakoŭ na Vuniju. "Siemdzisiat zabojcaŭ naniatych pra-

---

*)Verificatia, Arch.l.VII,307.

śledujuć mianie i maich japiskapaŭ, kazaŭjon, jakija pahražajuć nam usiudy, chočučy źmiaścić nas z našych Pasadaŭ, ale ja zajaŭlaju pierad Boham i pierad vami, što lahčej budzie našym voraham adabrać nam žyćcio, čymsia zajmanyja nami stanoviščy. I heta ŭ katalickaj krainie, pad katalickim karalom, pahražajuć našamu žyćciu, a za što? Tolki tamu što my ŭ Jednaści z katolikami!". Paśla z haračaj abaronaj vystupiŭ papski nuncy, abvinavačvajučy asabliva katalickich biskupaŭ-senataraŭ u varožych dačynieniach da vunii. Jon nazyvaŭ imienna katolikaŭ "turbatores pacis"! Kali katalickija biskupy, što stajać pry styrnie dziaržavy, nie dapamohuć Vunii, musiać na siabie pryniać vinu za jaje źniščeńnie. *)Zaniepakojeny paśla abchodziŭ načami senataraŭ i prasiŭ, kab padtrymali vunijnuju spravu. U svaich zapiskach mitr. Rucki kazaŭ: "Aprača ich dvuch (karala i nuncyja) nia było nikoha, chto-b nie kazać užo, kab nam pamahaŭ, ale choć łaskava adazvaŭsia; paŭsiudna nas nazyvali pryčynaj nieładaŭ i niespakoju, vuniju nazyvali praklataj, pakazyvali palcami na nas: voś chto tryvožyć krainu. Było nam vielmi motašna, ale Boh nam pryjšoŭ z dapamohaj!"**)

Dziaržaŭsia stojka ŭ abaronie Vunii i karol Žyhimont. Jon mieŭ aśviedčyć cieraz kanclera Sapiehu: "Jaho Karaleŭskaja Mość, chutčej zračecca svajoj karony i pojdzie na vyhnańnie, čymsia dazvolić schizmackamu mitrapalicie zasieści ŭ Kijevie"! ***)

Dziakujučy tolki karalu sojm 1620, mima ahramadnaj nahonki na Vuniju, nia tolki nie zaćvierdziŭ novavybranaj hierarchii, ale nia ŭvioŭ novych pastanovaŭ, aprača ŭznaŭleńnia kanstytucyi z 1607 h. ****)

---

*)Rutski, Ep.76. **)Guépin II,73. ***)V.Kojałowicz, Miscellanea, 55.
****)Vol. legum III,184.

Paśla sojmu, u kancy 1620 h., uličvajučy ahulnyja supraćvunijnyja nastroi dy toje,što moŭčki byŭ pryniaty da viedama karalom i sojmam novy skład hijerarchii, Smatrycki z Kijeva pryjechaŭ u Vilniu dy asieŭ u manastyry śv. Ducha, jak arch. Połacki, vysyłajučy ŭsiudy svaich ahientaŭ-manachaŭ ź listami, što adnoŭlenaja hierarchija zamacovanaja zhodaj karala, što beneficyi buduć viernienyja ad vunijataŭ, što vunija skasovanaja, a vunijnyja duchoŭniki atrymajuć roznyja pasady ŭ katalickaj carkvie.*) Pad dziejańniem hetkaj prapahandy pačalisia novyja nieparadki. Siarod bazyljanaŭ paŭstaŭ pierapałach. Mnoha ź ich chacieli pakinuć Vuniju dy pierajści da franciškanaŭ. Nieraźbiarychu jašče pabolšvaŭ pastyrski list Teafana, vydany na pačatku 1621 h.(pierad adjezdam), kab vykidać usiudy vunijataŭ, zajmać svaje cerkvy dy siłaj baranić svajoj viery. U Mahilevie, Voršy, Mścisłavie, Viciebsku, Vilni, Połacku i inšych miascovaściach vyznačanyja byli namieśniki Smatryckaha. Pačałasia akcyja źbirannia podpisaŭ siarod narodu, chto vyrakajecca Vunii, a prystupaje da Smatryckaha. Na śpiskach u paasobnych miestach akazalisia tysiačy ludziej. Mnohija zapisvalisia pad pahrozaj arhanizataraŭ.**) Vunijnaja Carkva nanova zachistałasia. Tolki ličanyja adzinki astalisia joj viernymi. Raspaŭsiudžvałasia taksama zdumana viestka, što Jazafat Kuncevič u Varšavie pierajšoŭ užo ŭ łacinski abrad, a na dovad hetaha navočnyja śvietki kazali, što jany bačyli jaho, praviačaha łacinskuju imšu ŭ zachodnia-katalickim adzieńni.

Manachi-ahienty Smatryckaha pravioŭšy śpiski, stali pravić dla padpisaŭšychsia nabaženstvy ŭ pravizarycnych barakach, zroblenych za horadam. Hetakija cerkvy-baraki byli: u Mahilevie, Połacku, Voršy, Viciebsku. Ludzi padzialisia na tva tabary, pierastali vitacca

---

*)Sowita wina,Arch. JuZR,VII,495.**)Veł.I,126.

z saboj dziela ŭzajemnaj varožaści.

Voś hetki niepryjemny stan carkvy znajšoŭ arch. Jazafat paśla svajho pavarotu z Varšavy.

Na prośbu mitr. Ruckaha karol vydaŭ na pačatku lutaha 1621 h. universaly, u jakich zahadyvaŭ aryštavać Bareckaha j Smatryckaha, jak padazronych ludziej, pastaŭlenych za parazumleńniem z tureckim sułtanam samazvannym patryjarcham.*) Kancler Sapieha padpisaŭ hety dekret, ale radziŭ karalu ŭstrymacca z apublikavańniem jaho. "Treba ahladacisia, kazaŭ, na zaparoskich kazakaŭ, kab nie vyklikać licha, bo toj samazvaniec (Teafan) miž imi, i jany jaho vielmi šanujuć!! **). Tak i stałasia. Na sam pierš była vysłanaja ŭ Vilniu śledčaja Kamisija, jakaja pryznała dziejnaść Smatryckaha nielehalnaj. Potym Smatryckaha pazvana ŭ sud mitr. Ruckaha, zasudžana j vyklata; i tady to apublikovana ŭniversał suprać novapastaŭlenych uładykaŭ, jak samazvancaŭ, špijonaŭ i zdradnikaŭ.***)

Vilnia, Połacak, Viciebsk stalisia znoŭ miescami novaj zaŭziataj baraćby miž prychilnikami Bareckaha-Smatryckaha, a lehalnaj hierarchijaj. U Vilni pierad Vialikadniem mahistrat z karaleŭskaha zahadu pravioŭ śledztva i sud nad prychilnikami Smatryckaha, jakija davali jamu dapamohu, rabili składki na archirejskija ryzy i h.d. Ich aryštoŭvali i trymali ŭ viaźnicy, a potym zvolniena z usiakich mieskich stanoviščaŭ, z cechaŭ.****)

---

*)Arch. sb. vil. I,138,II,29

**)Arch. sb. II,29.

***)Sowita wina, Arch. JuZR,1,VII,487, Hramata z 15 sak.1621 suprać Bareckaha i Smatryckaha Žukovič, III,107; universał z 22 sak. 1621 u Viest. Zap.R. 1864/5,XII,5.

****)Verificatia,1,282.

U Poĺacku paśla atrymańnia karaleŭskaj hramaty, adchilajučaj Smatryckaha, Bareckaha i inšych, pryznanych za nielehalnych japiskapaŭ, vajavoda Sakalinski i kaštalan Tyškievič sklikali ahulnaje vieča pierad Ratušaj dziela abvieščańnia karaleŭskaj hramaty. U prezydyi byŭ arch. Jazafat i siabry mieskaj Rady. Paśla pračytańnia karaleŭskaj hramaty, dzie byĺo skazana, što adzinym praŭnym japiskapam u Poĺacku jość arch. Jazafat Kuncevič, a Smatrycki abviaščajecca samazvancam i praśledvany zakonami. U kancy pramoviŭ sam Jazafat, zaklikajučy da supakoju i pavarotu ŭ vunijnuju carkvu. Adnačasova jon zapeŭnivaŭ usich, što jon nikoli nie adychodziŭ i nie adydzie da kanca svajho žyćcia ad uschodniaha abradu i jednaści z Papaj rymskim. Urešcie arch. Jazafat pytaŭsia ŭ zybranych, ci jany chočuć być u vunijnaj Carkvie? Aktyvisty, a za imi i mnohija z narodu, kryčali: "My nia jość vunijaty, i nia chočam imi być. Uva ŭsim miescie astaĺosia ich niekalki. Daĺoŭ zdradnikaŭ! Śmierć dušachvatu!" I natoŭp chapiŭ za kamieńnie, pahražajučy atakaj. Bačačy pačatak buntu, vajavoda Sakalinski i Tyškievič zaklikali najbolš aktyŭnych pravadyroŭ Terlikoŭskahajvasileviča z pasiarod radnych miesta, što kali jany nie supakojać narodu, dyk pieršyja buduć tutža pakaranyja śmierciaj, pryčym vajavoda vychapiŭ svaju buĺavu, a Tyškievič pistalet, nakiroŭvajučy na Terleckaha. U hety momant Jazafat Kuncevič zasĺaniŭ saboj zaatakovanych i prasiŭ nie rabić nikomu nasilla.*) Uzvarušanaja publika pačaĺa razychodzicca.

Vypadak publičny abarony Terlikoŭskaha j Vasileviča mocna padzieiŭ na natoŭp i na jaho pravadyroŭ. Kali Jazafat u tak niebiaśpiečnym miescy vystupiŭ u abaronie svaich vorahaŭ, heta znak, što niebĺahi čaĺaviek. I

---

*) Veĺ.I,125; 136,137; II,302,226; Boresky, 194.

na prachodziačaha Jazafata ŭ asyście a. Henadzia i archd-na Darota nichto ŭžo nie aśmieliŭsia skazać błahoha słova. Krychu paźniej, Jan Terlikoŭski i inšyja radnyja , pieradumaŭšy ŭsie spravy, pryšli da Jazafata, pieraprasili jaho za ŭsie prykraści dy dałučylisia da Vunii.*)

Z pakoraj, vietlivaściaj i luboŭju arch. Jazafat staŭ naviedvać adpaŭšych, dy hetkim čynam mnohija viarnulisia ŭ śv. Safiju. Adnak razam z udačami śv. Jazafata i pavarotam adpaŭšych, u mnohich vytvaraŭsia fanatyzm baraćby biaz uzhladu na siarodki. Suša piša, što matka Darota Archimoviča, jaki byŭ adnym ź dziejnych praciŭnikaŭ Jednaści dy ŭ hetym časie dałučyŭsia da vunijnaj Carkvy, nie havaryła ź im na praciahu 17 hadoŭ, choć aboja žyli ŭ adnym domie.**)

Nazvany raniej Piatro Vasilevič, radny mieski, zusim śviecki čałaviek bieź nijakich duchoŭnych paśviacinaŭ, vykonvaŭ u carkvie-baraku za miestam funkcyi śviatara. Jon apraŭlaŭ śv. Liturhiju, spaviadaŭ, davaŭ Pryčaście, chryściŭ. Inšyja, fanatyčna nastaŭlenyja ludzi, pilnavali ŭmirajučych, kab jany nie paklikali vunijnaha śviatara, u hetym sensie pastupajučy za zaklikami Smatryckaha: "lepš spaviadacca hłuchomu čałavieku, abo pierad pniom dreva, čymsia pierad vunijackim śviatarom"!***)

U takich umovach, kali fanatyčny natoŭp zbiraŭsia nie dziela malitvaŭ, ale dziela nienaviści i abrazy Božaj, nielha było taleravać toj barak za miestam, dzie zbiralisia praciŭniki.****)

---

*)Vel.I,125; II,302,II,277,n.17; I,137.
**)Susza, opus cit.
***)Boresky, 200.
****)Vel.I,127, zaŭv.33 nazyvaje Vasileviča Petrus Basilides Thyrs. Guépin,II,46.

Tamu z zahadu vajavody Sakalinskaha heny šaχaš za miestam byŭ razburany dy byχo zabaroniena źbiracca ludziam. Tady praciŭniki Jednaści praviali zborku hrošaj dy vysχali delehacyju da arch. Jazafata, achviaroŭvajučy hrošy jamu na padarožža da patryjarcha Teafana, kab pryniaŭ jahonuju juryzdykcyju dy staŭsia ichnim pastyram. Jazafat adkazaŭ delehacyi, što jon nia moža hetaha zrabić, bo jon u juryzdykcyi Papy Rymskaha, i pajedzie tolki tady da Patryjarcha, kali jon źjadnajecca z Rymam. Hrošaj jon nie patrabuje, i budzie vykonvać usie dziejańni darma, kali ludzi dałučacca da pravasχaŭnaj vunijnaj carkvy. *)

Tady adzin z delehataŭ, Ściapan Apanasevič, prasiŭ: "Kali Vy, Uχadyka, nia možacie jechać da Patryjarcha, dyk dazvolcie mnie być vyśviačanym na śviatara ŭ Meleciaha archijapiskapa,a ja Vam va ŭsim budu pasχuchmiany". **) I na heta arch. Jazafat nie zhadziŭsia, bačačy ichni podstup.

Padobnaja sytuacyja panavaχa ŭ Viciebsku. Śviataduchaŭskija manachi, ahienty Smatryckaha, padburyli narod, tak što jon adpaŭ ad Vunii, prahnaŭ vunijnych śviataroŭ ź miesta. Ad bazyljanaŭ adpali manach Sylvestar i jeramanach Jan Kamin, katoryja pierajšli ŭ lahier Smatryckaha. Administracyja dziaržaŭnaja ŭ Viciebsku nie prymała nijakich mierapryjemstvaŭ, dumajučy, što nastaŭ kaniec dla Vunii.***)

I voś arch. Jazafat, prybyŭšy ŭ Viciebsk,musiŭ pačynać ad pačatku. U časie svajho kazańnia ŭ Sabornaj carkvie Praśviatoj Baharodzicy jon paciašaŭ maleńkuju hrupku viernikaŭ: "Mnie nie astajecca ničoha inšaha, jak paŭtaryć sχovy Hospada Isusa: Nia tryvožsia, maleńkaje stada".****)

---

*)Jazafata list, Veχ. I, 256; Dziahilevic,II, 283,n.11. **)Dziahil. Veχ.I,128. ***)Veχ.I, 206,209,271;I,142,II,358.****)Veχ. I,205.

U časie čytańnia karaleŭskaha universaĺu suprać Smatryckaha 3 sak. 1621 h. pierad Ratušaj, padjudžany natoŭp, kinuŭsy šapki na ziamlu kryčaŭ: "Daĺoŭ dušachvata! Śmierć jamu!" "My nia pryznajem Jazafata i Vunii!". Haĺoŭnym abvinavačvańniem Vunii i sposabam padbuchtorańnia narodu byĺa vydumka, što Vunija viadzie da ĺacinstva. U hetym vinavatym byŭ Viciebski natar Bonič, jaki aśviedčańnie archijapiskapa Jazafata Kuncevača ŭ aktavyja knihi, što jon nikoli nie adydzie ad bizantyjskaha abradu dy nie prymie ĺacinskaha, schavaŭ i navat nie pakazaŭ narodu, kali radnyja mieskija hetaha damahalisia.*)

Uzbuntovany natoŭp napadaŭ na nieabrabovanyja raniej cerkvy, zabiraŭ usio što papadała pad ruki, dy pieranosiŭ usio ŭ svaju carkvu-barak na druhim baku Dźviny suprać Saboru. **)

U dzień Abvieščańnia Maci Božaj (25.3), u časie ŭračystaj pracesii, natoŭp napaŭ na pracesiju i archJazafata, chočučy jaho zabić. I byli-b napśniki heta zrabili , kab nie abaraniŭ Jazafata mahnat Kazieracki svaim addzieĺam. Tady natoŭp schapiŭ tolki a. Maksima i paĺažyŭšy jaho ŭ Sabory pad ambonaj zbiŭ jaho ciažka kijami.***)

Padobny napad byŭ zrobleny na Siomuchu 1621 h., kali pracesija z Saboru išĺa ŭ carkvu, što znachodziĺasia pry mieskim mury. Padčas prachodu praz most napaśnik Vasileŭski chacieŭ śpichnuć Jazafata ŭ raku, i byŭby heta zrabiŭ, kab nie abarona a. Henadzia i archidyjakana Darota. ****)

---

*)Veĺ.I,209,21o.
**)Dekret kam. Viciebska, Veĺ.I,269.
)Veĺ.I,198,211. Ajciec Maksim Turčynovič, ekanom Jazafata. *)Data 1621 navočnaha śviedki Kazierackaha, Veĺ.I,211, Hl. taksama I,198.

Padobnyja napady mieli miesca ŭ Voršy dy ŭ Mścisłavie, dzie mahnat Masalski mieciŭ u jaho strelbaj.*)

Kab supraćdzieić mahčymym karam i represijam z boku ŭradu V.Kn.Litoŭskaha za ŭsie napady na Jazafata Kunceviča i vunijnyja cerkvy, aktyvisty Viciebska, i Połacka zrabili ŭmovu ab supolnaj akcyi suprać Jazafata Kunceviča. Pierš za ŭsio jany supolna napisali memaryjał da karala, abvinavačvajučy va ŭsich zabureńniach Jazafata Kunceviča, jaki niby svaimi lutymi mierapryjemstvami vyklikaje bunty siarod narodu.**)

Adnačasova ŭzmocniena vykarystoŭvaŁasia kazackaja akcyja suprać Turcyi. Pajmienna ŭradu Rečy Paspalitaj udaŁosia pieraciahnuć na svoj bok kazakaŭ z Sahajdačnym na čale ŭ vajnie z Turcyjaj. Ihra z kazakami byŁa hałoŭnaj pryčynaj taho, što ŭ 1621 h. nie prymalisia nijakija miery ŭ cichamirańni napadaŭ na vunijnuju Carkvu. Sprava abarony dziaržavy byŁa važniejšaj. UdzieŁ kazakaŭ u tureckaj kampanii 1621 h. niezvyčajna aśmielvaŭ praciŭnikaŭ Jednaści. Mitr. Barecki 28.IV.1621 tak zaklikaŭ da fanatyčnaj baraćby: "Stojcie ćviorda, nie chistajciesia ani tryvožciesia. Viasiołymi nahami stupajcie na śviatoje mučeńnie..."***)

15 červ. 1621 h. Barecki ŭ hetaj spravie sklikaŭ u Suchoj Dubrovie Saboryk z udzieŁam kazackaj staršynščyny. Na hetym źjezdzie byŭ i karaleŭski delehat Abarnicki (jaki vioŭ pieramovy z kazakami), jaki hetak apisvaje chod naradaŭ:

"Rada abo sabor kazakaŭ adbyŭsia 15 červ. i tryvaŭ 3 dni. Byli j duchoŭniki: mitr. Barecki p. Kurcevič, vybrany kazakami za uŁadyku, 300 papoŭ i 50 manachaŭ. Pieršaha dnia pramaŭlaŭ

---

*)VeŁ. I,213; Looshorn, 79
)Boresky, 201. *)Arch. unij. mitropolit. nr 458. Hruševskij,VII,456-457.

Barecki. U vialikim uzvarušeńni vielmi skardziŭsia na Reč Paspalituju j karala, što ich staruju vieru hłumić, vyniščaje, topča. Vyciahnuŭ list, prysłany Vilencami j pračytaŭ; pračytaŭ śpisak, kolki tam zabita za vieru, kolki źniavolena, kolki kiniena ŭ jamu. Potym Sahajdačny ŭziaŭ list henaha samazvanca patryjarcha. Pierš jaho pacałavaŭ, potym pašla pračytańnia pałažyŭ sabie na hałavu. Tady raptam zrabiŭsia kryk: prysiahali ŭsie, što baranić buduć svajoj staroj viery až da horła...

Druhoha dnia pryviedziena na siaredzinu kruhu karaleŭskaha pasła (Abarnickaha). Pastavili dla jaho dźvie dzieraŭlanyja dziežki ci bočki na ziamlu dy zasłali dyvanami. Kali jon skazaŭ karotkuju pramovu, hetm. Barodaŭka kazaŭ stralać z rušnic i harmataŭ praciaham dźvie hadziny. Paśla stralaniny składali prysiahu, što buduć viernyja karalu dy ŭ ciapierašniaj patrebie (vajnie) Rečy Paspalitaj hatovyja na ŭsiakuju słužbu, kali spoŭnienyja buduć ich prośby.

Trejciaha dnia vyznačyli sotnikaŭ, pałkoŭnikaŭ, atamanaŭ, asaŭłaŭ i pasłoŭ da karala: Sahajdačnaha, Kurceviča i jašče dvuch. Hałoŭnaja sprava pasolstva - kab karol zaćvierdziŭ na mitrapolii i ŭładyctvach vyśviačanych patryjarcham; inakš buduć brać u niavolu šlachtu, jak im radziŭ Barecki..." *)

Nazvanaja delehacyja ŭ lipni 1621 jeździła ŭ Varšavu. Sahajdačny z sławaj niadaŭniaha pachodu na Maskvu dy viedamy z svaje lajalnaści da Rečy Paspalitaj byŭ pryniaty karalom z asablivaj uvahaj. Sahajdačny padaŭ karalu na piśmie kazackija damahańni, jakija

---

*) Łukaszewicz, Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie, I, 165.

u relihijnaj častcy apraŭdyvali patr. Teafana z raspaŭsiudžanaj viestki, što jon byŭ turecki špijon. Kazaki prasili "zaspakajeńnia" nie vunijnaj carkvy, zaćviardžeńnia novapaŭstałaj hierarchii, skasavańnia ŭniversałaŭ, vydanych u spravie praśledu ŭładykaŭ. Kali karol spoŭnić heta, abiacali, što kazaki pojduć na vajnu. *)

Ab hetaj zapiscy-deklaracyi Sahajdačnaha idzie hutarka ŭ pierapiscy kanclera Sapiehi z Jazafatam Kuncevičam. Aprača jaje byli inšyja pierahavory Sahajdačnaha j Kurceviča z karalom. Dakładnaha źmiestu hetych pierahavoraŭ my nia viedajem.**) Karol abiacaŭ ustrymać ekzekucyju universałaŭ u dačynieńni da novych japiskapaŭ, abiacaŭ daravać im vinu ab samavolnym pastaŭleńni, kali jany źjaviacca pierad im i pakajucca ŭ svajoj vinie. Mahčyma, byli i inšyja vusnyja abiacanki, bo delehacyja kazackaja była poŭnaściu zadavolena.***)Taksama i ŭ kazackich kruhoch było pierakonańnie, što karol abiacaŭ zaspakoić relihijnuju spravu.

Z pryčyny vajny z Turkami karotkatryvały Sejm 1621 h. (23.8-1.9) usie relihijnyja spravy (i inšyja) adłažyŭ na nastupnuju sesiju.

Kampanija supraćtureckaja z udziełam kazakaŭ skončyłasia vialikaj pieramohaj nad Turkami pad Chocimam (9.X.1621) pad pravadnictvam vialikaha hetmana Litoŭskaha Chadkieviča. Ciapier nastupaŭ čas vypaŭnieńnia abiacanniaŭ karala.

Chacimskaja vajna i pieramoha nad Turkami padnosiła vysoka zasłuhi kazakaŭ. Palaki ŭvažali ich za hałoŭnych zbaŭcaŭ Rečy Paspalitaj ad tureckaj navały.

---

*)List do zakońników,14-15. **) Arch.JuZR,1, VII,525-526. ***)Dzieńnik,118: "z wielkim ukontentowaniem pocieszona wojsku swemu odprawę odniosł". Mat. da Sahajd. 40.

Užo z pola bitvy paśla pieramohi kazaki słali karalu memaryjał, prypaminajučy tak ab svaich zasłuhach, jak i damahańniach.*) Karol Žyhimont na hety memaryjał daŭ ahulny ŭspakajvajučy adkaz, a da kazakaŭ vysłaŭ kamisaraŭ, jakija mieli ŭ pierahavorach łahodzić roznyja spravy. Ab udačach hetych kamisaraŭ mocna zatryvožany Leŭ Sapieha ŭ svajim liście da Kunceviča.

Tymčasam kazaki daviedaŭšysia ab karaleŭskim adkazie, dzie ŭ relihijnym pytańni nie davalisia zapeŭnieńni ab pryznańni novaj hijerarchii j skasavańnia Vunii, u lutym 1622 vysłali ŭ Varšavu novych pasłoŭ z damahańniami, inśpirovanymi Bareckim. Ab ich my viedajem ź listu Leanoviča: "Abšyrna tam pisałasia pra zaspakajeńnie relihijnaj spravy j skasavańnie vunii, a kali-b nia byli zaspakojeny,pahražajuć kanfederacyjaj, dasiul niačuvanaj; pieršaje pasolstva adpraŭlena z abiacankaj, što ich zaspakojać, i na heta ŭ druhim liście tak napisali: jak karol JM choča tolki nas (kazakaŭ) zaspakoić, to ŭ takim vypadku ŭsia Ruś schoča mieć supakoj u viery; ukancy prasili zasłužanych hrošaj, zhodna z abiacańniami karaleviča" **)

* * *

Voś u takoj napružanaj atmasfery paśla Chocimskaj pieramohi i torhaŭ z kazakami ŭ spravie vypaŭnieńnia karaleŭskich abiacańniaŭ adbyłasia pierapiska miž Jazafatam Kuncevičam a kancleram Lavonam Sapiehaj. Hetaj pierapiscy, a asabliva listu Sapiehi z 12 sakavika 1622 h. maskoŭskaja prapahanda nadaje asablivaje značeńnie dziela ačarnieńnia śv. Jazafata. Dajšło da taho, što hety list byŭ Maskvoj schvalšavany ŭ 1793 h. (kali pačaŭsia praces

---

*)Hruševskij,VII,482. **)Mat. da hetm.Sahajd.,40.

ŭ Rymie dziela pryznańnia arch. Jazafata śviatym usiaje katalickaje Carkvy) dy pierasłany ŭ Rym. U kancy knižki my padajem abodvyja teksty listoŭ, praŭdzivaha j schvalšovanaha,kab čytač moh sam razabracca ŭ maskoŭskaj rabocie. Maskoŭskaja chvalšyŭka časta vykarystoŭvajecca i našaj litaraturaj, mahčyma, u siłu nie abaznanaści z dakumantami dy demahohii.

Pierapiska miž Kuncevičam a Sapiehaj, mabyć, pačałasia u siar. 1621 h. a moža i raniej. Na žal nie pierachaŭsia pieršy list Kunceviča da Sapiehi ŭ spravie pomačy suprać ahulnaha nastupu praciŭnikaŭ Jednaści ŭ jahonaj archidyjacezii dy pahrozie jahonamu žyćciu. Ab hetym liście i jahonym źmieście my možam miarkavać na asnovie listu Sapiehi z 12 sak. 1622, u jakim padajucca hałoŭnyja ŭryŭki hetaha listu j adkaz na ich Sapiehi. My možam na padstavie nami apisanaha vyšej ahulnaha stanovišča 1621 hodu ŭjavić sabie pałažennie arch. Jazafata, kali vajna z Turcyjaj i zaihryvańnia z kazakami ŭradu Rečy Paspalitaj aśmielivaźi, dziela biazkarnaści, na štoraz śmialejšyja vystupy suprać archijapiskapa Jazafata i vunijnaj Carkvy. Da kaho jon moh źviarnucca, jak nie da hałavy svajho ŭradu, kanclera Sapiehi, prytym svajho apiakuna? Jon źviartaŭsia da jaho i raniej,dy zaŭsiody atrymlivaŭ vydatnuju dapamohu. Ciapier u časie vajny z Turkami dy palityčnaj akcyi z kazakami Sapieha z čysta palityčnych miarkavańniaŭ uvažaŭ, što nielha zavostryvać sytuacyi nastupam na nielehalnuju hijerarchiju, što niebchodnyja ŭstupki praciŭnikam Jednaści. Z punktu hledžańnia zapanavaŭšaj sytuacyi miarkavańni Sapiehi vydajucca pravilnymi. Ale što moh rabić Jazafat Kuncevič, kali nastup praciŭnikaŭ i ich damahańni skirovanyja byli na poŭnuju likvidacyju Vunii? Ci jon moh adkazacca ad abarony svajho stanovišča i Carkvy, da jakoj byŭ paklikany? Viedama, nie. Tamu jon starajecca pierakanać Sapiehu, što palityčnaje

stanovišča nie daje asnovaŭ na toje, kab ličyć panujučyja nastroi pravilnymi, byccam likvidacyja Vunii pryniasie, azdaraŭleńnie sytuacyi, abo ŭ tryvožnym časie treba rabić abmančyvyja ŭstupstvy. Sapieha vielmi bajaŭsia zavostryvać sytuacyi, a pad uražańniem arhanizovanych damahańniaŭ carkoŭnych Bractvaŭ i kazakaŭ byccam pryčynaj nieładaŭ jość Vunija, staraŭsia pierakanać Kuncevača cytatami ź śv. Piśma, što treba pravodzić akcyju Jednaści aściarožna, z luboŭju i cierpielivaściu. Kuncevič uvažaŭ, što časovaja palityčnaja sytuacyja nia moža być branaja pad uvahu; što sprava Carkvy jość absalutnaja, niezaležnaja ad palityki karaloŭ i ŭradaŭ. Heta, viedama, dražniła samapačućcie kanclera Sapiehi, i jon siliŭsia ŭ svaim adkazie dać arhumantacyju ŭ abaronie svaich pohladaŭ. Jon nazyvaje list Jazafata "niaŭvažnym", złujecca na zaŭvahi: "Śmiesz i to Wść pisać, chybaby kopie listów moich do Wści niechcących miały pobudzić do tego. O Pater! Nie Wści rzecz być censorem pisania mojego, którym za pomocą Bożą dotąd tak szafowałem, żeby nieprzyjaciel miał się z czego obaczyć i poprawić".... "Wści abusus Źwierzchności; Wści postępki bardziej ambicya et privato odio, niż fraterna charitate rządzące są, invita Sacra Regio Maiestate, invita, uno prohibente Republica, powodem są y podnietą niezgodnych iskierek, które minantur nobis omnibus vel summum, vel extremum incendium". Pad upływam svajho abureńnia, što Jazafat Kuncevič sumnievajecca ŭ vynikach palityčnych kambinacyjaŭ z kazakami i dyzunitami, Sapieha każa, što z hetych kambinacyjaŭ bolš karyści, niž z Vunii, hatoŭ inšuju dumku Jazafata ličyć "crimen laesae Maiestatis" i h.d.

I dalej utrymoŭvaje list u styli maralizatarskim, silačysia na mnostva cytataŭ ź Piśma śv., łacinskich klasykaŭ i narodnych pahavorak, ajcoŭ Carkvy, kab davieści svaju erudyk-

cyju i pastavić na svaim.

Z druhoha boku arhumantacyja Sapiehi j abvinavačvańni Kunceviča ŭ aktach hvałtu j nasilla nie pachodziać ź niejkaj abjektyŭnaj krynicy, skažam, ź śledčaj Kamisii, ci rapartaŭ Kamisaraŭ, ale poŭnaściu z zajavak praciŭnikaŭ Jednaści na Sejm i da karala, zajavak abličanych na demahohiju, na lepšuju ŭdaču adchileńnia lehalnaj hierarchii a zamacavańnie nielehalnaj. Da hetaha pryznajecca sam Sapieha ŭ svaim liście: "Trudno tego negować, bo listy od nich do Panów y Rad Koronnych W. X.L. pisane to świadczą", "Alboż nie były y nie są te głosy pospólstwa nierozsądnego, że wolą się Turkowi poddać, niż taką oppressyę w religiey y nabożeństwie swoim ponosić? I teraz niezmyślone pogróżki kozackie przywiodły mnie do proźby y napomnienia Wści"; "A to y teraz ta proźba ich była do króla IMci nie od kilku Czernców Kijowskich, ale od wszystkiego woyska Zaporoskiego, żeby (Boreckiego, Smotryckiego etc) na tych władyctwach zachowano, a Wści y drugich odrzucono"; "Pełno kłopotów i poswarków na Seymach y w każdym kącie", "na każdym posiedzeniu, seymie, publicznym zgromadzeniu multas calumnias et detractiones patitur" i h.d. Peŭnie-ž dla Sapiehi, jak palityku i to ŭ tryvožnym časie, usie hetyja kryki j šumicha mieli svaju vymovu, i jamu zaležała, kab jany ścichli, a vysiłak usich byŭ skirovany suprać hałoŭnaha voraha - Turkaŭ, ale pryčym tut uvažańnie lista Sapiehi za byccam abjektyŭny dakumant, choć pisany hałavoj dziaržavy prytym jašče katalikom!? *)

---

*)Chaj čytač sam pryraŭniaje maskoŭskuju chvalšyŭku z aŭtentyčnym listom Sapiehi i pierakanajecca, što amal pałavina niavyhadnaha tekstu prapuščana, mnohija słovy j skazy pierakładziena inakš, kab nadać asablivuju tendencyju; mnoha što padroblena.

Hałoŭnaj "vinoj" Jazafata Kunceviča było toje, što jon svaju čujnaść i enerhiju vyjaŭlaŭ jakraz u tym časie, kali byŭ najbolš spryjalny čas da skasavańnia Vunii, kali nielehalnaja hierarchija ŭ siłu vajennych padziejaŭ mieła ŭsie šansy stacca lehalnaj dy zaniać miescy vunijnaj Carkvy. "Vinoj" Jazafata było nie zdavańnie pazycyjaŭ dy stojkaść u vykonvańni svaich pastyrskich abaviazkaŭ, za jakija jon hatoŭ byŭ addać žyćcio svajo. Słabaściu lista Sapiehi jość i toje, što kancler napyšany, jon nie škaduje času na sypańnie marałami j niespraŭdžanymi abvinavačańniami Kunceviča, papisvajecca erudykcyjaj dy šaržuje kanonami ab chryscijanskaj lubovi, a sam nia choča pačuć hołasu druhoj starany; - audite et altera pars-tož kaža staraja rymskaja pahavorka. Sapieha piša: "nie radbym się więcey wdawał z Wścią w kontrowersye", vidać, chacieŭ maralna złamać Jazafata dy na svaim pastavić.

Adnak Jazafat Kuncevič z hetaha lista jašče bolš pierakanaŭsia, što palityčnyja kambinacyi zavodnyja, što kancler nia viedaje praŭdzivaha stanovišča, u jakim znachodzicca vunijnaja Carkva, ani pavodzinaŭ j dziejańniau jaho, jak archibiskupa. Tamu nie zamoŭk, ale paśpiašyŭ z hruntoŭnym adkazam 22. IV.1622, kab svajho pratektara zroŭnavažyć i dać jamu kankretny mataryjał dy svaje pohlady tak na relihijnyja jak i palityčnyja spravy.

Cikava tut adznačyć, što praciŭniki Jednaści achvotna vykarystoŭvajuć chvalšyŭku lista Sapiehi ŭ demahahičnym tonie, a zusim maŭčać pra adkaz Kunceviča. A hety list, jaki my zmiaščajem poŭnaściu ŭ kancy knižki, jość važnym dakumantam dla vyśviatleńnia PRAŬDY. Jazafat u svaim adkazie zusim nie aburajecca na roznyja abvinavačvańni, ale spakojna daje materyjał, jakoha nie chapała kancleru.

Na pačatku svajho listu Jazafat śćviardžaje, što Sapieha nie aryjentujecca ŭ sytuacyi, a karystajecca mataryjałam "z wdania ludzi różnych", heta jość adnastaronnymi abvinavačniami praciŭnaj starany. Pačynaje vyjaśnieńni ad svajoj asoby, jakaja znachodziłasia pad hałoŭnym abstrełam, byccam jon hvałtam ci nasillam tvoryć vunijnuju Carkvu. Jazafat klaniecca Boham, što ŭsio heta paklop: "Bogiem moim swiadczę, który na serce y sprawy moie patrzy, żem żadnym nieprzykładem żywota, ani iakim ostrym postępkiem odrażał od siebie Połoczan, y inšych parafian moich, pogotowiu naymieyszy się surowości moyey znak nie ukaże, którymby się przykład dał do zaiątrzenia animószów ludzi wichrowatych". Ab tym jon hatovy pradstavić mnoha asobaŭ "nie tylko katolickich, ale y heretyckich, dobrych obywatelów Dioecesiey moiey, że tak iest a nie inaczey". Jon kaža, što "na schyzmatyków referować się nie mogę", bo jany padjudžanyja Smatryckim ŭ svaim fanatyzmie "nas za arcy złych ludzi maią y udają" (h.zn. abvinavačvajuć). Što jon nikoli nikoha da Vunii "gwałtem przymuszał", na heta nichto nie daść dowadu (to się nigdy nie pokaże). Tak śmieła nia moh-by napisać Kuncevič, kali-b byli fakty. A kali dzieci pamirajuć biaz chrostu, darosłyja biaz spoviedzi, to heta dzieicca tamu, vyjaśniaje Jazafat, što praciŭniki Jednaści "gromili ich z tego y strzegli aż do śmierci", kab nie prymali Tajnaŭ. Dalej Jazafat zusim spraviadliva kaža: Więcey iest protestacyi Schizmatyckcich, po Trybunałach, Ziemstwach, Grodach, Ratuszach, na nas im ni w czym nie winnych, przecie im tego nie ganią, y owszem tak im fortuna służy, że ich omylnym hałasom wszędzie wierzaią. A nas Unią Swietą starożytną bez pozwu, bez Sądu y Prawa, na samo bez dowodu, na szczyre oskarżenie, opprimować y rugować usiłuią, powiadając, że wszystkie niezgody domowe, hałasy seymowe, z nas, y Uniey pochodzą, czego dowieść

nie mogą." Hałoŭnymi padbuchtorščykami pravasłaŭnych Jazafat bačyć u nielehalnaj hierarchii, asabliva ŭ Smatryckim, jaki ŭ toj čas byŭ pisaram u kazakaŭ dy hałoŭnym aŭtaram roznych pisańniaŭ suprać Vunii. I kab nia hetyja padbuchtorščyki, to pavodla infarmacyjaŭ Kuncevača, "kozacy po skończoney expediciey z Turkiem nie myślili popierać Schizmy".

Taktyka praciŭnikaŭ Jednaści ŭ acenie Jazafata takaja, što jany "i biią y płaczą, a na nas z krzykiem, wrzaskiem winy kładą; katholicy też niektórzy dla samych wrzasków ich, nas tłumić pomagaią". Jazafat vykarystoŭvaje i histaryčnyja dovady, što vunijnaja Carkva imienna jość staraja, što jana pryšła da nas pierad raskołam, pierad schizmaj, što za časoŭ Uładzimira, Jarasłavičaŭ, Jahajłavičaŭ, Skirhajły i inšych zasnavalnikaŭ mitrapolijaŭ i uładyctvaŭ była ŭ jednaści z Rymam. Takim čynam Bierasciejskaja vunija jość prostym pradaŭžeńniem historyi. Na asnovie toj samaj historyi Jazafat pierasciarahaje kanclera Sapiehu pierad nierazvažnymi kanšachtami z staŭlenikami patryjarcha, jaki zależny ad Porty. Jon prypaminaje, što vialikija kniazi Litoŭskija zmahalisia za carkoŭnuju niezależnaść ad paduładnych Turcyi patryjarchaŭ. Zrabiła heta samaje i Maskva, pastaviŭšy svajho patryjarcha. Ab dyversyjnaj dziejnaści Turkaŭ za pasiarednictvam carkoŭnych staŭlenikaŭ, Jazafat prypaminaje akcyju Nikifara ŭ časie Bierasciejskaha Saboru, akcyju Nalivajki, akcyju Neafita i niadaŭniuju Teafana z pastaŭleńniem nielehalnaj hierarchii. U dačynieńni da palityčnaj hulni z kazakami, Jazafat pierasciarahaje, paklikajučysia na biblijny prykład z Filistyńčykami, što nie vyklučanaja mahčymaść: "aby tenże Bóg sprawiedliwym Sądem swoim nie skarał tey Oyczyzny miłey, a to przez tych że kozaków", kali achviaraj hetaj hulni padzie Vunija. Što da zakidu ab začynianych cerkvach

ŭ Mahilevie, Jazafat adkazvaje, što jany zusim nie začynienyja. Paśla karaleŭskaha dekretu (letam 1621) amal poŭ hodu pravili tam staŭleniki nielehalnaj hierarchii, i jon im nie pieraškadžaŭ, ciapier (pačatak 1622) kali jon pierakanaŭsia, što hetkim čynam zamacoŭvajecca raskoł, jon absadziŭ hetyja cerkvy svaimi śviatarami "niechże się (ludzi) modlą przy tych Świeszczeńnikach; nie są zapieczętowane, bywaią i odmykane podczas nabożeństwa, niech tylko chcą być nabożnemi".

Jak bačym fakty i arhumantacyja listu Jazata Kuncevača pieravažajuć maralizatarski ton listu Lva Sapiehi. Vidać, u hetym byŭ pierakonany i sam Sapieha, bo mima tupatu: "ia z roskazania JKMości rozkażę odpieczętować (cerkwi w Mohilewie) y ustąpić, aby oni (praciŭniki) to swoie nabożeństwo, choć schyzmatyckie, w cerkwach odprawowali", - zamoŭk, i nia było nijakaha zahadu ab pieradańni nazad mahileŭskich cerkvaŭ. Dy naahul paźniej Sapieha (asabliva paśla smierci Jazafata) mocna škadavaŭ, što musiŭ skryŭdzić śviatoha mučanika svaim nierazvažnym listom.*)

* * *

Hod 1622 nie prynios nijakaj papravy ŭ stanoviščy vunijnaj Carkvy. 10 krasavika 1622 pamior hetm. Sahajdačny, što vyklikała novyja tryvohi ŭ dziaržaŭnych kruhoch. Usie bajalisia, što kazaki mohuć adpaści, što spravakujuć novuju vajnu z Turcyjaj i h.d. Pra abaronu vunijnaj Carkvy pierad ahresijaj praciŭnikaŭ nia było nijakaj movy. U Kijevie z namovy Bareckaha kazaki zabili burmistra Batalija, navierniennaha Jazafatam, i dvuch bazyljanaŭ u sv. Safii. U Sarharodzku byŭ ściaty dyjakan Maciej za svaju addanaść Vunii. 8 vieraśnia

---

*)Guépin,II,18; Erika Unger-Dreiling, 302.

taho-ž hodu kazaki schapili ź śv. Safii ŭ Kijevie 4 bazyljanaŭ jeramanachaŭ i skutych zahnali ŭ Cierachtamiraŭ, dzie trymali ŭ źniavoleńni j mukach 6 tydniaŭ, i tolki na asabistuju hramatu karala zvolnili .*) Za hetyja i inšyja złačynstvy kazakaŭ i Bareckaha nichto nia byŭ pakarany.

U Viciebsku dalej adbyvalisia šykany i pravakacyi praciŭnikaŭ. Tak napr. viasnoj 1622h. praciŭniki napali na Emanuela Kantakuzena i archidyjakana Darota, kali jany ŭnosili ŭ sabornuju carkvu japiskapskija liturhičnyja adzieńni i, zbiŭšy ich, hnali kijami až da svaje malilni za Dźvinoj.**) Krychu paźniej nasłańnik Adam Kosaŭ chacieŭ zastrelić Jazafata ŭ carkvie, kali jon z kazalnicy pramaŭlaŭ suprać Smatryckaha, ale pistalet zaciaŭsia.***)

Ale hałoŭnaja ataka rychtavałasia na čarhovy Sejm, jaki byŭ abvieščany ŭžo 16.XI.1622 najaki pałožanyja byli ŭsie spadziavańni praciŭnikaŭ Jednaści, što pieramoha budzie za imi.

Sejm hety adbyŭsia miž 24.I.- 5.III.1623. Rychtavaŭsia da jaho i mitr. Rucki, kab abanicca pierad atakaj. Jon źviarnuŭsia ŭ Rym da Papy Ryhora XV z prośbaj ab dapamozie. Papa vysłaŭ asabistaha lehata ŭ Polšču, jaki abhavaryŭ z nuncym i mitrapalitam spravu abarony Vunii na nadychodziačym Sejmie. Papa vysłaŭ taksama listy da karala i biskupaŭ Rečy Paspalitaj, prosiačy supracoŭnictva j abarony zahrožanaj vunijnaj Carkvy.****)

---

*)Veł.I,289; Rutski,133.
**)Veł, I,156,268.
***)Boresky, 216.
****)Relacye nunciuszów,II,167; Theiner, Monumenta Pol. III,298,301; Supplementum Synopsis, Arch. VII,588; Boresky, 220;Guépin L; Hruševskij VII,502.

Kudy bolšuju padrychtoŭku pravodzili praciŭniki Jednaści. Jova Barecki vydrukavaŭ ahramadny memaryjał p.z."Justificatia", praznačany dla Sejmu j uradu. Jon byŭ adrysovany da karala i padpisany:"Jova Barecki mitrapalit z usimi japiska nizka čałom bje". Memaryjał šyroka razvodzicca ab lajalnaści pravasłaŭnych ("narodu rossijskiego") da Rečy Paspalitaj,baronicca suprać abvinavačvańniaŭ u špijonstvie j supracoŭnictvie z vorahami dziaržavy, pradstaŭlaje patr. Teafana i pastaŭlenych biskupaŭ u biaźvinnym vyhladzie. A što biskupy byli vyśviačanyja pakryjomu biaź viedama karala, memaryjał tłumačyć tym, što stałasia heta tamu, bo karol pierastaŭ pradstaŭlać svaich kandydataŭ na ŭładyctvy, a ciapier, kali zažadaje, jany ŭstupiać u zamien karaleŭskich kandydataŭ*)

Memaryjał hety mieŭ zamianić asabistaje apraŭdańnie nielehalnych biskupaŭ, ab čym vykazvaŭsia karol pierad delehacyjaj Sahajdačnaha.

Razam ź "Justificatia'j" byŭ nadrukavany taksama papolsku ahramadny prapahandovy mataryjał p.z. Supplicatia do przeoświeconego i iasnie wielmożnego przezacney korony Polskiey i w. x. Litewskiego oboiego stanu, duchownego i swieckiego senatu.**) Suplikacyja pisanaja ŭ styli movy Drevinskaha ź 1620, i jość asnovy dumać, što aŭtaram abiedźvich pisaninaŭ toj samy čałaviek. U hetym pamflecie, abličanym na vyklikańnie antyvunijnych nastrojaŭ u šlachty, voś jakimi arhumantami i abvinavačańniami karystajecca hetaja Suplikacyja:

"My cierpim niačuvanyja biaspraŭje i žudasnyja ŭciski, i nichto ŭ našaj ajčynie nie schilny nam pamahčy. Nas pakinuli biez prava, biez svabodaŭ i volnaściaŭ. I tyja, što nia

---

*)Arch.VII; **)Dok. otn. k ist. zap.rusk.kr.

majuć na nas nijakich pravoŭ, nijakaj nad nami ŭłady, vymahajuć, kab my słužyli im ciełam i dušoj. Jany vymahajuć ad nas dla siabie taho, što należycca tolki samomu Hospadu Bohu, a hetaha navat i pahancy ŭ našuju paru nie vymahajuć ad chryścijanaŭ. Tamu... my prosim... našych miłaścivych uładaroŭ dazvolić uznavić prava, źlitavacca nad našymi narušanymi svabodami j volnaściami. Hetyja pravy, svabody j volnaści naš ruski narod zdabyŭ svajoj kryvioj, zasłaniŭ svaimi hrudziami ad usiakaha vonkavaha voraha i addaŭ žyćcio.*)" Dalej havorycca, što "niavola" hetaha "ruskaha narodu" zaklučajecca ŭ tym, što staviacca pastyry, vyšejšyja hierarchi za viedamam Papy Rymskaha, a nie Patryjarcha, što niby raŭniajecca źmienieviery: "Bo ź pieramienaj paradka vyznačańnia hierarchaŭ, havorycca ŭ Suplikacyi, źmianiajecca pastyr, a zy źmienaj pastyra, paśladoŭna pavinna źmianicca viera, a zy źmienaj viery - narušajucca našyja pravy, svaboda stanovicca niavolaj..." i dalej: "bo chto adryvaje nas ad pasłušenstva ŭschodnim patryjarcham, toj zabiraje ŭ nas našuju śviatuju vieru. A chto pazbaŭlaje nas śviatoj viery, zahvarantovanaj našym baćkom i dziadom zakonami ich dastojnaściaŭ karaloŭ polskich, toj adymaje ŭ nas pravy, svabody j volnaści, imkniecca da ich źniščeńnia, a nas pryvieści ŭ stan niavolnictva z tym, kab my stracili j svaje hramadzianskija svabody..."

Voś u takim demahahičnym tonie składajecca lohika arhumantacyi, prytym, treba adznačyć, što ŭsia Suplikacyja vystupaje ad imieni "ruskaha narodu", heta značyć ad Rusi, što ŭ časie Lublinskaj vunii (1569) była dałučanaja da Polščy, jak polskaja pravincyja. U hetym kirunku pabudavana asnaŭnaja arhumantacyja. "Śviatoj pamiaci karol JM Žyhimont

---

*)Majecca na dumcy ŭdzieł kazakaŭ u 1622.

u pryvileju ruskamu narodu, dadzienym u časie pryłučeńnia, dzieluči šlachtu ruskaha narodu na dva vieravyznańni - adno rymskaje, a druhoje hreckaje, abodvym ruskim vyznańniam naraŭnie zabiaśpiečyŭ usie svabody, volnaści, pravy j nazoŭ Karony Polskaj, choć šlachta hreckaj viery ŭ tym časie, jak i ŭ raniejšuju paru, znachodziłasia ŭ padparadkavańni kanstantynopalskaha patryjarcha"; "bo kali svabodny narod, to na niaroŭnaść u nas niama miesca, a kali my narod roŭny polskamu narodu,to nie pavinna być nijakaha paniżeńnia. Imienna hetyja dva pryncypy ŭnios ruski narod u sajuz z Polskaj Karonaj".

Vychodziačy z hetaj arhumantacyi, Litva abo, jak siońnia nazyvajem, Biełaruś, jak samastojnaja haspadarstva j paśla Lublinskaj vunii,nie pavinna ŭvachodzić u paniaćcie "ruskaha narodu", ale darma šukać lohiki ŭ hetym pampflecie, abličanym tolki na efekt. Ruś tut jak huma raściahajecca i na Vilniu, Miensk, Navahradak, Padlasie, Palesie, Połacak, Vieciebsk, Mścisłaŭ i h.d. Jazafatu Kunceviču stavić u vinu hety pampflet nastupnaje:

"Niejki adstupnik - japiskap połacki, nazvaŭsy siabie Jazafatam Kuncevičam, aśmieliŭsia ad imia dobrarodnaha senatara biez jahonaha viedama ŭnieści ŭ knihi Brasłava litoŭskaha abvinavačvańnie ŭ zdradzie, niby ŭčynienaj našymi bratami-šlachtaj vajavodztvaŭ Viciebskaha, Mścisłaŭskaha i častki Aršanskaha pavietu i bractvam Vilenskim, naličvajučym u svaim składzie rody ledź nia ŭsich ruskich kn. panoŭ i šlachty, jak žycharaŭ Karony, tak i V.Kn.L." I dalej idzie zaklik: "Dobrarodnyja naščadki hetaha senatara, pražyvajučyja ŭ V. Kn. L. abaviazany publična zhańbić hetaha biazstydnaha paklopnika, kali nia chočuć, kab imia ich lubaha i pavažanaha prodka było źviazana z paklopam. Dabrarodnaja-ž dy abražanaja šlachta

hetych pavietaŭ i vajavodztvaŭ pavinna baranić svaju česć dy chodacca, kab chvalšyvaje abvinavačvańnie ŭ zdradnictvie było vyniata z knihaŭ, a hety paklopnik byŭ pakarany.

U Biełaj Rusi - u Voršy i Mahilevie - toj-ža japiskap Połacki ŭžo 5 hod dzieržyć cerkvy zapiačatany. U Połacku i Viciebsku ŭ vyniku hetaha niama ni cerkvy ni domu, dzie było-b dazvolena nabaženstva ŭ mieście. Tamu miaščanie zmušanyja ŭ niadzieli i inšyja ŭračystyja śviaty słuchać Służby Božaj u poli za miestam i to biaź śviatara, bo jamu zabaroniena prabyvać u mieście i blizaści.".

I dalej Suplikacyja ŭdaraje ŭ rytoryku, u rytaryčnyja efekty, kab vyklikać u slachty spahadu vydumanymi "sensacyjnymi" abvinavačniami:

"U tym-ža Połacku biełaruskim toj-ža adstupnik - japiskap Połacki ŭ minułym hodzie zahadaŭ tamtejšym miaščanam, dziela bolšaj kryŭdy, vykapać pamioršych, tolki što pachovanych na mahiłkach, i vykinuć chryścijanskija cieły z mahiłaŭ byccam niejkaje padła na žer sabakam. O, niahodnaść! O, niečuvanaje rabstva! Takija i im padobnyja niaźličanyja biespraŭje, ździek i strašniejšaje jak u pahancaŭ rabstva cierpim my, ruski narod, uva ŭsich vajavodztvach i pavietach ad hetych svaich adstupnikaŭ biaź nijakaj viny..."

Paślapačuciovaj padrychtoŭki, Suplikacyja ŭdaraje na palityčny rozum i dziaržaŭnuju biaśpieku, byccam usiamu pahražaje Vunija, jakuju niebchodna jak najchutčej źlikvidavać:

"Bo vunija našych adstupnikaŭ prynosić vialikuju biadu, razryvaje i narušaje vuniju ruskaha narodu z Karonaj polskaj (tut znoŭ hutarka pra Ruś-Ukrainu). Kožny, chto bačyć adkul idzie dym, razumieje, što tam napeŭna musić być ahoń, dy pryhetym ciapier nia treba zaby-

vacca, sto časta dastatkova maleńkaj iskry, kab uspychnuła vialikaje połymia. Tatary razburyli Padolle, abrabavali Pakucie, apustošyli vialikuju častku Vołyni, hłybaka pranikli ŭ Paleśsie, źniščyli Lvoŭskuju, Pieramyskuju ziemli, padychodziać da Lublina, napadajuć na Krakaŭskija vołaści. Čaho jašče čakać? Nasielnictvam z Mazurščyny nie zaludniš Padolla, hetaksama Padlaśsiem - Pakućcia, bo i hetyja ziemli nia majuć liški žycharstva... Što tady rabić?... Pakul jašče dzieržycca hramadzianskaja vunija, to ŭ imia abarony cełaści ajčyny, a takža dzieła achovy pravoŭ, svabodaŭ i volnaściaŭ usich troch narodaŭ (Polščy, Litvy i Rusi) nieabchodna, kab hetaja kostka niazhody - vydumanaja vunija -, što znachodzicca siarod ich, była źniščana. Bo lapiej pradbačvajučy biadu, pazbycca licha, čymsia paśla niaŭdačy płačliva razvažać ab drennych vynikach. Chaj-ža tady, nareščie, Polšča, Litva i Ruś dojduć da zhody, raniej čymsia zdarycca niaščaście!."

I ŭ kancy hetaja ahitka vykazvaje svaju niazhodu, kali-b navat była pryznanaja i začvierdžanaja niezakonnaja hierarchija, kali Vunija nia budzie skasovanaja:

"My čakajem nie padziełu japiskapatu dy razdvajeńnia mitrapolii, bo heta nie supakoić nas, ruski narod, u pytaniach viery, nie zabiaśpiečyła-b našych pravoŭ, a naadvarot, jašče bolš rastryvožyła-b i schilała-b da biazpraŭja..."*)

U duchu hetaha memaryjału-Suplikacyi adbyvalisia vystupy praciŭnikaŭ Jednaści i na Sejmie 1623. Na Sejm prybyli taksama Jova Barecki i Mieleci Smatrycki, demahoh Drevinski z asobnym memaryjałam ad Vałynskaj šlachty adnosna "zaspakajeńnia hreckaj relihii",**)pra-

---

*)Dok. obj. ist. Zap.russk.kr.23o-310.**)Arch. II,134.

dstaŭnictva ad kazakaŭ. Mitr. Rucki piša, što pierad Sejmam adbyłosia vialikaje zboryšča kazakaŭ na "kijeŭskich paloch", i tam pastanoŭlena dabivacca na sojmie poŭnaha skasavańnia vunii, a kali-b heta nia było mahčymym, to kab vunijnych uładykaŭ adchilena ad stanoviščaŭ dy ich beneficyi pieradadziena niaźjednanym, niadaŭna pastaŭlenym, japiskapam.*)

U kazackaj petycyi sprava carkoŭnaja była pastaŭlena na pieršym miescy. U pieršym jaje punkcie nakazvałasia delehacyi prasić karala, kab jon zhodna z svaimi raniejšymi abiacańniami, pakončyŭ relihijnuju baraćbu ŭ Karonie polskaj i V.Kn.Litoŭskim, kab vunijataŭ adchiliŭ ad cerkvaŭ i carkoŭnaj majmaści, a ŭładyk, vyśviačanych Teafanam, pakinuŭ na ich miescy. U druhim punkcie była prośba da karala, kab vydaŭ pryvilej dla Kijeŭskaha bractva pry carkvie Baharodzicy i dla škoły tamža adčynienaj. **)

Kazackaja petycyja dziela padmacoŭki svaich damahańniaŭ ź m i a š č a ł a "rejestr biazpraŭja i kryŭdaŭ", byccam spryčynianych praciŭnikam Jednaści. Hety śpisak, jak i ŭsie "fakty" tahačasnych memaryjałaŭ - nieakreślenyja ahulniki, abvinavačańni biez dakumantalnych dadzienych vypadku, pieravažna biaz proźviščaŭ, śviedkaŭ, času i dakładnaha miesca, inakš kažučy, - heta prapahandovaja šumicha z naboram kryčučych słoŭ i byccamfaktaŭ na fonie ahulnaha ich nieŭparadkav. stanoviščа. Vośi ŭ hetym kazackim "rejestry" paŭtarajucca viedamyja ahulniki ź inšych petycyjaŭ, jak nieparadki ŭ Vilni i japarchii Jazafata Kunceviča."U Kramiancy, Bieraści, Kobryni apastat Marachoŭski, havorycca ŭ rejestry, pazabiraŭ cerkvy j mučyć śviataroŭ i ludziej", u Pinsku i ŭsioj pinskaj dyjacezii apastat Sach-

---

*)Guépin II,551. **)Hruševskyj VII,500.1."Żeby król imść według obietnicę różnicę w wie-

noŭski pazabiraŭ cerkvy i mučyŭ ludziej" i h. d.

Na Sejmie 1623 byŭ tolki mitr. Rucki. Jazafat Kuncevič jak i inšyja ŭładyki astalisia ŭ svaich uładyctvach, kab ścierahčy ich dy niedapuścić tych vypadkaŭ, jakija mieli miesca ŭ časie sojmu 1620.

Mitr. Rucki, jak moh, dyk adbivaŭ varožyja napaści. Na šumichu praciŭnikaŭ ab "złačynstvach" vunijataŭ, Rucki zažadaŭ kankretnych i abasnovanych faktaŭ, jakich nie mahli dać praciŭniki. Z svajho boku jon vyłažyŭ ahulnaviedamyja i daviedzienyja ciažkija prastupki praciŭnikaŭ Jednaści, jak seryju zabojstvaŭ bazyljanaŭ kazakami, varožyja napady ŭ Vilni, Mahilevie, Połacku, Viciebsku, Voršy, Mścisłavie i inšych miascovaściach, a takža niadaŭni vypadak aryštu j mukaŭ 4 bazyljancaŭ ź św. Safii ŭ Kijevie i to ŭ časie supraćtureckaj vajny, na što była patrebnaja navat intervencyja samoha karala.*)

Adnak mima niaźbitaj praŭdy pa staranie mitrapalita Ruckaha, jamu nia lohka pryšłosia baranić spravy Jednaści. Voś na Sejmie staranu kazakaŭ i praciŭnikaŭ Jednaści baranili mnohija pasły j senatary pad šum kazackich pahrozaŭ. Rucki **) ab hetym pisaŭ u svaich listoch:

"Karalu, senatu i pasłom ziemskim zajaŭlali kazackija deputaty, što jak nie buduć spoŭnienyja ich damahańni, to jany zrobiać paŭstańnie dy narobiać vialikaj biady Rečy Paspalitaj. Prysłanyja na Sejm listy biskupa kijeŭskaha taksama vieścili pahrozu, što ŭžo jany vybrali 100 pałkoŭnikaŭ i 100 tysiačaŭ kazakaŭ zapisali ŭ vojska - lik strašny dla dziaržavy". Pad dzie-

---

rze tak w koronie polskiej iako w w.x.l. uskromiwszy starożytną religią grecką grontownnie uspokoić, unitów od cerkwi y od dobr ich oddalić etc. *)Arch.VII,588; **) List Ruckaha ŭ Guépin'a II,533.

jańniem kazackich i inšych namahańniaŭ pasolskaja ława ŭ svaich ekzorbitacyjach h.j. pytańniach, vymahajučych adkazu karala, staviła i relihijnaje pytańnie: "čamu narušajucca pravy ludziej hreckaj viery suprać pastanovaŭ kanstytucyjaŭ 1607 i 1620 hh."*)

Karol u svaim adkazie vyjaśniaŭ, što ludziam hreckaj viery niama nijakaj kryŭdy ad karala; jon nie pazvalaje nikoha prymušać da Vunii, ani nie abmiažoŭvać kaho ŭ pravoch ci svabodach relihijnych; zhodna z zakonami dy starymi zvyčajami razdaje duchoŭnyja beneficyi ludziam šlachockaha rodu hreckaj viery. "Naadvarot, heta suprać tych zakonaŭ i starych zvyčajaŭ "ludzie lekcy" prostaha rodu - Barecki j Smatrycki dy inšyja advažylisia biez vyznačeńnia i viedama karala vyśviacicca na mitrapoliju j uładyctva pry žyvych uładykach u padazronaha čužaziemca, tureckaha poddanstva, jaki nia mieŭ u našych krajoch nijakaj juryzdykcyi, dy na toje, mabyć, i byŭ prysłany, kab buntavać karaleŭskich poddanych padčas tureckaj vajny. Heta crimen laese maiestatis, źniavaha hodnaści i karaleŭskaj ułady, Boham jamu dadzienaj, bo ŭ dziaržavie karaleŭskaj nichto nia moža być archibiskupam, biskupam, mitrapalitam, uładykam inakš, jak tolki toj, chto budzie vyznačany karalom. Dy aprača hetaha ad ich dziejucca vialikija biazpraŭja i nieparadki. U Kijevie čatyroch manachaŭ, nasillna ŭziaŭšy ad aŭtaroŭ, viaźniena j mučana i tolki ciapier niadaŭna vypuščana; niekalki hadoŭ tamu nazad, schapiŭšy, utapili kijeŭskaha aficyjała, mitrapalitavaha namieśnika. U Miensku i ŭ inšych miestach siłaj zabirajuć cerkvy karaleŭskaha nadańnia, bjuć i zabivajuć śviataroŭ i manachaŭ dy robiać inšyja vialikija nasilla". "Takim čynam imienna žałabniki narušajuć zakony i pravy karaleŭskaj ułady, a ad karala i vunijataŭ nia-

---

*)Niemcevič VI,424

ma nijakaha narušennia ich pravoŭ" *)

U kancy svajho adkazu karol radziŭ dziela zaspakajeńnia abiedźvich storanaŭ vyznačyć čas i miesca na supolny sabor bieź vialikaj hramady śvieckich ludziej dy ŭ prysutnaści karaleŭskich kamisaraŭ spakojna abmiarkavać asnovy tryvałaj zhody. A kali-b takaja zhoda nie nastupiła, to niachaj u budučyni abiedźvija storany zachoŭvajuć pastanovy kanstytucyjaŭ 1607,1609 i 1620 hh.**)

Na hetuju prapanovu karala pasolskaja ława zajaviła, što jana choča zaraz, kab takaja zhoda nastupiła, nie čakajučy na sklikańnie saboru, i dziela taho z svajho koła vybrała deputataŭ da senataraŭ. Karol nie supraciviŭsia hetamu, i ŭ kancy sojmu była vyznačanaja Kamisija ź 9 deputataŭ ad pasolskaj ławy i 5 senataraŭ, mianovanych karalom pad staršynstvam prymasa polskaha Gembickaha. Kamisija zaprasiła ŭładykaŭ abiedźvich staronaŭ, vunijnych i nievunijnych. Abiedźvija storany trymalisia svaich arhumantaŭ, tak što Kamisija nie mahła ničoha zrabić, jak tolki zaprapanavać sklikańnie supolnaha Saboru. Na hetki Sabor vunijnaja starana była zhodnaja, ale nievunijnaja i słuchać nie chacieła. Dziońnik naradaŭ tak pieradaje hetuju spravu:

"Proponował im imci x. arcybiskup, aby na sobor pozwolili, to iest na concilium, y tam się fraterne z sobą o dyfferenciach znosili, ale Borecki ten y z Smotryckim superbe et contumaciter tam stanęli, na żadną rzecz pozwolić nie chcąc, ktora by się do zgody miała,a w wielu rzeczach kalumniami brzydkiemi narabiaiąc, aniż prawdą" ***)

---

*)Guépin II,552.
**)Hruševskyj, VII,505.
***)Hruševskyj, VII,506; Harasevič,262-3
Barecki adklikaŭsia da zhody kanst.patryjar.

U siłu nie dasiahnieńnia zhody ŭ Kamisii, Sejm abmiažavaŭsia pastanovaju tymčasovaju: usie prysudy i pracesy ŭ relihijnaj spravi skasavaŭ, prahałasiŭšy ŭ hetych sporach supakoj, a kančatkovaje raźviazańnie relihijnaha pytańnia adkłaŭ na budučy sejm*)

Tak skončyłasia taja vialikaja bura, jakaja hramadziła ciomnyja tučy vakoł Vunii ŭ 1623 na čarhovym Sejmie. Rucki ŭ svaich listoch prypisvaje hałoŭnuju zasłuhu ŭ raźviejańni chmaraŭ - karalu Žyhimoncie.**) Adnak byli i inšyja pryčyny na heta. Šumicha praciŭnikaŭ Jednaści była čystaj demahohijaj, nia mieła ani jurydyčnych, ani lahičnych asnovaŭ. Takim čynam papiarovyja ich vystrały nia mieli efektu. Usim było jasna, što kazaki lišnie brazhajuć zbrojaj dy miašajucca ŭ relihijnyja spravy, vykarystoŭvajučy ich u svaich svavolnych damahańniach. Navat pravasłaŭnyja pasły z Vołynia, hałoŭnaja apora praciŭnikaŭ Jednaści, hadzilisia z ahulnym nastrojem, što nielha dapuścić, kab kazackaje svavolnictva pačało dyktavać usiakija spravy.***) U kancy Sejmu nastroi byli takija, što Barecki z Smatryckim musieli ratavacca ŭciokami,kab na ich nie abrušylisia.****)

* * *

Sejm 1623 h. u razumleńni praciŭnikaŭ Jednaści nie prynios raźviazki carkoŭnaha pytańnia ŭ ich karyść i nie pryniasie ŭ budučyni, jak doŭha paralelnaja hierarchija, a ŭ asablivaści mitr. Rucki i arch. Jazafat buduć na zajmanych stanoviščach. Im zdavałasia, što likvidacyja hetych asobaŭ pryniasie prostuju raźviazku spravy: stvoranyja fakty pa-

---

*)Vol. legum III,217. **)List Ruckaha,Guépin, I,552-553. ***) Arch. II,1.136. ****)List Ruckaha, Guépin I,553.

mohuć dasiahnuć pieramohu ŭ najbližejšaj budučyni. Niepakaranyja kazackija zabojstvy vunijnych śviataroŭ dy faktyčnaje pryznavańnie nievunijnaj hierarchii stymulavali da takich čynaŭ.

U časie sejmovaj baraćby 1623 arch. Jazafat u svajoj dyjacezii vioŭ ažyŭlenyja navuki za Jednaść, za adzinaść Chrystovaj Carkvy.*) Z hetaj metaj jon u sakaviku 1623 naviedaŭ Viciebsk i ŭ sabory Praśviatoj Baharodzicy pačaŭ tutaka svaju navučalnuju dziejnaść. Jana vyklikała asablivuju nienaviść tamtejšych praciŭnikaŭ, kali lik słuchačoŭ pačaŭ pavialičvacca. Praciŭniki rabili ŭsiakija šykany, kab spynić misyjnuju dziejnaść Jazafata. Jany napadali na prybočnych manachaŭ archijapiskapa Darota i Kantakuzana dy na samaha Jazafata. Pajmienna 15.8.1623 u samym sabory ŭ casie vialikaha Vychadu byŭ zrobleny napad na Jazafata. Achviaraj niepasrednaj staŭsia znoŭ archidyjakan Darot, kali adzin z napaśnikaŭ vyciaŭ jaho ŭ tvar, źbivajučy śv. Dary na ziamlu.**)

Šykany pravodzilisia i na vulicy. Rasstaŭlenyja ahienty vorahaŭ Jednaści kala saboru Baharodzicy pieraškadžali ludziam zachodzić u carkvu, beštali archibiskupa źnievažajučymi słavami, bili jahonych prysłužnikaŭ. Jazafat cierpialiva pieranosiŭ usie hetyja ździeki dy, pomniačy na pomruki Lva Sapiehi, nie žadaŭ nijakaj achovy.

Letam 1623 (27.7.-5.8.) mitr. Rucki znoŭ sklikaŭ u Rutu bazyljancaŭ na naradu. Mitrapalit pradstaviŭ ahulnaje stanovišča carkoŭnaje paśla sejmovaj kampanii, pakazvajučy mima varožych napaściaŭ, nadziei na kancovuju pieramohu. Jon prasiŭ tolki manachaŭ, kab jany prysiahnuli, što nie adyduć ad uschodniaha abradu až da śmierci. Źjezd źviartaŭsia znoŭ

---

*)Boresky,222.**)Tamža,226.

da Papy, kab vydaŭ zabaronu pierachodzić z uschodniaha abradu na łacinski biez asobnaha dazvołu Apostalskaha Pasadu.*)

Na Źjeździe manachi adnahałosna prasili mitr. Ruckaha, kab adpuściŭ im na stanovišča Protaarchimandryta-Jazafata Kunceviča. Tady to vystupiŭ i Jazafat, prosiačy zy ślazami ŭ vačoch, kab na jahonaje archipastyrskaje stanovišča kaho inšaha pastavić,a jon achvotna viarnuŭsia-b u ŭlubleny śv. Troicki manastyr u Vilni. Na heta jamu adkazaŭ m. Rucki: "U śv. Troicki manastyr možaš Ty viarnucca, tolki nie jak manach, ale jak namieśnik mitrapalita. Maje zdaroŭje zusim padupała, nohi maje asłabli; kali ja maju padrychtavacca da abarony vunijnaj Carkvy padčas spadziavanaha novaha šturmu, mušu ja pierš akryjać na zdaroŭji, na što patrebna prynamsi hod adpačynku ŭ spakojnym miescy".**)

I Jazafat Kuncevič da svajho archibiskupskaha jarma zmušany byŭ pryniać ciažar i adkaznaść za ŭsiu źjednanuju Carkvu.

Kali razyšłasia viestka, što Jazafat Kuncevič vyznačany namieśnikam mitrapalita, asablivaja nienaviść praciŭnikaŭ Jednaści skiravałasia na jaho.

Viarnuŭšysia ŭ Połacak paśla Źjezdu, Jazafat uvažaŭ, što samym niebiaśpiečnym dla Jednaści miescam jość Viciebsk, dzie razrastajecca nienaviść. Tamu to ličyŭ svaim abaviazkam być samomu na hetym adrezku. I ŭ abiežniku vyznačyŭ na 11 listapada 1623 h. svaju čarhovuju bytnaść u Viciebsku.

Pierad adjezdam, archibiskupa Jazafata,u Połacku stałasia viedamym, što vorahi Jednaści ŭ Viciebsku zmovilisia zabić jaho. Tamu

---

*)Taki dekret vydaŭ 7 lut.1624 papa Urban VIII. **) Guépin II,77; Veł.I,189,286.

Michał Tyškievič, pryjaciel Jazafata, i inšyja ądradžyvali Kunceviču vyjezd u Viciebsk. A kali pierasciarohi pryjacielaŭ nia mieli posłuchu, Tyškievič prapanavaŭ svaju achovu. Ale Jazafat admoviŭsia ad zbrojnaj achovy, tłumačučysia tym, što jon nia moža nikoha stavić u niebiaśpiečnaje stanovišča.*) Spadziajučysia ŭsiakich mahčymaściaŭ, Jazafat pakinuŭ u Połacku svajho prybočnaha 'a. Henadzia Chmialnickaha i daŭ jamu zahad na vypadak jahonaj śmierci pachavać jaho ŭ sabory śv. Safii ŭ Połacku, a sam z archidyjakanam Darotam i Emánulem Kantakuzanam padaŭsia ŭ Viciebsk.

* * *

U subotu 11 listapada 1623 h. u mahistracie m. Viciebska adbyłasia narada vorahaŭ Jednaści pad staršynstvam Naima Vaŭka i Symona Niža, na jakoj byli abhavoranyja padrobnaści zabojstva Jazafata Kunceviča. Jak dzień napadu vyznačana była niadziela 12 listapada 1623 ranicaj. Spravakavać napad daručana papu Ilji, adstupniku ad Jednaści, jaki raniej pikietavaŭ sabor Praśviatoj Baharodzicy dy beštaŭ Jazafata i Vuniju. Zmoŭniki spadziavalisia, što Ilja budzie zadzieržany achovaj archibiskupa, a heta pasłužyć syhnałam da ahulnaha paŭstańnia za pasiarednictvam ratušnaha zvonu. **) Tak jano i stałasia.

11 listapada 1623 Jazafat nie adrazu prybyŭ u Viciebsk. Pa darozie jon spyniŭsia ŭ niedalokaj vioscy, kab uładzić mieży hetaj vioski, što naležała da carkvy, z panam Krupievičam. U Viciebsk pryjechali tolki viečaram u subotu 11 list. Tut zaraz paviadomlena arch. Jazafata, što ŭvieś dzień kruciŭsia kala japiskapskaj rezydencyi pop Ilja dy niahodnymi sławami vyražaŭsia ab archibiskupie. Źjaviŭsia taksama adzin ź mieskich radnych imieniem Piatro, ja-

---

*)Veł.I,124,130;II,326. **)Veł.I,13,271.

ki pieraściarahaŭ, što zmoŭniki pastanavili zabić Jazafata. *) Jazafat hetymi viestkami pieraniaŭsia, ale, majučy raniej ci mała pahrozaŭ i napadaŭ, paddaŭsia voli Božaj.

Paśla viačery archidyjakan Darot radziŭ papa Ilju, kali jon źjavicca zaŭtra ź pikietavańniem, pryčynić u archijapiskapskim pałacy na čas Božaj Słužby. Kan-takuzen na heta nie zhadžaŭsia, ale Jazafat zaakceptavaŭ. Nichto nia viedaŭ, što Ilja byŭ vysłany dla pravakacyi.**)

Nazaŭtra rana (niadziela 12 listapada), jak tolki ŭzyšło sonca arch. Jazafat padaŭsia ŭ carkvu Praśviatoj Baharodzicy razam z archidyjakanam Darotam pravić nabaženstva. Ilja ŭžo z svaimi ludźmi pikietavaŭ carkvu dy ŭsialak łajaŭ archibiskupa. Tak jak dahavarylisia, Kantakuzen ź 5 słuhami schapili jaho dy zadzieržali ŭ jap. pałacy. Zaraz pačaŭsia alarm. Adzin z zmoŭnikaŭ Jan Hutnikoŭski zazvaniŭ ratušnym zvanom. Hetaha tolki i čakali zmoŭniki. Zahučeli ŭsie zvany ŭ mieście. Na vulicach źjaviŭsia dziki natoŭp, jaki bieh u kirunku biskupskaha pałacu, niasučy ŭ rukach kamieńnie, kały, siakiery, miačy i strelby. Adnačasova padpalenyja byli japiskapskija haspadarskija zabudavańni i stahi z sałomaj i sienam.

Bačačy hetki tumult, adzin ź śviedkaŭ napadu imieniem Skraba, vybieh na vulicu i pytaŭsia ŭ natoŭpu, što zdaryłasia? Jamu adkazali, što japiskap Jazafat zahadaŭ ichniaha papa aryštavać. Na heta Skraba adkazvaŭ: "nia moža być! A kali praŭda, to biskup maje prava nad papami. Treba pasłać delehacyju i prasić jaho, kab vypuściŭ, a nie napadać, kab nie ściahnuć na siabie karaleŭskaha hnievu".***)

---

*)Piatro Ivanavič, Veł.II,319. **)Veł.II, 260-1***)Veł. II,261,I,277; I,13; I,199,203.

Tymčasam Jazafat (u časie nabaženstva) pačuŭšy huk zvanoŭ, i daviedaŭšysia, što źbiahajecca natoŭp u abaronie papa Ilji, zahadaŭ zarazža vypuścić jaho, dy sam nakiravaŭsia ŭ bisk. pałac. Natoŭp užo zaharadziŭ jamu darohu ŭ vychadzie zcarkvy. "Bi jaho! Śmierć jamu!" - uźnialisia hałasy pravadyroŭ. Ale nichto nie asmieliŭsia napaści na archibiskupa, kali jon z archidyjakanam prachodzili mima ŭ pałac. Jazafat tolki skazaŭ: "Vybačajcie, što ŭ časie nabaženstva ja mušu ŭciakać!". Uvajšoŭšy ŭ pałac, jon zaraz zahadaŭ Kantakuzanu vypuścić papa Ilju.

Ale nie taja była pryčyna napadu. Śviedka Skraba apaviadaŭ, što pravadyry paŭstańnia, bačačy vypuščanaha papa Ilju, kazali: "My nie patrabujem papa, ale japiskapa. Pryšoŭ užo čas ź im pakončyć!" *)

Jany dali zahad šturmavać biskupski pałac, baronieny 5 achoŭnikami, uzbrojenymi ŭ strelby. Šturm budynku tryvaŭ kala 3 hadzinaŭ. Kali ŭ achovy nia stała vostraj amunicyi i pačalisia streły z papiarovymi ładunkami, natoŭp siakierami i łamami raźbiŭ hałoŭnyja dźviery dy ŭvarvaŭsia ŭ pałac. Častka achovy zhinuła ŭ ručnych bajoch, častka skryłasia. Dalejšuju abaronu viali Emanuel Kantakuzen, archidyjakan Darot i słuha Hryhor, ale chutka jany, źbityja, ustupili natoŭpu. Kantakuzen byŭ-by na śmierć zabity, kali-b lekar kalvin nie padchapiŭ jaho ciažka ranienaha dy nie zanios u svaju chatu. Archdyjakan Darot źbity da nieprytomnaści lažaŭ u sianioch. Taki samy los byŭ i Hryhora. Arch. Jazafat z starcam Cichanam (storažam) padaŭsia ŭ zadnija pakoi pałacu, ale kali natoŭp pa čarzie vyłamaŭ i hetyja dźviery, Jazafat sam vyšaŭ nasustrač napaśnikam, kažučy: "Boh z vami, maje dzieci" i pražahnaŭ ich znakam kryža śv. "Čamu vy pabili maich słu-

---

*) Veł. I,203.

haŭ? U čym jany vinavatyja? Kali ja vam zrabiŭ što błahoje, voś ja sam!" *)

Na hetyja słovy archibiskupa napaśniki źbiantežylisia, jany padalisia nazad moŭčki, nie advažvajučysia padniać svaich ruk na ŭładyku. Ale ŭ hetym časie z druhich dźviarej uskočyli dva pianyja zabojcy dy z krykam: "Bi, zabivaj łacińnika, papistu!" I adzin ź ich vyciaŭ kijom Jazafata pa hałavie tak što jon pavaliŭsia na ziamlu, a druhi siakieraj raśsiek jamu łob.**)

Na mučanika ciapier kinuŭsia i natoŭp.Bili jaho, chto čym moh, kijami j nahami.A kali natoŭp staŭ dabivać słuhaŭ Jazafata, hety apošnimi siłami zastahnaŭ: "O, Boža moj".Tady natoŭp vyvałak śv. mučanika na panadvorak, i tam adzin z natoùpu dvuma vystrałami prastreliŭ jahonuju hałavu.***)

U mižčasie ciažka paranienaha i da nieprytomnaści źbitaha zabrali Žydy archidyjakana Darota, ratujučy jamu žyćcio. ****)

Raššaleły natoŭp nastupna kinuŭsia na rabunak biskupskaha pałacu, cerkvaŭ i kramaŭ u horadzie. Usio, što mieła jakuju vartaść zabirali, bili, łamali. Najbolš ich paciašali zapasy vina, miodu i piva ŭ sklapoch pałacu. Chutka pjany natoŭp pačaŭ dla ŭciechi spuskać pustyja bočki zy stromaha bierahu, dzie stajaŭ sabor Pračystaj Baharodzicy i bisk. pałac, u Dźvinu, a inšyja ździekavalisia nad strašna pakalečanym ciełam mučanika. Jany vyryvali vałasy, plovali na jaho, ablivali jaho niedapitym vinom, padkidali nahami, tak što zmasakrovanaha mučanika ciažka było raspaz-

---

*)Rutski ŭ Veł.I,14. **)Rutski,I,15. ***) Veł.I,214; Morochowski,336. ****)Veł.I,203 I,278; II,319,328; I,139; Guépin II,94;Boresky,239; Błotnicki, 35.

rać.*) Razam byŭ zabity i pasiečany na kavałki sabaka Jazafata, vierny jahony abaronca, jaki probavaŭ baranić cieła svajho pana.**)

Paśla paŭdnia taho-ž 12 listapada 1623h., kali na niebie pačali źbiracca chmary, pakazvajučyja na doždž ci śnieh, i kali hvałtaŭniki nia mieli bolš što hrabić, adumalisia niekatoryja ź ich, što archibiskup musić mieć pry sabie hrošy. Voś ź dzikim krykam i łajankami nakinulisia na trup mučanika, stali zryvać ź jaho adzieńnie manaskaje, i mocna źbiantežylisia. Zamiest spadziavanaha nacielnaha darahoha adzieńnia, na trupie znajšli kašulu-vałasianku i zialezny łancuch, jaki ŭrezvaŭsia ŭ cieła... hrošaj pry im nia było.***)

Chutka źbiantežanaść pierajšła ŭ pierapałoch. Niemahčyma, kab heta byŭ archibiskup Kuncevič! Mabyć, natoŭp zabiŭ zvyčajnaha manacha, a japiskap niedzie zbieh žyvym. I kinuŭšy aholenaje cieła śv. mučanika, złačyncy stali nanova pierašukvać uvieś budynak, mučyć niedabitych słuhaŭ Jazafata, Usackaha, Kantakuzena, Jadlinskaha i staroha Ryhora, kab jany skazali, dzie jość Jazafat Kuncevič. Usie jany kazali adno i toje: archibiskup lažyć na śvintary zabity. Ale im nie vieryli. I tolki kali žydy paćvierdzili i paśviedčyli, što Jazafat nikoli nie nasiŭ na sabie kašuli, a vałasianicu,- pavieryli. Tady pryviazali viaroŭki za nohi mučanika i ciahnuli vulicaj z žudasnym krykam: "Ustavaj, uładyka, siońnia niadziela, każy kazańnie! My pasłuchajem ciabie!" Inšyja skakali cieraz jaho, paroli kijami, plovali. Hetkaha žudasnaha vobrazu nia moh pieranieści syn kalvinskaha pastara Stanisłaŭ Jakus, jaki ŭpaminaŭ: "Vy, biazbožniki, prykryjcie choć abnažanaje cieła". Jamu adkazvali: "Maŭčy, a to tabie budzie hetki kaniec!" ****)

---

*)Veł.I,15,201.**)Veł.I,139,183.***)Veł.I,15, 16,168,214.****)Veł.I,116.

Urešcie zaciahnuli cieła mučanika na vysoki bierah hary Pračystaj Baharodzicy, i adtul skacili jaho razam z pustymi bočkami ŭniz,na bierah Dźviny, kryčučy: "Dziaržysia,uładyka, dziaržyś!"*). Ź inšaj hary spuścili jany i paranienaha dyjakana Darota, zabranaha ad žydoŭ, jaki adnak cudam nie razbiŭsia, i byŭ znoŭ adratovany žydami. Inšych achviaraŭ napadu, jak Kantakuzena i Usackaha, ŭdałosia ludziam schavać.

Jak tolki cieła mučanika skaciłasia na bierah Dźviny, vyznačanyja ludzi paklikali rybaka i zahadali jamu ŭtapić cieła ŭ najhłybiejšym miescy Dźviny. Dziela hetaha pryviazali da šyi trupa sietku napoŭnienuju ciažkimi kamieńniami, i adpłyŭšy čverć mili ŭvierch raki, špichnuli ŭ hłybiniu 15 łokciaŭ.**) Hetkim čynam zabojcy chacieli zacierci ślady svajoj zbrodni.***)

Paśla patapleńnia cieła śv. Jazafata natoŭp ź dzikim vyćciom razyšoŭsia pa horadzie, łamaŭ kramy i składy, biŭ vokny žydom, katolikam dy prychilnikam Jednaści. Naniesienyja škody acenivalisia ŭ haradzkich knihach na 3970 flarenaŭ.****) Inšyja atakavali vunijn. manastyry, damy, u pošukach manachaŭ, śviataroŭ ci zołata i sierabra.

* * *

U časie pahromu j razboju ŭłady Viciebska raźbiehlisia dy nie probavali stavić nijakaha supracivu. Stali vychodzić z svaich schoviščaŭ tolki viečaram, kali razrucha supakoiłasia. U svaim raparcie*****) jany tłumačyli-

---

*)Veł.I,16,270. **)Veł.I,200, I,199,II,328.
)Par. Spravazdaču Viciebskaha mahistratu z 21 list. 1623 u kancy knižki. *)Decr. Comm. Vit. u Veł. I,270.
*****) Hl. Spravazdaču u kancy knihi.

sia, što nia ŭ siłach byli "žadnym sposabam pierad vielikaściu ludziej taho svavolstva pahamavaci".

Pieršymi pašli ahladać vyniki razruchi kaštalan Jan Usianiecki i jahony pamočnik Pilip Asipoŭski z svaim addziełam. Jany ahledzieli razburany biskupski pałac dy zabrali z saboru jašče nie abrabavanuju skryniu z liturhičnymi harniturami.

Na druhi dzień pastanoŭlena šukać cieła mučanika, chočučy hetkim čynam pamienšyć adkaznaść miesta za zbrodniu. 30 flarenaŭ złažyli samyja pravasłaŭnyja jak naharodu tamu, chto pakaža miesca patapleńnia cieła. Piać dzion adbyvalisia pošuki, ale biez udačaŭ. Tymčasam u horadzie pačaŭsia pierapałoch. Usie zrazumieli, što śmierć Kunceviča pryniasie vialikuju biadu, bo jon byŭ zabity biaź nijakaha povadu i viny ź jaho starany. Tamu ŭłady horadu paśmialeli i pačali aryštoŭvać arhanizataraŭ paŭstańnia. Mnohija pačali ŭciakać z horadu i chavacca. Urešcie na siomy dzień pošukaŭ, kali radny Jan Chadyka, adzin z vorahau Jazafata, vyznačyŭ naharodu 100 flarenaŭ i apaŭ vasieńni tuman, było znojdziena i vyniata cieła mučanika.*)

Cieła mučanika zusim hołaje z mnohimi śladami ranaŭ pieraniaŭ na bierazie sam radny Jan Chadyka ŭ asyście pana Chrapavickaha. Służba japiskapa pryniasła prostyni, ručniki i dyvan, u što zaviarnuli cieła Jazafata dy Dźvinoj pryviaźli jaho ŭ horad. Na bierazie zybralisia ŭžo sotni ludziej, čakajučyja na cieła svajho pastyra. Kali łodka ź ciełam spyniłasia ŭ japiskapskaj prystani i cieła było złožanaje na vyznačanaje miesca, dzie stajali śviatary, pačaŭsia ahulny šlochat i płač. Nastupna cieła mučanika było złožanaje na nošy, prykrytaje carkoŭnym pakryvałam i pry huku

---

*)Veł. II,303,309,310;I,208,II,225.

zvanoŭ, nabožnych pieśniach i lamantu narodu ŭsia pracesija nakiravałasia ŭ zamkavuju carkvu śv. Michała. Siudy žydy pryviali archidyjakana Darota, jaki jašče byŭ chvory ad naniesienych ranaŭ, ale ŭžo na tolki akryjaŭ, što moh cieła mučanika adzieć u biskupskaje adzieńnie z usimi adznakami pry asyście duchavienstva. Prybyŭšyja z Połacka natar Dziahilevič i padradny Abramovič pałažyli jaho ŭ sarkafak pa siaredzinie carkvy, kab ludzi mahli pabačyć svajho japiskapa. Tut cieła lažała dzieviać dzion, u časie jakich tysiačy ludziej u pierapoŭnienaj carkvie cisnulisia, kab pabačyć choć zdalok śv. mučanika, pamalicca i zapłakać. Pad uražańniem tak vialikaha narodnaha ŭzruchu dziela pašany mučanika ŭžo nazvany radny J.Chadyka ŭ svajoj movie skazaŭ: "Archijapiskap Jazafat śmierciaj svajoj pieramoh carkoŭny padzieł. Jaho ŭładarstva raśćvitaje i budzie viečna ćviści ŭ chory śviatych mučanikaŭ!" *)

Mnohija ŭdzielniki paŭstańnia i nieparadkaŭ u Viciebsku prychodzili naviedać mučanika, a viarnuŭšysia dadomu, kajalisia z svaich učynkaŭ i stanavilisia ŭ rady Jednaści. Siarod ich byŭ j radny Chadyka, jaki pad prysiahaj skazaŭ, što śmierć Jazafata spryčyniłasia da taho, što jamu adkrylisia voču, i ź nienaviśnika Jednaści, staŭsia jaje haračym pratektaram.**)

Jak tolki viestka ab mučanictvie Jazafata daniasłasia ŭ Połacak pieraniaŭsia joj narod nia mienš, jak u Viciebsku. Žydy, pratestanty i pravasłaŭnyja hetaksama jak i katoliki ź ślazami ŭspaminali hetaha vialikaha j praŭdzivaha chryścijanina, haračaha pramoŭcu, spahadnaha da kožnaha čałavieka. Mieskaja Rada pastanaviła vysłać delehacyju z a.Henadzim na čale ŭ Viciebsk i cieła mučanika

*)Veł.II,304,306. **)Śviedč. Chadyki II,303

z usimi počaściami pryvieści ŭ Połacak. Prava na heta Połacak vysoŭvaŭ takoje, što Jazafat tut mieŭ svoj archijapisk. Pasad, i tut u śv. Safii vykazvau raniej svaju volu być pachovanym.

Dva tydni paśla zabojstva Jazafata delehacyja prybyła ŭ Viciebsk i adrazu nakiravałasia ŭ carkvu śv. Michała, kab zabrać cieła mučanika. Trudna apisać taho lamantu narodnaha, uspaminaje ŭ svaim śviedčańni pierad Kamisijaj natar Dziahilevič,*) jaki ŭźniaŭsia ŭ časie vynosu cieła mučanika z carkvy. Cieła było złožanaje ŭ darahi hrob, pryviezieny delehacyjaj z Połacka.

Pracesija vynasu cieła mučanika z carkvy śv. Michała na karabiel u porcie była dniom vialikaj lamentacyi ŭ Viciebsku. Delehacyja z Połacka chacieła sama niaści hrob, ale hramadzianie Viciebska na heta nie zhadzilisia. Jany chacieli vykanać apošniuju pasłuhu śv. mučaniku. Pad staršynstvam Chadyki vicieblanie vialikim natoŭpam uźniali hrob mučanika na svaje plečy, a mnohija ŭdzielniki zabojstva Jazafata, jakija nia mieli mahčymaści padstavić svaich plačoŭ, staralisia choć palcam dakranacca hrobu Jazafata. Tysiačy narodu ź vialikim płačam pravodzili niadaŭniaha voraha na karabiel.**)

Kali pracesija prachodziła pobač kalvinskaha domu malitvy, stojačy ŭ dźviaroch ministar hetaha Domu, hołasna zakryčaŭ: "Soramna vam, niavinnaha čałavieka zamardavali!" I čuvać było adkaz: "Płač z nami! My mocna zahrašyli. Kroŭ mučanika mahčyma nam pamoža!" ***)

Try dni tryvała padarožža z astankami mučańnika ŭ Połacak. Korab spyniaŭsia ŭ miastečkach i bolšych vioskach uzdoŭž Dźviny,dzie zybrany narod i miascovyja ŭłady addavali svaju češć i raźvitańnie svajmu ŭładycy.

---

*)Veł.I,128,II,278.**)Tamža.***)Veł.II,227.

Na sustreču cieła mučanika rychtavaŭsia j Połacak, jak niekali pry jahonym uračystym ujeździe. Tysiačy narodu čakali na bierazie r. Dźviny, nia hledziačy na maroznuju pahodu. Chutka ŭtvaryłasia vializnaja pracesija ad portu ŭ śv. Safiju. Na pieradzie išli siabry cechaŭ z zapalenymi śvietačami, za imi studenty Połackaj kalehii, duchavienstva łacinskaje i vunijnaje. Hrob niaśli znatnyja ludzi horadu j navakolnaj šlachty pad huk zvanoŭ i nabožnych pieśniaŭ.*)

U sabory śv. Safii, pasiaredzinie, na purpurovym dyvanie byŭ pryhatoŭleny kastoŭny sarkafah u akružeńni mnostva lampačak i śviečak i hanarovaj staroży. Na hety sarkafah i było złožanaje cieła mučanika ŭ adkrytym hrobie dla publičnaha ahladu.

Tysiačy ludziej z Połacka, ź bližejšych i dalokich akolicaŭ štodzionna cisnulisia da hrobu śviatoha mučanika z malitvami i prośbami. Chvoryja prasilisia vyzdaraŭleńnia, niaščasnyja paciechi. Siarod ich byŭ i radny Dankoŭski Piotra, jaki byŭ aciamnieły, a pamaliŭšysia horača dy acioršy voču vałasianicaj mučanika,- staŭ vidzieć.**)

Pachoviny cieła mučanika adbylisia 18/28 studzienia 1624 h.***) kali byŭ pastaŭleny na pasad Połackaha archijapiskapstva nastupnik Jazafata - Anton Sielava. Tahačasnik i ŭdzielnik u pachovinach mučanika Rafał Korsak padrobna apisvaje hetyja pachoviny.****)

---

*)Veł.I,128. **)Guépin II,134-156; Looshorn, 116-153 padajuć mnohija cudoŭnyja ŭzdaraŭleńni. Ab Dankoŭskim, Veł. II,335.
***)Data pachovinaŭ u roznych aŭtaraŭ padajecca roznaja, 1625, 1626 hh. z ahavorkaj"pa 14 miesiacach". Nam vydajecca najbolš aŭtarytetnaja data Korsaka 18/28.1.1624.
****)Raphael Korsak, De funere S.Josaphat, Vilna, 24.IV.1625.

U apošnim tydni pierad pachovinami try razy na dzień: rana, u poŭdzień i viečaram praciaham hadziny zvanili zvany va ŭsich cerkvach Połacka. Try dni pierad pachovinami, dziela kančatkovych rabotaŭ nad miescam supačynku mučanika, jahonyja astanki byli pieraniesienyja ŭ carkvu Zbaŭcy, što stajała na rynku. Dzień pierad pachovinami ŭ Połacak prybyli mitrapalit Jazep Rucki, biskup Pinski Ryhor Michałoŭski dy niadaŭna vyśviačany na biskupa archimandryt Vilenski, ciapier biskup Smalenski, Lavon Kreŭza. Sustrakaŭ carkoŭnych dastojnikaŭ archibiskup Połacki Anton Sielava ŭ tavarystvie pradstaŭnikoŭ horadu, vajavodztva i navakolnaj znaci. Dastojniki duchoŭnyja adrazu nakiravalisia ŭ carkvu Chrysta Zbaŭcy, dzie znachodziłasia cieła mučanika, adpravili tam Viačerniu dy paśla raźmiaścilisia ŭ archibiskupskim pałacy.

U dzień pachovinaŭ 28 studzienia ŭsia ŭračystaść pačałasia ŭ 8 hadz. ranicy homanam zvanoŭ i harmatnimi vystrałami. Padaŭ śnieh i hulała miacielica, mima ŭsiaho ŭvieś horad byŭ na nahach, kab apošni raz raźvitacca z svaim japiskapam.

Na pieradzie ahramadnaj pracesii ŭ sabor śv. Safii išli palačanie, siabry bractvaŭ, cechaŭ i arhanizacyjaŭ z zapalenymi śvietačami. Za imi vučni połackaj Kalehii pad pravadnictvam aa. jezuitaŭ, śpiavajučyja žałobnyja pieśni. Dalej łacinskaje duchavienstva, ź jakich apošni ŭ purpurovym adzieńni nios Kryž. Za łacinskim išło vunijnaje duchavienstva,likam 120, u roznakalarovym liturhičnym adzieńni. Asobnuju hrupu tvaryli 9 sviataroŭ, adzietych u bahatyja liturhičnyja stroi, jakija niaśli čašu z kryvioj mučanika, vałasianicu, kuski viaroŭki i kamieńni pry dapamozie jakich byŭ zatopleny mučanik. Za imi na pachavalnym pavozie,pakrytym čyrvonym mataryjałam, znachodziłasia damavina z astankami mučanika, prykrytaja čyrvonym šaŭkovym pakryvałam. Pobač u čyrvonym

adzieńni z zapalenymi śvietačami išła hanarovaja achova. Pa abodvych bakoch jaje, taksama ŭ čyrvonym adzieńni mašyravała karaleŭskaja hvardyja z 100 čałaviek. Pachod zamykali carkoŭnyja dastojniki ŭ liturhičnych strojach, mieskija i vajavodzkija ŭłady dy tysiačy narodu.

Kali pracesija ŭvachodziła ŭ sabor śv. Safii zahrymieŭ 5 razoŭ załp zamkovych harmataŭ. Ścieny śv. Safii byli prykrytyja čyrvonym damaškam, a na siaredzinie carkvy, na ahramadnym čyrvonym dyvanie, pastaŭleny byŭ katafalk, prykryty čyrvonym mataryjałam dy aśvietleny mnostvam śvietačaŭ i śviečak. Kali damavina była pastaŭlena na katafalk, mitrapalit u asyście biskupaŭ i śviataroŭ adpraviŭ Božuju Służbu i Panichidu. Piajaŭ cudoŭna carkoŭny chor pad kiraŭnictvam Kantakuzena, piajali studenty j vučni pieśni, adumysna skampanovanyja ŭ česć śv. Jazafata. Uzrušajučaje kazańnie mieŭ biskup Smalenski ab Jazafacie, vyklikajučy ślozy ŭ słuchačoŭ. I ŭreście paśla karotkaj pramovy mitr. Ruckaha, damavina z astankami mučanika była pieraniesiena ŭ kryptu, zroblenuju ŭ ścianie kala aŭtara.

Kult śv. mučanika nia skončyŭsia z hetaj chvilinaj, naadvarot, jon pačaŭsia. Choć nie byŭ jašče kananizovany śv. Jazafat, to adnak narod jaho ŭvažaŭ za śviatoha ad chviliny mučanickaj śmierci. Da hrobu jahonaha stali zychodzicca z usich kancoŭ našaj krainy pilihrymki, kab pamalicca pry jahonym hrobie dy prasić zastupnictva pierad Boham. Prychodzili łacińniki, pravasłaŭnyja, źjednanyja i niaźjednanyja jon adrazu staŭsia žyvym złučvom našaha narodu, za što zmahaŭsia za žyćcia.*)

---

*)Vis. Corp.S.D.Josaphat, anno 1628, 1637 u Veł. I,193; II,331.
Par. Boresky, 252-254, Erika Unger-Dreiling 286-288.

* * *

Na viestku ab śmierci Jazafata mitr. Rucki nieadkładna sklikau biskupaŭ na naradu, što rabić dalej. Na naradzie była pryniataja pastanova, što ŭsie biskupy nie adstupiać ad Jednaści i hatovyja pryniać mučanickuju śmierć za prykładam Jazafata.

Dalej pastanoŭlena paviadomić Papu Urbana VIII, karala Žyhimonta i kanclera Lva Sapiehu z prośbaj ab naładžańni spraviadlivaści i abarony. Da karala i kanclera byŭ vysłany pasłaniec, jaki byŭ navočnym śviedkaj zabojstva Jazafata. U zapiscy da karala było skazana: "Što my možam zrabić, jak tolki źviarnucca da JKMości dy pieradać usiu spravu ŭ ruki jahonych ministraŭ - storažaŭ publičnaha supakoju dy abaroncaŭ žyćcia słuhaŭ Božych". U liście da kanclera Sapiehi havaryłasia: "Zrabiecie ŭsio, što Vy ŭvažajecie za najlepšaje. Kali Vy ŭchilicisia ad pakarańnia złačyncaŭ, mnie nie astaniecca ničoha inšaha, jak malicca da Boha, vykazvajučy Jamu naša hora".*)

Karol zhodny byŭ pačać śledztva nieadkładna i vostra pakarać złačyncaŭ, adnak jurysty prydvornyja raili jamu nie śpiašycca, a sabrać bolš dadzienych.

U mižčasie karol Žyhimont atrymaŭ list ad Papy Urbana VIII, jaki damahaŭsia naładžańnia spraviadlivaści i pakarańnia złačyncaŭ. List hety daručyŭ asabista papski nuncy Lanceolotti. Za surovym pakarańniem byŭ taksama i kanclar Leŭ Sapieha. Tady karol vyznačyŭ adumysnuju Śledčuju Kamisiju z pravam praviadzieńnia śledztva i pakarańnia prastupnikaŭ. U Kamisiju ŭvajšli: Leŭ Sapieha - staršynia, Samuel Sanhuška, viciebski vajavoda, Chrystyn Sakalinski, vajavoda Mścisłaŭski, Alaksandra Korvin Hansieŭski, sakratar karala i Alaksandra

---

*)Boresky,259.

Sapieha Voršanski. Kamisija prybyła ŭ Viciebsk z addziełam vojska, siarod jakoha była końnica - złučeńnie kazakaŭ, 17 studz. 1624h.

Užo my raniej uspaminali, što miascovyja Vieciebskija ŭłady svaimi siłami pravodzili śledztva i aryštavali 90 najbolš aktyŭnych udzielnikaŭ zabojstva Jazafata. Mnohija ŭ mižčasie paŭciakali.*) Ciapier pierapałoch paŭstaŭ jašče bolšy. Miascovyja ŭłady, aprača źniavolenych, pieradali Kamisii douhi śpisak imionaŭ złačyncaŭ, jakija paŭciakali dy aśviedčańnie žycharaŭ horadu:

"Miłaścivyja j Dastojnyja Spadary Sudździ! Što datyčyć hetych skandaličnych padziejaŭ,to my nia vierym, kab znajšoŭsia niechta, katory hety horad i nas usich moh abaranić i apraŭdać! U svaim časie našyja Staršyja i my ŭsie pryniali biskupaŭ zhodna z karaleŭskaj hramataj, a taksama śv. Jazafata ŭ 1618 h. jak svajho pastyra. My bačyli jaho śviatym, nabožnym, natchnionym pramoŭcam u navučańni prykładnaha žyćcia, prytym zachoŭvajučaha ŭsie zvyčai našaha abradu, jak hetaha vymahaje śv. Carkva ŭ svaich kanonach i ŭstanoŭkach śv. Ajcoŭ. My lubili jaho j pavažali jak svajho pastyra, padziŭlajučy jahonuju łaskavaść i spahadnaść baćkoŭskuju da nas. Usio heta tryvała try hady da času, kali z voli Božaj i našych sobskich hrachoŭ, Smatrycki prysłaŭ nam svajho manacha Sylvestra z svaim listom dy litaraturaj dy nas padbuchtoryŭ da buntu. My pavieryli, što ŭładyka Jazafat jość adstupnikam, a jon, Smatrycki, z voli j viedama karala, archibiskupam Połackim. Voś hety list, jaki najlepš moža vykazać pryčyny taho, što zdaryłasia, my tut dałučajem". **)

Śledčaja Kamisija skončyła svaje pracy 23 stud. 1624 h. nastupnaj pastanovaj: Vinoŭnym

---

*)Hl. dadatak. **)Veł.264-281,vol.I.

pryznavaŭsia aprača paasobnych asobaŭ uvieś horad Viciebsk. Tamu horad tracić majdaborskaje prava j usie pryvilei karaleŭskija dy pierachodzić u padparadkavańnie vajavodzie. Ratuša maje być začynienaja. Zabaraniajecca ŭžyvać ratušnaha zvonu na sklikvańnie viečaŭ. Usie zvany ŭ sich cerkvaŭ, jakija byli vykarystanyja dziela syhnału dla napadu na Jazafata, majuć być źniatyja. Z ich maje być zrobleny adzin vialiki zvon z nadpisam ab niepasłuchmianaści dy pastanovaj ab pakarańni. Zvon hety maje być zaviešany na carkvie najbližejšaj da miesca prastupku. Inšym cerkvam zabaraniajecca zvanić biaz dazvołu biskupa. 19 najbolš aktyŭnych zabojcaŭ prysudžvajecca na karu śmierci z 90 aryštovanych miascovymi ŭładami. Z uciokšych 79 byli prysudžanyja na karu śmierci, a ich majemaść kanfiskacyi. Ad pastanovy Kamisii nia było apelacyi. *)

Siarod pakaranych śmierciaj znachodziŭsia radny Piatro Vasilevič, jaki apraŭlaŭ molby, spaviadaŭ, razdavaŭ Pryčaście etc u šałasie-carkvie za horadam, i jaki ŭ časie pracaŭ Kamisii prabavaŭ uciačy ź Viciebska**) Mnohija inšyja z aryštovanych byli pakaranyja łupcoŭkaj, mnohim žančynam byli abrezanyja nasy j vušy. ***) Cieły zasudžanych na śmierć byli ŭkienyja ŭ Dźvinu. Za vyklučeńniem adnaho zasudžanaha na śmierć, usie inšyja pierad śmierciaj vyspaviadalisia ŭ vunijnych śviataroŭ dy prasili ličyć ich prynaležnymi da vunijnaj Carkvy.**** Tym, chto admoviŭsia ad dałučeńnia da Jednaści pierad śmierciaj byŭ Piatro Vasilevič z Połacka, jaki prybyŭ siudy ŭ Viciebsk pasla zmovy abodvych haradoŭ u 1622 h.*****)

---

*)Veł.I.22f; Boresky, 260-261.
**)Tamža.
***)Morochowski, 350.
****)Veł. I,149.
*****)Veł.I,22f; Boresky, 261.

Ale najbolšym prykładam pieramohi mučanickaj śmierci śv. Jazafata jość dabravolnaje naviarnieńnie maralnaha spraŭcy zabojstva Kunceviča - Mialecia Smatryckaha, na jakoha tak achvotna paklikajucca sučasnyja praciŭniki Jednaści.

Chutka paśla śmierci Jazafata Kunceviča Mieleci Smatrycki, pačuvajučysia da viny, uciok ź śv. Duchaŭskaha manastyra ŭ Vilni na Ukrainu pad kazackuju achovu.

Tut jon sustreŭsia z rektaram Kijeŭskaj brackaj škoły Sakovičam, Piotram Mahiłaj i inšymi śvietłymi manachami, jakija krytyčna aceńvali sytuacyju, razvažajučy ab zaniapadzie pravasłaŭja, ab jahonym adychodzie ad pravasłaŭnych pryncypaŭ dy zaraženńni pratestanckimi herezijami. Z druhoha boku ŭmiešvańnie staŭrapihijalnych bractvaŭ u carkoŭnyja spravy ŭvodziła nutranyja zakałoty, niepatrebnaje zmahańnie, časta palityčnaha charaktaru. Sakovič apaviadaje ab hetym u svajoj pracy "Desiderosus" (1625). "My dzieci adnaho baćki, syny adnoj matki, kaža ŭ pradmovie, na što razryvajem zhodu, na što adny adnych žyvym pasyłajem da piekła, navošta adny adnych praklinajem". I zaklikaje abiedźvija storany da zhody, da nacyjanalnaha j carkoŭnaha adzinstva.*) Što ŭ hetych razvažańniach braŭ udzieł Smatrycki, Sakovič vyrazna ŭspaminaje ŭ svajoj knižcy ab pajezdcy jaho na ŭschod dla vyvučeńnia nastrojaŭ uschodnich patryjarchaŭ. Jon piša: "Z lubovi da praŭdy,uziaŭšy da svajho serca nabožnyja zamysły dziela supakajeńnia našaj viery, jon (Smatrycki) pa dobraj voli pradpryniaŭ padarožža tudy, adkul pavinna vychodzić prava i dazvoł na zaspakajeńnie takich spravaŭ, i paśla svajho pavarotu jon raźvieje błudnyja viestki pra siabie".**)

---

*)Sakovič pierajšoŭ u Vuniju.**)Hruš.8,12.

Taksama Piotra Mahiła, paźniejsy archimandryt Piačerskaha manastyra, a ad 1632 Kijeŭski mitrapalit, byŭ vialikim prychilnikam carkoŭnaha pahadnieńnia i adzinstva. Jon uvažaŭ jak i Sakovič, što pravasłaŭje moža tolki adradzicca ŭ łučnaści z katalickaj Carkvoj,pierachavaŭšaj chryścijanskuju navuku ŭ čystaj formie. Tamu jon u svaich carkoŭnych reformach pierajmaŭ poŭnaściu katalickija ŭzory.*)

Vośża ŭ vyniku ŭsich hetych razvažańniaŭ dy za zhodaj Bareckaha, Mieleci Smatrycki padaŭsia na Ŭschod, kab sprabavać azdaravić pravasłaŭnuju Carkvu dy mahčyma schilić jaje na tory pahadnieńnia z Zachadam.

Pierš pajechaŭ Smatrycki da svajho pryjaciela ź Vilenskich časoŭ Kiryły Lukarysa, Kanst. patryjarcha,**)z listami i padarunkami ad Bareckaha j kazakaŭ, kab patryjarch adchiliŭ staŭropihijalnyja pryvilei carkoŭnym bractvam. Patryjarch na heta pahadziŭsia, i vydaŭ hramatu ab skasavańni staŭropihijalnych pryvilejaŭ carkoŭnym bractvam na našych i ukrainskich ziemlach.***)

Adnačasova jon ad siabie,i,mabyć, ad svaich adnadumcaŭ, pieradaŭ patryjarchu list, u jakim vyražaŭ achvotu daviedacca pra stanovišča patryjarchaŭ da carkoŭnaj vunii, bo takija pisańni kursavali z podpisami patryjarchaŭ na ziemlach Rečy Paspalitaj.****) Metaj hetaha listu było vysandavać nastroi Kanst. patryjarcha da Vunii. Pieradaŭ taksama patryjarchu svoj KATACHIZIS, napisany ŭ duchu carkoŭnaha adzinstva, prosiačy na jaho aprabaty.

Adnak daŭžejšyja hutarki z Kanst. patryjarcham Kiryłam Lukarysam pierakanali Smatryckaha, što sam patryjarch adyšoŭ ad pravasłaŭnaj navuki, što poŭnaściu zaražany sektan-

---

*)A,Kartašev,Očerki,I,282-287.**)Guépin,II, 157-288.***)Hołubiev,I,46.****)Susza 70-80.

skimi pohladami, i što na jaho nielha raźličvać u spravie carkoŭnaha pahadnieńnia.

Tady Smatrycki padaŭsia ŭ Śviatuju Ziamlu, kab adviedać jeruzalimskaha patryjarcha i śv. miescy. Ale i tam jon nie znajšoŭ duchovaha zdavaleńnia j supakoju. Patryjarchi i manastyry na Ŭschodzie bolš cikavilisia mataryjalnym žyćciom svaim čymsia adradžeńniem pravasłaŭnaj viery. I z sumam jon viarnuŭsia na Ukrainu, pierakonany, što spravu Vunii treba viaści na miescy niezaležna ad ŭschod. patryjarchaŭ. Smatrycki viarnuŭsia z padarožža ŭ 1626, i, mahčyma, užo pieršaj sprobaj jahonaj było naładžańnie pahadnaŭčaha saboru ŭ Kobrynie miž vunijatami a nievunijatami.*) Nažal nievunijnaja starana nie źjaviłasia, apraŭdyvajučysia, što nie atrymała aficyjnaha zaprošańnia ad karala. U samaj rečy ŭžo ŭ časie bytnaści Smatryckaha na Ŭschodzie raspaŭsiudžvalisia słuchi, što jon pierajšoŭ na Vuniju, a Barecki na pačatku 1625 h. vysyłaŭ biskupa Łuckaha Isaju Baryśkoviča da maskoŭskaha cara, kab vykazać svaju addanaść dy prosiačy pomačy.**) Ciapier navat u Kijevie nia čuŭsia biaśpiečna Smatrycki, tamu jon źviarnuusia da kn. Januša Zasłaŭskaha, pratektara pravasłaŭnych, kab toj ustaviŭsia pierad synam Alaksandram dy pieradaŭ Smatryckamu Dziermanski manastyr. Kn. Alaksandar u hetaj spravie raiŭsia mitr. Ruckaha. Rucki zhadžaŭsia pad umovaj, što Smatrycki aficyjna piarojdzie ŭ Vuniju. Smatrycki ŭžo daŭno pačuvaŭ siabie vunijatam, dyk jamu heta nia była nijakaja pieraškoda. Jon z svajho boku pajšou dalej, vykazvajučy hatovaść spryčynicca da naładžańnia pahadnieńnia abodvych ce-

---

*)Akty ZR,IV,226.**)Voss.I,47: "usie carskaj miłaści rady dy chočuć być pad carskaj rukoj, ab hetym radzicca buduć miž saboj,a ciapier bajacca taho, što chutka na ich pa-

rkvaŭ.

Asabistaja sustreča Smatryckaha z Ruckim adbyłasia letam 1627 h. Smatrycki padpisaŭ akt dałučeńnia da vunijnaj Carkvy, i prasiŭ mitr. Ruckaha, kab jon vystaraŭsia ŭ Papy dazvoł na toje, što niekatory čas jahony pierachod byŭ trymany ŭ tajnicy, kab jon moh vykanać svaju misiju pahadnieńnia. Papa na heta zhadziŭsia. *)

Smatrycki pierš napisaŭ list da Laŭrenta Drevinskaha, viedamaha nam z sojmaŭ 1620 i 1623 hh., u spravie pajadniańnia "Rusi z Rusiaj" heta jość vunijataŭ ź nievunijatami. Smatrycki pisaŭ, paklikajučysia na vystup Drevinckaha na sojmie 1627 h., dzie jon klikaŭ taksama da zhody, kab jon z svajho boku zrabiŭ zachady ŭ dačynieńni da Bareckaha, Mahiły i inš. vidniejšych asobaŭ u spravie pahadnieńnia. Napisaŭ taksama list da Kanst. patryjarcha, zakranajučy roznyja dahmatyčnyja pytańni, miarkujučy paśla vykarystać adkaz patryjarcha, pakazvajučy jaho pratestanckija pohlady. Patryjarch adnak jamu nie daŭ adkazu.**)

Sabor, padrychtovany Smatryckim, adbyŭsia ŭ Kijevie 8.IX.1627 h. u takim składzie: Smatrycki, Barecki i Mahiła, niadaŭna vybrany na archimandryta Piačerskaha manastyra. Narady vialisia ŭ duchu pahadnieńnia. Smatrycki prapanavaŭ nadrukavać jahony Katechizis. Na heta Barecki j Mahiła zhadzilisia pad umovaj, što katechizis budzie raniej pracenzurovany imi. Smatrycki na heta adkazaŭ, što pierad tym jon apublikuje pracu ŭ spravie "šaścioch roźnicaŭ, jakija majucca miž cerkvami ŭschodniaj i zachodniaj, kab hetym ablehčyć cenzuru Katechizisa."

---

laki nastupiać i im (kazakam) krom carskaj miłaści niama kudy dziecca: usie tady, mitrapalit i biskupy z Zaparoskim vojskam pierabiahuć da carskaj mił." *)Susza, 35-69.**) ibidem.

I hetaja prapanova była pryniata.*)

Kab padrychtavać nastroi siarod šyrokich kruhoŭ dyzunitaŭ, Smatrycki puskaŭ pahałoski pra tendencyju ŭ vunijnych kruhoch ab adarvańni ad Rymu i złučeńni na nova ź nievunijatami. U hetaj spravie jon pisaŭ list da Vilenskaha bractva, u jakim jon sekretna apaviadaje ab pryjeździe ŭ Kijeŭ da Bareckaha j Smatryckaha vysłańnika mitr. Ruckaha, bazyljana Duboviča, jaki niby kazaŭ, što vunijnyja ŭładyki chočuć pierajści pad juryzdykcyju Kanst. patryjarcha i dziela taho chacieli-b naładzić zhodu z nievunijatami.**)

Dalej Smatrycki infarmavaŭ, što ŭ karaleŭskich kruhoch isnuje prajekt utvareńnia samastojnaha patryjarchatu dla litoŭskich i ŭkrainskich ziamiel.

List hety nia byŭ vydumkaj u mnohim. Tajnyja pierahavory z Bareckim, Smatryckim i inšymi zapraŭdy vialisia ŭ spravie naładžańnia carkoŭnaj Jednaści, pryčym byŭ prajekt utvareńnia svajho patryjarchatu, ale ŭ łučnaści z Rymam. Chutka pra hetyja pieramovy davieda-łasia hramadztva. Pajmienna adzin z najbolš niepachisnych praciŭnikaŭ Jednaści Isaja Kapynski, bp Smalenski j Čarnihaŭski, razasłaŭ hramaty da dyzunitaŭ, apaviadajučy pra znosiny Bareckaha j Smatryckaha z mitr. Ruckim dziela pahadnieńnia.***) Hetaksama ŭ sojmavym dziońniku čytajem, što ŭ časie sesii 1627 h. vialisia pieramovy miž vunijatami a nievunijatami, i pad kaniec listapada 1627 hodu zdavałasia, što nastupiła zhoda.****)

---

*)P. Mohiła, dad.323-4.**) Arch. JuZR,1,VI, 244. ***)List Smatryckaha ŭ Kajałoviča,Litovskaja cerkovnaja unija,II, zaŭv.216.****) Žukovič,V,128. Bp Vilenski kazaŭ, što carkoŭnaja sprava budzie raźviazana, "bo kala jaje chodzim". U pieram. braŭ udzieł Drevinski.

U lutym 1628 h. Smatrycki bačyŭsia z P.Mahiłaj. Mahiła adviedaŭ jaho ŭ Dziermanie i hutaryŭ u spravie pahadnieńnia. Ab hetym pisaŭ Smatrycki ŭ liście da mitr. Ruckaha *), paciašajučysia, što "dobra nadzieja na carkoŭnaje pahadnieńnie".

Pierad Vialikadniem tahož hodu (1628) u Haradku na Vałyni adbyŭsia źjezd prychilnikaŭ pahadnieńnia. Na źjezdzie byli Smatrycki, Barecki, Mahiła, Isaki Baryśkovič i Paisy Ipalitovič. U časie naradaŭ prysutnyja vykazyvalisia pra Jednaść zusim adryta. Samym važnym pytańniem było, jak hetuju Jednaść zrealizavać.Smatrycki pračytaŭ svoj referat pra 6 roźnicaŭ miž padzielenymi cerkvami. Takimi roźnicami jon znachodziŭ: 1) filioque, navuku ab pachodžańni śv. Ducha, 2) čyściec,3) navuku pra śviatych, 4)apłatak pry Pryčaści,5)Pryčaście śvieckich biaź vina i 6)prymat Papy.**) Usie hetyja roźnicy tak Smatrycki, jak i prysutnyja, uvažali za małavažnyja, kab dzialicca i zmahacca. Padzieł tryvaje, pavodla ŭdzielnikaŭ źjezdu,nie z pryčyny važnych dahmatyčnych roźnicaŭ, ale ŭ siłu upiaredžańnia, vytvaranaj nienaviści. Pastanoŭlena, što mitr. Jova Barecki razašle listy, sklikajučy Sabor, a Smatrycki napiša memaryjał, jaki zaachvociŭ-by da udzielu ŭ Sabory i hety memaryjał razam z traktatam ab roźnicach miž padzielenymi cerkvami budzie vydrukavany.***)

Sabor vyznačana na dzień Uśpienia ŭ Kijevie 1628 h., kali ŭ Piačerski manastyr źjaždžalisia pilihrymniki. Barecki ŭžo ŭ kancy travienia razasłaŭ listy, kličučy na Sabor. Smatrycki z svajho boku napisaŭ vialiki traktat ab zaniapadzie pravasłaŭnaj carkvy i patrebie źjadnańnia, uziaŭsy za asnovu svajo padarožža da ŭschodnich patryjarchaŭ. Da hetaha traktatu dałučyŭ referat pra relihijnyja

---

*)List u Kajałoviča.**)Apologia.***)Mah.324

roźnicy. Z hetaha paŭstała knižka na 204 bač: Apologia peregrinatiey do kraiów wschodnych M. Smotrzyskiego *). Knižka heta była napisana pabiełarusku, i teksty jaje Smatrycki vysłaŭ Bareckamu j Mahile ŭ Kijeu, prosiačy jak chutcej jaje nadrukavać na dvuch mašynach i vypuścić u śviet jašče pierad Saboram.**) Adnak Barecki nie śpiašyŭsia z drukam knižki, mabyć, jana vydałasia jamu lišnia jaŭnaj, a praciŭniki Jednaści mahli-b abrušycca. Tamu paźniej jana była vydanaja ŭžo samym Smatryckim i ŭ polskim pierakładzie.

U APOLOGII Smatrycki apaviadaje, što jon jeździŭ na Ŭschod, kab daviedacca, "ci ciapierašniaja naša viera takaja sama, jak była ŭ našych prodkaŭ, ci my pijem z toj samaj krynicy, z jakoj pili našy prodki, jakija tvaryli j umacniali Carkvu našu, pajmienna ci my pjem vieru čystuju, śvietłuju, zbaŭlajučuju". Smatrycki zdaje sabie spravu z taho, što takoje pytańnie moža źbiantežyć čytačoŭ, čamu jon, jak archijapiskap pad staraść svaich hadoŭ dy napisaŭšy ci mała roznych mudraściaŭ, ciapier tolki ab hetym havoryć. Tamu sam daje adkaz, pryznajučysia, što jon nie zvažajučy na hodnaść japiskapa, na svaje raniejšyja vykazvańni, nia viedaŭ u što vieryŭ, - išoŭ nie za vieraj Chrystovaj z Uschodu pryniesienaj, a za pamyłkami j jerasiami, i ad hałavy da noh byŭ imi prakažany. I jon dakumantalna pakazvaje błudnuju navuku tak svaju, vyłažanuju ŭ "Trenosie", jak i pracach inšych aŭtaraŭ: Zyzania, Filareta, Kliryka Astrožskaha. Za pryčynu poŭnaha zaniapadu pravasłaŭja Smatrycki padaje, što pravasłaŭnyja bahasłovy ŭ palemicy z vunijnymi aŭtarami, nie majučy arhumantaŭ, šukali ich u pratestantaŭ, i takim čynam napuścili mnostva jerasiaŭ u pravasłaŭnuju vieru.

---

*)Tekst polski nadrukavaŭ Šakovič u Lvovie.
**)Hruševskyj, VIII, 74.

Adzinym vychadam ź ciažkaha stanovišča pravasłaŭja, pakolki jano samo adradzicca nia ŭ siłach,- heta Jednaśc z katalickaj Carkvoj, pierachavaŭšaj asnovy praŭdzivaha pravasłaŭja. Na hreckuju carkvu niama čaho ahladacca, bo jaje patryjarch i duchavienstva znachodziacca aprača tureckaj niavoli ŭ pałonie pratestanckich jerasiaŭ, ab čym jon moh pierakanacca ŭ časie svajho padarožža na Ŭschod. Adradzicca pravasłaŭnaj carkvie najlepš u Rečy Paspalitaj, dziaržavie katalickaj, jakaja dapamoža naładzić carkoŭnuju Jednaśc-Vuniju. Baraćba z vunijaj,pavodla Smatryckaha, - heta baraćba z praŭdzivym pravasłaŭjem.

Aprača relihijnaha adradžeńnia, Smatrycki bačyŭ u Vunii i nacyjanalnaje dy hramadzkaje dabro asabliva dla šlachty:

"Służyli j służycie da raźlićcia vašaj šlachotnaj chryścijanskaj kryvi na toje, kab z kažnym inšym hramadzianinam Karony i V.K.Litoŭskaha, buduču roŭnyja rodam i zasłuhami, nia tolki być reprezentantami karala na ŭradach ziemskich i mieskich, ale j zasiadać pry samym karalu, nosiačy senatarskija dastojnaści, tytuł viernaj rady karaleŭskaj. A tymčasam - minuli tyja časy, kali ŭ našaj baćkaŭščynie byli słaŭnyja senatary, kaštalany j vajavody z narodu i viery našaj. Ciapier takich u narodzie j viery našaj my nie bačym ni adnaho, i nia tolki na henych vysokich uradach pry boku karala, ale j na nižejšych, svaich adzinaviernikaŭ redka sustrakajem, chiba z daŭniejšych časoŭ. Što za pryčyna hetkaha paniżeńnia dy adsoŭvańnia našych? Ci vy nie tak vierna j addana służycie svajoj baćkaŭščynie, jak vierna j addana służyli vašyja prodki? Ci karol advaročvaje ad vas svaje łaskavyja vočy dy zumyśla nia choča pamiatać ab viernych vašych zasłuhach i vašych prodkaŭ? Nie, karol hatovy uznaharadzić i ŭznaharodžvaje kažnaha pavodla jaho zasłuhaŭ i stanu, a vaša viernaść j pra-

i praca nia mienšyja ad viernaści j pracy vašych prodkaŭ. Ale tak čynić toj, katory maje ŭ ruce svajoj sercy paduładnych, i jak vodu raźlivaje, kudy choča". Dalej Smatrycki bačyć u hetym paniženńi karu Božuju za toje, što šlachta trymajecca viery, zaražanaj błudami, niahodnaj Bohu. Iznoŭ adzinym vychadam jość pavarot da pravasłaŭja, da Vunii-Jednaści. "Boh budzie tady z nami j dać nam ščodra ŭsie duchovyja i dačasnyja łaski, nami tak daŭno stračanyja: cerkvy padymie z upadku, narodu pravasłaŭnamu viernie daŭniejšyja volnaści; tabie, šlachotny stanie, adkryje dźviery da ŭradaŭ ziemskich i senatarskich; miaščan dapuścić da ŭradaŭ mieskich; pabuduje nam škoły, pryazdobić cerkvy, pryviadzie manastyry da lepšaha paradku. Duchoŭnych zvolnić ad ciažkich pavinnaściaŭ. Nareście ŭsiamu narodu ruskamu, biednamu j zamučanamu, abatre jahonyja štodzionnyja ślozy ŭ miestach i siołach. Jašče na hetym śviecie dać nam mačymaść ciešycca pładami niabiesnymi, a paśla hetaha minajučaha ščaścia dać nam viečnuju ŭciechu u vaładarstvie niabiesnym"*)

Smatrycki, dajšoŭšy da hetkich vyvadaŭ u vyniku burlivaha zmahańnia z Vunijaj na padabienstva Šaŭła-Paŭły, i doŭhich razvažańniaŭ, nie ŭziaŭ pad uvahu taho, što paza im astalisia niepapraŭnyja, fanatyčnyja, praciŭniki Jednaści, što nadalej isnavała Maskva, apora hetych praciŭnikaŭ. Usio heta mieła značeńnie ŭ chodzie dalejšych padziejaŭ.

Voś-ža kali Smatrycki jašče pierad Saboram u Kijevie razasłaŭ pieršyja ekzemplary vydrukavanaj u Lvovie (leta 1628) "Apologii", zaraz pačałasia bura, jakoj bajaŭsia Barecki j Mahiła. Praciŭniki Jednaści z Mužyleŭskim i Zyzanim na čale praviali prapahandu siarod kazakaŭ, što na Sabory padrychtoŭvajecca Vunija, a hałoŭnym začynščykam jaje - Smatrycki.

*)Apologia, 122-129.

Kazaki, jakija ŭściaž nie znachodzili karysnaj raźviazki svaich damahańniaŭ na biahučych sojmach, nie znachodzili pierakonańnia ŭ arhumantach "Apologii" dy nia vieryli palakam, što Vunija pryniasie im zbaŭleńnie. Jany bajalisia, što poŭnaje pahadnieńnie skončycca sacyjalnaj niavolaj, heta jość uznaŭleńniem nad saboj ułady šlachty j panoŭ. Im zdavałasia, što ŭ baraćbie za svaju svabodu vyhadniej trymacca schizmy, być adnaviernikami z Maskoŭščynaj, u jakoj možna budzie znajści padtrymku j achovu ŭ vypadku niaŭdačaŭ u baraćbie z Polščaj.**) Smatrycki, jak šukalnik relihijnaj raźviazki, vypuściŭ z kruha svajoj uvahi voś hetyja kazackija nastroi, i zusim nierazvažna zhadziŭsia na Sabor u Kijevie.

Kali jon 13 žn.1628, heta jość na dva dni raniej vyznačanaha Saboru, pryjechaŭ u Kijeŭ, vyjaśniłasia, što ŭžo ŭ Piačerskim manastyry zasiadała kazackaja starejšyna i niekatoraje duchavienstva, i pradmietam naradaŭ była jahonaja "Apologia". Zamiest paklikać Smatryckaha da vyjaśnieńniaŭ i apraŭdańnia, udzielniki narady nie dapuścili jaho navat u Piačerski manastyr, a tekst Apalohii pieradali samym zajadłym praciŭnikam Jednaści Łaŭrenciu Zyzaniu i Andreju Mužyleŭskamu, pratapapu Słuckamu, da cenzury. Barecki j Mahiła, uličvajučy panujučyja nastroi, umyli ruki, ssyłajučysia na pastanovu "saboru". Jasnaja reč, "Apalogia" była pryznanaja škodnaj knižkaj. Ciapier im treba było dabicca, kab Smatrycki vyraksia jaje.

Vośža da Smatryckaha ŭ Michajłoŭski manastyr była pasłanaja delehacyja ad "saboru" z damahańniem, kab jon vyraksia svaich pohladaŭ, vylažanych u "Apologii". Miž delehacyjaj a Smatryckim adbyłasia nastupnaja hutarka:**)

-Sabor pytajecca, ci ty staiš pry "Apologii", taboj vydanaj, ci nie?

—Ja sam chaču iści na Sabor i tam vusna vyjaśnić usiu spravu.

-Pierš tut, pierad nami, maješ adkazać na pytańnie, a tady budzieš dapuščany da saboru.

— Adkazvaju, što ŭvažaju hetaje pisańnie za pravasłaŭnaje, bo nie baču ŭ im ničoha złoha i śviatoj viery katalickaj praciŭnaha.

- Sabor asudziŭ jaho ad hałavy da noh,ad pieršaj bačyny da apošniaj, usio jak praciŭnaje navucy carkvy Božaj i viery pravasłaŭnaj, niačystaje i nienabožnaje.

- Niachaj tabie Hospad nie pamiataje, bo nia viedaješ, sto kažaš. Chaj sabor nie zabaraniaje stać samomu pierad im, a ja z tych zakidaŭ, z taho abvinavačańnia za Božaju pomačaj sam abaraniŭsia.

- Ty chočaš dysputavać?

- Nie dysputavać, ale hetaje pisańnie majo - pravasłaŭnaje, ale nia dobra zrazumiełaje, ci abrachanaje, chaču ačyścic ad taho niepraŭdzivaha padazreńnia.

- Sabor tvaich vyvadaŭ nie patrabuje, bo ich dobra paznaŭ, i pytaje adkazu tolki.

Paśla delehaty staralisia vyjaśnić Smatryckamu škodu, jakaja moža zdarycca dla Carkvy, kali jahonaja knižka nia budzie saboram i im samym adkiniena. Ale Smatrycki ćviorda stajaŭ na tym, što jaho knižka karysnaja dy damahaŭsia dapuščeńnia da saboru, ale jaho nie dapuścili.

Pad viečar kala manastyra, dzie byŭ Smatrycki, stali krucicca kazaki, nazyvajučy jaho i inšych-vunijatami, hroziačy "kupielaj u Dniapry". Na druhi dzień da Smatryckaha prychodzili dva kazaki, jakija jaŭna pahražali jamu śmierciaj, kali jon nie zračecca svaich

---

*)Par. b.107-108. **)Gołubjev, P. Mogiła, I, dad. Apogeja Saboru i Protestacya Smatryckaha.

pohladaŭ. U mižčasie Barecki z tryma ŭładykami sustreŭsia z Smatryckim u manastyrskaj(Michajłaŭskaj) cerkvi ŭ prytymbyćci tych samych kazakaŭ. Smatrycki prasiŭ Bareckaha, kab adpraviŭ henych kazakaŭ, ale jany nie chacieli adychodzić, i tolki na doŭhija namahańni Bareckaha vyšli, pryčym adzin ź ich nie dvuznačna skazaŭ: "Machlujcie, machlujcie! dastaniecca i Paŭłu j Saŭłu!". Z hetaha vidać, što j Barecki znachodziŭsia ŭ niedavierry dy pad nahladam.

U hutarcy z Smatryckim, Barecki zakidaŭ jamu, "niačysty i hordy duch", vyjaŭleny ŭ knižcy, pakazvaŭ na roznyja čysta katalickija rečy i pap ieskija jerasi".

"Pačuŭšy heta, apaviadaje Smatrycki ŭ Pratestacyi, ja zusim asłupianieŭ ad niespadziavanych, lohkadumna kinienych słoŭ taho čałaviekа, katory za čatyry hady, kali ja žyŭ ź im (klanusia Boham) małą što zakidaŭ katalickaj carkvie(a pra jaje my časta ź im havaryli). U katalickaj viery nie znachodziŭ nijakaj jerasi i prychilna vykazvaŭsia pra zhodu z kalickaj carkvoju. Praviadzieńnie śviatoj Vunii ŭvažaŭ vielmi lohkaj spravaj, kab tolki vypravić sam kalendar, bo jon pieraškadžaje pryciahnuć da vunii prostych ludziej. Z hetaj metaj u 1625 h. jon pracavaŭ nad prymireńniem kalandaroŭ, i kazaŭ, što znajšoŭ na heta lohki sposab, i pry nahodzie pierad mnohimi ludźmi svajoj partyi vykładaŭ jaho".

Ale pabačyŭšy ź jakim razdražnieńniem Barecki havoryć ciapier dy ŭličvajučy prysutnaść jaŭnych praciŭnikaŭ Jednaści, Smatrycki, kaža, nie staŭ jamu ŭsiaho taho prypaminać, a skromna apraŭdyvaŭsia z tych zakidaŭ, jakija jamu zroblena. U mižčasie pryniesiena ŭ carkvu pakojnika, i dalejšyja hutarki adbylisia ŭ manastyrskaj celi. Smatrycki prasiŭ, kab jamu pakazali tyja "jerasi" ŭ "Apologii", Tady Mužyleŭ-

ski, što pryjšoŭ byŭ taksama z uładykami, uziaŭ listy Apalohii ŭ movie biełaruskaj i pačaŭ adčytvać tytuły tezaŭ jaje: "Pra sud paadzinokich duš", "Pra bahasłaŭleny stan duš pamioršych praviednikaŭ", "Ad-toje što piekła" i h.d. i za kožnym kazaŭ: "Ho-ho!" Pračytaŭšy tak niekalki bačynaŭ, i začyniŭšy knižku, skazaŭ: "Ci jašče mała praciŭnaści z našaj carkvoju i ci małaja abraza našaj viery?" Smatrycki paklikaŭsia na cytaty z śv. Piśma i śv. Ajcoŭ pry svaich tezach dy damahaŭsia vykazacca pierad saboram. Ale Mužyleŭski i słuchać nie chacieŭ. Jon vyciahnuŭ zza pazuchi listok papiery i skazaŭ: Voś tabie sabor havoryć i pryvatna j publična, bolš havaryć nia choča i nia dumaje; kali chočaš być na sabory j uvažacca za svajho, to maješ vykanać try ŭmovy, pryniatyja na sabory: papierša - prysiahnuć, sto ŭ budučyni nia budzieš ruskaj carkvy ni słovam ni dumkaj čapać, ani nie adstupiš ad jaje; padruhoje - Apalohii svaje maješ publična vyračysia i dadzieny tabie tekst na jaje asudžeńnie i vyračeńnie dy pryznańnie svajho hrachu maješ pračytać z ambony; patreciaje - da Dziermana z Kijeva ŭžo nie pajedzieš, ale zastanieśsia tutaka."

Smatrycki skazaŭ, što heta bolšaja pakuta jak toj hrech, ale tut usie zakryčali: "Ty abraziŭ ciažka cełuju carkvu, tamu musiš pierad usimi pryznacca ŭ tvaim strašnym hrachu". Smatrycki staŭ spračacca z praciŭnikami, ale zaraz pačali prychodzić ludzi pastaronnyja, mabyć, zumyśla nasłanyja. Pryjšoŭ šlachcič Litynski, potym Ivan Steckievič, nastupna pisar kazacki. Kažny ż ich trymaŭ cełuju pramovu da Smatryckaha. Smatrycki, viedajučy, što ŭ nieźjednanaj carkvie kirujuć bractvy i śvieckija ludzi, a biskupy i duchavienstva vystupajuć tolki dla formy, mnoha nie supraciŭlaŭsia, a prasiŭ,

kab jamu takich ciažkich umovaŭ nie stavili j pierad narodam nie kampramitavali. Jon abiacaŭ napisać da Sakoviča ŭ Lvoŭ, kab z drukarni nie vydavali bolš nivodnaha ekzemplara, a tymčasam "Apologiju" možna budzie tezu za tezaj razhledzieć i vykinuć toje, što budzie pryznana za nieadpaviednaje. Ale jaho nie słuchali.

Na druhi dzień Smatrycki daviedaŭsia, što jakraz taho-ž dnia (14.8.1628) adbyłosia asudžeńnie jahonaj knižki "saboram", jaki zhodna z sklikańniem mieŭ voś u hety dzień (15.8) pačacca. Asudžeńnie knižki pravodziłasia niezvyčajna chutka, tak što samyja japiskapy (aprača Bareckaha) jaje nie čytali. Usio zvodziłasia da vystupaŭ Zyzania j Mužyleŭskaha, jakija vostra asudz.ili jaje i damahalisia pryznańnia jaje vyklataj. Byli taksama zhary pradstaŭlenyja ŭmovy dla Smatryckaha, čytanyja jamu samomu pratapapom Mužyleŭskim. Tyja što damahalisia dapuścić Smatryckaha da samaabarony, pad upłyvam demahohii referentaŭ i varožych kazackich nastrojaŭ, akazalisia ŭ mienšyni i byli pierahałasovanyja.

Pabačyŭšy takuju zaŭziataść praciŭnikaŭ Jednaści, Smatrycki zusim paŭ ducham, tym bolš, što raniejšyja jahonyja zmoŭniki: Barecki j Mahiła zaniali da jaho jaŭna varožyja adnosiny. Uciakać z Kijeva bajaŭsia, kab kazaki jaho nie złapali i nie zabili. Tamu pad viečar taho dnia, kali była prysłanaja jamu formuła vyračeńnia j zhańbieńnia knižki dziela padpisańnia da zaŭtrašniaj cyramonii, Smatrycki, zrabiŭšy niekatoryja papraŭki, pierapisaŭ jaje i addaŭ pasłancu, ale nie padpisaŭ. Kab vyviedać bolš, jon pajšoŭ na ŭsienačnuju ŭ Piačerski manastyr. Ale kali ŭvajšoŭ u prezbiteryju, ad jaho zažadali padpisańnia deklaracyi i prysiahi, što ŭ Dzierman nie pajedzie, a astaniecca ŭ Kijevie. Smatrycki staŭ prasicca, kab nad im nie nasilili, ale tut vostra napaŭ na jaho Mahiła,"toj

katory jašče niadaŭna pierad hetym, kaža ŭ Pratestacyi Smatrycki, mieŭ takija dobryja j zbaŭlenčyja pohlady ŭ toj spravie, jakuju ja vyłažyŭ u svajoj Apalohii; katory jašče ŭ hetym hodzie chvaliŭ, pisany mnoju list da ajca patryjarcha kanstynopalskaha, dzie koratka vyłažana ŭsio toje dy navat bolš, čymsia napisana ŭ Apalohii, bo jon u mianie čytaŭ jaho pierad vysyłkaj u Dziermanie, a na henym źjezdzie ŭ Haradku, kali my hutaryli pra šeść roźnicaŭ ad Rymlanaŭ, jon uspaminaŭ pra toj list pierad prysutnymi duchoŭnikami i chvaliŭ jaho, - voś hety čałaviek z takimi dobrymi pohladami na spravu, pačaŭ jadavita dakarać mnie!

U vyniku hetaha paŭstaŭ kala aŭtara homan, tak što ludzi chacieli ŭmiešvacca. Bojačysia, kab nie dajšło da bojki, Smatrycki, napudžany, padpisaŭ tuju formułu j prysiahnuŭ, što z Kijeva nie vyjadzie.

15. žn.1628, heta jość na druhi dzień, u časie liturhii, jakaja praviłasia pry ŭdziele Smatryckaha, nastupiła vyklaćcie jahonaj knižki. Formułu vyračeńnia Smatryckaha čytaŭ namieśnik Vilenski Babrykovič u prysutnaści Smatryckaha. Na druhi dzień "sabor" zybraŭsia ŭ Michajłaŭskim manastyry, dzie była vydadzienaja hramata, za podpisam prysutnych japiskapaŭ u tym liku j Smatryckaha, što duchaviensta nia dumaje dałučycca da Vunii.

Smatrycki, kali ŭsio supakoiłasia, vyjechaŭ u Dziermanski manastyr i jašče taho-ž hodu (8.12) vydrukavaŭ PRATESTACYJU, dzie apaviadaŭ ab svaim źniavoleńni i vymušeńni vyračeńnia i praklinańnia Apalohii. Jon apelavaŭ da novaha saboru, nazyvajučy toj, što byŭ u Kijevie, za niavažny , pad nasillem. Jon klikaŭ karala, kab hetki sabor zahadaŭ. U padobnym duchu, jon napisaŭ listy da carkoŭnych bractvaŭ. Da novaha saboru nie dajšło, ale

jahonaja akcyja asłabiła nastup praciŭnikaŭ Jednaści. Mnohija raniejšyja aktyvisty papierachodzili ŭ Vuniju, jakaja šparčej pačała raźvivacca. U 1629 h. Smatrycki vydaŭ novuju knižku: PARAENESIS albo Napomnienie... do bractwa wileńskiego,*) u jakoj užo adkryta vystupaje jak prynależny da vunijnaj Carkvy, apaviadaje ab pryčynach jakija pryviali jaho da Vunii dy radzić toje samaje zrabić braččykam.

* * *

Kult ahulna-narodny śv. Jazafata i šmatlikija cudy, jakija dzieilisia ad chviliny mučanickaj śmierci jaho, byli pryčynaj taho, što karol Žyhimont z synam Ŭładysłavam dy kancler Lavon Sapieha za podpisami vunijnych i łacinskich biskupaŭ dy vialikaj kolkaści mahnataŭ j šlachty, źviarnulisia 12 listapada 1624 h. da Papy Urbana VIII z prośbaj abvieścić archibiskupa Połackaha Jazafata Kunceviča śviatym.

U adkaz na hetuju prośbu Papa ŭ 1625 h. vyznačyŭ adumysnuju Kamisiju dziela padrobnaha daśledyvańnia žyćcia j dziejnaści mučanika, jaho śmierci i tych cudaŭ, jakija dzieilisia za jahonym zastupnictvam. Mnohija pryčyny nie dazvolili pačać Kamisii pracy zaraz paśla paklikańnia. Stałasia heta mahčymym u 1628 h. U skład Kamisii ŭvachodzili: staršynia - archibiskup Połacki Anton Sielava, prakuror - Viktar Simones, asystent Jury Tyškievič. Sekratarami byli dva miascovyja ajcy z zakonu Bazyljancaŭ.

Kamisija za svaju siadzibu mieła Połackuju śv. Safiju, vyjaždžała taksama na prasłuchi ŭ Viciebsk. Ahułam prasłuchana pad prysiahaj 116

---

*)Pra akcyju Smatryckaha śviedčyć bahataja z tych časoŭ palemičnaja litaratura. Hl. Gołub. P. Mogiła, I,348. Mužyleŭski vydaŭ knižku ANTIDOTUM, Słucak 1629, Astap Kisiel - Antapologiju, 1632, Smatrycki - Exaetesis, 1629 etc.

asobaŭ, siarod jakich byli žydy, pratestanty, byŭšyja vorahi Jednaści, dy ŭdzielniki zabojstva Jazafata. U Viciebsku Kamisija ŭradavała ŭ sabory Praśviatoj Baharodzicy. Paśla prasłuchaŭ śviedkaŭ Kamisija adkryła hrob śv. mučanika dy śćvierdziła, što mima zbutviełaj vopratki cieła śv. Jazafata było ŭ dobrym stanie, jakoje było vystaŭlenaje na publičny ahlad dla narodu.

Voś niakatoryja ŚVIEDČAŃNI pad prysiahaju śviedkaŭ ab pavodzinach arch. Jazafata Kuncevača:

Śviedka DZIAHILEVIČ kazaŭ: "Ja nikoli nia čuŭ niaścierpnaha abo złosnaha słova ad Jazafata, jakim jon moh-by abrazić pravasłaŭnych ci dać povad da varožych nastrojaŭ; hetaksama nia praŭdaj jość, byccam jon lehalnymi srodkami j karami spryčyniaŭsia da vyklikańnia aktaŭ hvałtu ŭ svaich praciŭnikaŭ. Jon nia byŭ prychilnikam padobnych sposabaŭ, ale zaŭsiody vyjaŭlaŭ miakkaść i vietlivaść u adnosinach da ludziej, vieruču, što hetkim čynam ich pryhornie da Vunii".*)

Archidyjakan Darot, nieadłučny prybočny Jazafata: "Śv. Jazafat vielmi dobra byŭ pierakonany, što ŭžyćcio nijakaj siły ci nasilla nia moža byćstasovana ŭ dačynieńni da pravasłaŭnych dziela zdabyćcia ich dla Vunii, jak tolki pryjacielskija da ich adnosiny dy zvaroty da ich ŭ miłaścivych sławach. Jahonyja pramovy byli nasyčanyja apastolskaj pakoraj, natchnionyja śv. Ducham i poŭnyja baćkaŭskaj lubovi!"**)

Emanuił Kantakuzen, hrek, ekanom Jazafata, jaki pieražyŭ ź im razam uvieś tryvožny čas: "Ja śviata pierakonany, što śviaty (Jazafat) nikoli nia byŭ złosny ci ŭ nienaviści, i kali jon žadaŭ kaho naviarnuć da Vunii, nie rabiŭ

---

*)Veł.I,127,128;II,277,282,283;**)Tamža,I,II

hetaha nie prymušajučy jaho, ale vietlivym padychodam, nastaŭleńniami j radami".*)

Michał Tyškievič, kaštalan Połacki: "Usio, što ja kažu, ja prysiahaju, što heta śviataja praŭda, bo ŭsio heta ja bačyŭ na svaje vočy: Užo tamu, što śv. Jazafat viedamy byŭ z svajoj vietlivaści j nabožnaści, ja ličyu dastojnym sustrakacca ź im časta. I ja śćviardžaju z poŭnaj samaadkaznaściu, što jak doŭha jon byŭ archibiskupam, vioŭ prykładnaje śviatoje žyćcio. Jon byŭ zahledžany paza štodzionnyja kłopaty čałavieka ŭ kirunku najvyšejšaj mety, tamu jahony kožny ruch, pachodka, abo słova byli zdolnyja ŭzrušyć serca čałavieka. Da jaho prychodzili ŭsie: biednyja j bahatyja, prostyja ludzi j vysokarodnyja, a taksama j śviatary staralisia sustrecca ź im, kab jaho pačuć.

Heta praŭda, što jon pahardžaŭ navukaj schizmatykaŭ, ale nie samymi viernikami, jakich jon staraŭsia zdabyć dla Carkvy svajoj dabratlivaściu i łahodnaściu. Jak vialikaja ŭ jaho była niaścierpnaść da błudoŭ, tak vialikaja była jahonaja luboŭ da čałavieka. Ja nikoli ni zaŭvažyŭ, kab Jazafat zrabiŭ niešta niepryjemnaje abo drennaje dla pravasłaŭnych. Jon nikoli nie prajaviŭ siabie, kab patryvožyć ich ci to słavami ci ŭčynkami!" **)

Jan Chadyka, radny m. Połacka, były praciŭnik Jednaści j udzielnik mnohich vystupleńniaŭ suprać Jazafata:

"Barani Boža, kab ja moh štokolečy skazać suprać Jazafata, kab jon što błahoje ŭčyniŭ choć dla kaho z nas pravasłaŭnych ci to drennym učynkam, ci ŭ jaki inšy sposab, za što-b my jaho nienavidzieli. Naadvarot, ja byŭ śviedkaju, kali to ŭ časie zabureńnia ŭ mieskaj zali pan Sakalinski, vajavoda Połacki, nakinuŭsia na adnaho z našych pravadyroŭ, Jana Terlikoŭskaha, burmistra, z zialeznaj buławoj, to ŭ

*)Veł.II,260 i nst.**)Veł.II,225 i inš.

hetuju chvilinu Jazafat schapiŭ jaho za ruku i nie dazvoliŭ jaho skalečyć, choć viedaŭ, što maje pierad saboj svajho najbolšaha voraha. Takim to byŭ Jazafat, katory mieŭ pryjacielskaje j bačkoŭskaje serca da ŭsich".*)

Darot Achremovič **): "Sposaby, jakimi karystaŭsia śv. Jazafat, viaduču ŭsich da Jednaści, byli nastupnyja: duchoŭnyja knižki z artykułami viery, katoryja jon razdavaŭ miž nami pravasłaŭnymi, zaprašvaŭ nas na abiedy j sam chadziŭ u chaty pravasłaŭnych, dzie navučaŭ, pierakonvaŭ. A heta ŭsio rabiŭ vietliva j łaskava. Choć nie pamylusia, kali skažu, što jon pryvioŭ da śviatoj Vunii ŭvieś Połacak, to nazavu najbolš vydatnych, jakich jon naviarnuŭ z pratestanctva abo schizmy: heta Latecki, Bachanski, Kasaroŭski, Terlikoŭski, Chadyka, Hutken, Łukaš burmistr i šmat inšych, a heta ja viedaju, bo sam na ŭsio heta z radaściaj hladzieŭ."***)

Padobna śviedčyli kalvinisty,****) žydy@ mužčyny j žančyny, i nichto nie nazvaŭ nivodnaha prykładu niejkaha hvałtoŭnictva, nasilla ci inšaj kryŭdy, spryčynienaj Jazafatam choć kamu. Śviedčańni hetyja paćviardžajuć praŭdzivaść słovaŭ samoha Jazafata ŭ liście da Sapiehi, što jahony niejki błahi pastupak u dačynieńni da pravasłaŭnych nikoli nie vyjavicca.

Asnaŭnoj pryčynaj nienaviści jahonych praciŭnikaŭ było toje, što jon niepachisna stajaŭ za Vuniju, što jon jaje pravodziŭ nia hledziačy na nijakija pieraškody. @@

---

*)Veł.II,302; **)Par. ab im na bač. 63.
)Veł.II,292 i inš. *)Hladzi ŭ dakum. u Veł.I,Decr. Comm.Vit.,116 i inš.
@ Veł.I,196 i inš.
@@ Susza, op. cit. Boresky,206-212.Hetak sama i palemičnaja lit. nie daje prykładaŭ

* * *

Pratakoły ź śviedčańniami pad prysiahaj, a taksama blizu tysiačy vykazvańniaŭ ab daznanych łaskach i cudach za pasiarednictvam śv. Jazafata Kamisija pierasłała ŭ Rym z prośbaj jak najchutčejšaha abvieščańnia Jazafata śviatym.

Adnak sprava pryznańnia Jazafata śviatym ciahnułasia doŭha. Dziela zvarušeńnia jaje ŭ 1633 hodzie mitr. Rucki vysyłaŭ u Rym bp halickaha Korsaka z damahańniem pryśpiašeńnia kananizacyi Jazafata. Ale Kanhrehacyja Abradaŭ, zapaznaŭšysia z mataryjałami Kamisii, pryznała ich niedastatkovymi dla kananizacyi Jazafata i adchiliła zajavu mitr. Ruckaha.

U miž časie mitr. Rucki ŭ svaim liście da bp Korsaka nakazvaŭ jamu, tak doŭha siadzieć u Rymie, pakul sprava kananizacyi śv. Jazafata nia budzie raźviazana. I voś na mnohija starańni bp Korsaka Papa Urban VIII vyznačyŭ u 1635 h. novuju KAMISIJU pad staršynstvam svajho nuncaha, dziela śledztva na miescy spravy zabojstva Jazafata.

I znoŭ prajšło 2 hady pakul Kamisija pačała svaje pracy (3 červ.1637). U hetym časie ŭžo nia było ŭ žyvych mitr. Ruckaha.*)

Novaja Kamisija praviała ŭ Viciebsku j Połacku paŭtornaje śledztva ŭ spravie pryčynaŭ, jakija vyklikali zabojstva Jazafata Kunceviča, bo ŭ tym časie varožaja prapahanda pašyrała viestki, što zabojstva Jazafata było vyklikanaje jaho lutaściaj da pravasłaŭnych. Znoŭ byli prasłuchanyja pad prysiahaj mnohija navočnyja śviedki žyćcia j śmierci Jazafata tak katoliki, jak pravasłaŭnyja, pratestanty i žydy. Adnak iznoŭ nie znajšłosia nivodnaha čałaviека, jaki-b skazaŭ ab drennych ci varožych ad-

---

na drennyja pavodziny Jazafata.*)Pam.5.II.37.

nosinach Jazafata da inšaviernikaŭ. Usie jany adnahałosna śviedčyli, što Jazafat vioŭ prykładnaje, śviatoje žyćcio, a ŭsia pryčyna jahonaha zabojstva - addanaść spravie Jednaści z Apostalskim Pasadam.

21 žn. 1637 h. Kamisija pierahladała hrob śv. Jazafata. Pierš za ŭsio jana śćvierdziła vialiki kult narodu hetaha mučanika. Ab hetym śviedčyli tak abrazy pry jahonym hrobie z padabiznaj śviatoha i sceny z jahonaj mučanickaj śmierci, jak vatyvy ŭ vyhladzie załatych i siarebranych pradmietaŭ, vaskovych vyrabaŭ - achviary viernikaŭ za atrymanyja łaski. Pry samym uvachodzie ŭ hrob hareła vialikaja siarebranaja lampačka.

Paśla adkryćcia hrobu, Kamisija śćvierdziła, što adzieńnie było ŭ mnohich miascoch zbutviełaje, vałasy paadpadali, adnak cieła trymałasia mocna, a kolar skury nia byŭ ščarnieły. Na rukach i nahach nie chapała niekatorych palcaŭ, uziatych, jak relikvii. Kamisija apranuła mošču śviatoha ŭ novaje biskupskaje adzieńnie i pałažyła ŭ novy cyprysovy hrob, zrobleny koštam nabožnych Pałačanaŭ. Kamisija nie narušyła isnujučaha kultu śviatoha. *)

Kali Kamisija skončyła svaje pracy, mataryjały jaje zavioz asabista ŭ Rym bp.Korsak z prośbaj ad mitr. Sielavy razhledzieć nanova spravu kananizacyi śv. Jazafata.**)

Narešcie 16 travienia 1643 h. Papa Urban VIII u svajoj bulli dazvoliŭ zaličyć śv.Jazafata da spisku śviatych u Litvie (Biełarusi) i Ukrainie, vyznačajučy paminalny dzień 12 listapada, dzień jahonaj śmierci.***)

---

*)Boresky,281-282.
**)Tamža, 282.
***)Guépin,II,257.

Paśla abvieščańnia Jazafata Kunceviča śviatym, hrob jaho adviedaŭ kancler V.K.L. Leŭ Sapieha z svajoj siamjoj dy nadvornaj śvitaj, dy ŭračysta pryznaŭ jaho za PATRANA RODU SAPIEHAŬ, vypraŭlajučy hetym tuju vialikuju kryŭdu, jakuju jon spryčyniŭ mučaniku svaim listom. Jasnaja reč, pryznaŭšy śv. Jazafata svaim Patranam, Sapieha pierajmaŭ apieku nad jahonym hrobam i moščami. Mabyć, užo tady było pastanoŭlena ŭ rodzie Sapiehaŭ, kab spravić mučaniku kaštoŭny sarkafah. Hetuju pastanovu ŭžo pieraniaŭ syn kanclera Kazimir Sapieha. Jon to ŭ 1646 h., budučy ŭ Hdansku*) zakazaŭ tam kaštoŭny sarkafah z čystaha sierabra. Praca nad vykanańniem zakazu tryvała 4 hady. Sarkafah byŭ u 1650 h., pierad samaj maskoŭskaj navałaj, pryviezieny ŭ Połacak. Sam košt tolki sierabra, nie ličučy nia mienš kaštoŭnaj pracy, vynosiŭ 35,000 siarebranych talaraŭ. Sarkafah u śv. Safii byŭ pastaŭleny na postani. Siarebrany hrob padtrymoŭvali čatyry kryłatyja anioły, vykananyja taksama z sierabra. Pa bakoch hrobu byli sceny z mučanickaj śmierci Jazafata, zroblenyja z perłovaj masy. Na viersie hrobu z sierabra była adlitaja fihura śv. Jazafata naturalnaj vieličyni ŭ lažačaj pazycyi z rukami złožanymi na hrudzioch dy siakieraj u hałavie. Kab zabiaśpiečyć moščy mučanika pierad zabirańniem častak viernikami, hrob byŭ zapiačatany dy asobnym dekretam pad pahrozaj pakarańnia było zabaroniena datykacca da hrobu.**)

Paklikańnie Sapiehami śv. Jazafata na svajho patrana dy niebyvały roskvit kultu śv. mučanika siarod łacińnikaŭ (nie havoračy ŭžo pra vunijnuju Carkvu), šmatlikija cudy j łaski atrymanyja za pasiarednictvam śv. Jazafata, byli

---

*) Z nahody sustrečy Ludviki Gonzagi, što vychodziła zamuž za Uladysława Vazu.

**) Guépin, II, 367; Looshorn, 156; Boresky, 284.

pryčynaj taho, što Vunija, raniej pahardžanaja ŭsimi, stałasia roŭnapraŭnaj častkaj Chrystovaj Carkvy ŭ vačoch šlachty j miaščanstva. U archidyjacezii Połackaj paśla śmierci Jazafata tak vialiki pierachod byŭ pravasłaŭnych u vunijnuju Carkvu *), što astałasia tolki nievialičkaja hrupka praciŭnikaŭ Jednaści, jakaja kala 1627 h. utvaryła ŭ Kucieinie kala Voršy bracki manastyr i carkvu śv. Ducha.**)

Ale i siarod hetych reštak zmaharoŭ z Vunijaj štoraz macniej prabudžaŭsia duch Jednaści. Pačatki jaho my bačyli ŭ akcyi Smatryckaha, jakaja skončyłasia dla jaho niepryjemnymi padziejami na "sabory" ŭ Kijevie ŭ 1628 hodzie. Adnak pasieŭ mučanickaj śmierci Jazafata davaŭ dalejšyja płady.

Pierad Sejmam 1629 h. užo nie vunijnaja starana, ale pravasłaŭnaja što da Jednaści nie dałučyłasia, z sobskaj inicyjatyvy pačała źviartacca da vunijnaj hierarchii, namaŭlajučy, kab pravieści supolny Sabor. Deklaracyi hetkija byli złožanyja j karalu z prośbaj dazvołu na prapanavany Sabor.***) Hałoŭnymi arhanizatarami hetaha ruchu byŭ mitrapalit Jova Barecki, Michał Krapiŭnicki, brasłaŭski pasoł, i Łaŭrenci Drevinski, pasoł vałynski, viedamy nam demahoh suprać Vunii, ciapier paviarnuŭšy da Jednaści. U universałach mitr. Bareckaha****)havorycca, što karol vyznačyŭ padrychtavaŭčyja sabory "za pryčynaju panoŭ rad, a padobna i za pilnaju instancyjeju błahačeścivych panoŭ pasłoŭ narodu našaha Ruskaha". Padrychtavaŭčyja sabory byli vyznačanyja na 9 lipienia 1629 hodu, va Uładzimiery dla vunijnaj starany, a ŭ Kijevie dla dyzunijnaj. Paśla, 28 kastryčnika tahož hodu, mieŭ adbycca supolny Sabor u Lvo-

---

*)Veł.I,126,II,285.**)Hl. dakumant u dad. ***)P. Mahiła, I,354; Žukovič, Mat. do ist. sob. 1629.****)Hruš.VIII,85.

vie. Hety prajekt sejmovaj kanstytucyi z pravasłaŭnaha boku byŭ padpisany vilenskim ihum. Jazepam Babrykovičam i pasłami: Chviedaram Praskuraj Suščanskim - kijeŭskim pasłom, Krapiŭnickim i Drevinskim.

Nažal, hety prajekt kanstytucyi na sojmie 1629 h. nia byŭ razhladany z pryčyny mnohich spravaŭ źviazanych z šveckaj vajnoj dy adłožany da nastupnaha sojmu. Tady Krapiŭnicki j Drevinski źviarnulisia niepasredna da karala, kab jon ad siabie vydaŭ universały na sklikańnie prapanavanych saboraŭ.*) Karol takija universały vydaŭ "dla abjednańnia i pryviadzieńnia da spolnaści z katalickaju carkvoju ludziej hreckaj viery, katoryja dasiul nia ŭ Vunii",**)vyznačyŭšy na Piatra j Paŭła 1629 partykularnyja sabory, a na 18/28 kastr.1629 hodu supolny sabor u Lvovie.

Nie abyšłosia i hetym razam biaz maskoŭskaj dyversii. Maskva jašče ŭ časie šveckaj vajny Rečy Paspalitaj aficyjalna zabaviazałasia prymać pasłancoŭ ad kazactva i pravasłaŭnych bractvaŭ i davać im hrošy na pabudovu cerkvaŭ i "miłaścinu" na dyversiju.**) I voś ciapier, pierad kijeŭskim saboram, maskoŭskija ahienty razharnuli prapahandu, što Barecki, Krapiŭnicki, Drevinski i inšyja rychtujuć "vuniju". Pad upłyvam varožaj ahitacyi pravasłaŭnaja šlachta Kijeŭščyny vyniesła pratest suprać sklikańnia saboru ŭ Kijevie.***)

Na Kijeŭski sabor prybyło ź 500 duchoŭnikaŭ z roznych kutkoŭ Ukrainy i Litvy (Biełarusi), što śviedčyć ab vunijnych nastrojach prav. duchavien. Horš było zy šlachtaj i kazakami. Šlachta ŭ svajoj pratestacyi admaŭlałasia na toj asnovie, što sabor sklikany nia

---

*)Mahiła,I,357-8. **)Hl. Vossojed.I,77,hramata cara Michaiła Fedaroviča j patryjarcha Filareta z 26.6.1628.***)Žukovič, VI.

z voli Sejmu ale karala, što nie daje peŭnaści, što relihijnaje pahadnieńnie budzie karysnaje dla jaje.*) Zusim varožaje stanovišča da Saboru zaniało zaparoskaje nierejestrovaje kazactva, ad jakoha pradstaŭnikami byli Łahoda j Sasimovič. Pradstaŭnikom ad karala, jak kamisar, byŭ Kisiel.

Nia hledziačy na mały lik śvieckich pradstaŭnikoŭ **) dy nieprychilnaje nastaŭleńnie kijeŭskaj šlachty j kazactva, duchavienstva ź mitr. Bareckim na čale było za praviadzieńniem Saboru. U vyznačanym dniu (na Piatra j Paŭła) Sabor pačaŭsia. U kole duchoŭnym byŭ vybrany staršynioj niejki Chviador, pradstaŭnik ad lvoŭskaha ŭładyki. Staršynioj śvieckaha koła byŭ Łaŭrenci Drevinski. Adrazu pačałasia intervencyja kazakaŭ, jakija, akružyŭšy sabornuju carkvu Uśpieńnia, pačali cisnucca siłamoc u siaredzinu, stvarajučy sytuacyju, padobnuju da toj, kali hod tamu byŭ nastup na Smatryckaha.

Choć časova ŭdałosia ačyścić carkvu z kazakaŭ, to adnak kazaki sačyli za kožnym słovam, kab nie dapuścić da zhody. Pieršy dzień naradaŭ abmiažavaŭsia da zaachvočvajučaj movy karaleŭskaha kamisara Kisiela. Na druhi dzień adbyłosia hałasavańnie ci prymać udzieł u supolnym sabory z vunijatami ci nie. Za saboram byli Barecki, Mahiła, Vielenskija i inšyja litoŭskija (biełaruskija) delehaty. Suproć - Lvoŭskija delehaty. Jany abasnoŭvali svaju admovu arhumantami padobnymi da šlachockaj pratestacyi, što niebiaśpiečna addavać los pravasłaŭnaj carkvy paza Sejmam u ruki niapeŭnaha Lvoŭskaha Saboru j na łasku karala. Trejci dzień zajmali pramovy Krapiŭnickaha j Drevinskaha, jakija apraŭdyvalisia z dakoraŭ, učynienych šlachtaju, što heta jany

---

*)P.Mahiła I,63;**)Krapiŭnicki,Drevinski, Praskura i Černik.

paza Sejmam spryčynilisia da sklikańnia saboraŭ, i ŭ kancy zaklikali da ŭdziełu ŭ supolnym Sabory. Radzili tolki pačakać da nastupnaha dnia ŭ nadziei, što dałučycca šlachta, ź jakoj vialisia pierahavory. I voś u časie sprečak ci čakać na šlachtu, ci nie, u carkvu nadyšli kazaki, a adzin ź ich, staŭšy za śpinoj Bareckaha, zakryčaŭ: "Budet unia archmandarčykowi da i Boreckomu, takaia iak woytowi perszey"! *)

Nastup i pahroza kazackaja vyklikali pierapałoch. Barecki mała nie samleŭ, Mahiła horka raspłakaŭsia. Kisiel staŭ pratestavać suprać kazackaha nasilla, ale jamu adkazvali: "nie huču, Laša! pasły ciabie prosiać, a hultai piany łajuć i hroziać!". Na hetym narady skončylisia. Barecki tak napudziŭsia, što na načleh pajšoŭ da archimandryta Mahiły.

Na čaćvierty dzień adbyłasia narada ŭ Pustynskim manastyry z udziełam Kisiela, vyšejšaha duchavienstva i 4 pradstaŭnikoŭ ad šlachty: Krapiŭnickaha, Drevinskaha, Praskury j Černika. Barecki z płačam pradstaŭlaŭ svajo ciažkaje stanovišča: šlachta zapratastavała, a kazaki nasilničajuć i jaŭna pahražajuć jaho žyćciu dy prasiŭ rady ŭ Kisiela, što rabić. Kisiel radziŭ, kab nie ahladacca na praciŭnikaŭ, a vybrać delehataŭ na Lvoŭski Sabor. Adnak nichto nie chacieŭ uziać na siabie takoj spravy. Krapiŭnicki i Drevinski vymaŭlalisia tym, što jany i tak u padazreńni. Inšyja - stracham, što kazaki pomściać. U miž časie kazaki sklikali pryjechaŭšych na sabor dy nakinuli rezalucyju ab nehatyŭnych adnosinach da supolnaha Saboru ŭ Lvovie. Kali pryšli ŭdzielniki vyšej apisanaj narady na toj "sabor", ich paviadomili tolki ab "pastanovie" jaho. Archimand. Mahiła na tolki znajšoŭ u sabie mužnaści, što publična aśviedčyŭ svaju volu za supolnym Sa-

---

*)Hruš.VIII,92-93.Tut naciah na zabojstva Kijeŭsk.vojta Chadyki ŭ 1624 h.

boram. Toje sama zrabili deputaty Vilenskaha śv. Duchaŭskaha Bractva dy navat prasili ŭ Kisiela piśmovaha paśviedčańnia ab hetym. Barecki ŭ imieni duchavienstva vykazaŭ svoj žal, što daremna prapuščanaja takaja ščaślivaja nahoda dziela źjadnańnia dy zroblenyja byli daremna vialikija košty duchoŭnych na dalokaje padarožža. Kisiel, jaki ŭ svajoj relacyi da karala dakładna apisaŭ usie hetyja padziei, kaža, što jon bačyŭ, jak biednyja śviatary až płakali, što nia majuć hrošaj na darohu, a ŭsie nadziei na Jednaść prapali.

Mima razahnańnia Saboru, adna sprava była jasnaja: heta pajadnaŭčyja nastroi duchavienstva. Kisiel pieradaje, što jon hutaryŭ z Bareckim i Mahiłaj, na jakich umovach jany i inšyja pravasłaŭnyja hierarchi hatovyja dałučycca da katalickaj Carkvy. Jany kazali, što pravasłaŭnyja zhodnyja na pryznańnie rymskaha pohladu ab pachodžańni śv.Ducha, ab čyscy, ab Eŭcharystyi, ab staršynstvie Papy, tolki, kab niepasrednym hałavoju byŭ patryjarch. Rucki poŭnaściu pahadžaŭsia z hetaj dumkaj,što nieabchodna ŭstanavić sobskaha patryjarcha, jaki byŭ-by ŭ łučnaści z Apostalskim Pasadam dy vypaŭniaŭby toje pustoje miesca - tradycyjnaha patryjarcha, bieź jakoha prosty narod nia moža ŭjavić pravasłaŭja. Jak kandydata na Patryjarcha jon bačyŭ Piotra Mahiłu.

U duchu hetkich nastrojaŭ vialisia pryhataŭleńni vunijnaj starany da supolnaha Saboru ŭ Lvovie. Mitr. Rucki zahadzia razdaŭ svaim bahasłovam tezy da vystupaŭ. Jon nie pierajmaŭsia tym, što Kijeŭski sabor nie adbyŭsia, jak treba; jon chacieŭ pradstavić vunijnuju Carkvu ŭ poŭnym blesku dy ščyraj lubovi da svaich niaźjednanych bratoŭ. Nie źbiantežyŭsia navat pastanovaj Rymu - Kanhrehacyi prapahandy viery-ab niemahčymaści adbyćcia supolnaha Saboru z schizmatykami.

Tak jak było vyznačana, 18/28 kastr.1629 h., vunijnaje duchavienstva, adbyŭšy svoj addzielny synod u Uładzimiry, źjechałasia na Sabor u Lvoŭ. Z pravasłaŭnaj starany pryjechali nie šmatlikija pradstaŭniki, siarod jakich byli Łaŭrenci Drevinski, kn. Alaksandar Puzyna dy prastaŭniki ad Vilenskaha śv. Duchaŭskaha bractva. Adsutnaść pravasłaŭnaj vyšejšaj hierarchii nie davała mahčymaści naładzić narmalnaha Saboru, jak heta było zaplanovana. Tamu to źjezd staŭsia svajho rodu vyjaŭleńniem dobraj voli, talerancyi dy ŭzajmnaj pašany. Vunijnyja biskupy pryjšli ź vialikaj pracesijaj da brackaj carkvy, byli pryniaty brackim duchavienstvam, a paśla byŭ naładžany supolny pačastunak. Zaprašali i vunijaty z svajho boku da siabie pravasłaŭnych na supolnyja nabaženstvy i siabroŭskija hutarki, pakazvajučy vialiki razmach i mahčymaści vunijnaj Carkvy. U siabroŭskaj atmasfery byli vypracavanyja i ŭmovy, pavodla jakich mahła-b nastupić Jednaść:

1)U navucy ab pachodžańni śv. Ducha kožnaja starana trymajecca svajoj staroj chvormy, pryčym nichto nia maje prava dakarać u herezii tuju ci inšuju storanu.

2)Pravasłaŭnyja mohuć pryniać katalickuju navuku ab čyscy ŭ svaim razumleńni, h.j.ź niemataryjalnym ahniom.

3)Pravasłaŭnyja mohuć vieryć u bahasłaŭlenaść bahabojnych dušaŭ pierad apošnim Sudom.

4)Pravasłaŭnyja zachoŭvajuć usie svaje abrady j Tajny.

5)Papa pryznajecca jak ahulny źvierchnik nad Carkvoju. Pravasłaŭnyja mohuć pryznavać i kanstantynopalskaha patryjarcha pad umovaj, što kožny novy patryjarch vykazaŭsia-b pierad uradam Rečy Paspalitaj, što jon u zhodzie z katalickaj Carkvoj. Hety punkt vyražaŭ ahulnuju tahačasnuju ideju ab ustanaŭleńni svajho

Patryjarchatu, pakolki Kan.patryjarch nia byŭ u zhodzie.

Kali-b z tych ci inšych pieraškodaŭ Jednaść nie nastupiła, to vunijnaja starana abviaščała relihijnuju talerancyju, pryznajučy pravasłaŭnym svabodnaje vykonvańnie svaich abradaŭ z tym, kab Vunija nia była praśledyvanaja tam, dzie pravasłaŭnyja majuć pieravahu (na terytoryi kazackaj ci kazackich upłyvaŭ) i kab volna było kožnamu pierachodzić na Vuniju.

Takija to byli pastanovy Lvoŭskaha Saboru, jakija pierakreślivajuć varožuju lahiendu ab vunijnaj nietalarancyi. Pravasłaŭnaja starana ŭsioj dušoj žadała źjadnańnia, pieraškadžała joj varožaja siła - kazactva dy jaho zaplečča-Maskva.

Paśla Kijeŭskaha i Lvoŭskaha Saboraŭ faktyčna ŭsio pravasłaŭnaje duchavienstva było padazravanaje ŭ vunijnych sympatyjach. U 1631 h. manachi z Noŭharadu Sievierskaha apaviadali ŭ Maskvie, što ciapier u Kijevie "za chryścijanskuju vieru staić adzin tolki łubieński ŭładyka Isaja Kapynski, i kazakaŭ zaparoskich napaminaje, kab stajali krepka za vieru chryścijanskuju". "A ŭ Piačerskim manastyry, dadavali, archimandryt kijeŭski (Mahiła) toj paddajecca Lacham, na lacku vieru, i staić suprać kazakaŭ z lachami".*)

Adnak kazackaja vajna 1630 h. suprać polskich vojskaŭ Kaniecpolskaha pieramianiła ahulnyja vunijnyja nastroi. Kazaki ŭ svaich universałach ihrali na relihijnych pačućciach, byccam palaki i ich zmoŭniki vunijaty buduć rezać "błahočeścivych". Z hetkimi relihijnymi nastaŭleńniami zaparoskija kazaki schapili j kaźnili atamana Hrycuka Čornaha z rejestrovych kazakaŭ, abvinavačvajučy jaho ŭ supracoŭnictvie z Kaniecpolskim i vunijatami.**) Paraza Kaniecpolskaha pad Korsuniem i Piera-

---

*)Akty Mosk. gos.I,315;**)Arch.JuZR,III,85.

jasłavam (1630) stałasia zabojčaj i dla vunijnych nastrojaŭ duchavienstva, jakoje znachodziłasia ŭ zasiahu kazackich upłyvaŭ. Mitr. Barecki ŭžo na pačatku vajny (ŭ krasaviku) vysyłaŭ delehacyju ŭ Maskvu da cara i patryjarcha ŭ spravie "miłaściny", a paśla parazy Kaniecpolskaha (22 trav.1630), Barecki ŭžo ŭ žniŭni pasyłaŭ svajho syna Andreja j plamieńnika Paŭłu na słužbu da cara Michała Fiedaroviča*). Sejm nastupnaha 1631 h. byŭ pad uražańniem parazy Kaniacpolskaha dy mocna zaniepakojeny kazackaj svavolaj. Navat kancler V.K.L.AlbrechtRadziviłł vykazvaŭsia za zaspakajeńniem "hreckaj releyi", jakuju vykarystoŭvajuć kazaki i Maskva.**)

Relihijnuju varožaść padmacoŭvała j Švecyja, nie vyrakšysia planaŭ padboju Polščy i Litvy. Pajmienna ŭ 1631 z Ryhi Karol Hustaŭ vysyłaŭ u Maskvu svaju delehacyju z listom da zaparoskich kazakaŭ. Delehacyja šveckaja z maskoŭskim ahientam nastupna prybyła na kazackuju terytoryju i tut była zatrymanaja rejestrovanymi kazakami Kulahi, jaki pieradaŭ jaje Kaniacpolskamu.***) Švecki karol u nazvanym liście prapanavaŭ kazakam pryjaźń i pomač suprać palakaŭ dy ŭ abaronie ich viery****)

---

*) Voss.I,86.

**)Žukovič, VI,133.

***)Akty Mosk. gos.I,328.

****)"Nobiles et liberi milites, viri strenui, Boristenis et Ponti Euxini dominatores et quod maximum est - religionis christiane graece et avitae acerrimi defensores!...in tractationem confederationis vobiscum arctioris et inviolabilis non minus publice privatimque omnibus honorificae quam utilis pro bono et assecuratione libertatis vestrae... ad vindicandam ex tyranide pontificis romani eiusque satelitum principum, communium adversoriorum nostrorum, avitam vestram religionem graecam, quae...persecutionem durrissimam...implorat".

Rychtavałasia da vajny ź Litvoj i Maskva. Jakraz kančaŭsia termin 14 hadovaha pieramirra z 1618 h. u Deŭlinie. Za hety čas Maskva akrepła dy vyrašyła ŭznavić svoj pachod na našyja ziemli. Užo letam 1631 pačalisia maskoŭskija vajennyja padrychtavańni na smalenskim pahraniččy. Adnačasova była ŭzmocniena dyversyjnaja akcyja siarod kazactva dy na relihijnym hruncie.

Da ahulnaha tryvožnaha stanovišča pryjšła jašče śmierć Žyhimonta 20.4.1632, vialikaha pratektara vunijnaj Carkvy. Pakolki nia było dziadzičnasci tronu, a karol vybiraŭsia elekcyjnym Sejmam z roznych kandydataŭ, dyk zaisnavaŭ čas partyjnaj baraćby dy zaihryvańnia kandydataŭ da vybarščykaŭ.

Čas biezkaraleŭja vykarystali dyzunity j dyzydenty (pravasłaŭnyja j pratestanty) da svajoj apošniaj bitvy za viarnieńnie stanovišča ź pierad Bieraściejskaj Vunii. Jak tady ŭ 1599 h. hetak i ciapier jany abjadnalisia ŭ kanfedaracyju dla dasiahnieńnia svajoj mety. Padtrymoŭvali jany kandydaturu nastarejšaha syna Žyhimonta - Uładysława, jaki ŭžo raniej mieŭ pavažańnie siarod kazakaŭ, a ciapier staŭsia staršynioj kamisii pravasłaŭnych na vybarčym sojmie. Zaihryvańnie z dyzydentami j dyzunitami Uładysława łučyłasia ź jahonymi planami zdabyćcia maskoŭskaha j švedzkaha pasadaŭ. U dyzydenckuju kamisiju ŭvachodzili i inšyja ŭpłyvovyja ludzi, jak hetman litoŭski Sapieha, Krystop Radzivił, polski kancler Kaniecpolski i inšyja. Usio hetaje davała nadziei praciŭnikam Jednaści, što ciapier nastupić ich pieramoha.

Z usich kutkoŭ pasypalisia memaryjały ad zakaraniełych praciŭnikaŭ suprać Vunii. Kazaki damahalisia lehalizacyi pravasłaŭnaj hierarchii, adchileńnia vunijnaj, prypaminajučy staryja karaleŭskija abiacańni. Inšyja memaryjały paŭtarali staryja abvinavačvańni Vunii.

Na Sejmie abiedźvija storany mieli mahčymaść svabodna vykazacca. Referentam z boku pravasłaŭnych byŭ viedamy nam Krapiŭnicki, jaki razam z Drevinskim rabiŭ zachady da pahadnieńnia Jon damahaŭsia, kab pravasłaŭnym byli viernienyja ŭrady, cerkvy, beneficyi j zabiaśpiečana ich ad usiakich nasillaŭ. Na jahonuju pramovu adkazvaŭ mitr. Rucki. Jon davodziŭ, što Vunija nie była nakiniena, ale była tvoram samych pravasłaŭnych, pakazvajučy pry hetym, što navat kn. Kanstanty Astroski byŭ prychilny idei Jednaści dy sam rabiŭ staraňni ŭ Rymie, kab jaje naładzić. Potym na faktach davodziŭ, što nie pravasłaŭnyja ad vunijataŭ, a naadvarot, vunijaty ad pravasłaŭnych ciarpieli i cierpiać usiakija nasilli j praśledyvańni, nazyvajučy zabojstva Kuncevača, napad na Pacieja, utapleńnie Hrekoviča, muki čatyroch manachaŭ z śv. Safii, zabojstva protapapa ŭ Sarhoradzi i manacha ŭ Pieramyśli.

Na jakim uzroŭni byli arhumanty praciŭnikaŭ, mohuć śviedčyć vykazvańni ab kn. Astroskim. Tak Drevinski replikavaŭ: "Jašče VMiłaść, vojča Rucki, u škole na navukach byŭ, jak ja svaju słužbu słužyŭ na dvary śviatoj pamiaci kniazia, zhadanaha Vašaj Miłaściaj, i lepš viedaju, što nikoli taho ŭ hałavu pakojnamu nie prychodziła".

Inšy pramoŭca z dakumantami ŭ rukach davodziŭ nieprychilnaść kn. Astroskaha da Vunii, taksama skryvajučy vunijnuju akcyju hetaha "staŭpa" pravasłaŭja pierad Bieraściem. Cikavaje było vykazvańnie hetaha pramoŭcy adnosna zabojstva Jazafata Kuncevača. Jon kazaŭ, što zabojstva Jazafata samyja pravasłaŭnyja asudžajuć, što zabureńnie ŭ Viciebsku ŭ časie hetaha zabojstva było vyklikana nie pavodzinami Kuncevača, ale nasillem "vunijata Darafiejka"!*)

---

*) Arch. JuZR VII, 592. "Darafiejka"-archidy-

Inšyja fakty, jak zabojstva Hrekoviča, šarharodzkaha pratapapa i inš. zbytyja byli maŭčańniem abo ahulnikami, što ab ich ničoha nia viedajuć. Z svajho boku jany vykazvali abvinavačvańni, što paśla Bierasciejskaj Vunii zabranyja pravasłaŭnym cerkvy i majemaść, što nia byli datrymanyja pastanovy kanstytucyi z 1607 i nastupnych hadoŭ, što pazabirana navat šałašy-malilni za horadam, što pravasłaŭnych adusiul vyciskajuć z pasadaŭ, stanoviščaŭ dy arhanizacyjaŭ.*)

Na druhi dzień pravasłaŭnaja starana pravodziła vykład svajej brašury SYNOPSIS, zahadzia nadrukovanaj u Vilni.**) U hetaj brašury abasnoŭvalisia (na padabienstva raniejšych publikacyjaŭ) pravy dyzunitaŭ na cerkvy j carkoŭnuju majemaść byccam niezakonna pieraniatych vunijatami! Znoŭ vystupaŭ mitr. Rucki, davodziačy, što "ruskaja" carkva z samaha pačatku była ŭ vunii z Rymam, bo raskoł nastupiŭ paśla 1054 pierš za ŭsio ŭ Hrecyi a nie na ŭschodnia-słavianskich ziemlach. U źviazku z hetym pytańniem na Sejmie paŭstała histaryčnaja dysputa, kali Ruś była achryščanaja.

Vunijnaja starana mieła macniejšyja arhumanty dyk nie mahło być movy ab prapanavanym u memaryjałach skasavańni Vunii. Zreštaj z abodvych bakoŭ byli žadańni zhody j pahadnieńnia. Mitr. Rucki ad vunijnaj Carkvy prapanavaŭ, kab pakinuć dyzunitam poŭnuju svabodu relihijnaha kultu ŭ vajavodztvach Kijeŭskim, Brasłaŭskim, Padolskim, u Haliččynie j Lvoŭščynie. U Kijevie vunijnaja Carkva mieła-b tolki katedru śv. Safii i Vidubicki manastyr. Takim čynam usia amal Ukraina-Ruś astavałasia-b niaźjednanaj. U Litvie (Biełarusi) dy-

---

jakan Darot, ekanom Jazafata Kunceviča.
*)Archiv JuZR VII,592.**)Supplementum Synopsis, abo zupełnieysze obiaśnienie praw... na przeszłey generalney pod interr.convoc.

zunity mieli-b u Mahilevie 4 carkvy, u Voršy 2, u Vilni dazvolić pastavić murovanuju carkvu śv. Ducha. *)

Pravasłaŭnaja starana tarhavałasia, kab dastać prynamsi pałavinu daŭniejšaha stanu. Pad naciskam Radziviła (kalvina), jaki byŭ maršałkam Sejmu, pravasłaŭnyja zhadzilisia na prapanovy mitr. Ruckaha. **)

Ale jak niaraz było raniej, suprać pahadnieńnia znachodzilisia varožyja siły, jakim zaležała nie na supakoi, ale na chatniaj vajnie na našych i ŭkrainskich ziemlach. Nie zabyvajma, što Maskva na Smalenskim pahraniččy ŭžo viała pahraničnyja sutyčki, namierana zachapić prydniaproŭskija ziemli. Maskva nie spuskava vačej z kazakaŭ dy ŭsimi sposabami ich padbuchtorvała, kab nia jšli na nijakaje pahadnieńnie. Dziakujučy hetaj maskoŭskaj dyversii, paśla śmierci Jova Bareckaha (pam.pač. 1631) mima starańniaŭ karala Žyhimonta dy mnohich vydatnych asobaŭ, kab na jaho miesca pastavić archimandryta Piačerskaha manastyra Piotru Mahiłu, byŭ "vybrany" pad naciskam kazakaŭ i maskoŭskaj dyversii - Isaja Kapynski, najbolš uporysty ŭ spravach Jednaści.Hetaksama pad dziejańniem maskoŭskaj dyversii kazaki adchilili hetmana Kulahu, abvinavačvajučy jaho ŭ Vunii,***) a na jaho miesca vybrali Andreja Dziedzienku. Voś-ža sejmovuju zhodu pavodla prapanovy mitr. Ruckaha kazaki i pravasłaŭnyja kruhi ŭkrainskich ziamiel adkinuli, a mitr. Kapynski pačaŭ adkrytuju ahitacyju siarod kazactva, kab pierajści ŭ poddanstva maskoŭskaha cara.****)

U takich umovach Uładysłaŭ, jak najmacniejsy kandydat na karala, hatovy byŭ pajści na

---

*)Goł.P.Mohiła,I,425.**)Zapiski Radz. 420.
)Vossoj.I,#74,b.127. Arch. JuZR III,93. Dzieńnik elek. sejmu pav.Hruš.VIII,155.*) Akty mosk. gos.I,486.

zaspakajeńnie pravasłaŭnych. Takim čynam na elekcyjnym Sejmie razharełasia na nova baraćba za ŭstupki pravasłaŭnym. Narady prachodzili siarod krykaŭ, łajanak i pahrozaŭ pradstaŭnikoŭ pravasłaŭnych *). Vunijnuju staranu baranili Leŭ Sapieha, Tryzna,- kuchmistr V.Kn. Lit., i vajavoda Trocki Tyškievič, vialikija pryjacieli śv. Jazafata. Narešcie na prapanovu Radziviła abiedźvija storany, vunijnaja j dyzunijnaja, pahadzilisia, kab kandydat na karala Uładysłaŭ sam paklikaŭ Kamisiju dziela naładžańnia pahadnieńnia.

Uładysłaŭ takuju Kamisiju paklikaŭ ź pieravahaj sympatykaŭ ustupak dyzunitam. Kamisija składała dva prajekty pahadnieńnia. Pieršy prajekt byŭ bolš vyhadny vunijnaj staranie, druhi - dyzunijnaj. Pavodla pieršaha prajektu za vunijnaj Carkvoj zastałasia-b kijeŭsk. katedra z carkoŭnaj majemaściu, a archirej pravasłaŭny dyzunicki mieŭ-by žyć u Michajłaŭskim manastyry i dastaŭ-by novyja beneficyi z dachodam 3.000 załatych. U Litvie (Biełarusi) jon mieŭ-by manastyr la Horadni. Jon nie nazyvaŭsia-b "mitrapalitam", ale "archijapiskapam". Dyzunity atrymali-b uładyctvy lvoŭskaje, łuckaje, pieramyskaje, a ŭ Biełarusi novaje - u Voršy.

Prajekt druhi pradbačvaŭ tytuł mitrapalita dla hałavy dyzunitaŭ z siadzibaj u kijeŭskaj śv. Safii. Mitrapalit mieŭ-by 4 biskupaŭ: łuckaha, lvoŭskaha, pieramyskaha i biełaruskaha. Vunijnaja Carkva była-b taksama ŭ padobnym składzie: mitrapalita i 4 biskupaŭ; uładzimirskaha, chołmskaha, pinskaha i połackaha. **) Užo z hetych prajektaŭ my bačym, što ŭ Litvie (Biełarusi) u hetym časie, u 10 hadoŭ pa śmierci Jazafata Kunceviča, praciŭnikaŭ Jednaści było vielmi mała, bo nia było

---

*)Dzien. sejm. Hruš.VIII,162.**)P. Mahiła, II,3-5.

navat hutarki pra bolš uładyctvaŭ, jak tolki adnaho, i to ŭ nieakreślenym miescy: u Voršy, u Viciebsku (druhi prajekt) ci Mahilevie (kančatkovy prajekt). 30 kastr. 1632 h. Kamisija pradstaviła Uładysłavu kančatkovy prajekt da podpisu. Karol, a lepš kažučy kandydat na karala, padpisaŭ "Punkty zaspakajeńnia" 1 list. taho-ž hodu. Voś hałoŭnyja punkty razviazańnia doŭhaha sporu:

1.Dazvalajecca "ruskaj" relihii "patryjaršaha" pasłušenstva svabodna adpraŭlać nabaženstvy, papraŭlać staryja cerkvy i budavać novyja, a taksama špitali, škoły, seminaryi,drukarni; tvaryć bractvy pry cerkvach; zajmać mieskija ŭrady.

2. Mitrapalit vybirajecca pavodla starych zvyčajaŭ duchavienstvam i śvieckimi z Karony j V.Kn.Lit. nievunijatami, z šlachockaha rodu i padlahaje začvierdžańniu karala. Začvierdžańniu padlahajuć i archimandryty. Mitrapalit atrymoŭvaje śv. Safiju, ale mitr. majemaści zastajucca dažyvotnia za vunijnym mitrapalitam, a tolki paśla jaho śmierci pierachodziać na mitr. nievunijnaha majontki ŭ Kijeŭščynie. U Kijevie za vunijnym mitrapalitam astajecca Vidubicki manastyr.

3.Pieramyskaja i Lvoŭskaja japarchija pieradajucca dyzunitam, a pa śmierci ci pieravodzie vunij. biskupaŭ katedra dy majontki astajucca za imi. Heta datyčyć i łuckaj japarchii. U V.Kn.Lit. utvarajecca biskupstva Mścisłaŭskaje, a jaho biskup budzie mieć tytuł: mścisłaŭskaha, aršanskaha j mahileŭskaha z siadzibaj u śv. Spaskim manastyry ŭ Mahilevie dy z płataj ad dziaržavy 2,000 zał. u hod. Usie carkoŭnyja mejemaści pakidalisia za vunijnaj Carkvoj, pajmienna za połackim archibiskupstvam. Užo nie pryznańnie za mścisłaŭskim uładykam carkoŭnaj majnaści dy ŭzaležnieńnie jaho ad dziaržaŭnaj płaty śviedčyła, što

na našych ziemlach nievunijnaje pravasłaŭje było słaboje, kab mahło jano ŭtrymacca daŭžej; što isnavali tolki časovyja patreby zaspakajeńnia isnujučych astatkaŭ nievunijnaj Carkvy. I žyćcio apraŭdała hetyja spadziavańni, pajmienna, mima doŭhaj maskoŭskaj akupacyi Biełarusi (1654-1667) ŭžo ŭ 1702 h. Mścisłaŭskaja japarchija musiła samaźlikvidavacca z niedachopu viernikaŭ.

4. Na najbližejšym karanacyjnym Sejmie karol vyznačyć kamisaraŭ - dvuch katolikaŭ i dvuch pravasłaŭnych, jakija majuć abjechać usie miesty, miastečki i sioły, śpisać vunijataŭ i nievunijataŭ i praparcyjanalna da faktyčnych dadzienych raździalić śviatyni pamiž adnymi i druhimi na miascoch.Na asnovie hetaha punktu karol Uładysłaŭ (užo paśla karanacyi) 14.3.1635 h. vyznačyŭ dźvie Kamisii, adnu dla V.Kn.Lit. a druhuju dla ukrainskich ziamiel. U kožnaj kamisii było pa 6 asobaŭ 3 vunijataŭ i 3 nievunijataŭ. Kamisii pačali svaje pracy ad 1 červ. 1635 h.

5. Kožny dabravolna vybiraje sabie tuju ci inšuju juryzdykcyju. Chto nia choča naležać da Vunii moža pierajści da nievunijnaj Carkvy i naadvarot. Vierniki, jakija daŭčacca da Vunii ŭ Mścisłaŭskaj japarchii pierachodziać u źvierchnaść Połackaj archidyjacezii. Vilenskaje Bractva moža skončyć pabudovu muravanaj śv. Duchaŭskaj carkvy, a za śv. Troickuju carkvu nievunijaty majuć dastać 3 cerkvy ŭ Vilni. Nazyvalisia taksama cerkvy i manastyry ŭ haradoch, jakija majuć być pieradadzienyja nievunijatam, jak napr. u Bieraści, Kobrynie, Krasnastavie, Darahičynie, Mastoch, Pinsku i inš.(ukrainskich) miascoch.

6. Abiedźvija storany pavinny žyć u zhodzie i supakoju, spyniŭšy palemičnuju litaraturu dy ŭsiakija vystupleńni adnych suproć druhich.

"Punkty zaspakajeńnia" zaraz byli ŭpisa-

nyja ŭ varšaŭskija haradzkija knihi. Słabaściu ich było toje, što jany nia byli nikoli paćvierdžanyja ŭchvałaj Sejmu, a tolki zmacovany karaleŭskim podpisam, što stvaraŭa ź ich nie zakon, ale palityčny dakumant.

Mahčyma, što ŭ hetym była sobskaja palityka Uładysława, kab hetkim čynam u kancovym vyniku ŭsiož taki davieści da Jednaści. Ab hetym jon kazaŭ papskamu lehatu, jaki zaniepakojeny byŭ mahčymaściami narušańnia isnujučaha stanu vunijnaj Carkvy.*)

Tymčasam dyzunity na haraca kavali zialeza. Jany viedali, što isnujučy mitr. Isaja Kapynski, Isaki Baryśkovič,-bp Łucki i inš. skampramitavalisia supracoŭnictvam z Maskvoj dy nia zmohuć atrymać karaleŭskaha zaćvierdžańnia. Tamu naśpiech pravodzili vybary novych staŭlenikaŭ. Tak na mitrapalita byŭ vybrany stary kandydat Piotr Mahiła, viedamy z provunijnych nastrojaŭ.**) Zaraz jon byŭ vysłany da kanst. patryjarcha na vyśviačeńnie z prośbaj, kab adchiliŭ isnujučaha mitrapalita Isaju. Na Mścisłaŭskaha (biełaruskaha) ŭładyku byŭ vybrany ihumien Vilenskaha śv. Duchaŭskaha manastyra Jazep Babrykovič,***)na Łuckuju katedru - kn. Aleksandra Puzyna, śviecki šlachcič , jaki mieŭ-by vyśviacicca.

Pratektary vunijnaj Carkvy pad hałoŭnym staršynstvam Lva Sapiehi taksama nie biaździejničyli. Jany załažyli pratest suprać samavolnaj karaleŭskaj prysiahi na "Punkty" ŭkłučanyja ŭ pacta conventa biez raniejšaha zaćvierdžańnia Sejmam, uvažajučy karaleŭskuju prysiahu tolki ŭmoŭnaj, uzaležnienaj ad zhody Papy. Sam karol Uładysłaŭ apaviadaŭ potym, što kancler V.Kn.Lit. Albrecht Radzivił u časie pry-

---

*)Theiner III,399. **)Maksimovič I,390;Gołubjev,II,3,I,534-6. ***) Archeografičeskij sbornik, V,122.

siahi karala šaptaŭ jamu na vucha: "nia miej toj intencyi". Papa 1.1.1633 prysłaŭ listy da karala i lehata, kab vunijnaja Carkva nie była pakryŭdžanaja ŭ vyniku dadzienych abiatnicaŭ dyzunitam i dyzydentam. Hetyja pratesty napudzili znoŭ pravasłaŭnych, a kazaki navat pahražali, što nia pojduć na vajnu suprać Maskvy, kali "hreckaja viera" nia budzie zaspakojena.

Karanac.Sejm byŭ u Krakavie 8.II-17.III, 1633 h. Pierad jaho pačatkam 6.II. adbyłasia karanacyja karala. Na Sejmie zaraz razyhrałasia burlivaja baraćba za "Punkty". Dyzunity damahalisia paćvierdžańnia sejmovaj uchvałaj "Punktaŭ", senat i sam karol uzaležnivali takuju uchvału ad zhody Papy, adkazu ad jakoha jašče nia było. Asabliva vialikaj niespadzieŭkaj dyzydentaŭ i dyzunitaŭ była admova samoha karala, na jakoha jany najbolš spadziavalisia.*) Ale karol baraniŭsia, što jon ničoha nia moža zrabić, bo Senat stavicca admoŭna da "Punktaŭ". Urešcie dajšło da pahadnieńnia, i była vydana 15.3.1633 h. ad imieni karala hramata dla pravasłaŭnych što da Vunii nie naležali.**)

U hetaj hramacie, katoraja zamianiła "Punkty", karol pryznavaŭ nievunijnym pravasłaŭnym svabodnaje adpraŭlanie nabaženstvaŭ, utrymoŭvańnie bractvaŭ, škołaŭ, seminaryjaŭ, drukarniaŭ, špitalaŭ. Dalej karol dazvalaŭ vykonvać svaje abaviazki i juryzdykcyju ŭładykam, vybranym na elekcyjnym Sejmie: "vielebnamu ajcu P. Mahile, archimandrytu piačerskamu, vybranamu nievunitami na kijeŭskuju mitrapoliju, jaki ŭžo i sakru maje ad carharodzkaha patryjarcha; takža šlachciču Alaksandru Puzynie, vybranamu na ŭładyctva łuckaje j astroskaje, i a. Jazepu Babrykoviču,

---

*)Dzieńnik,513-20, Supplementum 164-5.
**)Supplementum, 169.

vybranamu na ŭładyctva mścisłaŭskaje, a takža tamu, chto budzie abyvatalami nievunitami vybrany na ŭładyctva pieramyskaje".*) Na ŭtrymańnie mitrapalita pieradavałasia katedra śviatoj Safii ŭ Kijevie, piačerski i pustynski manastyry; biskupam mścisłaŭskamu j pieramyskamu vyznačalisia pensii, jak u "Punktach". Usie inšyja spravy, zakranutyja punktami, pieranosilisia na čarhovy Sejm.

Takim čynam karol vykruciŭsia z svaje prysiahi na "Punkty". A kab supakoić pravasłaŭnych paśla adychodu ad "Punktau", karol vydaŭ dadatkovyja hramaty. Pavodla adnoj ź ich, nievunijaty mieli atrymać pa adnoj carkvie ŭ Kobryni, Darahičynie, Mastoch, Pinsku (z bractvam), Bieraści, Krasnastavie, Belzie, Sokale, Ratnie, Stajanovie, Hrubiašovie, Uładzimiry, Kramiancy, a ŭ niekatorych miascovaściach, jak ŭ Bielsku i bolš cerkvaŭ.**) Vydanyja byli pryvilei mitrapalicie i biskupu mścisłaŭskamu z pravam dziejańnia na ŭsioj terytoryi połackaha archibiskupstva***) i inš.

Tymčasam siarod pravasłaŭnych nastupiŭ raskoł. Promaskoŭskaja partyja z Isajam Kapynskim na čale nie pryznała novaj hierarchii z P. Mahiłaj, mitrapalitam. Tady (leta 1633) Mahiła zy zbrojnaj siłaj svaich prychilnikaŭ pryjechaŭ u Kijeŭ i siłaj zachapiŭ uładu, aryštavaŭšy Isaju Kapynskaha dy siłaj ad jaho dabiŭsia piśmovaha zračeńnia.***) Ale i paśla hetaha raskoł tryvaŭ. Polski kar. hetm. Kaniec polski hetak apisvaje schizmu siarod pravasłaŭn.:

"Toj Isaja, katory byŭ raniej mitrapalitam kijeŭskim, nahavaryŭ vialikuju siłu pierad vojskam zaparoskim na Mahiłu, ciapierašniaha mitrapalita. Mahiła rabiŭ na jaho taksama zakidy, što "ty zdradnik, bo z Maskvoju maješ

---

*) Supplementum, 169. **) Archiv zap. russkich mitr. I, 616. ***) P. Mahiła, I, 92. Hruš. VIII, 186

parazumleńnie!"*) My dali pradstaŭleńnie hetych padziejaŭ, kab čytač lišni raz pierakanaŭsia ŭ varožaj dyversii maskoŭskaj, jakaja nie žadała supakoju j pahadnieńnia, ale nutranoha zmahańnia, a "abarona pravasłaŭja" staviłasia tolki dla prapahandy. Pamiatajma ab tym, što letam 1633 h. Maskva viała adkrytuju vajnu ź Litvoj (Biełarusiaj) za zavałodańnie Smalenskam i Sievierščynaj, a ŭ noč z 12 na 13 červienia 1633 maskoŭski zahon atakavaŭ Połacak. Paciarpieŭšy niaŭdačy, Maskva musiła zaklučyć u 1634 h. Palanoŭski mir. Tady tolki nastupiła likvidacyja raskołu siarod pravasłaŭnych dy pryznańnie kazakami Piatra Mahiły.

Maskoŭskaja navała 1633 hodu i relihijnaja dyversija vyjavili poŭnaściu zapraŭdnaje abličča Maskvy, a razam z hetym i praŭdzivaść pieraściarohi Jazafata Kunceviča ŭ liście da Lavona Sapiehi: nie narod supraćstaŭlajecca Jednaści, ale vonkavyja vorahi. Tamu ihra z dyzunitami musiła być pierahledžanaja, kab adchilić dyversiju. Tamu na Sejmie 1635 h., kali razharnułasia kančatkovaja baraćba za "Punkty" 1632 h., nie mała treba było dyplamacyi karalu i ŭradu Polščy i V.Kn.Lit., kab vyłučyć hetuju dyversiju na budučyniu. A nastup byŭ na Sejmie vialiki. Tahačasny papski nuncy Viskonty hetak apisvaje stanovišča: "Dyzunity, źjadnaŭšysia z dyzydentami, užyvali na apošnim sejmie ŭsiakich podstupaŭ, jašče chitrejšych ad złaślivaj chitraści hreckaj, kab nareście dasiahnuć mety svaich intryhaŭ. Jany pahražali na't prymianieńniem siły, i kali nie schapili za zbroju, to tolki tamu, što im lahčej było vajavać zołatam, što pakanała ni adnaho judu z pasiarod žadnych tutejšych katolikaŭ. Nie chacieli mnoha, ale zdavalnialisia aby čym. Adkidajučy ŭsiakuju zhodu, chacieli vykaranić vuniju zusim, zabrać najbolšyja j najlepšyja biskupst-

---

*) Hruš. VIII, 186-187.

vy, manastyry, cerkvy, carkoŭnyja majontki, i ŭsio heta addać dyzunitam. Praz taki nacisk ich dy praz małuju prychilnaść šlachty da vunii nielha było abyścisia biez vialikich stratau".*)

Pastanova Sejmu 1635 **) tolki ŭ ahulnych sławach havoryć ab "Punktach" z 1632: "abiecajem hetym zakonam viečnym za siabie i nastupnikaŭ našych dziaržać zhodna z hetymi punktami tak vunijataŭ, jak i nievunijataŭ". Faktyčny zakon mieściŭsia ŭ vydanych taho samaha dnia (14.3.1635) pryvilejach asobna dla vunijnaj i asobna dla nievunijnaj Cerkvaŭ, pavodla jakich stanovišča pradstaŭlajecca nie tak trahična, jak paviedamlaŭ nuncy.

U pryvilei dla vunijnaj Carkvy karol daje cikavyja tłumačeńni dziela čaho jon "supakoiŭ dyzunitaŭ: "dziela ahulnaha dabra ŭziali my na siabie naładzić supakoj miž ludźmi hreckaj viery, a sposaby taho zaspakajeńnia pakinuli da vyrašeńnia śv. Ajca. Ale śv. Ajciec nie vykazaŭsia z svaich dumak dy ŭ hetaj spravie nijakaj vyraznaj deklaracyi nie daje, a na sojmie inakš nie mahło pryjści da abarony rečy paspalitaj i inšych spravaŭ. Tamu pryšłosia nam naładzić zhodu ź ludźmi, jakija nie naležać da Vunii. Adnak my heta zrabili nie na toje, kab paćvierdzić pravy schizmy, ale dla ahulnaha dabra, a ludziam, što prabyvajuć u Vunii ź śv. Carkvoju Rymskaju dajem voś heta na dovad našaj łaskavaj apieki".***)

Hałoŭnaj roźnicaj miž raniejšymi dakumantami, a hetym pryvilejam było toje, što ciapier vyrazna vyklaravałasia carkoŭnaja palityka V. Kn.Litoŭskaha ŭ dačynieńni da Vunii.Kali raniej u paru Jazafata Kunceviča było zaihryvańnie z dyversijaj pravasłaŭnych bractvaŭ dy mityhavańnie rostu Vunii, kali jašče pierad apošniaj

---

*)Rel.nun.II,265.**)Vol.leg.III,407.***)Arch. sb.I,138.

vajnoj z Maskvoj pry ŭkładańni "Punktaŭ" była tendencyja stavić na raŭni vuniju i nie-vuniju, heta jość u roŭnaj kolkaści biskupstvaŭ, manastyroŭ etc, to ciapier pieramahła ideja Jazafata Kunceviča - u Litvie (Biełarusi) imknucca da naładžańnia Jednaści tym bolš, što tut u asnaŭnym narod spahadaŭ hetaj Jednaści, a jaje praciŭnikami byli adzinki, zhurtavanyja ŭ bractvach ci ŭ manastyroch. Pravasłaŭnym nie vunijatam pakidałasia Ŭkraina-Ruś, a razam z hetym kłopat ź imi pakidaŭsia Polščy, siarod palitykaŭ jakoj radziłasia dumka, kab na Ukrainie ŭmacoŭvać nie Vuniju, jak-nijak nie polskuju carkvu, ale polskaje łacinskaje katalictva, a razam z hetym palanizacyju.

Takim čynam u pryvilei za vunijnaj Carkvoj pryznavalisia biskupstvy: połackaje, pinskaje i smalenskaje na našych ziemlach, dy ŭładzimirskaje i chołmskaje na ziemlach, jakija ciahnuli da Litvy dy byli faktyčna ŭ vaładańni litoŭskich (biełaruskich) panoŭ i slachty. U suviazi z hetym pastanaŭlałasia taksama, što ŭ Połaččynie, Viciebščynie i Noŭharadzie (Sievierskim)*) pravasłaŭnyja nikoli nia mohuć mieć svaich cerkvaŭ, jakija da Vunii nie naležać . Razchodziłasia pra toje, kab na ŭschodnich našych ziemlach, miažujučych z Maskvoj, stvaryć adporny pojas pierad maskoŭskaj carkoŭna-palityčnaj dyversijaj. Dapaŭnieńniem da hetaha punktu była hramata karala z 1636h., zabaraniajučaja mścisłaŭskamu biskupu (Sylv. Kosavu) naviedvać nazvanyja ziemli (Połackuju, Viciebskuju j Sievierskuju).**)

---

*)Jość, pavodla nas, niedarazumleńnie ličyć 'Nowogródek', nazvany ŭ pryvileju-Navahradak-byłuju stalicu Litvy i siadzibu Miendaŭha, jak heta padajecca ŭ padručnikach. Tut idzie pra 'Nowogródek Siewierski', dzie ad 1628h. aktyŭna dziejničyŭ bp Smalenski Kreŭza.Voss. I,117,118,119. **)Vicieb.star.V,97.

Druhim pakaźnikam hetaj palityki było vyračeńnie vunijnaj Carkvoj Kijeva dy adnačasovaje abmiažavańnie dziejnaści nievunijnaha mitrapalita na našych ziemlach. Takim čynam Vidubiski manastyr, pryznavany ŭ raniejšych dakumantach za vunijanaj Carkvoj, ciapier pieradavaŭsia dyzunitam, a Horadzienski manastyr - vunijatam.

U pryvileju dla pravasłaŭnych dyzunitaŭ havaryłasia, što vunijny ŭładyka Pačapoŭski ŭ Łucku zastajecca na miescy da "svajho žyvota" (dažyvotnia), a pa jaho śmierci ŭładyctva pierachodzić da dyzunitaŭ. Hetaksama ŭ Pieramyśli, pa śmierci vunijata Krupieckaha, uładyctva piarojdzie da dyzunitaŭ, a za vunijnaj Carkvoj astanucca dźvie cerkvy ŭ Pieramyśli, św. Spasa j Mikoły.

U pravasłaŭnych škołach kijeŭskich i vilenskich pryvilej dazvalaje vučyć pa łacinie i pa hrecku, ale tolki ŭ "humaniora"-u nižejšych klasach. Navuki vyšejšyja, jak filazofija i tealohija, zabaranialisia.*) Sens hetaj zabarony byŭ toj, kab dać mahčymaść jezuickim i bazyljanskim škołam pryciahnuć moładź na navuki, a z druhoha boku - dać pieravahu vunijnamu i ryma-katalickamu duchavienstvu ŭ indyvidualnaj padrychtoŭcy. Z hetym łučycca i adzin z punktaŭ vunijnaha pryvileju, što kandydatami na vunijnyja biskupskija katedry mohuć być tolki bazyljanie čynu Jazafata Kuncevača.

Adnačasova karol vydaŭ pryvilei dla paasobnych dyzunickich uładykaŭ na ŭładyctvy. Cikava tut padkreślić adnosiny da raskolnika Isai Kapynskaha, jaki nie pryznavaŭ mitrapalita P. Mahiły. Paśla aryštu jaho Mahiłaj, jon byŭ asadžany ŭ kijeuskim Michajłaŭskim manastyry biez prava karystacca tytułam mitrapalita. Ciapier, mabyć, kab hamavać mitr. Mahiłu,

---

*) Archiv JuZR, VI, 280.

karol daŭ pryvilej dla jahoitytuł 'archibiskupa sievierskaha zadniaproŭskaha'.*) Archibiskupstva hetaje adnak doŭha nie ŭtrymałasia.Mabyć paśla śmierci Kapynskaha (1640) Mahiła jaho źlikvidavaŭ.

Jak užo było raniej skazana, 14.3.1635 hodu byli vyznačanyja karalom adumysnyja Kamisii dla V.Kn.Litoŭskaha i ukrainskich ziemlaŭ Polščy dziela vyvučeńnia na miescy relihijnaha stanovišča j najaŭnaści dyzunitaŭ i vunijataŭ dy padziełu isnujučych cerkvaŭ.**)

Letam taho-ž hodu Kamisii pačali svaju pracu, vyklikaŭsy adrazu novuju chvalu nieparadkaŭ. Vunijnaja starana ŭvažała, što pakolki niama zhody Papy na pieradańnie cerkvaŭ dyzunitam dyk dziejańni karaleŭskich kamisaraŭ nie zakonnyja. Z druhoha boku dyzunickaja starana nie škadavała hrošaj na podkup kamisaraŭ, kab dastać lepšyja cerkvy i manastyry. **)

Kamisary vyjavili silniejšy pravasłaŭny stan na Padlaśsi. Tak u Bielsku nievunijataŭ było bolš jak vunijataŭ. Tamu Kamisija addała 3 cerkvy dyzunii, a 2 pakinuła vunii.***) U susiednim Darahičynie na "ruskim mieście" vunijataŭ nie było zusim. Isnujučaja tam carkva była pieradadzienaja nievunijatam.****) U Łosičach taksama mała znajšłosia vunijataŭ,i kamisary pieradali abiedźvija cerkvy nievunijatam. U Bieraści nievunijaty atrymali adnu carkvu (Naradžeńnia Boharodzicy) i manastyr śv. Symona Stoŭpnika +). Kudy słabiej pradstaŭlaŭsia stan nievunijnaj Carkvy na terytoryi V.K. Litoŭskaha. Tak u Vilni dyzunity zdoleli ŭtrymać tolki śv. Duchaŭski manastyr z carkvoj,

---

*)Archiv JuZR,VI,285. **)Tamža,279;**)List bp Terleckaha ŭ P.Mahila,II; ***)Archiv JuZR,VI,290-291.****)Tamža.Mahiła,115-116,t.II +)Akty Vilen. Arch.Komm. V,XXX-XXXVI. Harasiewicz Annales ecclesiae ruthenae,324-325. V.A.Bidnov, Prav. cerkva v Polšči i Litvie.

u Pinsku - adnu carkvu i Bohajaŭlenski manast.; u Miensku adnu carkvu j manastyr śv.śv.Piatra j Paŭła; u Słucku - carkvu j Pieraabraženski manastyr; u Mahilevie - 2 carkvy i Spaski manastyr; u Połacku - 1 carkvu; u Kucieinie la Voršy - manastyr z carkvoju; u Kupiacicach la Pinska - manastyr z carkvoj. Aprača hetaha pa adnoj carkvie było ŭ Kopysi, Škłovie, Hałaŭčynie, u Čeŭsku z manastyrom; u Čarnihavie,carkva i man.i jašče ŭ niekalki miascovaściach.

Jak bačym dyzunia trymałasia ŭ manastyroch dy ŭ bolšych haradoch, a navakolnaja prastora astavałasia ŭ vunijnaj Carkvie. Ničoha dziŭnaha, što i paśla "zaspakajeńnia pravasłaŭnych" dy lehalizacyi ichniaj hierarchii nanava prabudziŭsia duch Jednaści siarod pravasłaŭnych.

Cikavaja hetaja sprava pradstaŭlajecca nastupna. U lutym 1636 h. Vałynski vajavoda kn. Adam Sanhuška, pravasłaŭny, jak kaliści kn.K. Astroski, zaniaŭsia naładzić źjadnańnie pravasłaŭnych z Apostalskim Pasadam. Dziela hetaha jon vysłaŭ u Rym daminikanskaha pryjara ŭ Lvovie a. Damaskina z listom da Papy Urbana VIII. Sanhuška u svaim liście apaviadaŭ pra isnavańnie na Ukrainie i Litvie ruchu siarod duchoŭnych i śvieckich, kab utvaryć tam asobny patryjarchat, jaki byŭ-by ŭ łučnaści z Rymam. Siarod duchoŭnych nazvanyja byli mitrapalit Piotra Mahiła i łucki biskup A. Puzyna.*)

U liście apaviadałasia, što pravasłaŭnyja chočuć mieć zachovanyja ŭsię abrady, a dahmatyčnyja razychodžańni ich mienš cikaviać. Pryzvyčajanaść da ŭschodniaha patryjarchatu, jak hałavy pravasłaŭja, stvaraje patrebu ŭstanaŭleńnia ŭ Rečy Paspalitaj sobskaha patryjarcha, jaki-b pryznavaŭ źvierchnaść Papy, a ŭ spravach svaje Carkvy byŭ-by samastojny.

Rym pryniaŭ prapazyku kn. Sanhuški pavažna

---

*)E.Šmurło,97.

dy była vyznačanaja papskaja Kamisija z troch kardynałaŭ, jakaja mieła vyvučyć stan spravy. Papski nuncy ŭ Varšavie atrymaŭ instrukcyi, kab sačyć za spravaj dy davać spravazdačy dy paviadomić karala Uładysława. Była vysłana papskaja hramata kn. Sanhušku z pachvałaj m. P. Mahilu j bp A. Puzynu.

Vosieniaj 1636, a pajmienna 31 žniŭnia i 5 vieraśnia karol vydaŭ zakliki da vunijnych i nievunijnych hierarchaŭ naładzić pahadnieńnie i vybrać svajho patryjarcha. U zakliku da pravasłaŭnych miž inšym havaryłasia:"My chočam, kab pierad nastupnym sejmam vy ŭvajšli ŭ znosiny z usimi bractvami i pašukali sposabaŭ dajści da jednaści i tryvałaj zhody z vunijatami, bo kali vy nie pahodziciesia miž saboj mirnym šlacham, kožna starana nie pierastanie niepakoić druhuju, praśledyvać sudami j napaściami. Viedajem, što najvažniejšym miž vami i imi budzie pasłušenstva, katoraje vy majecie da kanstantynopalskaha patryjarcha. Ale kali vy vozmiecie pad uvahu, što dzieiłasia z tym (patryjaršym) Pasadam i što ciapier dzieicca, to vy lohka zrazumiejecie, što, nie narušajučy pravoŭ patryjaršych, vy možacie, za prykładam Maskvy i inšych dziaržavaŭ, mieć u siabie doma toje, što ciapier zdalok dastajecie. Učynicie spravu miłuju Bohu, Rečy Paspalitaj karysnuju, patrebnuju narodu ruskamu!..*)

Aprača nazvanych hramataŭ karol rassyłaŭ pasłancoŭ z prajektami takoj zhody: Modus concordiae generalis, a parte disunitorum conceptus**)

Jak padstavu da parazumleńnia ŭziata pastanovu Lvoŭskaha Saboru z 1629 h.

1.Pravasłaŭnyja astajucca pry svajoj navucy ab pachodzańni śv. Ducha, heta jość pry formule "a Patre per Filium", katalickuju

*)Šmurło,107-112.

formułu "filioque" nia ličać za hereziju.

2.Pravasłaŭnyja prymajuć navuku ab čyscy.

3.Dušy śviatych znachodziacca ŭ niebie.

4. Abrady i zvyčai ŭschodniaj Carkvy nie narušajucca; pravasłaŭnyja nie asudžajuć rymskich apłatkaŭ, postu ŭ suboty, Pryčaścia pad adnoj postaciaj, cichuju imšu. Hetaksama naadvarot, łacińniki nie asudžajuć uschodnich abradaŭ.

5.Usie vierniki ŭschodniaha abradu (vunijaty i nievunijaty) mohuć zaležać ad kanst. patryjarcha, kali jon budzie vieryć z nazvanymi punktami i takoje vyznańnie viery pryšle karalu, mitrapalicie i ŭsim uładykam.

6. Zaležnaść ad Patryjarcha razumiejecca tak, što mitrapalit paminaje patryjarcha ŭ nabaženstvach; patryjarch zaćviardžaje mitrapalita, ale tolki pieršy raz, dalej mitrapalit maje stavicca saboram biskupaŭ biez udziełu patryjarcha, až da času pakul Kanstantynopal nie vyzvalicca ad tureckaj zaležnaści.

7. Usie vierniki ŭschodniaha abradu pryznajuć, što Rymski Pasad jość pieršy miž inšymi pasadami, a rymski archirej jość hałavoj Carkvy. Jamu naležyc prava sklikańnia saboraŭ, zaćvierdžvańnia ich pastanovaŭ i inšyja funkcyi archipastyra.

U samym prajekcie niama hutarki pra ŭstanaŭleńnie svajho Patryjarcha. Mabyć, hetym sposabam (pryznavańnie kanst. patryjarcha) mieła siapakazać, što nie začyniajecca mahčymaść dalejšaha naležańnia da kanst. patryjarcha, kali jon uvojdzie ŭ łučnaść z Rymam. Lahična z hetaha vynikaje, što kali patryjarch na heta nia pojdzie, to niama inšaha vychadu, jak utvareńnie svajho patryjarchatu. Jak vynikaje ź listu Sanhuški da bp. Isai Kapynskaha *) kan-

---

*)Akty JuZR,III,5.

dydatam na Patryjarcha byŭ Piotra Mahiła. Kapynski zaraz ab hetym paviadomiŭ praz Pafnucaha, łubienskaha archimandryta, Maskvu. Jon abvinavačvaŭ Mahiłu ŭ adstupnictvie ad "chryścijanskaj viery" dy pierachodzie da papy, u razbureńni i źniščeńni isnujučaha paradku. Hetkuju prapahandu jon šyryŭ siarod kazactva i zadniapranskich manastyroŭ, jakija viasnoj 1638 h. vysyłali svaich pasłancoŭ da pahraničnych vajavodaŭ rasiejskich da Puciŭla, prosiačy pryniać ich dziela zahrozy ich viery. Car vydaŭ hramatu dazvalajučuju na pierachod. Usiaho tady ŭciakło ŭ Maskoŭščynu z 150 manachaŭ.*)

Za manachami pačało ŭciakać pahraničnaje žycharstva, napudžanaje varožaj ahitacyjaj. Maskva padlivała alivy da hetaj prapahandy.

---

*) 1638 hodu ijunia v 5 deń v rosprosie vojevodie Mikiforu Jurjeviču Pleščejevu hustynskoho monastyrja čornoj pop Pafnutej skazał, čto... v vielikij post pisał die z Łucka kn. Kosirskoj, vojevoda lackoj volynskoj, k łubienskomu jepiskopu Isaju v Polesja, a jepiskup Isaija pisał do Łubienskoho Preobraženskoho monastyrja i do Hustynskoho ich monastyrja k ihumienom i k bratji, čto die odnokoniečno korol polskoj i pany radnyje i lackije arcybiskupy prigovorili na sojmie, čto v ich Polskoj i v Litovskoj ziemli pravosłavnoj chrestjanskoj vierie nie być, i chrestjanskije cerkvy połomiatj, i knihi ruskije vyviestj. A kijevskoj mitropolit Pietr Mohiła viery chrestjanskoj nynie otpał, i błagoslavlen die mitropolit Pietr Mohiła ot papy rimskoho nynie v vielikoj post v patriarchi, bytto bytj jemu patriarchom chrestjanskoj viery. A prysiehał on, Pietr Mohiła, korolu i vsiem panom radnym i arcybiskupom lackim, čto... służbu cerkovnuju po povieleniu papy rymskoho ustavić..." Voss. I, 222.

Car daŭ zahad pahraničnym vajavodam prymać uciekačoŭ dy davać dobruju apieku.*) Takim čynam vyjaviłasia, što plan ustanaŭleńnia svajho patryjarchatu vykliča novyja nieparadki dy ŭzmocnić maskoŭskuju dyversiju, tymbolš, što paśla ahraničeńnia liku rejestravanych kazakaŭ pačali masava pierachodzić na maskoŭski bok "čerkasy" - zaparoškija kazaki. U takich umovach i Rym nia schilny byŭ tvaryć patryjarchat , nia budučy peŭnym, jaki abarot vožmie ŭsia sprava, zaležnaja ad svavolnaha i niekantralavanaha kazactva. Na prośbu karala dać dazvoł na sklikańnie supolnaha saboru dziela naładžańnia Jednaści, Rym vysłaŭ jašče adnaho nuncyja (Filonarda), kab pierš dobra vyviedaŭ palityčna-carkoŭnaje stanovišča na Ukrainie j Litvie dy, kali ŭmovy niespryjalnyja, kab niedapuskaŭ da sklikańnia supolnaha saboru.**)

Tak jano i stałasia. Na novy list karala, papa adkazaŭ, što ciapier nieadpaviedny čas na ŭstanaŭleńnie patryjarchatu i treba trymacca paradku Bierašciejskaj vunii.***)

Niaŭdača z patryjarchatam nie chavała vunijnaj idei siarod pravasłaŭnych. Mitr. Mahiła sklikaŭ u 1640 h. Sabor u Kijevie i zaniaŭsia pytańniami azdaraŭleńnia niaźjednanaj carkvy. Na Sabory było pryniata rad azdaraŭlajučych pastanovaŭ, a što najvažniejšaje - KATACHIZIS Piatra Mahiły, jaki paśla byŭ pryniaty ŭsioj uschodniaj Carkvoj.

---

*)Voss.I,185-259;Hruš.VIII,62-67. U carskaj instrukcyi vajavodam pahr. havorycca, kab uciekačom "nia było ni ad koha nijakich kryŭdaŭ i škodaŭ, kab koniej i ŭsiakaj žyvioły ŭ ich nichto nie kraŭ i nie zabiraŭ,a sam vajavoda byŭ da ich łaskavy i vietlivy".Vydavalisia i hrošy:5 rub.mužčynie,1½ žančynie, dzieciam pa rublu i inš.**)Rel.nun.II, 272.***)Theiner,III,369-375;Šmurło,106.

Ŭ 1643 h. bp Metody Terlecki (vun. uładyka chołmski) pierasłaŭ u Rym śpisak z 24 asobaŭ z prośbaj pierasłańnia im papskaha breve dziela padtrymańnia i raźvićcia idei Jednaści. U spisku byli 3 pravasłaŭnych nievunijataŭ: Piotra Mahiła,-mitrapalit, vajavoda Adam Kisiel i kn. Hryhor Čaćviertny-Čaćviertynski. Papa Urban VIII vysłaŭ žadanyja breve ŭsim asobam, aprača kn. Čećviertynskaha.*)

Kali ŭ 1644 h. Apostalski Pasad zaniaŭ papa Inacent X, dy byli naładžanyja pryjaznyja adnosiny karala Uładysława ź im, mitrapalit Piotr Mahiła vysłaŭ u Vatykan svoj prajekt naładžańnia Vunii.**) Sam hety prajekt u aryhinale dasiul nia znojdzieny, a tolki pierakaz jaho ŭ papierach sakratara Kanhrehacyi prapahandy viery Ingola, znojdzieny u Vatykanskim archivie praf. Šmurłam. U pierakazie Ingoli prajekt zakranaŭ try hałoŭnyja pytańni:

1. Roźnicu Apostalstalskaha składu viery pamiž uschodniaj a zachodniaj Cerkvami, jak pachodžańnie śv. Ducha; navuki ab čyscy i hd. Roźnicy hetyja, pavodla Mahiły, nie istotnyja a bolš słoŭnyja. Hałoŭnym punktam razychodžańniaŭ jość piaršynstvo Papy. Uschodniaja Carkva apirajecca na samastojnaści patryjarchaŭ dy na sabornaj uładzie, i tamu Mahiła prapanuje ŭdzieržać taki stan i paśla žjadnańnia z pryznańniem piaršynstva Papy.

2. Piotra Mahiła ŭvažaje, što ŭ sučasny momant niemahčyma raźličvać na Vuniju z usim pravasłaŭnym uschodam. Pra Maskoŭskuju Carkvu jon ničoha nie kaža, ale adnosna hrekaŭ,- što jany ŭ niechryścijanskaj niavoli dy nia mohuć vyjavić svajho praŭdzivaha hołasu. Pavodla jaho Vunija moža być poŭnaściu naładžana tolki z "polskaj Rusiaj", jakaja sama žadaje Jednaści, bo hinie ad raskołu i baraćby. Kab

---

*)Šmurło, 107. **)Tamža, 113-114.

naładzic hetkuju Jednaść Mahiła prapanuje:

a) utvaryć źjadnańnie a nie źlićcio z łacinskaj Carkvoj. Pravasłaŭnyja zachoŭvajuć sobskija abrady j samastojnaść, choć pryznajuć rymskaha archireja za pieršaśviatara i haławu ŭsiaje Carkvy, jak ab hetym havorycca ŭ symbale viery.

b) Mitrapalit "ruskaj" Carkvy pavinien nadalej być vybirany saboram "ruskich" biskupaŭ, nie źviartajučysia da Rymu z prośbaj ab jaho zaćvierdžańni, jak nie patrabavaŭ zaćvierdžańnia i apostał Maciej, jakoha pastaviła rešta apostałaŭ, što znachodziłasia tady paza Rymam.

c) Mitrapalit składaje prysiahu, što budzie ścierahčy dohmaty i praviły chryścijanskaj viery, pryznavać Papu za haławu i pieršaśviatara. Takuju prysiahu, ŭłasnaručna padpisanuju, pierasyłaje ŭ Rym u troch movach: łacinskaj, hreckaj i "ruskaj"(zn. u sion. term.-biełaruskaj). Sam nia jedzie tudy na vyśviačeńnie.

d) U vypadku naładžańnia vunii z Rymam Kanstantynopalskaha patryjarchatu, mitrapalit viartajecca pad jahonuju patryjaršujuŭładu.

3. Pytańnie jak pravieści Vuniju, Mahiła vyjaśniaje nastupna:

a) Na sejmikach stavić pytańnie ab škadlivaści padziełu miž vunijatami a nievunijatami dy staracca, kab byli vybiranyja na pasłoŭ ludzi aŭtarytetnyja j prychilnyja Vunii.

b) Sklikać źjezd vunijataŭ i nievunijataŭ, kab dahavarycca ŭ spornych punktach, "nie rabiŭšy nijakaha zaachvočvańnia da źjadnańnia z rymskim Pasadam".

c) Staršyniami na źjezdzie maje być dvuch: adzin vunijat a druhi dyzunit, ludzi rassudnyja j aŭtarytetnyja.

d) Atrymać ad karala zabaronu vyklikać na

źjezdzie zamiašańni dy narušvać paradak naradaŭ.

e) Pastanovy źjezdu majuć być pradstaŭleny na zaćvierdžańnie ahulnaha Sejmu.

Padobny prajekt byŭ pierasłany Adamam Kisielom u Rym za pasiarednictvam a. Valeryjana Manjo.*)

U nastupnym hodzie 1645 (15-16 sakavika) adbyłosia pasiedžańnie Kanhrehacyi Prapahandy Viery ŭ spravie Vunii pravasłaŭnych dyzunitaŭ u Rečy Paspalitaj. Kanhrehacyja pryznała mataryjały prysłanyja za niedastatkovyja dziela pryniaćcia niejkaj pastanovy, i daručyła nuncamu ŭ Varšavie de-Torezu sabrać bolš dadzienych ab mahčymaści Vunii dyzunitaŭ, dy vyviedać asabistyja pohlady mitr. P. Mahiły i bp A.Puzyny. Za asnovu naładžańnia Vunii Kanhrehacyja vykazałasia za pastanovami Flarenskaj Vunii; što mitrapalit vunijny moža być vybirany miascovymi biskupami i moža stavić svaich biskupaŭ pry umovie, što jon złožyć papie formułu pasłuchmianaści, heta značyć toje, što vykazvaŭ mitr. Mahiła ŭ svaim prajekcie.**)

Voś tak pradstaŭlajecca ŭsia sprava carkoŭnaj Jednaści pierad kazacka-maskoŭskaj navałaj siaredziny 17 st. Na abšyrnym mataryjale my bačyli niebyvałuju padzieju: śmierć Jazafata Kunceviča zamiest tryumfu dyzunii stałasia zvarotnym punktam u kirunku Jednaści. Usie vydatniejšyja pravadyry supraćvunijnaha ruchu za žyćcia Kunceviča sami stalisia promotarami Vunii. I kali-b nie Maskva - najźlejšy vorah našaha narodu, carkoŭnaja j nacyjanalnaja Jednaść daŭno zakrasavała-b u našaj Baćkaŭščynie bieź niepatrebnych achviaraŭ j zmahańnia. U dalejšym my jašče pabačym tryumf idei Jednaści,- idei śv. Jazafata,- u časie nastrašniejšym, u časie maskoŭskaha "patopu".

---

*)Šmurło,113-114. **)Tamža,118.

* * *

Sproby apanavać kazacki ruch šlacham ahraničeńnia kazackaha vojska dy ŭviadzieńnia akupacyjnych siłaŭ Polščy vyklikali ahulnaje paŭstańnie pad pravadyrstvam Chmialnickaha ŭ 1648-49 suprać Polščy. Pieramohi Chmialnickaha pad Žoŭtymi Vodami (6 trav.) i pad Korsuniem (16 trav.1648) adčynili kazakam darohu na zachad. Kab zabiaśpiečyć paŭnočnaje kryło pachodu na Varšavu, letam 1648 Chmialnicki pierakinuŭ addzieły Niababy, Kryvašapki, Harkuša, Michnienki, Mikulickaha, Paddubskaha i inšych na terytoryju V.Kn.Lit. z metaj vyklikańnia ahulnaha paŭstańnia pad kličom vyrezvańnia panoŭ, vunijataŭ, katalikoŭ - "ladzkaj viery". Tyły svaje ad Maskoŭščyny Chmialnicki zabiaśpiečyŭ čałabitnymi listami da maskoŭskaha cara Alaksieja, infarmujučy jaho ab chodzie vajny dy vyskazvajučy svaje žadańni dałučycca da Rasiei.

Niepadrychtavanaść da napadu V.Kn.L. była pryčynaj, što kazackija zahony apanavali Pinsk, Mozyr, Bieraście, Babrujsk, Čerykaŭ, Rečycu, Łojeŭ, Brahin i niekatoryja inšyja miascovasci, usiudy čyniačy pahromy vunijnaha i katalickaha duchavienstva, panoŭ i žydoŭskaha nasielnictva. Tolki pad kaniec 1648 i ŭ pacatku 1649 hetman V.K.L. Januš Radzivił vykinuŭ ź Litvy (Biełarusi) kazackija ŭklinavańni, a ŭ 1651 zaniaŭ Kijeŭ, zmušajucy Chmialickaha da padpisańnia miru, paśla parazy pad Bierastečkam.

Supakoj akazaŭsia nie tryvałym. Chmialnicki maryŭ ab stvareńni sobskaj dziaržavy ŭ sajuzie z Turcyjaj, uviazaŭsia ŭ vajnu z Małdaŭjaj i novujuz Polščaj, a paśla niaŭdačaŭ, 8.1. 1654 u Pierajasłavie, prysiahnuŭ na viernaść maskoŭskamu caru Alaksieju. Takim čynam Maskva ažyćciaviła svaje mary ab uklučeńni Ukrainy ŭ svaju zachopnickuju dziaržavu. Ciapier majučy na słužbie kazakaŭ, pačała realizavać druhuju častku svajho planu - zachopnictva Li-

tvy (Biełarusi).

Viasnoj 1654 h. ahramadnaja, kala 200 tys. maskoŭskaja armija, padzielenaja na try častki, zaatakavała Biełaruś. Hałoŭnyja siły cara skiravalisia na Smalensk, armija Šeremiecjeva ŭzdoŭž zach. Dźviny, a dźvie inšyja mienšyja armii Trubeckaha j Čarkaskaha - u kirunku Mahileva j Mścisłaŭla. Adnačasova Chmialnicki pasłaŭ 20 tys. kazakaŭ pad pravadyrstvam Załatarenki na Rečycu j Homiel. Słabyja pahraničnyja zastavy nia ŭ siłach byli supraćstavicca najeźnikam, jakija ahniom i miačom źniščali ŭsio čysta pa padarozie. Mnohija pahraničnyja harady ŭ Smalenščynie j Mścisłaŭščynie paddavalisia biaz boju ŭ nadziei, što zmohuć acaleć.

Idučy na padboj našaj Baćkaŭščyny, Maskva abjaŭlała jaho "śviatoj vajnoj", miarkujučy na zaŭsiody vykaranić Vuniju i katalictva, a zamacavać svaju carkvu razam z palityčnaj hehemonijaj. U carskaj adozvie havaryłasia:

"U Polskaje Karaleŭstva i Litoŭskaje Kniastva, synam maciery našaj uschodniaj carkvy, pravasłaŭnym hreckaha zakonu archirejam, jerejam, usiamu śviatarstvu j manastvu i ŭsim pravasłaŭnym chryścijanam usiakaha rodu,uzrostu i stanu, u miestach, miastečkach, siołach i vioskach.Zdaŭnych byli molby ad śviatoj uschodniaj Carkvy dy ad usich pravasłaŭnych chryścijan Małoj Rasiei (Ukrainy), kab my pamahli im, jak heta naležycca pamahać adzinaviernikam. I my źlitavalisia: Małuju Rasieju - pravasłaŭnych chryścijan pastanavili pryniać u vaładarstva adnaho pastyra duchoŭnych aviečak - Chrysta Boha našaha. A ciapier apaviaščajem usim, što našaja carskaja vialikaść, zybraŭšy mnostva vojska, idziem vajnoj na kryŭdzicielaŭ i razburalnikaŭ śv. uschodniaj Carkvy hreckaha zakonu - Palakaŭ, kab Hospad Boh źlitavaŭsia nad usimi nami, pravasłaŭnymi chry-

ścijanami, i cieraz nas...pryjšoŭ z pomstaj na ich, kab śv. ŭschodniaja carkva vyzvaliłasia ad praśledu i krasavałasia ŭ starych hreckich zakonach, kab za mnohija karaleŭskija niepravoty i za narušeńnie staroha paradku,- stałasia pomsta. I vy, pravasłaŭnyja chryścijanie, vyzvaliŭšysia ad złych, taksama budzie cie pravodzić žyćcio ŭ supakoi i dabrabycie, kali pierad našym carskim prybyćciom addzieliciesia ad Palakaŭ, tak vieraju jak i vyhladam: chachły, što ŭ vas na haŭovach, padstryžycie, i chaj kožny ŭzbroicca suprać niepryjacielaŭ božych. Usie tyja, katoryja pierad našym carskim prybyćciom z svajoj voli paŭstanuć i buduć nam viernymi, zmohuć źbierahčy svaje damy j majemaść ad vajennaha źniščeńnia dziela čaho my vydali ćviordy zahad u našym vojsku, kab ich nie čapali!! *)

Maskva tolki chacieła zbałamucić nasielnictva na paŭstańnie, a ŭ zapraŭdnaści niasła poŭnaje źniščeńnie. Voś prykłady maskoŭskich paradkaŭ na zajmanych našych prastorach:

"U nas sirotaŭ tvaich, skardziacca pravasłaŭnyja caru,- mužčyn i dziaciej niama, usie biaź vieści prapali, tamu, što pabrali tvaje hasudaravyja ratnyja ludzi dy raźvieźli pa rožnych pałkoch i da ciabie, hasudaru, pad Smalensk, a majemaść, statki ŭsie ŭ nas i žyvinu razam z chlebam zabrali, a chaty papalili. Błukajemsia pa lasoch hoŭyja i bosyja, siadzim na papieliščy, z choŭadu i hoŭadu ŭreście hiniem, zrujnavanyja da haleči..." **)

"Hasudaru caru i vialikamu Alaksieju Michajłaviču... bjuć čałom siroty tvaje, Mahileŭskaha pavietu roznych stanaŭ i viosak sialanie, što ratnyja ludzi kn. Jakava Čarkaskaha... zabrali mužoŭ našych i dziaciej u pałon..."***)

---

*)Sołovjev, Ist. Ros.V,625-626. **)Akty Ju-ZR,XIV,331-334.***)Tamža,367-368.

Prykład Chmialnickaha ŭ kalabaracyi z Rasiejaj na asnovie Pierajasłaŭskaj uhody pasłužyŭ šlachciču mahileŭskamu Kanstancinu Pakłonskamu za ŭzor, kab ratavać biełaruskija ziemli ad maskoŭskaha j kazackaha źniščeńnia. Voś-ža 22 lipienia 1654 prybyŭ jon da cara ŭ jahonuju hałoŭnuju kvateru pad Smaleskam dy vyłažyŭ svoj prajekt ab supracoŭnictvie za canu ŭdzieržańnia raniejšych svabodaŭ dla im zaniatych ziemlaŭ, jakija nie pavinny stacca terytoryjaj dla dziejańnia kazakaŭ Załatarenki. Car, atrymaŭšy ciažkaje paražeńnie pad Voršaj dy mocny supraciŭ Smalenskaha harnizonu, zhadziŭsia na plan Pakłonskaha, nadaŭ jamu čyn pałkoŭnika dy daručyŭ nahavarvać svaich surodzičaŭ, kab zdavalisia biaz boju, a taksama nabirać svajo vojska.*)

U mižčasie (červień-žnivień) Maskva zachapiła vialikuju terytoryju: Viaźmu, Darahabuž, Neviel, Biełuju; 29 červienia ŭziaty byŭ Połacak, 5 lipienia-Mścislaŭl, 24 lipienia - Dzisna j Druja, 2 žniŭnia - Vorša, 9 žniŭnia - Hłybokaje; 20 žn. - Aziaryšča, Homiel,Rečyca, Prapojsk, Novy Bychaŭ; 24 žn. Pakłonski biaz boju zaniaŭ Mahileŭ. U svaim liście da cara Pakłonski pisaŭ, što pravasłaŭnych u Mahilevie jon pryvioŭ da prysiahi na viernaść caru, a žydoŭ pierabiŭ. Car z svajho boku ŭ adumysnaj hramacie pakinuŭ u Mahilevie mahdeburskaje prava dy pryznavaŭ rad svabodaŭ, jak npr. volnaść ad vajennaha pastoju, ad vajennaj słužby, ad akupacyi kazackaj.**)

Smalensk vydzieržaŭ 2 miesiačnuju asadu i byŭ uziaty 23 vieraśnia. Viciebsk jašče paźniej - 22 listapada. Zima, a hałoŭnym čynam mor u Maskouščynie spynili maskoŭskuju navału na zachad.

---

*)Sołovjev,V,627;Akty JuZR,XIV,192-194,213 214,215-1217;229-230;235-236;**) Tamža,363.

Kali ŭ kancy červienia 1654 h. maskoŭskija vojski zaatakavali Połacak dy paŭstała niebiaśpieka jahonaj straty, mošču śv. Jazafata razam z darahacennym hrobam (sarkafaham) dy inšymi kaštoŭnaściami byli evakuavanyja z Połacka na zachad dy pamieščany ŭ sakretnym miescy. Ich dahladaŭ archibiskup Połacki Habryel Kalada, druhi nastupnik paśla Jazafata Kuncevača.

Uznoŭleny nastup maskoŭska-kazackich vojskaŭ nazachad u 1655 hodzie pastaviŭ u niebiaśpieku ŭsie našyja ziemli. Paśla ŭziaćcia Babrujska j Hłuska, vojska Załatarenki razam z maskoŭskimi, złamaŭšy supraciŭ hetm. Radzivila j Hansieŭskaha,*) adkryli darohu nazachad. 30 červienia byŭ uziaty Miensk, 29 lipienia - stalica V.K.L. Vilnia. U žniŭni pali Koŭnia j Horadnia. Na paŭdni vojski Urusava zaniali m. Turaŭ, Pinsk i 15 listapada pabili vojska hm. Sapiehi pad Bierasciem. Usiudy nasielenyja punkty spalvalisia, a nasielnictva "puskałasia pad mieč", jak ab hetym rapartavaŭ caru Załatarenka**) Asabliva kryvava raspravilisia zazachopniki z nasielnictvam Vilni.

Try dni hareŭ horad, a 25 tys. ludziej biez razboru vieku, połu, relihii, było vyrazana***)

Heraična tolki trymaŭsia Stary Bychaŭ, pad ścienami jakoha ŭ listapadzie 1656 zhinuŭ kryvavy Załatarenka****)

---

*)Na pačatku 1655 h. hm. Radzivił i Hansieŭski viali nastupalnyja bai na maskoŭska-kazackija pazycyi. 7 lutaha da hm. Radziviła dałučyŭsia Pakłonski. Akty JuZR, XIV, 573-578. Maskoŭski i kazacki nastup pačaŭsia ŭ travieni 1655. **)Tamža, 533-534; ***)Tam-ža, 754 i nast. ****)Jerlič tak apaviadaje ab hnievie Božym za złačynstvy hetaha razbojnika, cieła jakoha z pad Bychava było pryvieziena ŭ Niežyn, a adtul u Korsuń: "Roku božaha 1656 u Korsuni na Ukrainie vialikaje

Maskva,zachapiŭšy amal usie našyja ziemli, miarkavała dałučyć ich da svaje dziaržavy.Car Alaksiej i patryjarch Nikan stali tytułavacca: "Vialikija, Małyja i Biełyja Rusi, Litvy j Vołynia". Na zaniataj terytoryi ŭstanaŭlałasia maskoŭskaja administracyja, jak vajavody,namieśniki. Car razdavaŭ skanfiskavanyja majontki svaim zasłužanym ludziam, zahadvaŭ usiudy prysiahać sabie na viernaść. Ale hałoŭny mieč byŭ padniaty na katalickuju Carkvu ŭschodniaha j zachodniaha abradaŭ. Duchavienstva, jakoje nie paśpieła ŭciačy, zabivanaje było na miescy ŭ časie navały, a tam, dzie nia było supracivu - ssyłałasia ŭ hłyb Rasiei. Usie jezuickija škoły i kalehii byli spalenyja, manastyry razburanyja, a vunijatam zahadana pad karaj vyvazu pierajści ŭ juryzdykcyju maskoŭskaha patryjarcha, jaki staŭsia hałavoj usiaje pravasłaŭnaj carkvy na zaniatych ziemlach. Japiskapy Mścisłaŭskaj i mahileŭskaj dyjacezii mieli stavicca ŭ Maskvie. Isnujučyja pravasłaŭnyja manastyry: u Viaźmie, Darahabuży, Smalensku, Voršy, Kopysi, Škłovie, Mahilevie j Mścisłaŭji byli pieradadzienyja pad kiraŭnictva namieśnika ivierskaha manastyra Fiłafieja. U Smalensku byŭ pastaŭleny suzdalski japiskap Fiłaret; adnym słovam zbylisia mary vorahaŭ Jednaści z času Jazafata Kuncevača.

Adnak Maskvie nia sudžana było pakaryć Litvy (Biełarusi) a tym bolš zapałonić naš narod. Pajmienna ŭžo letam 1655 švecki karol Karl Hustaŭ X zaatakavaŭ Polšču, vysadziŭšysia ŭ Pamory dy chutka zaŭładaŭšy ŭsioj polskaj terytoryjaj. Adnačasova (13 červienia) šveckija vojski pad kamandavańniem Magnusa Delahardzi vysadzilisia ŭ Ryzie, zaniali Dźvinsk i Žamojć

---

dziva abjaviłasia. Tam žyu i zdoch pałkoŭnik proźviščam Załatarenka, švahra Chmialnickaha. Pa niejkim časie jaho chavali, i na pachovinach byŭ sam Chmiel i inšych razbojni-

z Koŭniaj, Livoniju i Estoniju. Adstupiŭšy ź Vilni ŭ Kiejdany z svaim vojskam hetman V.Kn. Litoŭskaha Januš Radziviłł naviazaŭ łučnaść z Delahardzim dy cieraz jaho zaklučyŭ umovu z šveckim karalom, addajučy V.Kn.L. pad pratektarat Švecyi. Švecyja zabaviazvałasia viarnuć V.Kniastvu stračanyja ziemli. Radziviłł staŭ tytułavacca"vialikim hetmanam šveckaha karala i Vialikaha kniastva Litoŭskaha i vajavodaj Vilenskim". U tajnyja pierahavory z šveckim karalom ustupiŭ taksama Cmialnicki.

U Kiejdanach u štabie Radziviła, mabyć,byŭ archibiskup Kalada z moščami śv. Jazafata, bo adtul u 1657 h. jany byli pieraviezieny ŭ Supralski manastyr z usimi kastoŭnaściami. Supracoŭnictva Radziviła z Švedami zabiaśpiečyła moščy śviatych*)i kaštoŭnaści ad vajennaha rabunku j źniščeńnia.

Pierachod Radziviła pad pratektarat Karla X uzbudziŭ nadziei ŭ narodzie ŭ vyzvaleńnie ad maskoŭskaj navały. Hetak u Smalensku, Voršy, Aziaryščy vybuchli paŭstańni suprać maskoŭskich vojskaŭ,a ŭ rajonie Viciebska, Połacka, Mienska, Navahradka, Mahileva, Pinska, Turava, Mozyra i inš. sialanskija paŭstańni suprać najeźnikaŭ.**)

---

kaŭ pałkoŭnikaŭ ci mała. Ale jak pačali adpraŭlać cyramoniju i słužbu Božuju, tady padniaŭsia ahoń jak stoŭp z aŭtara, achapiŭ usich, što byli ŭ carkvie i papaliŭ; zhareła tych razbojnikaŭ bolš za 400 ŭ ścisku. Carkva taksama zhareła ź ciełam, ale Chmialnicki, byŭšy haspadarom u domie niaboščyka, svajho švahry, na toj čas vyjšaŭ byŭ z carkvy, kab zrabić niejkija rasparadžeńni. Ludzi vielmi z hetaha dzivilisia dy heta tak i było." Hruš.IXi,1157. Ab pažary carkvy i spaleńni 430 ludziej havorać i inšyja kryn.
*)Razam byli moščy śv. Kazimira.**)Akty JuZR,XIV,465-472.

Z hetaj akcyjaj Radziviła łučycca z adnaho boku sprava "biełaruskaha" pałkoŭnika Niečaja, nastupnika Załatarenki, praź jakoha Chmialnicki miarkavaŭ prydbać sabie "biełaruskija" ziemli, u pieršuju čarhu: Mahileŭščynu, Sievierščynu, Homielščynu i Bychaŭščynu, a z druhoha boku maskoŭskija pieramovy pad Vilniaj z pradstaŭnikami Jana Kazimira, karala Rečy Paspalitaj.

Sproby pieramovaŭ miž caram Alaksiejam a hetm. Sapiehaj, vyznačanym na miesca Januša Radziviła paśla pierachodu jaho na bok Švecyi, mieli miesca jašče ŭ kancy vieraśnia 1655 h., kali to byŭ vysłany Rciščaŭ. Jon tady pryvioz u hałoŭnuju carskuju kvateru prastaŭnika Sapiehi Hladavickaha. Maskva tady silna abstojvała svaje pretensii na zavajovanyja ziemli, pratestujučy navat na tytuł hetmana "vialikaha Kniastva Litoŭskaha", jaki byccam užo naležaŭ caru. Kali adnak vyjavilisia ahresyŭnyja namiery Švecyi ŭ dačynieńni Maskoŭščyny a takža tajnyja pieramovy Chmialnickaha z šveckim karalom,- car pačaŭ šukać sajuźnikaŭ suprać Švecyi ŭ jaje vorahach. Adnym ź ich była Polšča.

Pierahavory z pradstaŭnikami Jana Kazimira ŭznavilisia ŭ 1656 h. Paśla ŭstupnych hutarak u krasaviku jeździŭ u Maskvu pasoł karala Halinski, jaki vyłažyŭ jahonyja punkty: 1) zaklučeńnie supakoju, 2) zvarot zabranych ziemlaŭ. Car Alaksiej zhadziŭsia spynić vajennyja dziejańni, i letam u Vilni pačać pieramovy ab miry. Adnačasova Maskva vysłała svaich pasłoŭ u Daniju i Prusiju dziela naładžańnia sajuzu suprać Švecyi. Sajuz byŭ naładžany i 17 travienia 1656 Maskva abjaviła Švecyi vajnu.

Žjezd dla pierahavoraŭ z Maskvoj adbyŭsia pad Vilniaj u vioscy na race Niemieży. Pradstaŭnikami ad Jana Kazimira byli Jan Krasiński, vajavoda Połacki i Chryštof Zaviša, ma-

ršałak karonny; z boku carskaha kn. Adajeŭski, Łubanoŭski-Rastoŭski i dziaki Dachtaroŭ i Jurjeŭ. Pasiarednikam byŭ pasoł aŭstryjacki Allegretti. Na źjezd prybyŭ sam car Alaksiej, jaki miarkavaŭ dabicca pryznańnia za im zavajovanych ziemlaŭ a navat i Polščy. Dziela hetaha byli razasłanyja ŭ paviety Lidzki, Słonimski,Navahradzki, Ašmianski, Mienski, Horadzienski,Trocki, Vilenski, Vaŭkavyśki, Mozyrski, Rečycki-heta jość u ziemli na zachad ad Bieraziny, hramaty carskija, kab usiudy na sejmikach šlachta vybrała dvuch svaich pradstaŭnikoŭ na źjezd u Vilniu, kab "tyja vybranyja ludzi, budučy na źjezdzie, nam, vialikamu hasudaru, zhodna zy svajoj prysiahaj słužyli". Dalej car nadziŭ šlachtu, što "my vam padaravali, viery vašaj, pravoŭ i volnaściaŭ ni ŭ čym nie narušać, kab vy daŭniejšymi svaimi ŭładańniami karystalisia, dy jašče bolšymi byli ŭznaharodžany, a heta tamu, kab viedajučy našu hasudarskuju miłaść da vas, litouskija i polskija senatary i inšyja ludzi harnulisia da našaj miłaści, byli schilnyja da supakoju dy byli pad našaj rukoju, a ad našaha V.Kn.Litoŭskaha Karona Polskaja nie addzialiłasia". I ŭreście vykładaŭsia hałoŭny plan Maskvy: "Dy i pra toje vybranyja ludzi majuć skazać, što my, vialiki hasudar, Vialikaha Kniastva Litoŭskaha polskamu karalu Janu Kazimiru nie ŭstupim, bo my ziemli jaho ŭziali svajoj hasudarskaj asobaj, a žychary jaho,krom nas, nikoha hasudaram nia chočuć. A kali polskija i litoŭskija senatary i inšyja ludzi buduć admaŭlacca, što jany ad žyvoha karala Jana Kazimira nia mohuć adračysia, pomniačy na svaju jamu prysiahu, tady naležyć havaryć, što chaj hetak budzie pakul žyvie Jan Kazimir, a kab paśla jahonaj śmierci nas, vialikaha hasudara na Karonu Polskuju caram sabie vybrali, nam i synu našamu prysiahnuli" *)

---

*)Sołovjev, V. 659

12 žniŭnia adbyłosia pieršaje spatkańnie storanaŭ. Maskva damahałasia, kab karol addaŭ joj V.K.L. dy zapłaciŭ košty vajny 1654-1655. Pradstaŭniki karala damahalisia zvarotu ùsich ziemlaŭ i zapłaty koštaŭ źniščeńnia krainy. U torhach i sprečkach pasiaredničyŭ Allegretti, jaki pałochaŭ Maskvu, što karol pry lišnich žadańniach cara, zaklučyć mir z Švecyjaj. I8 žn. na čaćviertym spatkańni Maskoŭskija pradstaŭniki vykazali dumku, kab paśla śmierci Jana Kazimira pryznać cara za polskaha karala. U dalejšych torhach Maskva vystaŭlała Bierazinu za hranicu svaich uładańniaŭ, karaleŭskija kamisary - miažu Palanoŭskaha dahavoru. Što datyčyć vybaru cara na karala, to stanoŭka supraćstaviŭsia aŭstryjacki pradstaŭnik Allegretti. Pierahavory ciahnulisia až da 9 kastryčnika, ale pazytyŭnych pastanovaŭ nie vyniaśli. Kandydatura maskoŭskaha cara ci jaho syna była prymanaja, ale abumoŭlena miažoj Palanoŭsskaha miru (z udzierž. Smalenščyny j Sievierščyny), na što Maskva nie pahadžałasia. Uzhodniena tolki ŭdzieržać pieramirra dy nie mirycca z švedzkim karalom.

Cikava ùspamianuć ab carskich kancovych prapanovach što da budučyni Litvy (Biełarusi). Car pakidaŭ za Maskvoj "Biełuju i Małuju Ruś", heta jość ziemli pa Bierazinu i Kijeŭščynu,a z svajho boku zabaviazvaŭsia viarnuć Livoniju pa Dźvinu, viarnuć pałonnych, harmaty, uziatyja ŭ litoŭskich haradoch, majontki zabranyja ŭ pravasłaŭnych cerkvaŭ i manastyroŭ. Stavilisia i vymahańni: pravasłaŭnamu duchavienstvu ŭ Litvie dać usie pravy ź pierad vunijnych časoŭ, VUNIJU SKASAVAĆ poŭnaściu, a pravasłaŭnych zraŭniać u pravoch z ryma-katolikami.*)

Pieramirra 1656 hodu nie źmianiała stanovišča na zaniataj terytoryi. Vunija dalej vyniščałasia, a cerkvy absadžvalisia prysyłany-

---

*)Sołovjev, V,663.

mi z Maskoŭščyny duchoŭnikami. Car jašče prabavaŭ pieraciahnuć na svoj bok hetm. polnaha Korvina Hansieŭskaha (4 list.1656), jaki ŭ tym časie adyšoŭ ad Radziviła dy staŭ pa staranie Jana Kazimiera, prapanujučy jamu V.Kn.Litoŭskaje ad "Bieraziny da Buhu", jak suprać staŭleńnie šveckamu planu padziełu Rečy Paspalitaj miž Rakocim i Chmialnickim.*) Hansieŭski nia byŭ praciŭny carskaj prapazycyi, ale praktyčna ničoha nia moh zrabić, nia čujučysia na siłach vystupić z takim planam.

Tymčasam kalaso vajny paviartałasia ŭ karyść karala Jana Kazimira. Suprać Švedaŭ u Polščy narastaŭ paŭstančy ruch, kiravany ŭdačna Čarneckim, znajšlisia sajuźniki. Pierš za ŭsio Rasieja, što imknułasia da vychadu na Bałtyk, źviazała vialikija šveckija siły ŭ Prybałtycy. Švecyja, dziela ratavańnia stanovišča, pačała ŭvodzić svaich sajuźnikaŭ u akcyju: brandenbuskaha (pruskaha) kurfiursta i vuhorskaha Rakociaha. Polšča adnak znajšła padtrymku ŭ Aŭstryi i Danii, tak što supolnyja dziejańni pryviali da ačyščeńnia jaje terytoryi ad Švedaŭ i ich sajuźnikaŭ. U bajoch z šveckimi sajuźnikami Rakoci prymušany byŭ padpisać u lipieni 1657 h. dahavor ab vyvadzie svaich vojskaŭ i zapłacie kantrybucyi; kurf. brandenburski pierajšoŭ na storanu Rečy Paspalitaj, a Radzivił zhinuŭ.

Taki chod padziejaŭ zapałochaŭ Maskvu. Jana spyniła vajennyja dziejańni suproć Švecyi dy stała dabivacca z joj miru. Taki mir byŭ padpisany 21 travienia 1658 h. Z hetaha času pačalisia varožyja dziejańni miž Maskvoj a Litvoj i Polščaj, asabliva paśla niaŭdałych mirnych pierahavoraŭ u vieraśni 1658 u Vilni.

---

*)Pieramovy Karla Hustava z Rakocim pačalisia 18 žn. 1656 h. Karl Hustaŭ addavaŭ jamu ŭsiu Ukrainu i Litvu. Rakoci 7 vier. 1656h. padpisaŭ uhodu z pradstaŭnikami Chmialnick.

Zvarotnym punktam u dačynieńni da kazakaŭ była hadziackaja ŭhoda hetm. Vyhoŭskaha (16.9.1658), jaki paśla śmierci Bahdana Chmialnickaha pieraniaŭ bułavu dy pierajšoŭ na storanu Reč Paspalitaj. Naładžanyja byli znosiny i sajuz z Krymskimi Tatarami. U takich umovach uzvarušyŭsia naš narod suprać Maskvy. Pa ŭsioj terytoryi pačalisia paŭstańni suprać maskoŭskich vojskaŭ. Usie darohi na Smalensk, Viecie-bsk, Połacak, Vilniu, Mścislaŭl, Mahileŭ byli pierarezanyja. Biełaruskaja šlachta, jakaja była na carskaj słužbie pačala z svaimi addziełami pierachodzić na staranu litoŭskich vojskaŭ Sapiehi ci, źniščyŭšy zastavy maskoŭskija, dziaržać u svaich rukach paasobnyja miesty j paviety. Ivan Niečaj -"pał-koŭnik biełaruski" jakomu hod tamu dabravolna paddaŭsia Stary Bychaŭ, ciapier z usim svaim vojskam vystupiŭ suprać Maskvy dy arhanizavaŭ ačyščeńnie šyrokaj terytoryi ad Viciebska, Voršy da Mahileva ad maskoŭskich vojskaŭ.*) Takim čynam Stary Bychaŭ, Čaŭsy, Mścisłaŭl i inšyja mienšyja miascovaści apynulisia ŭ rukach paŭstaŭšych.

Niezakončanaja jašče vajna zy Švecyjaj nie davała zmohi pačać nastup rehularnymi vojskami na maskoŭskija zastavy, choć byli na heta spryjalnyja ŭmovy. Vykarystała heta Maskva, i ŭ 1659 h. uviała dadatkovyja siły na našyja ziemli dziela padaŭleńnia paŭstańnia. Takim čynam nanova ŭziatyja byli maskalami Mścislaŭl Rosłaŭl, Stary Bychaŭ i inšyja miascovaści. Tolki adna Horadnia zdoleła ŭ hetym hodzie vyzvalicca ź niepryjacielskich ruk.

U 1660 h.rańniaj viasnoj byŭ naładžany mir z Švecyjaj u Alivie, i ciapier zbrojnyja siły Reč Paspalitaj skiravalisia na ŭschod. U krasaviku była vyzvalenaja Vilnia, 18.6.1660 vojski P. Sapiehi, St. Čarneckaha, Pałubienskaha i Kmiciča raźbili pad Pałonkaj rasiejskuju ar-

---

*)Vit. Staryna,IV,90-94; Biełorussija,II,160

miju Chavanskaha i adkryli darohu na Połacak. Chutka bai razharnulisia pad Barysavam, Mahilovam, Kryčavam i Mścisłaŭlam. Maskva kinuła novyja siły pad kamandavańniem kn. Dołharukavaha dy kazackija siły ź Niežyna pad kamandaj V. Załatarenki, jakija spynili litoŭska-polskija vojski. Zatoje na Ukrainie Maskva paciarpieła vialikija niaŭdačy, dzie na dapamohu vojskam Rečy Paspalitaj pryšli krymskija Tatary. 23 kastr.1660 h. usia armija Šeremiecjeva kapitulavała pad Čudnovam dy była zaniataja ŭsia pravabiarežnaja Ukraina (biaz Kijeva).

Na pačatku 1661 h. litoŭska-polskija vojski pierašli ŭ nastup. Chavanski byŭ razbity i prymušany adstupić u Vialikija Łuki. U Mahilevie 1 lutaha žychary miesta z burmistram Voŭk-Levanovičam na čale ŭźniali paŭstańnie dy pierabili maskoŭski harnizon dy pieradali horad svaim vojskam, jakija nieŭzabavie ŭstupili ŭ jaho dy dalej praśledyvali niepryjaciela. Vosieniaj taho hodu (1661) była ŭziataja Vilnia.

Hady 1662-1664 byli hadami zaciažnaj vajny za vyzvaleńnie rešty stračanych ziemlaŭ. Źniščany kraj, źniamožanaje vojska, niedachop materyjalnych srodkaŭ nie davali mahčymaści padkinuć novyja siły. Urešcie niaŭdačy pad Hłuchavam i Noŭharadam Sievierskim byli pryčynaj kancovaj pačać hutarki ab miry z Maskvoj. Pieramovy pačalisia 1 červ.1664 ŭ v. Durovičach a zakončylisia 30 studzienia 1667 h.ŭ Andrusovie padpisańniem 13½letniaha pieramirra na asnovie faktyčnaha ŭładańnia ziemlami.

Letam taho-ž 1667 h. adbyŭsia tryumfalny pavarot moščaŭ śv. Jazafata ŭ Połacak. Pierš moščy z sarkafaham pad pravadnictvam archbpa Kalady byli pieraviezieny z Supraśla ŭ Troki. U pracesii brala ŭdzieł šmat duchavienstva i znatnych panoŭ V.K.L. U Trokach, dzie była ha-

łoŭnaja kvatera sajuznych vojskaŭ,sustreła śv. relikvii blizka 100.000 žaŭnieraŭ, u vialikaj paradzie. Moščy śv. mučanika byli vystaŭlenyja ŭ tabarnaj kaplicy, a ŭsiu noč hrymieli harmaty i moździery ŭ česć śviatoha. Na zaŭtra, 25 vieraśnia 1667 adbyłasia dalejšaja pracesija pieranosu moščaŭ u Połacak. Sarkafah i ŭsie darahacennaści byŭ pamieščany na karecie, zaprežanaj u šesć koniej. U inšych karetach jechali carkoŭnyja dastojniki, mahnaty ŭ asyście vajennaj konnicy. Pierš pracesija spyniłasia na daŭžejsy čas u Vilni, u ŭlublenym mieście śv. Jazafata.

Vilnia sustrakała svajho śviatoha jak zapraŭdnaha pieramožcu złoha niepryjaciela. Tysiačy ludziej vyšli na sustreču. Hrymieli harmaty, hučeli zvany ŭsich cerkvaŭ. Ad bramaŭ horadu da manastyra śv. Trojcy sarkafah z moščami byŭ niesieny vysokimi dastojnikami pry hanarovaj achovie vojska, duchavienstva i arhanizacyjaŭ.

15 dzion moščy śv. Jazafata stajali ŭ carkvie śv. Trojcy dla publičnaha kultu. Tysiačy ludziej prychodziła pakłanicca śviatomu, naviazvajučy znoŭ łučnaść ź śv. Vunijaj, razburanaj najeźnikam. I śv. Vunija pačała adnaŭlacca.

Paśla pracesija praviała moščy śv. mučanika ŭ Połacak, u katedru śv. Safii, adnoŭlenuju paśla źniščeńniaŭ vajennaha času. Tak jak Vilnia, uračysta sustrakaŭ svajho śviatoha Połacak. I voś tut, z svajoj stalicy, śv.Jazafat pavinien byŭ duchova adradzić uvieś narod pasla pieražytaj katastrofy.

* * *

Andrusaŭskaje pieramirra aprača Smalenščyny z haradami Nieviež, Siebież, Vieliž, Vialikija Łuki, Čarnihaŭščyny, Sievierščyny, Branščyny i inš. ziamiel pakidała za Maskvoj pra-

va ŭmiešvańnia ŭ relihijnyja spravy Litvy j Polščy. Pajmienna Maskva brała ŭ abaronu pravasłaŭnaje nasielnictva, kali-b jano nie karystałasia naležnymi pravami, uładańniami j cerkvami. Kijeŭski mitrapalit i ŭsia carkva padparadkavanyja byli maskoŭskamu patryjarchu.

Kali voźmiem pad uvahu 13 hodni peryjad maskoŭskaj akupacyi, vyniščeńnie vunijnaha duchavienstva ci adstupnictva niekatorych, dy ŭmacoŭvańnie niaźjednanaj carkvy, nam stanie jasna pry ŭmovach pieramirnych carskaj kantroli dyzunii, što zapraŭdy treba było praŭdzivaha cudu, kab vunijnaja carkva adradziłasia.

Byli i niekatoryja spryjalnyja ŭmovy. Sejm z 1667 zvolniŭ vunijnuju carkvu ad vajskovych padatkaŭ i pavinnaściaŭ, a nastupny sejm ź 1668 h.- zraŭniaŭ u pravoch vunijataŭ z łacińnikami, pryznajučy adstupnikaŭ ad hetych cerkvaŭ za prastupnikaŭ.*) Pryvilei vunijnaj carkvy byli paćvierdžanyja ŭ 1678 i 1699**)

Ale najbolšaj spryjalnaj umovaj dla adradžeńnia Vunii była pamiać ab maskoŭskaj akupacyi i ŭsie jaje złačynstvy. U śviatle jaje Vunija pradstaŭlałasia jak najlepšy vychad ad maskoŭskaj apieki. U kancy 17 st. da Vunii dałučylisia najbolš uporystyja japarchii: Pieramyskaja j Lvoŭskaja, a Mścisłaŭskaja (Mahileŭskaja) u 1702 samaźlikvidavałasia ź niedachopu viernikaŭ.***)

Rost Vunii niepakoiŭ znoŭ Palakaŭ i jezuitaŭ. Jany nanava razharnuli prapahandu, što apošniaja akupacyja Maskvoj Litvy (Biełarusi) byccam pakazała nietryvałaść Vunii, što Vuniju lohka pieraviarnuła na svoj ład Maskva, u toj čas, kali łacinstva astałosia viernym

---

*)Vol. Legum VI,34; **)Tamža,35.
***)Theiner, Mon.Pol hist. IV,145. Treba ŭziać pad uvahu, što ŭ 1686 h. byŭ padpisany "viečny mir" z Maskvoju, u jakim karol Jan

Rymskamu Pasadu, jakoje było pryznanaje i Maskvoj navat na tych ziemlach, jakija nie byli viernienyja nazad.

Vunija była złomana Maskvoj zvonku, a nie znutry. Ab hetym śviedčyŭ usiecelny pavarot časova adpaŭsych da svajoj Carkvy. Tamu mitr. Kalada i bp Suša słušna dabivalisia ŭ Rymskaj Kuryi zabarony jezuitam namovaŭ da pierachodu ŭ łacinski abrad.*)

Rost Vunii niepakoiŭ i Maskvu. Pravasłaŭje tajała jak śnieh na viasnu, i spynić hetaha pracesu nie mahli punkty "viečnaha miru" ź 1686 h. dzie davalasia Maskvie praŭnuju pratekcyju nad dyzunitami, ani skasavańnie Kijeŭskaj mitrapolii ŭ tym samym hodzie (1686) dy padparadkavannie pravasłaŭnych maskoŭskamu patryjarchu.

Maskva nie praminuła nivodnaj atrymanaj žałaby ci to praz svaich pradstaŭnikoŭ, špijonaŭ ci pierabiežčykaŭ ab pierajmańni Vunijaj astatkaŭ pravasłaŭja, mocna pratestujučy pierad uradam Litvy i Polščy"narušeńnie" ŭmovaŭ z Maskvoj.**)

Urešcie paśla śmierci Jana Sabieskaha(1696) vykarystała nutranyja zmahańni roznych partyjaŭ u Polščy i Litvie dy dapamahła saskamu kurfiurstu Frydrychu Aŭhustu stacca karalom Rečy Paspalitaj. Jon byŭ navat karanovany kijeŭskim mitrapalitam z daručeńnia maskoŭskaha patryjarcha. Ničoha dziŭnaha, što novy karol adrazu staŭsia sajuźnikam Maskvy ŭ "paŭnočnaj"vajnie suprać Švecyi, zusim niepažadanaj Litvie j Polščy. Aŭhust Sas spadziavaŭsia ŭ hetaj vajnie zdabyć Livoniju dy hetym umacavać svajo stanovišča. Dziela hetaha jon jeździŭ u Maskvu i tam u listap. 1699 h. padpisaŭ tajnuju ŭmovu z Piatrom I.

Sabieski zabaviazaŭsia na pratektarat Maskvy ŭ cark. pytańniach.Hl.9 p. dahavoru.*)Zaleski,105;**)Hl.Sołovjev,VII.

Samavolnaj palityki karala nie padtrymlivaŭ urad Litvy i Polščy, tak što karalu pryšłosia dziejničyć svaimi saskimi vojskami, jakija vysadzilisia ŭ Prybałtycy ŭžo ŭ kancy 1699 h. Za toje V.K.Litoŭskaje, nie padrychtavanaje da vajny, stałasia svabodnaj prastoraj (niby sajuznaj) dla rasiejskich vojskaŭ, jakija ŭ 1700 h. pačali vajennyja dziejańni suprać Švecyi. Sapiehi, najbolš udzielnyja patentaty, supraciŭlalisia karaleŭskamu sajuzu z Maskvoj, i pad ich naciskam saskija vojski nie pašli na pomač Piatru I. pad Narvaj, dzie maskali paniaśli vialikija straty. Novy tajny dahavor Aŭhusta Sasa ŭ Biržach z Maskvoj vyklikaŭ nutranyja zmahańni miž partyjami, jakija padtrymoŭvali karala, a jamu praciŭnymi. Sapiehi paniošśy parazu ŭ nutranoj baraćbie z svaimi praciŭnikami, pierajšli na bok Karla XII (jak niekali Radziviły da Karla X), zaklučyŭšy ź im umovu ab vyzvaleńni ŭsich ziamiel V.Kn.Lit. z-pad maskoŭskaha panavańnia dy addzialeńnia ad Polščy.

U adkaz na sajuz Sapiehaŭ z Švecyjaj, Ahinskija 23 sak. 1702 addavalisia pad pratektarat Maskvy. Chutka šveckija vojski zaatakavali Varšavu z metaj detranizacyi Aŭgusta Sasa. Zaniaćcie polskaj stalicy i Krakava vyklikała tak zv. Sandomirskuju kanfedaracyju z metaj baraćby z švedami. Z pradstaŭnikami hetaj kanfederacyi dy z lahieram Ahinskich Maskva ŭvajšła znoŭ u pieramovy na Lublinskim sejmie 1703. Na asnovie hetych pieramovaŭ byŭ padpisany 28 červ. 1703 sajuz Litvy z pradstaŭnikom Piatra Hałavinam, paćviardžajučy "viečny mir" z 1686. Zhodna z hetym dahavoram Maskva ŭ 1605 h. ź vialikim vojskam uvajšła na terytoryju V.K. Litoŭskaha aficyjalna dla baraćby z švedami dy ich kalabarantami, a ŭ zapraudnasci, kab zamacavać stračanyja pazycyi.

Užo ŭvajšoŭšy ŭ Viciebsk, Piotr I. zahadaŭ svaim vojskam usiudy źniščać vuniju i kult śv. Jazafata, aporu nacyjanalnaha adradžeńnia.Tamu

Bazyljancy ŭ Połacku pastanavili zabiaśpiečyć moščy śviatoha pierad spadziavanym źniščeńniem. Jany dahavarylisia z kancleram Litoŭskim Karalom Radziviłam, što moščy śv. Jazafata z usimi kaštoŭnaściami buduć pierachoŭvacca ŭ jahonym vajennym štabie, a paśla skančeńnia vajny buduć u cełaści źviernieny a.a. Bazyljancam u Połacku. Adzin z ajcoŭ bazyljancaŭ byŭ pasłany razam z śv. moščami dla ich manaskaj achovy.

Chutka (11 lip.1705) Piotr I. uvajšoŭ u Połacak dy adrazu paśpiašyŭ u śv. Safiju,mabyć, spadziajučysia asabista raspravicca z śv. moščami. Zrazumiełym stanovicca jahonaje šalenstva, kali jon tam spadziavanych moščaŭ nie znajšoŭ. Bazyljanskaja chronika hetak pieradaje šał cara: "11 lipienia 1705 hodu Piotr I. uvajšoŭ zy svajoj achovaj u carkvu katadralnuju (śv.Safii) ŭ časie, kali manachi bazyljanie byli zybranyja na viačerni. Budučy fanatyčnym voraham Vunii, jon abraźliva zachoŭvaŭsia ŭ carkvie, bluźniačy ŭsialak, urešcie schapiŭ śv. Eucharystyju, što była pryhatoŭlena i znachodziłasia na aŭtary śv. Jazafata dla Pryčaścia viernikaŭ na nastupnuju ranicu. Car vykinuŭ śv. Dary na padłohu. Bačučy heta a. Ściapan Kabylčycki nahnuŭsia i staŭ zbirać śv. Dary i ich jeść. Raššaleły Piotr I. tady napaŭ na jaho i vyniatym miačom siekanuŭ pa im. A kali niaščasny stahnaŭ u ahonii, jon dabiŭ jaho niekalkimi ŭdarami miača. Ale kryvi adnoj achviary było za mała. Try inšyja bazyljancy, a. Jakub Kazikoŭski, archimandryt,a. Kanstancin Zachnoŭski, zastupnik, i Jan Kniševič,duchoŭny nastaŭnik ź jahonaha zahadu byli mučanyja ŭsiu nočina nastupny dzień paviešanyja. Inšych bazyljanaŭ jon biŭ i pakalečyŭ dy zahadaŭ pazamykać u celach. Carkva i manastyr nastupna byli addanyja žaŭnieram na rabunak i svavolle. Aśviedčyu jon taksama, što hetkim paradkam buduć zniščany ŭsie vunijaty.

Chacieŭ jon taksama spalić moščy śv. Jazafata, ale ich užo nia było ŭ Połacku".*)

Voś tak biezprykładna ŭ historyi vyjaviŭ svoj šal i nienaviść da vunijnaj Carkvy "hałava rasiejskaj Carkvy" Piotr I, a hetym samym adznačyŭ udzielnuju vahu śv. Jazafata ŭ hetaj Carkvie.

Rasiejskaja armija, jakaja ŭ 1705 h. viała vajennyja dziejańni na našaj terytoryi suprać šveckich złučeńniaŭ i vojskaŭ Sapiehi dy paśla tvaryła abaronnuju liniju -Smalensk - Viciebsk - Połacak - Vilnia - Horadnia - Tykacin - Bieraście, usiudy rujnavała vunijackija cerkvy j manastyry, zabivała abo vyvoziła ŭ Sybir vunijackich duchoŭnikaŭ i viernikaŭ, kab vykaranić na zaŭsiody antyrasiejski patencyjał narodu.**)

Karl XII, pasadziŭšy ŭ Varšavie svajho staŭlenika Leščynskaha, viarnuŭsia ŭ Litvu (Biełaruś), chutka vykinuŭ maskoŭskija vojski z jaje terytoryi, ale paciarpieŭšy ciažkuju parazu pad Pałtavaj na Ukrainie ŭ 1709 h. ŭžo ŭ 1710 hodzie prymušany byŭ pakinuć našu terytoryju.

U časie "paŭnočnaj vajny" vyviezienyja moščy śv. Jazafata spačatku byli pierachoŭvanyja ŭ manastyry ŭ Žyrovičach,***) a kali siudy stali nabližacca maskali, moščy śviatoha byli pieraviezienyja ŭ Biełuju Padlaskuju, u manastyr va ŭładańniach Radziviłau, i pamieščany ŭ zamkavaj kaplicy. Z chvilinaj zbližeńnia rasiejskich vojskaŭ i da Padlaśsia, moščy śv. Jazafata z usimi kaštoŭnaściami byli zamurovanyja ŭ zamkavaj ścianie.****)

Car Piotr I. nie znajšoŭšy moščaŭ u Połacku, daŭ zahad svaim vojskam znajści ich za ŭsiakuju canu. Maskoŭskija achvicery šukali ich u Ży-

---

*)Boresky,293; **)Zaleski,110 i nast.;Guépin II,471. ***)Guépin,II,452-455;****)Tamža.

rovičach, a nie znašoŭšy tam, prybyli ŭ Biełuju pavodla atrymanych viestak. Kapitan śledčaha addziełu nie znajšoŭšy i ŭ Biełaj moščaŭ śviatoha, uziaŭ na dopyty zamkavaha ekanoma Janoŭskaha.

- Dzie jość vaš h.zv. mučanik, Dušachvat?
- Usio, što ja viedaju, užo bolš niama tut śv. Jazafata.
--A dzie jon?
- Nia viedaju.

Heny Janoŭski zapraŭdy nia viedaŭ, što moščy byli zamurovanyja, bo heta zroblena było zusim tajna, dy taje-ž nočy ŭciakli i manachi. Zhubiŭsy dalejšy śled, rasiejski kapitan skazaŭ: "nia dumajcie, što siudy pryšoŭ vajnu viaści ź miortvymi".

Bazyljanie adnak bajalisia, što maskali mohuć znajści śled na zamku, dzie byli schovanyja moščy śv. Jazafata, tamu adnojčy, kali śledcy addzieł vyjechaŭ, jany paklikali ŭ manastyr, što byŭ la Biełaj Padlaskaj, henaha Janoŭskaha z słuhami dy skazali, što nieabchodna pieraviaści moščy śv. Jazafata z zamku ŭ manastyr, dzie było ŭžo pryhatoŭlenaje adpaviednaje miesca. U zamak pajšli archimandryt i manachi, jakija raniej chavali moščy. Sarkafah byŭ vyniaty z schovišča, pastaŭleny na vozie dy abłožany sienam i miaškami z mukoj. Kali tak zamaskovany voz pierajažd'žaŭ praz miastečka byŭ zatrymany maskoŭskim patrulom:

- Chto tut?
- Žychary miastečka.
- Adkul jedziecie?
- Ź mlina. Mlin byŭ kala zamku.
- Što jość na vazie?
- Muka.
- Dla kaho?
- Dla manastyra.*)

---

*) Guépin, II, 413; Under Dreiling, 312

Urešcie ščaśliva pryvieźli moščy śviatoha ŭ manastyr i tam ich schavali.

Kali skončyłasia šveckaja vajna (1720) kn. Radziviłł nie datrymaŭ dadzienaha bazyljancam słova ab zvarocie moščaŭ u Połacak. Pakolki Sapiehi skampramitavanyja byli z pryčyny ichniaha supracoŭnictva z Švedami dy zahubili svaju raniejšuju sławu, a ŭzvysilisia Radziviły, dyk hetyja apošnija pieraniali patranat nad moščami śv. Jazafata. Radziviłł źviarnuu tolki Lavonu Kazimiru Sapiezie siarebrany sarkafah i darahacennaści, a moščy śviatoha pamiaściŭ u svaim skarbcy ŭ zamkavaj kaplicy ŭ Biełaj Padlaskaj. Daremna damahalisia bazyljancy paśla śmierci Karala Radziviła moščaŭ u Radzivilichi i jaje synoŭ; moščy śviatoha ŭvažalisia Radziviłami za ich ułasnaść.

Tady bazyljancy złažyli žałabu ŭ Rym. Rym kazaŭ addać moščy bazyljanam, a Radziviły nia słuchalisia. Urešcie ŭ 1743 h. na źjezd bazyljanskaha zakonu ŭ Dubnie byŭ vysłany papski lehat dziela pałahodžańnia doŭhaj vajny za moščy. Lehat, bp Łaskar dahavaryŭsia z Radziviłami, što moščy astanucca ŭ Biełaj, ale Radziviły svaim koštam zbudujuć carkvu i manastyr u Biełaj dla bazyljancaŭ, dzie buduć pamieščanyja moščy śv. Jazafata. A jak rekampesatu dla bazyljanaŭ śv. Safii ŭ Połacku było ŭzhodniena dać kości levaj ruki mučanika.

Hetaja ŭhoda była paćvierdžanaja Apostalskim Pasadam. Adnak Połacki archibiskup dy rod Sapiehaŭ i Čartaryskich nie pryznali hetaj pastanovy dy navat probavali siłaj adabrać ad Radziviłaŭ moščy śv. Jazafata. Kali adnak u hetym časie (1764), u źviazku z vybarami na karala maskoŭskaha staŭlenika St. Aŭhusta Paniatoŭskaha Kaciaryna II ŭviała svaje vojski ŭ Reč Paspalituju, archimandryt Bielskaha manastyra Ladziješski znoŭ zamuravaŭ u sakretnym miescy moščy śv. Jazafata. Była puščana viestka, što

moščy niedzie vyviezienyja Radziviłami ŭ Polšču. Inšaja viestka apaviadała, što ich zabrali maskali.

Urešcie ŭ 1767 h., kali ŭsio supakoiłasia, moščy śv. Jazafata byli vystaŭlenyja znoŭ u manastyrskaj carkvie ŭ Biełaj. Tut jany znachodzilisia až da vybuchu pieršaj suśvietnaj vajny (1914) adnak z dramatyčnaj historyjaj.

Jak viedama ŭ časie padziełu Rečy Paspalitaj u kancy 18 v. Biełaja Padlaskaja znajšłasia pad Aŭstryjaj. Stan źmianiŭsia ŭ hadoch 1811-1815, kali Padlaśsie było ŭ składzie Varšaŭskaha Kniastva, a ad 1815 - u składzie Polskaha Kanhresovaha Karaleŭstva, jakoje choć i było pad kantrolaj maskoŭskaj, to karystałasia niekatoraj aŭtanomijaj. Heta zabiaśpiečyła na daŭžejšy čas isnavańnie vunijnaj Carkvy ŭ Padlaśsi i Chołmščynie paśla kančatkovaj likvidacyi Vunii na ŭsich našych i ŭkrainskich ziemlach u 1839 h., a razam z hetym i nieparušalnaść moščaŭ śv. Jazafata ŭ Biełaj.

U časie paŭstańnia 1863 hodu (sto hod ad jakoha spaŭniajecca sioleta) śv. Jazafat Kuncevič byŭ abvieščany PATRANAM antymaskoŭskaha zmahańnia. U źviazku z hetym u Padlaśsi i Chołmščynie ŭ vunijnych manastyroch adbylisia vialikija ŭračystaści. Vializnyja pracesii z abrazami śv. Jazafata prychodzili ŭ Biełuju da hrobu śv. mučanika.

Paśla padaŭleńnia paŭstańnia adbylisia aryšty bazyljanaŭ u manastyroch i vunijnych śviataroŭ za ŭźniaty kult śv. Jazafata dy za padtrymku paŭstańnia. Pakiniena było tolki 2 manachaŭ u kožnym manastyry, rešta była pazabivana ci vysłana ŭ hłyb Rasiei.

Papa Pius IX, kab supraćstavicca Maskvie, pastanaviŭ pašyryć češć śv. Jazafata na ŭsiu katalickuju Carkvu. Jon vyznačyŭ novy kananizacyjny praces, paklikajučy ŭ Kamisiju Dubroŭ-

skaha, bazyljanskaha prakuratara ŭ Rymie i abata manastyra ŭ Grotto-Ferrata Michała Contieri, dy archibiskupa Halickaha Jazepa Sembratoviča.

8 studzienia 1865 Papa sklikaŭ naradu Kanhrehacyi Abradaŭ u spravie kananizacyi śv. Jazafata. Kanhrehacyja vykazałasia, što śv. Jazafat pavinien być abvieščany paŭsiudnym śviatymn na asnovie pieršaj kananizacyi z 1643 hodu za Papy Urbana VIII.

Kali stała viedama, što śv. Jazafat budzie abvieščany śviatym usiaje katalickaj Carkvy, pačałasia ataka z boku Maskvy. Car Alaksandar II pisaŭ Papie Piusu IX, što Jazafat Kuncević jość niedastojnym na taki honar u katalickaj Carkvie, a na padmacavańnie skazanaha, dałučaŭ niekalki chvalšyvych ci padroblenych dakumantaŭ, siarod jakich byŭ i heny padrobleny list Lva Sapiehi. Maskoŭskaja presa i naśpiech vydavanyja knižki pradstaŭlali śv. Jazafata jak prastupnika, praślednika i nienaviśnika, chočučy skampramitavać śv. mučanika dy niedapuścić da abvieščańnia jaho śviatym paŭsiudnym.

U adkaz na maskoŭskuju ataku presa zachodniaha śvietu: francuskaja, niamieckaja, italjanskaja raskryvała maskoŭskija chvalšyŭki, manu i napaści na śv. Jazafata. Zachodnija vučonyja, jak Guépin, Contieri,Marcin, Pelesz iinš.*) napisali i vydali rad pracaŭ u abaronie śv. Jazafata, sabraŭšy mnostva dakumantalnaha mataryjału, adchilajučaha maskoŭskuju ataku.

---

*)Susi Cursus vitae et certamen martyrii b. I. Kuncewicii, vyd. Marcina, Paryž, 1865; Martin, Saint Josaphat et ses détracteurs, Lion,1875; A. Guépin, S. Ioasaphat archevêque de Polock,I-II, Puate,1874; Tahož: Un apôtre de l'union des églises au XVII s. Saint Iosaphat et église greco-slave en Pologne et en Russie, Paryž,1897-98;

Patomki starych mahnackich rodaŭ, jakija byli pratektarami śv. Jazafata, jak Sapiehi, Čartaryskija, Ravuskija, Zamojskija, Radziviły i inšyja pierasłali Papie svaje prośby,kab nie marudziŭ z abvieščańniem paŭsiudnaj śviataści Jazafata.

2 travienia 1865 h. Pius IX u carkvie śv. Apanasa ŭ Rymie, u svaim prytymbyćci, kazaŭ pračytać dekret, dazvalajučy abvieścić śv.Jazafata paŭsiudnym katalickim śviatym. U papskaj bulli apisvałasia žyćcio śv. Jazafata i cudy, jakija byli ździejśnienyja za pasiarednictvam śviatoha mučanika. Dalej havaryłasia, što Provid Božy dasiul dziaržaŭ voś hetaha vydatnaha śviatoha ŭ rezervie, kab pasłać jaho Carkvie ŭ najbolš ciažkija časy, "kali klika zbuntavanaha narodu (dat. Maskvy) pahražaje cyvilizovanamu śvietu dy svaju złość skiroŭvaje suprać Apostalskaha Pasadu. Tamu ciapier pryšła para dla śv. Jazafata, kab pryšoŭ nam z dapamohaj. Toj, katory tak mužna zmahaŭsia za Jednaść i za Apostalski Pasad až da svajoj śmierci, siłaj svaich molbaŭ razburyć varožyja zamysły našych vorahaŭ!! *)

U bulli vyznačałasia ŭračystaść abvieščańnia śv. Jazafata paŭsiudnym śviatym na 1867 h. Papa žadaŭ nadać hetaj uračystaści charaktar mižnarodnaha značeńnia.

J.Pelesz, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart,I-II, Viena,1878; N. Contieri, Vita di S. Giosafat, Roma,1867. Looshorn,J. Der heilige Martyrer Josaphat Kuncewycz, Erzbischof von Polock, Muenchen, 1898. Z rasiejskaha boku: Kojałovič, I.Kuncevič, iz ist. lit. cerk. unii.Prav. oboz. 1861; Govorskij, I. Kuncevič, połockij unijackij arch., kanonizovannyj papoju Pijem IX Vilnia, 1865; Sikorskij, Relikvii I. Kuncevića. ZMNP 1870; *)Guépin,II,283.

Na červień 1867 byŭ sklikany ŭ Vatykan Sabor katalickich biskupaŭ i prałataŭ z usiaho śvietu, ad roznych rasaŭ i abradaŭ. Źjechałasia bolš za 500 dastojnikaŭ. 12 červienia 1867 sprava kananizacyi św. Jazafata była pradstaŭlena ahulnaj sesii Saboru dla zaćvierdžańnia. Sabor adnahałosna ratyfikavaŭ kananizacyju dy vyznačyŭ 29 červienia 1867 na praviedzieńnie cyramonii kananizacyi.

Voś aficyjalnaje apisańnie ŭračystaści:

"Ranicoj 29 červienia 1867 h. zahrymieli ŭsie harmaty z zamku św. Anieła i zvany rymskich cerkvaŭ, paviedamlajučy viernikaŭ ab pačatku ŭračystaści. Kahrehacyja Abradaŭ razam z Papaj vyšła pracesijaj z Vatykanu ŭ bazyliku św. Piatra. Zhodna z zvyčajem niaślisia charuhvi śviatych na čale pracesii. Charuhviju św. Jazafata niasło archibractva piaci Ranaŭ Chrysta ŭ asyście hreckich bazyljanaŭ z manastyra Grotto Ferrary, za charuhvijaj išli biskupy roznych abradaŭ, siarod jakich byŭ archibiskup halicki i lvoŭski Spirydon Litovič, archibiskup tyt. Nazijanski Sylvestar Zambratovič, mitr. halicki i administratar pieramyski ŭ asyście bazyljanaŭ, pradstaŭlajučyja biełaruska-ukrainskuju Carkvu, za jakuju zhinuŭ mučanickaj śmierciaj św. Jazafat.

Pracesija ŭvajšła ŭ bazyliku św. Piatra,ubranuju ŭ čyrvań i zołata. Na abiedźviestaronnych arkadach visieli charuhvi z malunkami roznych cudaŭ, zdziejśnienych za pasiarednictvam śviatych,jakijakananizavalisia.Na charuhvi św. Jazafata, mučanika, abraz (malunak) pradstaŭlaŭ jaho ŭ archibiskupskim ubiory, razarvaŭšaha łancuhi, jakija lažali kala jahonych noh. Nadpis pad malunkam apaviadaŭ ab cudoŭnym zvalnieńni z tatarskaha pałonu bajara, maliŭšahasia da św. Jazafata ab pomač.

Kali Papa zaniaŭ miesca na svaim tronie pobač aŭtara ŭ carkvie św.św.Apostałaŭ, kardynał

prakuratar dla kananizacyjnych spravaŭ źviarnuŭsia da jaho z prośbaj, kab zanieści na śpisak paŭsiudnych śviatych śv. Jazafata, archibiskupa Połackaha.

Dvojčy źviartaŭsia prakuratar da papy z hetaj prośbaj i dvojčy papa adkazvaŭ, što jon pierš chacieŭ-by daznać božaha natchnieńnia pierad tym jak nastupić hetkaja važnaja pastanova.

Kali chor śpiavaŭ malitvu da ŭsich śviatych i da śv. Ducha, a prakuratar trejci raz źviartaŭsia ŭ spravie kananizacyi śv. Jazafata, papa, nalažyŭšy na svaju hałavu tiaru i, jak niepamylny nastaŭnik Carkvy, adkazaŭ jamu nastupnymi słavami:

"Na słavu Śviatoj i Niepadziejnaj Trojcy, dziela ŭzvyšeńnia katalickaj Carkvy dy ŭzmacnieńnia chryścijanskaj viery, paśla doŭhaj i aściarožnaj razvahi što da dziejańnia, paśla haračaj malitvy dziela božaha pravadnictva,i paśla narady z dastojnymi Bratami Śviatoj Rymskaj Carkvy - kardynałami, patryjarchami, archibiskupami i biskupami, prysutnymi tut u Rymie, my z upavažnieńnia Jezusa Chrysta praz śv. Apostałau Piatra i Paŭły i našych papiarednikaŭ, pastanaŭlajem, što bahasłaŭleny Jazafat Kuncevič abviaščajecca śviatym usiaje paŭsiudnaj Katalickaj Carkvy z paminalnym dniom 12 listapada, jak dniom uhodkaŭ jahonaj mučanickaj śmierci".

Kali Papa skončyu havaryć, harmaty z zamku śv. Anieła dali załp u češć śviatoha, a ŭsie zvany rymskich cerkvaŭ abvieścili, što da choru paŭsiudnych śviatych dałučany śv.Jazafat.

Tady Kardynał-Dyjakan prahałasiŭ u imieni Usiaje Katalickaj Carkvy pieršyja słovy malitvy da novaha śviatoha:

"Śviaty Jazafat mali Boha za nas!"

Nastupna Papa pračytaŭ malitvu da śv. Jazafata i da inšych śviatych, jakija ŭ hetym dniu byli taksama abvieščanyja, dy adpraviŭ Liturhiju ŭ ich češć.

Viečaram taho-ž dnia ŭvieś horad byŭ uračysta aśvietleny, a cerkvy asabliva pryazdoblen y. U češć śv. Jazafata byli prybranyja cerkvy śv. Apanasa, hreckich bazyljanaŭ, i śv. Klaŭdyja, ajcoŭ Rezurekcyjanistaŭ *).

U toj samy dzień, 29.6.1867 papa Pius IX vydaŭ adumysnuju bullu, u jakoj apisana žyćcio, dziejnaść i pryčyny śmierci śv. Jazafata dy historyja jaho kananizacyi. U kancy bulli papa śćviardžaŭ, što prahałošańnie śv. Jazafata jak paŭsiudnaha śviatoha nastupiła paśla dakładnaha j poŭnaha vyvučeńnia ŭsich danych adnosna jahonaj mučanickaj śmierci dy volaj usiaho Saboru. U dadatku, papa paćvierdziŭ raniejšuju kananizacyju śv. Jazafata z 16 trav. 1643 h.

12 listapada 1867 u Rymie ŭ carkvie śv. Apanasa adbyłosia asabliva ŭračystaje śviatkavańnie ŭ češć śv. Jazafata. Carkva była prybrana zhodna z bizantyjskim abradam, a na ikanastazie byŭ zaviešany abraz śv. mučanika. Śviatočnuju Służbu Božuju praviŭ mitr. lvoŭski Spirydon Litvinovič u asyście arch. Sambratoviča i baŭharskaha bp Papova dy 14 śviataroŭ i 2 dyjakanaŭ.

Viečaram paśla Viačerni arch. Litvinovič skazaŭ kazańnie ab žyćci śv. Jazafata. Na nastupny dzień śv. Liturhiju ŭ łacinskim abradzie praviŭ pravincyjał Rezurekcyjanistaŭ *) Hieranim Kajsievič, jaki aprača kazańnia ab śv. Jazafacie adčytaŭ nastupnuju malitvu:

"O moj Boža! My źviartajem našyja sercy j hałasy da Ciabie! Nie dazvol, kab ciomnaja tuča, što zavisła nad našym narodam za našyja hrachi spała na nas, nie dazvol kab zahinuŭ

---

*)Zakon hety ŭtvorany ŭ 1842 našymi emihra-

narod naš. Źviarni svoj pozirk na namahańni, ciarpieńni, ślozy i mučanickuju kroŭ Tvajho słuhi, Jazafata i za jahonyja zasłuhi adviarni hnieŭ svoj. Zyšli Ducha Śviatoha na nas i daj nam adradzicca. Prykryj nas svajoj dabratlivaściu, kab my akryjali pad Tvajoj achovaj. Pačuj našyja molby praz Śviatoha, jakoha nam dała Tvaja Carkva jak Zastupnika; daj narešcie našym bratom roznych abradaŭ luboŭ i zhodu, kab złučylisia ŭ Adzinstvie, i zrabi, kab supolny vorah, jaki siejaŭ zaŭsiody nienaviść i hryźniu miž nami, nia moh bolš nam škodzić, ale sam zahinuŭ! O dobry Bohačałaviečа Jezusie Chryście, daj nam, kam my ŭsie,tak jak Ty skazaŭ, cieraz nierazarvalnuju Viaź Lubovi złučylisia ŭ śviatym Tvaim Vaładarstvie, jakoje jość nia z hetaha śvietu". *)

Na trejci dzień śv. Liturhiju praviŭ patryjarch itała-hreckaha abradu ŭ asyście 4 biskupaŭ hetaha abradu, a kazanie mieŭ prałat Kalistan Giorgi. Uračystaść zakončyłasia kardynałam Rejzakam, jaki bahasłaviu prysutnych kardynałaŭ, biskupaŭ i śviataroŭ u carkvie śv. Apanasa śviatoj Eŭcharystyjaj.**)

Jasnaja reč, z pryčyny praśledu vunijnaj carkvy i kultu śv. Jazafata na našych ziemlach nia było ŭračystaha śviatkavańnia 12 listapada 1867. Dzień hety adznačaŭsia tolki ŭ łacinskich cerkvach. Vunijnaja Carkva na Padlaśsi pieražyvała svaje apošnija dni. Maskva znajšła druhoha adstupnika, hodnaha Siamaški, Popiela, jaki pravodziŭ likvidacyju Vunii pavodla spraktykovanaha Siemaškavaha planu. Arystoŭvalisia apornyja śviatary i manachi, uvodzilisia maskoŭskija liturhičnyja knihi i h.d.i,urešcie ŭ 1875 h., nastupiła źlićcio Popielavaj Chołmskaj japarchii z rasiejskaj carkvoj dy"navaročvańnie" viernikaŭ pry dapamozie bizunoŭ, rozak, marozu, aryštaŭ, ssyłak i kantrybucyjaŭ .***)

ntami a. Siemienienkam, Kajsievičam,Jałavi-

U źviazku z kananizacyjaj śv. Jazafata, jahonyja moščy ŭ Biełaj Padlaskaj byli nie kranutyja da 1873 h. Carski ŭrad nie chacieŭ vyklikać narodnaha supracivu dy ściahvać na siabie uvahu inšych dziaržavaŭ.

Tolki, kali čas pryhłušyŭ mižnarodnuju pamiać ab kananizacyi śv. Jazafata, Maskva pastanaviła źniać moščy śviatoha z publičnaha kultu. Pajmienna viasnoj 1873 pad prykryćciom ramontu carkvy, dzie znachodzilisia moščy śv.Jazafata, administratar hetaj carkvy a. Leŭčak z daručeńnia Popiela i carskaha Synodu sklikaŭ carkoŭnaje Bractva i zajaviŭ, što budzie pravodzicca ramont carkvy dy nieabchodna jość źniać moščy z aŭtara i pieraniaści ich u zakrystyju, kab u časie ramontu nie paskodzilisia. Dziela hetaha Bractva mieła źviarnucca z prośbaj da hubernatara ab dazvole.

Siabry Bractva, nie padazravajučy podstupu, zhadzilisia i abiacali ad svajho imieni napisać da hubernatara takuju prośbu. Pakul jany heta zrabili, sam Leŭčak napisaŭ da hubernatara, paviedamlajučy ab zhodzie Bractva.

Hubernatar Hramyka majučy instrukcyi ŭ hetaj spravie zahadaŭ dziekanu a. Fileviču,kab sklikaŭ na 23 travienia 1873 h. usich śviataroŭ u Biełuju dziela prysutnaści ŭ pieranošańni moščaŭ. Prybyŭ taksama ŭ Biełuju kapitan, sakratar hubernatara, načalnik žandarmeryi z addziełam žandarmaŭ i bataljon vojska.

Žandary i vojska akružyli carkvu, da jakoj pacaŭ źbiahacca masami narod, pačuŭšy ab pieranosinach śviatych moščaŭ. Adzin z prybyłych śviataroŭ Lavon Sakolski, daviedaŭšysia, što moščy majuć być pieraniesienyja ŭ carkoŭny sklep i tam zapiačatany, vystupiŭ suprać.Jon kazaŭ, što moščy śv. Jazafata spačyvali na aŭtary ŭžo sotni hadoŭ i ciapier nia mohuć być

ckim .*)Guépin,II,283;**)Likowski,Dzieje,320

žniaty z publičnaha kultu tym bolš, što Jazafat ciapier abvieščany śviatym usiaje katalickaj carkvy. Taki čyn byŭ-by škodny dla rasiejskaha ŭradu, jaki pavinien pavažać relikvii katalickaj carkvy ŭschodniaha i zachodniaha abradaŭ. Za svajo mužnaje vystupleńnie paźniej a. Sakolski byŭ aryštovany i mučany carskimi ŭładami.

Supraciŭ Sakolskaha nia mieŭ posłuchu. Na zahad dziekana Fileviča, śviatary adzieli liturhičnyja ryzy dy stali čytać malitvy pry pieranošańni moščaŭ, nie paminajučy imieni śv.Jazafata, a paklikany ŭ mižčasie ślosar adkruciŭ šruby, jakimi byŭ prymacovany hrob mučanika da aŭtara. Kali śviatary skončyli malitvy, kapitan Maskvinin, pradstaunik ad hubernatara, zahadaŭ im: "Ciapier vaźmicie i vynieście hrob adhetul"! Ale śviatary stajali jak akamianiełyja dy nie słuchali zahadu. Tady jon źviarnuŭsia da siabroŭ Bractva, kažučy: "Vy vyniesiecie hrabnicu adsiul, bo-ž sami prasili pieraniaści moščy!"

Na heta bratčyki adkazvali: "Heta jość śviataja reč. My nia možam dakranać jaje i nia chočam hetaha zrabić". Tady maskoŭskija ŭradniki, paradziŭšysia miž sobku, źviarnulisia da prysutnych u carkvie viaskovych staršyniaŭ (sołtysaŭ) z padobnym zahadam "vynieście hrabnicu". Ale nichto nie zvarušyŭsia.

Navonki carkvy pracavali mulary. "Paklič mularoŭ!" - zahadaŭ kamandant žandarmam. Ale mulary, daviedaŭšysia što dzieicca ŭ carkvie, paraźbiahalisia va ŭsie baki, žandaram udałosia schapić tolki dvuch. Hetyja taksama admovilisia.

Tady razzłoščany Maskvinin pavyhaniaŭ usich z carkvy, začyniŭ jaje na zamok, dy telehrafavaŭ da hubernatara, što rabić. Hubernatar zahadvaŭ: "Vaźmi 8 žandaraŭ i skonč usiu avanturu". Byŭ vyklikany taksama z Kanstancinava Mikałaj Ka-

linoŭski, tamtejšy dziekan, adzin z adstupnikaŭ. Z prybyćciom jaho paklikanyja znoŭ byli ŭ carkvu śviatary (u mižčasie ŭciok a. Jan Kuncevič) i žandary. Kalinoŭski padyšoŭ da aŭtara, vyciahnuŭ ź nišy sarkafah i skazaŭ da žandaraŭ: "vaźmiecie jaho"! I žandary pieraniaśli hrabnicu ŭ sklep carkvy dy pałažyli ŭ pryhatoŭlenuju nišu ŭ ścianie, zabivajučy nišu doškami, na jakija dziekan Filevič i 6 žandarskich achviceraŭ nałažyli svaje piačaci.

Niekalki dzion paźniej pryšoŭ zahad ad hubernatara zamuravać hrabnicu z moščami śv.Jazafata, kab nichto nia moh adtul zabrać ich.

Tak praležali ŭ zamuroŭcy moščy śv. Jazafata až da vybuchu pieršaj suśvietnaj vajny. Bajučysia, što ŭ časie vajny maskali mohuć źniščyć śviatyja relikvii vunijnyja hierarchi ukrainskaj vunijnaj carkvy atrymali ad Rymu i ad Aŭstryjackich uładaŭ dazvoł pieraviaści moščy ŭ Vienu dy pamiaścić ich tam u vunijnaj carkvie śv. Barbary, pry Postgasse, zbudovanaj Maryjaj Teresaj u 1775 h.

U druhoj suśvietnaj vajnie, kali maskoŭskija čyrvonyja hordy stali kacicca nazachad i stała niebiaśpieka, sto moščy śv. Jazafata mohuć łučyć u ruki biazbožnych, byli jany sakretna pieraviezienyja ŭ Rym, dzie i ciapier znachodziacca.

Itak śviaty Jazafat razam z nami na vyhnańni, i razam z nami molicca da Usiemahutnaha, kab razarvaŭ kajdany maskoŭskaj niavoli, jak kaliści henamu našamu bajarynu, što byŭ łučyŭ u tatarskuju niavolu.

DADATAK

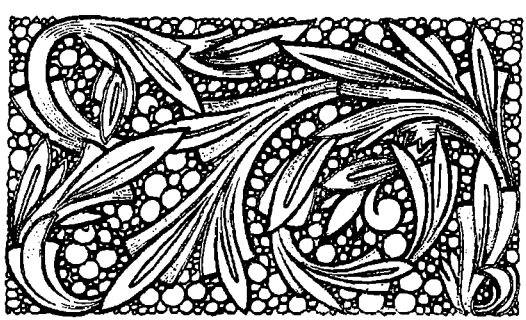

Mitrapalit Hipacy Paciej
arhanizatar i abaronca relihijnaj
Jednaści našaha Narodu

PASTANOVA karala Žyhimonta Vazy ŭ spravie admovy žycharaŭ Mahileva padparadkavacca arch. JAZAFATU KUNCEVIČU
22 sakavika 1619

Žyhimont III...

My, karol, ź siabrami našaj Rady, što znachodziacca pry nas, vysłuchaŭšy na pasiedžańni relacyjnaha sudu hetuju spravu, dobra ŭjaviŭšy sabie jaje i pierakanaŭšysia nie tolki na asnovie dovadaŭ ajca archijapiskapa Połackaha, ale i ź śviedčańniaŭ samych Mahileŭskich miaščanaŭ, što jany, u toj čas, kali im ni z čyjoj starany nie pahražała niebiaśpieka, padniali bunt usim horadam suprać Połackaha archijapiskapa, zahadali začynić haradzkija varoty, vystavili na vałach uzbrojenych ludziej, voraža z uzbrojenymi ludźmi i charuhviami sustreli Połackaha ŭładyku, pieraharadziŭšy jamu darohu j nia chočučy ŭpuścić jaho ŭ miesta i ŭ naš zamak, łajali, źnievažali, hrazili dy chacieli zabić jaho. Hetym jany spryčynili abrazu nia tolki Połackamu ŭładycy, ale i našaj karaleŭskaj uładzie, za što zasłužyli na pakarańnie, praduhledžanaje zakonami. A Pastanova Sojmu ŭ hetaj spravie, na što jany spasyłajucca, ich nie abaraniaje, bo ŭ dadzienym vypadku sprava nie ŭ praśledyvańni viery. Naadvarot, heta jany narušyli nazvanuju pastanovu Sejmu, dapuściŭšy nasille j abrazu ŭ adnosinach da dastojnaha Ŭładyki Połackaha.

Tamu j dziela inšych pryčynaŭ my pastanaŭlajem, kab najbolš važnyja buntaŭščyki-pravadyry, katoryja byli tvorcami j začynščykami hetaha niespakoju j buntu, byli pakaranyja karaj śmierci jak buntaŭščyki j parušalniki publičnaha supakoju. Dziela hetaha my na asnovie asobnaj hramaty nakirujem našych Kamisaraŭ, kab jany, pravioŭšy naležnaje śledztva dy vyjaviŭšy niekalkich najbolš znatnych i vinoŭnych buntaŭnikoŭ, jakija byli inicyjatarami j

začynščykami hetaha buntu, zahadali ich kaźnić. Aprača taho, my pakidajem za saboj prava vyznačyć usiamu miestu, paśla zakančeńnia pracaŭ Kamisii, našu karaleŭskuju karu pavodla sobskaj voli.

Adsiońnia ŭsie mahileŭskija cerkvy, manastyry, manachi j papy pavinny znachodzicca ŭ padparadkavańni j juryzdykcyi Ŭładyki. Mahileŭskija miaščanie abaviazany ŭ 6 tydniovym terminie paśla voś hetaj našaj pastanovy pieradać archijapiskapu ŭsie cerkvy, manastyry ź ich prynadleźnaściami, darami j zapisami dy prybytkami. U budučyni mahileŭskija miaščanie nie pavinny ŭmiešvacca ŭ spravy cerkvaŭ, manastyroŭ, papoŭ i manachaŭ dy nie pavinny prysabiečvać nijakaj ułady nad imi. Za kožny vypadak narušeńnia ŭ čym-koleč hetaj našaj pastanovy jany buduć zabaviazany zapłacić nam j našamu skarbu štraf u sumie 20000 zał.

Dziela bolšaha zamacavańnia nazvanaj pastanovy my zahadali zapisać jaje ŭ knihi našaje kancylaryi. Hetuju pastanovu z našaj piačatkaj Vialikaha Kn. Litoŭskaha vydana vielmi dastojnamu ajcu Jazafatu Kunceviču, połackamu archijapiskapu. Dadziena ŭ Varšavie 22 sakavika Hodu Božaha 1619. Leŭ Sapieha, kancler Vial. Kn. Lit. *)

---

*) Pierakład z polskaj movy. Aryhinał znachodzicca ŭ Centralnym histaryčnym archivie ŭ Leninhradzie, f.823. Rasiejski pierakład hladzi: Biełorussija v epochu fieodalizma, II,442-443.

LIST kanclera LAVONA SAPIEHI da JAZAFATA KUNCEVIČA z 12 sak. 1622 h. pavodla maskoŭskaj chvalšyŭki ŭ Bantyša-Kamienskaha

"Nie radbym z Waszą Przewielebnością wdawać się w listowanie i spory, lecz widząc, jak upornie trwacie w zdaniu swojem i że żadne uwagi odprowadzić Was od niego nie potrafią, znajduję się mimowolnie zmuszonym na bezzasadne pismo Wasze odpowiedzieć. Nie zaprzeczam, że ja przykładałem starania około Unii i porzucić go byłoby rzeczą nierozumną, lecz nigdy mi na myśl nie przyszło, żeby Wasza Przewielebność miała zamyślić, ludzi do niej przyprowadzić tak gwałtownymi sposobami. Najwyższy przywołuje do siebie wszystkich łagodnie: "Przychodźcie do mnie wszyscy" i t.d. lecz niewolników gwałtem przywleczonych mieć nie chce i nie przyjmuje. Wyście tą nieprzezorną gwałtownością poduszczyli, i że tak rzekę, przymusili naród Ruski do opierania się i do odrzucenia uczynionej jego królewskiej Mości przysięgi (ściąga się to do odpadnienia Moskwy od obranego przez siebie na króla Władysława). Trudno Wam zaprzeczeć się tego, bo Was przekonywują podane od nich na pismie najwyższym urzędnikom polskim i litewskim skargi. Chyba Wam niewiadomem jest mruczenie ludu nierozważnego, który się daje słyszeć z tem, iż wolą być w poddaństwie Tureckiem, niż cierpieć taki ucisk wiary i nabożeństwa swego. Podług Waszych wyrazów są to tylko niektóre mnichy z eparchii Boreckiego i Smotryckiego i kilku szlachty kijowskiej co się Unii sprzeciwiają. Lecz prośba królowi podana nie jest od kilku czernców, ale od całego wojska Zaporoskiego z żądaniem, żeby Boreckiego i Smotryckiego w ich eparchijach potwierdzić, a Was wraz z drugimi oddalić. Biada temu, kto jest lekkowiernym; okoliczności te wcale inaczej się pokazują w wyżej

wspomnianych skargach. Na Sejmach zaś mało odbieramy w tej mierze skarg od całej Ukrainy i od całej Rusi, nie od niektórych tylko czernców? Nie dosyć na tem, że Kozacy oczekują w Kijowie rostrzygnienia w tej rzeczy naznaczonej od Króla Komisyi, lecz o to idzie czy ta się też i uda pomyślnie! Skutki rozstrzygnięcia tej Komisyi pokazują nam tylko nadzieję nieznanego dotąd jeszcze dobra;nierozsądkiem zatem jest przerywać zgubnym gwałtem tyle pożądaną zgodę, a tem samem i należące się Królowi posłuszeństwo. Wy, nadużyciem swojej władzy i swojemi postępkami, powodowani raczej prożnością i prywatną nienawiścią aniżeli miłością ku bliźniemu wbrew świętej woli a nawet wbrew zakazu Rcczplitej byliście przyczyną i podżogą tych niebiespiecznych iskier, które wszystkim nam zagrażają pożarem bądź bardzo zgubnym, bądź też wszystko trawiącym; Wy piszecie, że i polityka ma ku nim obróconą uwagę; a ja dodaje, że nie tylko polityka, lecz i Rząd, bo z ich posłuszeństwa większe dla kraju wynikają pożytki, aniżeli z Waszej Unii. Zaczem powinniście Wy władzę swoją i powinność swoją pasterską stosować do woli królewskiej i do zamiarów rządowych, wiedząc że władza Wasza jest ograniczona, i że pokuszenie się Wasze na to,co spokojności i pożytkowi społeczenstwa jest przeciwnem, sprawiedliwie może być poczytanem za naruszenie Majestatu. Gdybyście Wy się odważyli na co podobnego w Rzymie abo w Wenecyi, zapewneby Was tam nauczyli, ile trzeba baczności mieć na położenie lub zamiary polityczne Rządu. Piszecie o nawracaniu do wiary odszczepieńcow i t.d.; w samej rzeczy pomyśleć trzeba o ich nawracaniu, starając się o to, żeby była jedna owczarnia i jeden pasterz; lecz w tem trzeba postepować rozsądnie stosując się do okoliczności czasu, ile w rzeczy zawisłej od swobodnego przyzwolenia zwłaszcza w ojczyznie naszej, gdzie bynajmiej

nie służy owa sentencya: "przymuszaj ich wchodzić, coge intrare!" Trzeba żeby ta nasza gorliwość i żądanie powszechnego zjednoczenia zasadzały się na prawidłach miłości, podług wyrazów Św. Pawła; lecz widać, żescie Wy oddalili od nauki tego Apostoła: zaczem też i nie dziw, że pod władzą Waszą zostający wyszli z należącego Wam posłuszeństwa.

Co się tyczy niebiespieczeństwa życia Waszego, można powiedzieć: każdy sam przyczyną biedy swojej. Trzeba korzystać z pomyślnych okoliczności, lecz nie poddać się nierozsądnemu uniesieniu; osobliwie kiedy idzie o wyznanie wiary, wtedy naczelnicy wystawieni bywają na niezliczone niebiespieczeństwa.

Ja obowiązany jestem, mówicie, naśladować biskupów i t.d.; naśladować świętych biskupów w cierpieniu, w chwale Bożej, np. Złotoustego i innych wielkich pasterzów jest rzeczą chwalebną; lecz naśladować ich także trzeba i w pobożności, w nauce, cierpliwości i w dawaniu dobrych przykładów. Przeczytajcie żywoty wszystkich pobożnych biskupów, przeczytajcież wszystkie dzieła Złotoustego, nie znajdziecie w nich ani skarg, ani protestacyi, ani jednej wzmianki procesów, zatargów albo świadectw sądowych, ani pozwów do sądu Antyocheńskiego lub Carogrodzkiego o prześladowanie, o osobiste zrzucenie, o pozbawienie życia pobożnych duchownych; znajdziecie tam tylko to, co pomnaża chwałę Bożą, zbudowanie dusz ludzkich, i ułaskawienie Eudoksii rozgniewanej na służebników cerkwi. Obróćmyż się teraz do czynów Waszej Przewielebności: u Was pełne ziemskie sądy, pełne magistraty, pełne trybunały, pełne ratusze, pełne biskupie kancellarye pozwów, procesów, protestacyj; czem nietylko Unii utwierdzić niepodobna, lecz nawet i ostatni w społeczenstwie związek miłości się roztarga, i sejmy i wszelkie urzędy napełniają się niezgodą i kłótniami.

Piszecie, że oni (apost. i gorliwcy bozi) nie uważali ani na Króla ani na Cesarza i t. d. I owszem! Uważać ich trzeba podług wszechmogącego Boga: "Kto się sprzeciwia władzy, ten sprzeciwia się rozkazowi Bożemu, bo wszelka władza od Boga jest". Dla tego i Chrystus powiedział: "Oddajcie Cesarzowi co jest Cesarza, Bogu, co jest Boga!" Przytem tak Wy, jak i każdy pamietać powińniście, że każdy naród zachowując zakon Boży, winien posłuszeństwo woli Panującego. Lecz jezeli, piszecie, nieprawowierni na mnie zuchwale następują, to ja mimowolnie przymuszony jestem bronić się i t. d. Zaiste nie tak uczył nas Chrystus; on prowadzony jak owca na zabicie, mając do obrony swojej orszak aniołów, modlił się za swoich prześladowców; tak i Waszej Przewielebności należy postępować. Powinnością mądrego jest wprzód używać wszystkich sposobów rostropności, niż chwycić się oręża: nie pisać uszczypliwych listów do naczelnictwa Jego Królewskiej Mości, nie odpowiedzieć z groźbami, tak jak Wy czynicie; apostołowie i inni święci nigdy tak nie postępowali. Dodajecie: że wam wolno Uniatów topić, głowy im rąbać i t.d.; nie tak z imi postępować należy się dla tego, że ewangelia Pańska srogi daje wszystkim mścicielom zakaz, który i do Was się ściąga: "Moja jest zemsta, mowi Pan, ja będę nagradzał". Iluż apostołów, iluż nauczycielów Panskich, iluż chrześcijan, co życiem swojem zapieczętowali cześć Ukrzyżowanego Pana, co za nią najokropniejsze męki ucierpieli! Jednak ani Neronów, ani na Teberyuszów, ani na Dyoklecyanów nie masz w świętych pismach ani jednej z ich strony skargi lub sądowych protestacji, tylko jest: "odszedłem, radując się oblicza sądu, jako godnym uznany niecześć przyjąć za Pana Jezusa".

Jeszcze piszecie:"na sejmach podnoszą głowy szkodliwe nie tylko Unii, ale całemu pra-

wowiernemu Rzymskiemu duchowienstwu i t.d. Któż temu winien? Jedna Unia przyczyną jest wszystkich tych nieszczęść. Kiedy gwałt czynien sumieniom ludzkim, kiedy zamykacie cerkwie, żeby ludzie bez nabożeństwa, bez obrządków chrześcijańskich, bez świetości zginęli jak niewierni, kiedy samowolnie na złe używacie miłości i poważania Króla Jmci, to w tem obchodzi się bez nas; lecz kiedy z powodu nieforemności powstaje w narodzie niespokojność, którą uśmierzyć trzeba, wtedy nami dobrze drzwi zatkać. Dla tego też i przeciwna strona mniema nawet, jakobyśmy z Wami zmowę uczynili ku uciśnieniu sumienia ludzkiego i ku naruszeniu powszechnego pokoju, czego nigdy nie było! Dosyć na tem, że Wasza Przewielebność z nami w Unii, tej strzeźcie dla siebie, i w powołaniu, którem jesteście powołani trwajcie spokojnie, a nie wystawiajcie nas na powszechną nienawiść, siebie zaś samego na niebiezpieczeństwa i tak wielki przed całym narodem upadek. - "Nie przyjmujących Unii, piszecie dalej, wydać roskaz i wygnać ich z panstwa i t.d." Broń Boże! Niechaj się nie dzieje w ojczyźnie naszej tak okropne bezprawie! Dawno w tych państwach zaprowadzona została święta Rzymsko-katolicka wiara, i póki nie miała naśladowczyni nabożeństwa swego i posłuszeństwa dla Ojca świętego, póty wsławiała się miłością pokoju i potężnością wewnątrz i zewnątrz państwa; teraz zaś, przyjąwszy w społeczność swoją niejaką swarliwą i niespokojną przyjaciółkę, cierpi z jej przyczyny na każdym sejmie, w każdem narodowem zebraniu, w każdem powiatowem posiedzeniu, mnogie rozterki i spotwarzania. Zdawałoby się lepiej i pożyteczniej dla społeczeństwa uczynić rozbrat z tak kłótliwą towarzyszką, bośmy nigdy w ojczyźnie naszej takich nie mieli rosterek, jakie nam zrządziła ta pięknobarwna Unia. Chrystus nie zapieczętował i nie zamykał Cerkwi. Mając oni, mówicie, należytych księży i t.d.

Daj Boże, żeby ich było dosyć, że Wy sami ich chwalicie. Własna chwała zawsze podejrzana, trzeba, żeby innowiercy widzieli dobre dzieła ich, i sławiąc Ojca, ktory jest na niebiesiech, naśladowali w ścieżkach ich. Atoli ja słyszę, jakich to Wy księży poświęcacie, to jest takich, od których cerkwi więcej upadku, niż zbudowania zdarzyć się może. Powszechnie Wam zarzucają, że u Was niemasz należytych księży, a raczej pełno ślepych: a tak Wasze popy nieuki pociągają naród w pogubienie.

Oddawać, piszecie, cerkwie na urąganie &, lecz zapieczętować i zamykać Cerkwie i urągać się z kogokolwiek jest to zgubne wzruszenie braterskiej jednomyślności i wzajemnej zgody. Z tem wszystkiem niechaj mi Wasza Przewielebność pokaże, kogoście Wy pozyskali, kogoście zjednali tą swoją surowością, tą srogością, tem zapieczętowaniem i zamykaniem cerkwi? I owszem pokaże się, żeście utracili nawet i tych, którzy w Połocku u Was w posłuszenstwie zostawali: z owiec poczyniliście ich kozłami. Wprowadziliście niebezpieczeństwo na kraj, a może i zgubę na nas wszystkich katolików. Zamiast wesela przyczyniła nam Wasza tyle świetna Unia kłopotu, niespokojności, niezgody, i tyle nam się stała gorzką, żebyśmy woleli być bez niej, ile z jej to przyczyny cierpimy niepokoje, gorycze i dokucznia. Otóż te to są płody Waszej zachwalonej Unii. Znakomita zaiste ona jest przyczyną tylu między ludźmi i w kraju rozterki i niezgodności! Bo gdyby, niech Bóg broni, ojczyzna się wstrzęsła (do czego Wy swoją surowością tak dogodną drogę otwieracie), nie wiem coby wtenczas z Waszą Unią było! Przynajmiej, piszecie, dał mi w tej mierze przepis Pasterz najwyzszy czyli jego namieśnik i t.d. - Sprzeciwiać się Najwyższemu Pasterzowi byłoby przeklętem pokuszeniem; lecz ja śmiem utrzymać, że jeśliby Ojciec Święty wiedział, jakie z powodu Wa-

szej Unii w ojczyznie naszej powstają rozterki, bez wątpienia pozwoliłby na to, czemu Wy upornie się sprzeciwiacie. Mamy przykład względności tego Ojca Świętego, rozważającego tak mądrze w niektórych państwach Cerkiew Chrystusowa, której on jest ojcem, nie ojczymem, że dla powszechnego ich dobra bardzo wiele tam pozwolił, co u nas pod grzechem śmiertelnym zakazano. A po tem wszystkiem Król każe cerkiew ich w Mohilewie rozpieczętować i otworzyć, o czem ja z jego rozkazu Waszej Przewielebności piszę, a jeśli Wy po tem mojem napomnieniu tego nie uczynicie, to ja za rozkazem Jego Królewskiej Mości sam każe rozpieczętować i im oddać, ażeby oni podług swego nabożeństwa w cerkwiach tych swoje obrządki sprawowali. Żydom i Tatarom nie zabrania się w państwach królewskich mieć swoje synagogi i meczety, a Wy chrześcijańskie pieczętujecie cerkwie! Z tego powodu rozchodzi się już wszędzie pogłoska, że oni wolą być u niewiernych Turków w poddaństwie, aniżeli cierpieć takie sumienia swego uciśnienie. Lecz, opowiadacie, czyżby było sprawiedliwym, okazywać taką względność dla niepewnej przyszłej spokojności? Nie tylko sprawiedliwem, lecz i koniecznem; ponieważ nieuchybnie staną się w społeczenstwie rozterki, jeśli jeszcze większe w nabożeństwie ich wyrządzać im będziemy uciśnienia. Już się odzywają słuchy zewsząd, ze chcą na zawsze z nami wszelki związek rozerwać.

Co się tyczy Połoczan i innych przeciw Wam buntowników, to to może być, że oni są takimi, ale Wyście sami ich do buntu podniecili. Byli oni Wam we wszystkiem posłuszni, cerkwi Waszej nie porzucali, lecz Wyście sami ich od siebie odrzucali! Nowogród Siewierski, także Starodub, Kozielec, i mnogie inne twierdze Unia od nas oderwała; nawet i teraz ona jest główną przyczyną, że naród Moskiewski od Królewicza stroni, jak to się oczywiście pokazu-

je z rosyjskich listów do Panów Rad i innych naczelników Wielkiego Księstwa Litewskiego. I dlatego nie chcemy więcej, żeby ta tyle dla nas zgubna Unia, do końca nas zniszczyła.

Te są objaśnienia, które daję na list Wasz. Życzę sobie na przyszłość być wolnym od sporów z Wami. Proszę tylko Najwyższego o wszelkie dla Was pomyślności, a razem o ducha łagodności i miłości bliźniego, zostając z poważaniem. W Warszawie dnia 12 Marca 1622...*)

---

*)Hety list pieršy raz byŭ puščany ŭ abarot u 1793 h. Tumanskim u rasiejskaj movie, Rossijskij Magazin, č.II. kn.6. jakraz u tym časie, kali Kaciaryna II. pravodziła likvidacyju Vunii i treba było jaś "skampramitavaŭ" asobu śv. Jazafata [illegible] tady to i pranałošany byŭ Sviaciejšym Synodam "błažennym" Apanas Bieraściejski. Chvalšyŭku šyrej raspaŭsiudziŭ Bandyš-Kamienski ŭ 1805, padaŭšy ŭryŭki ź jaje ŭ svajoj pracy pra vuniju. Paźniej maskoŭski tekst byŭ pierakładzieny na polskuju movu. Bantyš-Kamienski, Istoriczeskoje izviestie o woznikšej v Polšče unii, Moskva 1805, 75-84. Poŭny tekst polskaha pierakładu chvalšyŭki apublikavaŭ Linde, O statucie litewskim, 159; dalej u Przeglądzie Poznańskim 1862, dy ŭreście ŭ Likoŭskaha, Historya Unii, 1875.

Uryŭki z hetaj chvalšyŭki źmieściŭ Engelhardt, Weissruthenien, 1943, 58-59 u niamieckim pierakładzie. Adsiul jany byli padchopleny niekalki razoŭ biełaruskimi emihrantami ŭ svaich publikacyjach suproć śv. Jazafata. Adnoj ź ich jość artykuł "Niatrapny vybar" u BACKAŬŠČYNIE nr 45(176) za 1953, na jaki byŭ dadzieny adkaz u tojža hazecie, B-na, nr 50-51 (181-182), 1953, napisany a. Č. Sipovičam. Nažal, a. Sipovič bezkrytyčna nazyvaje maskoŭskuju chvalšyŭku: "list biaz sumlevu aŭtentyčny j vojstry".

PLAN POŁACKA

rys. z 1579 hodu

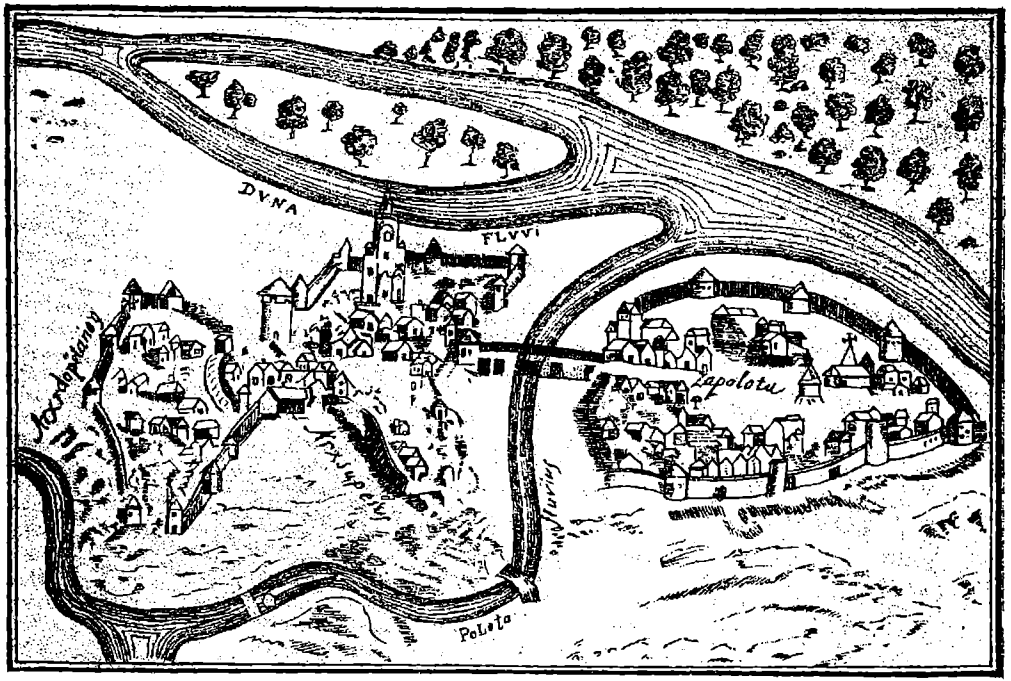

LIST Kanclera V.Kn.L. LVA SAPIEHI z dnia 12 sakavika 1622 h. da Połackaha Archijapiskapa JAZAFATA KUNCEVIČA *)aŭtentyčny.

Przewielebny w Bogu Oycze Archi Episcopie Połocki.

1)Nieradbym się z Waścią wdawał w pisma y kontencye jakie, a widzę, że Wść tenax jesteś opinii swey, a naywiększemi racyami nie dasz się od niey odwieść, ale żebyś Wść przecie nie tryumfował, qui tacet consentire videtur, rad nierad muszę na nieuważny list Wści odpisać,- prawda to żem sam Autorem tey Unij, bo y opuścić nie godzi się y nigdy mi to na myśl nie przychodziło, abyście Wść takiemi gwałtownemi postępkami ludzi do Unij przywodzić mieli, bo y sam Pan Bóg wzywa do siebie wszystkich: venite ad me omnes &..., ale gwałtem przymuszonych sług nie potrzebuie y nie przyimuie.Atożcie Wść już naród Moskiewski do pertynacyi y odstępstwa przysięgi Królewiczowi Jmci uczynionej przywiedli y przymusili. Trudno tego negować, bo listy od nich do Panów y Rad Koronnych W.X.L. pisane to świadczą. Pod czas Tatarskiey expedycyi, żem przestrzegał pisaniem mym do Wści pokoyu pospolitego, svadebat illa sententia: frustra sunt arma foris, nisi sit concordia domi, którey res prosperae poscunt, adversae exigunt. Qua presente res parvae crescunt, absente maxime dilabuntur. A z warcholenia się Wści z Syzmatykami czego inszego się spodziewać (zwłaszcza pod ten czas, kiedy Oyczyzna większą część mocy y siły swey extra limites przeciwko nieprzyjacielowi Bożemu wyprowadziła), tylko wewnętrzney niezgody domowego niepokoju, konfuzyi pułków przy Królewiczu Jmci w obozie będących, a potym (uchowaj Boże) przystępu do nas poganinowi, qui tot ca-

---

*)Przegląd Poznański,1862;Likowski, b.237.

lamitatibus et discordiis Graecorum et Christianorum forundabilis Imperij sui firmavit et dilatavit solium. Alboż nie były y niesą te głosy pospólstwa nierozsądnego, że wolą się Turkowi poddać, niż taką oppressyę w religij y nabożeństwie swoim ponosić? I teraz niezmyślone pogróżki kozackie przywiodły mnie do proźby y napomnienia Wści, aby Wść,- abkomodując się czasowi, pamiętał na ono festina lente, bo listy są od Kozaków pełne minarum dla zbytney skrętności Wści, Maiestatu y Bożego y Pańskiego źniewagi, którym ia wierzę bardziey, y wszyscy quibus interest mieć pieczą o Rzeczypospolitey,niż tym trzem powinnym Wści, bo una hirundo non facit ver. Przy Wści mogą to mówić co Wści ad palatum, a w towarzystwie ulula cum lupis,- si socius esse cupis, Boreckiego y Smotrzyckiego że kilką Czernców y Kyowskiej szlachty nie przimuię, ieszcze to nie conclusio contra Manichaeos, ieszcze nie dokument na przekonanie syzmatyków. A to y teraz ta proźba ich była do króla Jmci nie od kilku Czernców Kiyowskich, jako Wść piszesz, ale od wszystkiego woyska Zaporoskiego, na tych władyctwach zachowano, a Wści y drugich odrzucono. O deklaracyi Sahaydacznego mogę rzec: Verba sunt pamphila, y o tych co to Wści twierdzą: ero in ore ipsorum Spiritus mendax y o Wści levis est qui facile credit; bo rzeczą samą się inaczey z listów pomienionych, których Wści kopye posyłam. Azaż y na Seymach nie miewamy trudności oto od wszytkiey Ukrainy, od wszystkiey Rusi, nie od kilku ieno Czernców?

2) Nie dosyć na tym, na komissye od Króla Jmci złożona Kozacy w Kiyowie czekają,ale hoc opus, hic labor est, ieśli co dobrego na niey sprawią. A iż ieszcze eventus tey Kommissyi in spe, które zowią incerti boni nomen, szkoda przed niewodem ryby łowić, a per consequens przykrym na nie następowaniem

od pożądaney zgody y powinnego Króla. Śmiesz i to Wść pisać, chybaby kopie listów moich do Wści niechcących miały pobudzić do tego.O Pater! Nie Wści rzecz być censorem pisania moiego, którym za pomocą Bożą dotąd tak szafowałem, żeby nieprzyjaciel miał się z czego obaczyć y poprawić, y luboby te kopie listów moich do Syzmatyków dostały się, iestem tego pewien, że te same wyświadczyłyby, że ani Król, ani Senatorowie, ani Rzczplita daią przyczyny do takowego, ktore są od Syzmatyków na pomienione stany narzekania, ale Wści abusus Zwierzchności; Wści postępki bardziey ambicyą et privato odio, niż fraterna charitate rządzące są, invita Sacra Regio Maiestate, invita, uno prohibente Republica, powodem są y podnietą niezgodnych iskierek, które minantur nobis omnibus vel summum, vel extremum incendium.

3) I to Wść piszesz, że na nie polityka respektnie, a ia przydam y Rzczplita, bo z ich posłuszeństwa więcey Rzczplitey, niż z Unij Wści, zaczym interes, aby tu Wść władzę y powinność swoią Pasterską z wolą Króla Jmci, z wolą Rzczplitey znosił, która władza Wści tak iest limitata, że iey rezolucya na to co się z pokoiem y pożytkiem Rzczplitey niezgadza Crimine laesae Maiestatis może być śmiele notowana. Dobrze ieden napisał, ne quid nimis, a drugi - dano kurowi grzędę a on wyszey chce. Kiedybyś Wść tak w Rzymie albo w Wenecyi postępował, zda mi się, żeby Wści pokazano, iaki ma być respectus politicus Reipublicae.

4) Ia Syzmatyków do wiary &. Trzeba nawracać y starać się o to aby był unus pastor et unum ovile, ale servatis et prudentiae et temporis terminis, iako w sprawie, która a libero arbitrio dependet, zwłaszcza w naszey Rzczplitey, gdzie nie służy ono z Ewangelii: compell intrere. Trzeba do tego, aby ten zelus Wści y desiderium spolnego zgromadzenia fundowało się super praeceptis charitatis,która

iako Pawel S. mówi, iest patiens, benigna,non aemulantur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit, quae sua sunt non irritat, non cogitat malum, omnia susti - net &. Ale podobno pochyliło się toru tey nauki Pawła S. dla tego nie dziw, że y ci, którzy byli pod posłuszeństwem Wści, z Władzy Wści odstępuią, wszak tak mówią: non minor est virtus, quam quarere parte tueri. Illic casus inest, hic erit artis opus, ktora w takiey sprawie naypewnieysza iest, iak Seneka mówi: Qui vult regnare lauquida regnet manu; a nasze przysłowie: iedno minąć, drugie źwinąć,bo violenta imperia nemo retinuit diu.

5) I o tym niebespieczeństwie zdrowia Wści może się mówić: nemo laeditur nisi a se ipso. Trzeba się okkazyi wystrzegać, y temere niewdawać w niebespieczeństwo. Qui amat periculum peribit in eo, osobliwie gdzie o Religie chodzi. Przełożeni mille expositi sunt fulminibus że słusznie o nich niebiespieczeństwie Horacyuszów wiersz służy: Saepius ventis agitatur ingens pinus et celsae graviore casu decidunt turres, feliuntque summos fulmina montes;a złego nie chronić się razu, iest umyślnie szukać zguby samego siebie.

6) Acz powinienbym Biskupów &. Naśladować Biskupów Świętych w cierpieniu, prześladowaniu o chwałę Bozą, iako Chryzostoma y innych, iest rzecz godna pochwały; ale y to mnieysza naśladować ich w świątobliwości, w nauce, w cierpliwości, w przykładzie dobrym. Przeczytay Wść wszystkich Biskupów S. Żywoty, przeczytay wszystkie Chryzostoma S. księgi, a nie znaydziesz Wść o persekucyą, o exilium iego,o zamordowanie Kapłanów pobożnych, żadney protestacyi, obdukcyi, intromissyi, expulsyi, pozycyi na Seymikach, na Seymach, ani w Antyochi, ani w Konstanopolu, tylko to, co na rozmnożenie chwały Bożey, na pozyskanie dusz ludzkich, na ubłaganie ku sługom Bożym rozgniewaney Eu-

doxyi należy. Secus vero Wść: pełne ziemstwa, pełne grody, pełne Trybunały, pełne Ratusze, pełne Kancellarye...pozwów, skarg, narzekania, czym podobnieysza nie Unię stwierdzić, ale diskordie, y naywiększy związek Charitatis rozerwać. Pełno kłopotów i poswarków na Seymach y w każdym kącie.

7) I z Stanisławem Świętym &. Kiedy kto może swą śmiercią chwały Boga Wszechmogącego przyczynić, nie żal gardło y zdrowie odważyć. Ale bez pożytku lepiey być Konfessorem niż Męczeńnikiem. Tak Apostołowie Święci, Piotr i Paweł y inni Święci czynili; nie chcieli przy nauce Chrystusowey bez pożytku w duszach ludzkich zdrowia swego łożyć. Nawet Chrystus Pan przed tłuszczą, która go ukamienować chciała, nim był ieszcze czas przyszedł redemptionis nostrae, schronił się. Tu quoque fac simile et recordare, ne sic Discipulus supra Magistrum. Proste przysłowie ale prawdziwe: Vir fugiens iterum pugnabit.

8) Nie respektowali na Cesarze, na Króle &. I na tych respektować Bóg wszechmogący każe nam qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: omnis enim potestas a Deo est. I dlatego sam Chrystus mówi: reddite quae sunt Caesaris, Caesari; et quae sunt Dei - Deo. Trzeba tedy y Wści y każdemu pamiętać salvo jure Dei, ut Regis ad arbitrium totus componatur orbis.

9) Wiara dar Boży, ale katolicka nie Syzmatycka &. Nie bez przyczyny Paweł S. do tych słów fides donum Dei, nie przypisał "katolicka", bo któż wie an amore vel odio dignus sit? Gdyż iako Pismo S. mówi: multi sunt vocati, pauci electi. Nie bez przyczyny y to, że nie exkludował Syzmatyków, bo Spiritus Domini, qui et donum Dei altissimi, ubi vult spirant. Co to przeciwko woli Yego przyniewalać do wiary Zgromadzenie iakie, iest podobienstwo onego,który rzekł: Ponam sedem meam in aquilone, et si-

milis ero Altissimo. Zowie się y dla tego wiara darem Bożym: do niey bowiem nieprzystępuie żaden, iako sam Chrystus powiada: nemo accedit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Taka tractio est fides, bo accedentem ad Deum opus est credere. Nazwałem ią tedy tę wiarę darem Bożym, do którey Bóg sam Duchem S. potarga kogo, a nie heretycką, ani schizmatycką, bo Ecclesiam extra, iako non acceditur ad Deum, tak nulla datur fides i dla tego że ludzkie w tey mierze staranie próżne. Sam Zbawiciel rzekł: oportet fieri haereses, y na drugim mieyscu: sinite crescere usque ad messem; toć iey podobno Imć X. Arch. Epp. Połocki nie wykorzeni tą sprawą, to dzieło, iak psalmista mówi: haec mutatio dexterae Excelsi. Przyydzie on sam choć o godzinie dziesiątey y rzecze: ite et vos in vineam meam.

10) Naukę S. Pawła, iaki ma bydź Episkop, nie dosyć mieć na pamięci, trzeba y naukę samego Chrystusa, który nam zaleca pokoy, gdy mówi: pacem relinquo vobis, diligite vos ad invicem; który mówi: discite ad me. Nie cudów czynić, nie uzdrawiać chorych, nie wskrzeszać umarłych, ale czego Panie? Quia mitis sum, ac humilis corde. Bo Przełożony, który tych trzech powinności nie postrzega, etiamsi linguis hominum et angelorum loquatur, etiamsi noverit mysteria, et sciat omnem scientiam, etiamsi habuerit fidem, ita ut montes transferat, etiamsi in cibos pauperum distribuat omnes facultates suas, insuper etiam si corpus suum tradiderit ad varia tormentorum genera; nihilominus factus est sicut aes sonans, aut cymbalum tinniens.

11) Acz gdy na mnie Schizma następuie gwałtownie, rad nierad bronić się muszę &. Zaprawdę nie tak nas Chrystus nauczył, który dum esset ductus tanquam agnus ad victimam, maiąc zastępy Aniołów na obronę zdrowia swego gotowych, orabat pro persecutoribus: Domine igno-

sce illis, quia nesciunt quid faciunt. Tak y Wść masz czynić, nam omnia prius experiri consilio, quam armis, sapientem decet. Consilium autem in tribulationibus et persecutionibus iest upokorzenie się przed Bogiem, iako Psalmista mówi: Ego autem cum mihi molesti essent induebam cilicio et humiliabam animam meam jejunio; nie tak ostre pisząc listy do miast Króla Jmci, grożąc, odpowiadając, iako Wść czynisz, nie czynili tego Apostołowie i inni Święci.

12) Więc im wolno Unitów topić, ścinać &. I onym czynić tego nie godzi się, bo przykazanie Pańskie Surowy na taki excess wydało wyrok a te y Wści rzeczono: vos autem non sic, mihi vindicta, et ego retribuam. Jak wiele Apostołów, iak wiele uczniów Panskich, iak wiele Chrześcian różnym śmierci rodzaiem naukę y wyznanie Boga ukrzyżowanego gardłem zapieczętowało y potwierdziło; a przecież ani Nerony, ani na Tyberyusze, ani na Dyoklecyany żadna skarga y protestacya w Pismie S. nie nayduie się, y owszem ibant gaudentes a conspectu Consilii, quia digni facti sunt contumeliam pro nomine Christi pati.

13) Na Seymie nie tylko hałasy czyniono na Unię, ale y na wszystkie duchowne nabożenstwa Rzymskiego &. Któż temu przyczyną? Iedno Unia. Vobis haec dabitur scena. Kiedy na sumnienie ludzkie następować gwałtem, kiedy Cerkwie zamykać, aby ludzie bez nabożeństwa, bez Chrztu, bez Sakramentów, iako poganie iacy, byli,kiedy licentiosius pomknąć łaski y Przywileju Króla Jmci, to bez nas; kiedy za pomienionym postępkiem zamieszanie w ludziach mitygować, to nami dziurę zatkać; zaczym rozumie strona przeciwna, że y my z wami konspirujemy się na sumienia ludzkie y na poruszenie pokoju pospolitego, co nigdy nie iest dosyć na tym, że Wść sam przez się Spartam quam nacti estis, ornare, a nie podawać nas na publiczną inwidyę, a

samych siebie w niebiezpieczeństwo, a wielką zniewagę u ludzi.

14) Toćby y te opuścić y z Państwa wyprowadzić &. Absint tanquam scelus a Patria nostra! Dawno w tych Panstwach zasiedziała S. Wiara Rzymska Katolicka, y póki aemulam nabożeństwa y posłuszeństwa Oycu Świętemu nie miała, sława była, y domowa y u postronnych narodów zgoda y potęga. Teraz jakaś litigoriam et contentiosam consortem przyięła do siebie w towarzystwo, dla którey na każdym Seymie, na każdym publicznym zgromadzeniu, na każdym posiedzeniu prywatnym multas calumnias et detractiones patitur. Raczey bym tedy rozumiał ex re Reipublicae z tą warchowliwą towarzyszką divortium uczynić, bo y my nigdy takich warchołów nie mieli in Republica, iako nam ta miła Unia przyniosła.

15) Nie dziw, że na sług Jego nastepuią, bo y Chrystus sam prześladowanie cierpiał &. Prawda, niedziw! Y owszem ta iest sług Boskich powinność, aby ad imitationem Capitis sui iako mówi Augustyn S.: sustineant flagella,propra, irrisiones, nullum vitent periculum, nullum abhorreant supplicium. Ale ten, co cierpi, iako Ambroży S. mówi, ma bydź qui nihil repuerit, nullum violentus opressevit, nullius sanguinem fuderit, qui legibus nihil debeat, żeby mógł rzec bespiecznie: cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Bo kiedy kto choć Chrystusowym zowie się sługą a w pomienioney nauce znaydzie się winnym, lubo co cierpi, nie może tego rzec, aby iako Chrystusów sługa cierpiał, ktoremu sprawiedliwość oddaie według zasług iego nagrodę.

16) Mohilewcy maią Cerkwie odemknione, niechay się w nich modlą &. A dla Boga! Co to za prerogatywa! Większa iak Chrystusowa! Chrystus mówi: Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit cum, a Wść chce, aby na słowa Wść lapides

esti Schismaticorum panes fiant. Może to bydź za łaską Bożą, że y tych Cerkwiach inimici ejus terram lingent y dadzą powinną chwałę imieniowi iego, kiedy Pan Bóg będzie chciał, ale Chrystus Pan nie zapieczętował, nie zamykał Cerkwie, iak Wść czynisz.

17) Maią Kapłanów dobrych &. Day Boże by ich było dosyć! Ale nie dosyć, że Wść sam o nich powiadasz, bo propria laus u ludzi nie ma mieysca, może czasem affekt człowieka unieść, bo amor et odium nesciunt discernere verum. Trzeba żeby obcy widząc bona opera ipsorum glorificent Patrem, qui in Coelis est, ut sequantur vestigia illorum. Aleć ja słyszę, iakie Popy Wść święcisz, z których większe zgorszenie, niż zbudowanie Wści. I owszem, ten iest defekt wielki, ze Wść Popów dobrych nie wiele macie. Więcey ślepych. Iako Pismo S. mówi, ślepy ślepego wiedzie, obydwa w dół wpadają. Tak wasi Popi nieukowie w dół ludzi prowadzą.

18) Cerkwie postępować na bluźnierstwo &. Y Cerkwie pieczętować y zamykać y kontumelia bluźnierstwo kogo obrazić iest to wielkie odtrącenie od miłości braterskiey y zobopolney społeczności. I dla tego Paweł S. do Efezów pisze: Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate, et mansuetudine supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Y do Galatów: nam si invicem mordetis et comeditis, videte, ne invicem consumamini. Toż pisze do Kolossenów: Et donantes vobismet ipsis, si quis adversus aliquem habet quaerelam sicut et Dominus donavit vobis, super omnia charitatem habete, quod est vinculum perfectionis. A takaż to charitas objicere fratribus contumeliam blasphemiae? Podobna oney, si dixeris fratri suo Racha, fane, z których iedne sądem, druga podług słów Chrystusa ogniem każe. Osądźże Wść ieśli na taką przyczynę Chrystus rzekł Piotro-

wi, a w osobie iego innym Przełożonym: faciam vos piscatores hominum. Ukaż Wść kogoś pozyskał, kogoś ułowił tą swoią surowością, ostrością, pieczętowaniem, zamykaniem cerkwi?Y owszem tych, którzy byli iuż pod posłuszeństwem Wści w Połocku, odraziłeś od siebie, z owieczek poczyniłeś kozły, a na Rzczplitą prowadzisz niebiespieczeństwo, boday na zgubę, nam katolikom miasto pociechy, żal, kłopoty, trudności. Iuż się tu nam ta wasza Unia miła dała znać y naprzykrzyła, żebyśmy woleli być bez niey, bo ustawiczne kłopoty, frasunki, trudności ponosim z strony tey miłey Unij. Piękna zaiste - Unia, co ustawicznie warchoły w ludziach i Rzczplitey czyni.

19) Władzą moia czynić mi tego nie pozwala. Większa była władza Pawła S. a przecie iakoto pisze do Korynth in captivitatem ipsam redigebatur propter absequim Christi, et amorem fraternum, który in hunc sensum mówi: licet gloriatus fuero de potestate quam dedit mihi Dominus, hac tamen utor non in destructionem, sed in aedificationem, ne videar vobis gravis et non existimer tanquam terrere vos. Nie wadzi tedy czasem y z władzą na stronę temporibus mores sapiens sine crimine mutat; a Seneka powiada: hoc facere, laus est, quod expedit, non quod licet; y Święty Paweł: omnia licent, sed non omnia expediunt. Trzeba tedy to uczynić, quod tempus, quod occasio, quod res exposcit Ecclesiae et Reipublicae; bo strzeż Boże Rzczplitą zgubić, do czego Wść tą swoią ostrością drogę barzo kieruiecie, y Unia wasza nie wiem gdzie będzie.

20) Acziby mi Naywyższy Pasterz albo Legat iego roskazał &. Przeciwić się Naywyższemu Pasterzowi iest Anathema, ale to mówić śmiem,że y Oyciec Święty gdyby wiedział o takim dla Unij Wściów w Oyczyznie naszey zamieszanie,pewnie a nieodmiennie tego, czego się Wść zbrania, pozwoliłby Wści uczynić. Mamy exemplar

Klemencyi Oyca S. zgadzający się z Kościołem, który iest matką nie macochą, gdzie dla dobrego pospolitego Państw niektórych wiele rzeczy które u nas sub peccato mortali prohibentur,- dyspensować raczył.

21) Że Moskwicin woiewoda Kaliski &. Że tak pisze nie dziw, bo trahit sua quemque,iako voluntas, tak y Religio, a rozum sam nie radzi warcholić się o to, y bronić tego, co sie może in majorem contumenliam Wści choćby się też Wść y bronili y nie chcieli przenieść do nich, kiedy się na to uprą, obrócić. Atoż y tych cerkwi w Mohilewie każe Król Jmć odemknąć, odpieczętować y ustąpić, co ia z roskazania JKMści do Wści piszę, czego ieśli Wść napomniony uczynić nie chcesz, ia z roskazania JKMści roskażę odpieczętować y ustąpić, aby oni to swoie nabożeństwo, choć syzmatyckie, w cerkwach odprawowali. Żydom, Tatarom, nie bronią w Państwach Króla Jmci bożnić,a Wć chrześciyanom pieczętuiesz Cerkwie, zkąd iuż takie słowa do mów idą, ze się wolą Turkowi poganinowi poddać, niż taką oppressyę na sumieniach swoich cierpieć.

22) Lecz słusznali to dla niepewnego pokoiu &. Słuszna, bo y potrzebna, bo pewnieyszy niepokoy będzie, kiedy im w ich nabożenstwie przeszkody czynić nie będziemy. Iakoż iuż nowiny zalatuią, że tą przyczyną chcą z nami Pacta y pokoy poruszyć. Pisze piękny przykł. Plutarchus in Apophtegmate o Antyochu in haec verba: cum urbem obsideret Antiochus Hierosolymam, Judaeis ad maximum illud festum celebrandum septem dies petentibus non solum eos concessit, verum etiam tauros auratis cornibus adornatos, magnamque thymiamatum et aromatum vim usque ad portas urbis cum pompa solemni deducti jussit, traditaque illorum Sacerdotibus hostia, ipse in contra redit, Judaei vero Regis benignitatem admirati, protinus festo peracto in fidem illius se dederunt. Y ia

rozumiem, że pod ten czas tak z Moskwą y Syzmatykami postępować trzeba. Dobrze ieden: feras non culpes, quod mutari nequit.

23) Ryżanom nie ustępowano Kościołów a pierwiey im się Królowi Jmci Augustowi poddała Ryga. Kościoły byli na swe nabożeństwo heretyckie obrócili, a inaczey, nie poddaliby się Królowi Jmci, kiedyby chciał był te kościoły pieczętować, zamykać y z mocy y dyspozycyi ich odeymować.

24) Z pobłażenia katolickiego abo politycznego &. Bona verba quaeso, cokolwiek w tey sprawie czyni się Wściom, napomnienia i przestrogi tak odemnie iak y od kogo inszego ,nie pochodzi z żadney parti adversae kommunikacyi ale praecepto Boga samego: si erraverit frater tuus, corripe eum inter te ipsum, finis autem, iako Paweł S. mówi ad Timotheum:praecepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta provenniens,contra eos, qui sunt conversi in vaniloquium,volentes esse scripturae Doctores, non intelligentes autem neque de quibus loquntur, neque de quibus affirmant.

25) O Połoczanach y inszych przeciwko Wści buntownikach, może być że są buntownikami.Aleć Wść sam dał im przyczynę y buntownikami ich uczynił. Wszak byli Wści posłuszni, do Cerkwi Wści chodzili. Czemużeś Wść ich od siebie odraził? Nowogród Wielki, Psków, Starodub, Czernichów, Kozielsk y wiele inszych Zamków takoż Unia oderwała nam; y teraz ta Unia wielką przyczyną do odtrącenia narodu Moskiewskiego Królewicza Jmci, iako to z listów moskiewskich do Jmciów Panów Rad Koronnych y W.X.L. znać. Otóż nie chcemy aby ta Unia niepożyteczna szkody Rzczplitey przynosić y czynić miała.

To tak Wści na list odpowiedziawszy, nie radbym się więcey wdawał z Wścią w kontrowersye, ale życząc Wści memu Mci Panu od Boga

zdrowia dobrego, ducha zgody y miłósci Braterskiey, zalecam się łasce Wści.

Z Warszawy, dnia 12 Martij anno Domini 1622 Wści mego Pana sługa y przyiaciel życzliwy Leon Sapieha, kanclerz W.X.Litt., Brzeski, Mohilewski & Starosta, ręką swą. *)

---

*)List hety byŭ znojdzieny j śpisany z rukapisu Šymanskim, jaki pieršy raz apublikavaŭ jaho ŭ 1862 h. ŭ Przeglądzie Poznańskim,II paŭhodździe, # 25, a adtul pieradrukowany byŭ Likoŭskim u"HISTORYJA UNII kościoła ruskiego z kościołem Rzymskim", Poznań 1875.Heta byŭ odpis aŭtentyčnaha lista Sapiehi,pamieščany niaviedamym autaram-pierapiščykam u šsytku, dzie byli, vidać, zapisvanyja narodnyja pieśni, častka z adnoj znachodzicca pierad listom Sapiehi nastupnaha źmiestu:

Da lubiż mienie żołnirońku
choć ja nie bohata,
U aharodzi miata, miata,
za horodom tyczka,
Da lubiż mienie żołnirońku
choć ja nievieliczka.

U rukapisie šmat pamyłak, pierakreśleńniaŭ, asabliva ŭ łacińskich tekstach lista, mabyć, pierapiščyk dobra nia viedaŭ łacinskaj movy. Inšy, papraŭniejšy tekst što da movy znachodzicca ŭ leninhradzkaj biblijatecy, u kalekcyi P. Dobrochotova. Jon vydatna padmacoŭvaje aŭtentyčnaść tut źmieščanaha lista Sapiehi ŭ supraćstaŭleńni da maskoŭskaj falšyŭki Tumanskaha j Bandyš-Kamienskaha.

ADKAZ archijapiskapa Połackaha JAZAFATA KUNCEVIČA na list LVA SAPIEHI. 22 krasavika 1622 hodu.

Jaśnie Wielmożny Mści Panie Kanclerzu moy wielce Mści Panie y zwykły Dobrodzieiu.

List albo raczey Exhortatią oddano mi od Wm MMPana, która iakom zrozumiał po większey części, z wdania ludzi róznych, tąkjest szyroce napisana o mnie, świeszczeńnikach moich y tey sprawie chwalebney Uniey S. Cerkiewney (wespół z wiarą świętą katholicką Rzymską, w te kraje przed sześciąset lat y coś zawitałey, a przed dwudziestą y kilka lat odnowioney) z uszanowaniem tedy one przyjąwszy instificować mi się na opaczne udanie WmMMPanu godzi.

Wprzód co się tycze osoby moiey, Bogiem moim świadczę, który na serce y sprawy moie patrzy, żem żadnym nieprzykładem żywota, ani iakim ostrym postępkiem odrażał od siebie Połoczan, y inszych parafian moich, pogotowiu naymnieyszy się znak surowości moiey nie ukaże, którymby się przykład dał, do zaiątrzenia animuszów ludzi wichrowatych, Rzeczpospolitey szkodzących, y owszem władze y powolność moia Pasterska z wolą Bożą, z wolą JKMści,y dobrym Rzczplitey znosić, y stosować zawsze usiłowałem y usiłuię. Wyświadczą mię wiele person, nietylko katholickich, ale y haeretyckich, dobrych Obywatelów Dioecesiey moiey,że tak iest a nie inaczey. Na Schizmatyków referować się nie mogę, bo ci za powstaniem przeklętego Śmotrzyckiego prawdę S. sobie ohydziwszy, nas którzy iey pomnożeniu usiłuiemy,za arcy złych ludzi maią, y udaią. To się y o świeszeńnikach Posłuszeństwa mego rozumieć ma, tym źli zaś, y nieumieiętni, że mię słuchaią. Kiedyby byli po woli Schizmatyków,ciż by byli dobrzy y uczeni. A ieżeli niektórzy

są grubi, tych Schyzma narodziła, a nie Unia. Niech na Schyzmę narzekaią, a nie na Unię.Do Uniej żebym kiedy kogo gwałtem przymuszał, to sie nigdy nie pokaże. Praw moich cerkiewnych, zwykła przysiega moia Episkopska prawem bronić (gdy na nie gwałtownie nastepuią) przymusza mię. Y to iednak skromnie y uważnie czynię, nie odstepuiąc przykładu S. Ambrozyusza y S. Chryzostoma, którzy (lubo z Protestacyą albo nie) czynili iednak potężnie o prawdą Bożą. Ambrozyusz z Cesarzem Theodozyuszem iż Cerkwie abo Bożnice Haeretykom w mieście Catholickim Mediolanie, mieć pozwalał, a Chryzostom z cesarzową Eudoxyą o odcięcie winnice wdowie z cesarzem carogrodzkim Arkadiuszem, aby odszczepieńce do iedności Cerkiewney przywiódł, albo że z miasta wypędzić kazał, iakoż to cesarz zaraz uczynił. By ciż Święci, na tak wielką krzywdą Bożą za żywota swych tu na świecie patrzali, na iaką ia tu teraz patrzam w Połocku, że chłopstwo grube, tak wiele dziatek bez krztu, tak wiele dorosłych bez spowiedzi y używania Sakramentu S. do Piekła posłali y posyłaią. Było ich wiele, co na żywy Bóg potrzebowali kapłana przy śmierci, buntownicy gromili ich z tego y strzegli aż do śmierci,aby bez spowiedzi zdychali, więcey by oto czynili niżeli ia. Przed Urzędem byśmy, za czasów Nerona, Diocleciana & tożby czynili, co na on czas wierni Boży czynili. Aże mieszkamy pod Panem Świątobliwym, Catholikiem gorącym (któremu day Boże w niezamierzone lata szczęśliwe panowanie), ogrodzone iest zdrowie y wolność nasza Prawem pospolitym, tak iako wszystkich inszych obywatelów Oyczyzny tey. Dla czegoż nie mamy zażywać prawnych dobrodzieystw (zwłaszcza gdy inaczey bydź nie może) ku obronie zdrowia i wolności naszych, iako insi zażywaią? Więcey iest Protestacyi Schizmatyckich,po Trybunałach, Ziemstwach, Grodach, Ratuszach, na nas im ni w czym nie winnych; przecie im tego nie ganią, y owszem tak im fortuna służy

że ich omylnym hałasom wszędzie wierzaią. A nas Unią Świetą starożytną, bez pozwu, bez Sądu y Prava, na samo bez dowodu, na szczyre oskarżenie, opprimować y rugować usiłuią, powiadaiąc, że wszystkie niezgody domowe, hałasy seymowe, z nas, y Uniey pochodzą, czego dowieść nie mogą. Skromność naszą wiadoma iest wszystkim. Schyzma to broi, nie maiąc praw starożytnych, iakie my mamy, hałasami ie wystraszyć chcą, a tym bardziej że im pobłażaią. Wiem od person wiarygodnych, że Kozacy po skonczoney expediciey z Turkiem nie myślili popierać Schizmy. Lecz pseudowładykowie ich, zwłaszcza Smotrycki, widząc znaczny respekt na niektórych Ich Mości PP. Senatorów, pobudza ich (będąc pisarzem u nich), aby te Petitia względem Schizmy JKM podawali, iakoby tem prędzey Ambitia ich do skutku przyszła. Nie znaydzie sie tedy żadna przyczyna na nas do zaiątrzenia ich tylko ta, żeśmy są w łodce Chrystusowey pod Sprawowaniem Naywyszego Żeglarza, Namiestnika Chrystusowego. Bez szturmu nigdy ta łodka nie była, y być nie może, przy nas y bez nas. Jeśli się komu zda, że te nawałności dla iakich excessów naszych szumią, niech że każą nas pozwać, prawem przekonać, potym z Jonaszem z tey łodki wyrzucą. Bo y oni żeglarze do Tarsu nie wprzód Jonasza z łodki wyrzucili, aż tego losami doszli, że one nawałności morskie dla niego samego były. Schyzmatycy y biią y płaczą, a na nas z krzykiem, wrzaskiem wszystkie winy kładą; katholicy też niektórzy dla samych wrzasków ich, nas tłumić pomagaią. A nie iestże to przeciw miłości bliźnich od Chrystusa przekazanay? Dobry iest pokoy pospolity wszakże taki, o którym Chrystus Pan powiedział: Pokoy moy zostawuię wam, a nie taki, na który on woła: Nie przyszedłem kłaść pokoyu (takiego politycznego) na ziemię, ale miecz &. Co za towarzystwo światłości z ciemnościami? Jaka zgoda Chrystusowi z Belialem, Catholików z Schizmatykami, albo Haerekami, cerkwiom catholickim z bluźnierstwem schizmatyckim? Co za pokoy będzie, gdy z obrazą Bo-

żą uczyniony bywa, gdy przywileia Boskie Piotrowi S. y następcom iego na stolice Episkopskie, y na cerkwie wszystkiego świata dane, łamać, one z jurisdictiey Naywyższego Pasterza (od Chrystusa postanowione) odeymować, a schizmatykom ie przywłaszczać będą? Wołać będzie Piotr S. y wszyscy potomkowie iego Episkopowie Rzymscy na takie bezprawia o pomstę do Boga. Nie będą milczeć oni Władzimierzowie, Jarosławowie, Jagiełowie, Skirhajłowie y insi fundatorowie metropolicy y władyctw, że intencya ich zgwałcona będzie: bo oni będąc dobremi katholikami, nie dla schizmatyków pewnie, ale dla katholickich Episkopów, stolice te Nabożenstwa Ruskiego nadali y ufundowali. Mamy wszak niektórych ich same oryginały funduszów, Jest y to, że ieden z tychże fundatorów, Świdryhajło, takiegoż pseudo Metropolitę Schyzmatyka (iaki na ten czas iest Borecki) na imię Herasima, ułapiwszy go w Witebsku, kazał go spalić, oświadczając gniew swoy na schizmę. Jnstygować bedą y ci, którzy w tymże Nabożeństwie będąc przeszłych y teraźnieyszych czasów w wierze S. Katholickiey, y w pokucie z tego świata zszedłszy, ciała swoie kazali położyc przy cerkwiach catholickich albo unickich na oświadczenie tego, że oni w teyże wierze S. aż do końca żywota swego statecznie trwali. A niemaż się tu za co Pan Bóg gniewać? Y maż takiemu pokoiowi, który się z zagniewaniem iego kleci, błogosławić? Więc y Oyczyzna ta, iakie sobie biespieczeństwo obiecywać ma, gdy nad wszelką sprawiedliwość Kozakom y Pseudo Władykom to pozwalaią, czego się oni domagaią, to iest żeby stolice nasze bezprawnie osiedli, żeby Past. Carogrodzkiemu podlegali, a zatym, żeby z państwem tak poteżnym nieprzyyacielskim związek mieli? Co iako bezpiecznie będzie Oyczyznie, y sama Polityka łacno uważy. Otworzą się wrota wszystkim szpiegom y zdraycom z Państwa Tureckiego do Państw JKM Pana naszego Miłościwego,wo-

lno będzie Patryarsze, Metropolicie, Władyce, Grekowi, ba y samemu Baszy po czerniecku się ubrawszy, y Exarchą się nazwawszy, z tysiącem albo kilka Janczarów przyiechać, y pod pretextem wizytacyi duchownych, szpiegować, zdrady knować. Zabronić im tego nie lzą, bo Kozacy bedą się gniewać! Na przymierze nie masz się na co spuszczać, wszakeśmy świeżo doznali łatwey odmiany iego. Uważali to dobrze oni swiętobliwi Królowie polscy, Kazimierz y Alexander, że skoro opanował Turek Carogród,nie chcieli mieć Metropolity inakszego, tylko żeby Papieżowi podlegał. Jakoż taki był Metropolita Hrehory, którego Pius S. papież na Metropolią święcił; takiż był po nim Mizael Czereysky, potym Makary, Joseph Sołtan, aż Helena, królowa Moskiewska, wdową iuż będąc, wymogła to była u swiętey pamięci Króla Zygmunta Starego, że iey pozwolił słać po Sacrę do Carogrodu metropolicie od niey praesentowanemu Jonie. Od tamtego czasu aż do odnowienia Jedności przez starszych naszych, ten zwyczay trwał. Wszakże ten Król świętobliwy y syn iego August na pilnym oku mieli schyzmatyków duchownych y świeckich, sami duchownych sądzili starszych, a żadnemu Grekowi przychodniowi, sądzić y wizytować ich nie dopuszczali, nawet cerkwie nowey budować, y starey poprawiać nie wolno było Schyzmatykom aż za osobliwemi przywileyami Królewskiemi, które y do tych czasów w ręku mamy. Znał to y sam hospodar Moskiewski, że ten związek duchowienstwa iego z Carogrodem nie iest pożyteczny Państwu iego, y dla tego przed trzydziestą y kilką lat groźbą y prożbą wymógł na Patryarsze Jeremiaszu, że mu Patryarchę na Moskwie uczynił, któryby iuż na wszystkie potomne czasy bez poselstwa do Carogrodu mógł być stawiony na Moskwie, iakoż się y tak dzieie. Aż do tego czasu, po Confederatiey nieszczęsney schyzmatyckiey y haeretyckiey z sobą się bratać, y swey woli cugle pomału puszczaiąc, niepokoy w tey Oyczyznie wzniecać

Poczęli, y teraz go pomnażaią, do czego y Grekowie przychodniowie im pomagali, y teraz pomagaią, y ieszcze więcey pomagać mogą, ieśli się Rzeczpospolita nie obaczy. Wspomni ieno WMMMPan, co on Nikiphor czerniec Greczyn ieszcze przed odnowieniem Jedności zrobiłł byłł we Wołłoszech, co y tu w Państwie JKM broiłł, przyiechawszy do iakich confederatij Heretyków z Schyzmatykami zwodziłł, iakie ziazdy zawsze bywałły w Ostrogu, w Łucku, w Brześciu za pozwaniem iego y drugich Panów, którzy go za proroka mieli, tegoż mu pomagali y drudzy Grekowie, którzy od confederatiey wolny tu przyiazd y wyiazd mieć poczęli, aż Król Jmć postrzegłłszy się kazałł rozsyłłać uniwersałłły,aby ich nie puszczono do państw JKM; mamy te uniwersałłły y do tych czasów. Z tey tedy kuźnie ich przeklętey y Nalewayko powstawszy z gromadą swoią, iak wielką szkodę uczyniłł Rzczplitey, iest to przy dobrey pamięci WMMMP y nas wszystkich. Przyszłło do tego, ze Haeretycy z Schizmatykami się spisawszy, przysięgą się obowiązali, ieden przy drugim stać. Wysłłali Haeretycy (z pewnemi condytiami) do tegoż Patryarchy Jeremiasza Carogrodzkiego y oddaniem posłłuszeństwa, chcą tym Ruś do ściśleyszego związku z sobą przywieść. Ale to wszystko byłło pewnie nie ku dobremu Rzczplitey, lubo to ieszcze y Jedność nie odnowioną byłła, ani nie obwołłana. Unia na potym to iest roku 1596 obwołłana, temu wszystkiemu zabiegłła; Unia uspokoiłła tę Confederatią przekletą, y tyranstwo Nalewaykowskie. Pobłłogosłławiłł Bóg początkom iey, bo skoro nasi Starsi z Rzymu się z tą Unią wrócili, wszystko się uspokoiłło. Kozacy się Unij iako dziełła Bożego ustraszywszy, z Nalewaykiem swoim do Ord tatarskich uchodzili, gdzie im się przeprawili pod Łubniami, od naszych cudownie są na głłowę porażeni. Nalewayke żywcem wzięto, potem y onego Nicephora, authora wszystkich seolitiy ułłapiono, y obydwóch wedłług zasłług skarano. Pobłłogosłławiłł y postępkom tey

S. Uniey, w kilka bowiem lat po odnowieniu iey, za pobudką (iako na on czas pewne głosy były) Stephana Zyzania, ministra schizmatyckiego, Michał w Wołoszech powstał był przeciwko Oyczyznie, lecz prędko marnie zginął. Powstało też było nie mało Potentatów schizmatyckich i heretyckich (WMMMPanu dobrze znaiomych y wiadomych) przeciwko tego dzieła Bożego sprawie, które Bóg uczynił za dni ich, ale nic nie dokazawszy, porwani są do Sądu Bożego. Chcieli się gromadą rokoszową insi kusić o potłumienie tey sprawy Świątobliwey, przecie ten zamysł ich z hańbą się ich skończył. Pewniśmy, że tenże Bóg mocny y do konca temu Dziełu Swemi pobłogosławi, y wszelaką przeszkodę nietylko kozacką, ale y diabelską zniesie y zwalczy bez żadney szkody, y owszem z przymnożeniem uciech iey duchownych. Jeśli by też tego wszystkiego nie uważano, a kozacką posługę (ktorey dzielność niedawno przeszła, nie im, ale wierze Świetey y Nabożności y szczęściu Króla Jmci Pana Naszego miłościwego ma się słusznie przypisać) nad Unią S. przełożono, y onych Woli (mimo woli Bożey) dosyć uczyniono będzie, obawiać się aby tenże Bóg sprawiedliwym Sądem swoim nie skarał tey Oyczyzny miłey, a to przez tychże Kozaków, iako niegdy lud Boży przez Philistyńczyków, że im pobłażył był y ufolgował. Y teraźnieyszego ciężaru y nawalności od Turka, aza nie swawolą kozacką nabawiła Rzeczpospolita? Nadto wskrzesić się znowu mogą one pierwsze przed Unią zaczęte Konfederacye Schyzmy z sektami różnemi, a zatym obawiać się żeby toż się nie działo w Oyczyznie naszey, co się dzieie w Śląsku y indziey. Kozacka też swawola tym się nie zwiąże, ale rozwiąże, ktorzy napotem, nie maiąc względu na Boga, Pomazańca Jego, y sumnienie swoie, większych się rzeczy ważyć będą, nieżeli się ważył Nalewayko. Patrz ieno WMMMPan ieszcze nie maiąc takiey wolności odieli cztyry Monastery główne z Czernca-

mi się zmówiwszy, ieszcze przed odnowieniem Jedności, w Kijowie z podania królewskiego, mianowicie monastyr Michała S. Złotowierzchego,S. Nikoły Pustyńskiego, y Swiętego Kiryła, y Mierzyhorski monastyr, y przywłaszczyli ie wilczym prawem podawane Archimandryty tamecznego Pieczarskiego. Teraz świeżo pseudo Patryarchę sobie z Graeciey przyprowadzili, nad wiadomość y pozwolenie Króla Jmci y wszystkiey Rzczplitey, władyków nad wszelką słuszność mimo żywych od Jkm uprzywilejowanych, każą im sobie stawić, odeymuiąc iawnie y znacznie Jus Patronatus Królowi Jmci. A czegoż potym nie uczynią, gdy doznaią, że affektaciey ich we wszystkim wygadzaią. Głosów też onych, co mówi grubiaństwo:"wolemi pod Turkami żyć", źniesieniem Jedności, nie tylko nie zatłumią, ale pomnożą. Z natury ta Schizma ma, iż woli się bratać z Haeretykami y z Turkami, niżeli z Katholikami. Cesarz Carogrodzki Emmanuel Comneus z początku Schizmy uczyniwszy przymierze z Turkami, woyska katholickie, francuskie, które mu chciały dopomóc do odzyskania Ziemie Świetey, mąkę mięszając z wapnem potruł, y z któremi się był zgoła zmówił na łacińniki, chcąc ie wyniszczyć, zayrząc im, żeby iaką potegą swoią nie odzyskali Palestyny, na on czas pod Turkiem,o czym pisząc Niceta Chroniata Graeczyn, wielce się skarży na tego Emmanuela. Co za dziw, że y ów motłoch schyzmatycki, z większą się przyjaźnią ozywa Turkom, niżeli Panu Swiątobliwemu katholickiemu Królowi Jmci. Karnością by tedy to Chłopstwo od takich głosów odstraszyć, a nie wolnością iaką. Moskwicinowie ieśli to kładą na nas, przez listy swoie pisane do Ich Mościów PP Rad Koronnych y W.X.Litewskiego, abyśmy ich mieli do odstąpienia przysięgi Królowi Jego Mości Panu naszemu miłościwemu przywieść y przymusić, wielką a nieznośną krzywdę nam czynią. Nigdy się to na nas naymnieyszym znakiem nie pokaże, Schyzmatykom by raczey miano zadawać, a nie nam. Mohilewcom przykładem

Plutarcha po odzierżeniu Dekretu od JKM niemal puł roku dopuściłem był w cerkwach nabożeństwo swoie odprawować, chcąc ich ludzkością tą ku dobremu przywieść, ale gdym obaczył, że się tym postępkiem moim barziey ich upór korzeni, odebrałem ie, y podałem Świeszczenikom catholikom dobrym; niechże się modlą przy tych Świeszczenikach; nie są zapieczętowane, bywaią y odmykane podczas Nabożeństwa, niech tylko chcą być nabożnemi. Pozwalać zaś im na bluźnienie Boga u tych cerkwi, sumnienie mnie nie dopuszcza. Zechcą li mi ich gwałtownie bezprawnie odbierać, bronić nie przemogę, do Sądu Straszliwego Bożego appelować muszę. To wszystko iako sługa Boży niegodny, y syn Oyczyzny moiey wierny WMMM Panu przełożywszy, pilno uważeniu zalecam; prosząc abyś WMMM Pan postaremu mnie Miłościwym Panem y Patronem bydź raczył, ktorego się ia oney zdawna zwykłey łasce iako naypilniey oddaie. Z Połocka 22 Aprillis, Anno 1622. W mego Miłościwego Pana y Dobrodzieya Sługa y Bogomolca Josaphat Kunczewicz, Archiepiskop Połocki &&& *)

---

*)Hety list Kuncevača pieršy raz byŭ drukovany in Colloquio Lublinensi, 91-95, nastupna ŭ čas. Przegląd Poznański, 1862 h. II paŭhodździe, b. 36 i nast. Dalej u Likoŭskaha, Historia Unii Kościoła ruskiego...dadatak 2. Najnawiejšaje vydańnie hl. P. Wełykyj, Josaphat Hieromartyr, Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis, vol. I-II, Romae 1952-1955 - Responsum ad epistulam Magni Cancellarii Lithuaniae Leonis Sapieha de data 12.III.1622, Polock, 22.IV.1622, vol. I, # 75, pp.255-264.

СПАВАЗДАЧА Віцебскага Магістрату Воршанскаму падстарасьце Друцкаму-Любэцкаму аб забойстве ЯЗАФАТА КУНЦЭВІЧА.
21 лістапада 1623 г.

Писали и присылали до вряду г(оспо)-д(а)рского кгродского до мене, Івана Друцкого Любецкого, подстаростего оршанского, бурмистры, райцы, лавники места е.к.м. Витебского, обтяжливе жалуючи и оповедаючи о том, иж дей неслыханый срогий нещасливый а велце жалостный припадок, который в року теперешним м(е)с(я)ца ноебря 12 дня в Бозе велебного отца архиепископа полоцкого, отца Иосафа Кунцевича, попа найме Илью своволного, непослушного до двору архиепископского перед заутренею было дей взято. Тогды дей запобудкою людей непобожных так з места сваволное поспольство, яко и зо всих посадовых, зо всих предместей подданные и.м.панов шляхты зо всих господ шляхецких, яко дей там и зо всих шляхецких слобод, которых большая половина места ест, яко теж вси з обудвух замков - вышнего и нижнего, до того и сами мещане отца архиепископские и мещане и.м. ксенжы капитулы виленское, тут дей в месте Витебском, яко теж и на предместях на разных посадах мешкаючые, вгромадивсе не малою купою тумультом великим рутившыся вжод до звонов по всих церквах витебских,а потом с тою великою громадою уси люди до ратушного звона кгвалтом дей добывшысе тумултом барзо великим, которых дей жадным способом перед великостю людей того своволенства погамоватися не могло, хотя дей и попа своволного зе двору архиепископского тымъ бунтовником своволником вернуто было.Предсе дей не перестовая на том не огледаючысе дей на боязнь Божю и на срогост правную, громодою, тумультом великим кгды дей

на ползекгару рано пред полуднем о године семой (начали) тое своволенство. Нашодшы, моцно кгвалтом отцови архиепископови полоцкому Осафатови Кунцевичови се дзе у Витебску подле церкви с тое Пречыстое стоячого, где не погледаючы на боязнь Божю и на срогост правную без вшелякое литости отца архиепископа самого тож велце святого побожного спокойного ч(е)л(лове)ка окрутне на смерт забили и замордовали и тяло до р. Двины на местцу барзо глыбоким утопили,которого дей и до того часу в воде найти не можем. И над то дей чернца отца Дорофея и слуг всих били, мордовали и мало всих на смерть не позабияли, маетность отца архиепископа мало не всю розшарпали. А зробивши дей так страшну нецнатливую роботу,иншые принцыпадове звлаща Федор Невчод и з сыном Васком и Яремешевичы Скверпы, Васко Матыс и иншые дей многие мужобойцове з места Витебского еще нет ведома где поутекали, за которыми дей в погоню по всих дорогах, жебы поймано, послали. А иншых дей злых незбожных мордеров, которые под юрыздыцыею нашою были, некоторых самых,а других жоны попоймавшы, в везеню маючы, сами особами своими, а з великим небезпеченством здоровья своего, страж отправуем. Для чого дей тые сваволъники, которые в замках е.к.м., яко дей и по розных слободках и по домах шляхецких мешкаючы, знову нам самым отповедают, обецуючысе повторе збунтовавшисе, вязнев з турмы поотбияти и нам самым на домы нашы нашодшы и нас самих позабиют. И гдыж дей тых бунтовников есть великая громада и мы дей сами через себе и врядом своим от так великое сваволи жадною мерою отнятися не можем. И кгдыж дей болшая част людей своволъных в месте, и на предместех по слободках и по домах шляхецких и вобудвух замках е.к.м. в вышнем

и в нижнем, есть, в которой дей так срогой нещастливой неслыханой а вельце жалосной справе по розных урадах жалобу и оповедане и невинност свою врадовую донесшы и до е.к.м. п(а)на нашого милостивого так же дей и до и.м. п(а)нов сенаторов просечы о светую прудкую справедливость, так з стану духовного, яко и до свецких жебы де е.к.м. пан наш милостивый з рамени своего панского на шкрутынею и комисью и на покаранне тых злых непобожных мордеров мужобойцов и для охранения невинных, зараз высылаем и просим бурмистры, райцы, лавники места е.к.м. Витебского, абы тая жалоба и оповедане их до книг кгродских записано бы было. А по записаню и сас выдимус под моею врадовою печатю стороне потребуючей есть выдан писан.

Подпісы нечытныя. 1)

---

1) Дата дакуманту ўзята з запісаў кніг Воршанскага гарадзкога суду.
Арыгінал знаходзіцца ў Цэнтральным гістарычным музеі ў Ленінградзе. Тэкст публікуецца з кнігі: Белоруссия в эпоху феодализма, том I, 444-445 паводля савецкай транскрыпцыі.

ГРАМАТА караля ЖЫГІМОНТА ВАЗЫ жыхарам Магілева й Воршы з прычыны іх адмовы падпарадкавацца арх. Селяве ды пабудовы імі Куцеінскага манастыра з 18 сакавіка 1627 г.

Жыгімонт III...

Бурмістром, райцом, лавніком і всему посполитству мест нашых Могілевского и Оршанкского. Маем того ведомость от велебного в Бозе отца Антонего Селявы, архіпіскопа полоцкого, о том, штож в року прошлом 1619 м(еся)ца марца 22 дня, за позвом мандатом нашым а за жалобою в Бозе велебного отца Іосафата Кунцевіча, пастыра вашего, точыла се справа пред намі і судом нашым, где, за попартьем інстыкгатора нашого и за слушным доводом архиепископскім, за спротівенство а побунтоване ваше против пастыру вашому, от вас сталое, некоторых старшых вашых, которые до тых бунтов поводом былі, а абвиннейшых покаранем на горле, пры том иншые віны декретом нашым сказаны суть, яко о том шырей декрет наш в собе обмавяеть, а же бы подлуг того декрету нашого каране тые особы однеслі, особлівым лістом нашым комисаров нашых назначылі есмо былі, нижди не могучы в рыхле комісары нашы зъехать и тот декрет до екзекуцыі прывесті; в том часе и іншые некоторые в Белой Русі места нашы, иж тая справа в продолжение и без покараня обвіненых особ пошла, тым барзей небощыка отца Іосафа Кунцевіча, архиепіскопа полоцкого, зневажать почали, а за тым теж у Витебску над небощыком незбожный учынок попелнілі и окрутною смертю оного з того света згладили; а иж тот декрет, противно вас выданый, а до сего часу скутку своего не взял, а вы дей упорне спротивляючысь зверхности нашое, от нас порадне преложоному упрывілеваному па-

стыру своему духовному отцу Антонему Селяве, неслушне с послушенства его выламуючысь, але згодне порзумевшысе з мещаны нашыми оршанскімі, также з урожоным Богданом Стецкевічом и з малжонкою его, кнежною Геленою Соломерецкою, власне за свои могилевскіе и оршанскіе грошы, на імя того Стецкевіча и малжонки его, купівшы вечностю іменя, названое Кутейна, и селцо Поддубцов у потомков небощыка Каспера Швейковского, над р. Днепром, вы дей, могилевцы, поспол з оршаны и з урожоным Стецкевічом и з малжокою его, без ведомости и позволенія нашого и без благословенства пастыра своего архіепіскопа, там, у Кутейне, монастыр и церков свовольную, менечы заложеня св. Духа, не владзы его, отца Антонего Селявы, до архіепіскопіі полоцкой належачое, заложывшы, до которого то мнеманого свавольного монастыра и до церкви тое своее, в Кутейне стоячой, легце собе поважаючы зверхность архіепіскопскую и давные прывілея, архіепіскопом полоцкім от веков належачые, не огледаючы се и на вины и заруки правные и конституцыями объясненые, мещане оршанскіе, за волею и згодною намовою з вами, свовольне, упорне з некоторых церквей оршанскіх звоны, операты, начыня церковные, серебреные крыжы, келіхи и рызы, лихтары, свечы повыбіравшы, то того кутейна отпровадили; надто дей свовольне менечы неякогось Мелентия Смотрыцкого архіепіскопом полоцкім, которого дей вы ж, могилевцы, порозумевшысе, з мещаны нашыми оршанскіми, тыми недавными часы в краі белорускіе, до іменя и двора, названого Бурколабова кн. Богдана Соломерецкого, у пов. Оршанском, неполоку места нашего Могилевского, ве владзы его, отца Антонего Селявы, архіепископа полоцкого, запровадзівшы, увесь народ простый веры старожытное греческое с послушенства его отводите, отрываете, о што он, отец Антоні

Селява, архіепіскоп полоцкій, з вами, и з оршаны и с тым, с ким где о то право дорогу укажеть, часу своего в том жалю, крывде и о віны заруки правом чыніть маеть, а до росправы правное, завстегаючы далшые бунты, сваволенство ваше, прыказуем вам, могилевцам и мещаном оршанскім, иж бы есте от положеня копеі з сего лісту нашого, попов свовольных, которыебы не былі послушенства его, отца Антонего Селявы, архіепіскопа полоцкого, в местах нашых Могилевском и Оршанском, также и в домех своіх, не переховывали и жадного сполкованя з німи не мели, под плаченем зарук от кождого непослушного на нас, господара, и на его, архіепіскопа полоцкого, по 10 000 коп гр. литовских и под далшими вінами, в праве посполітым опісаными, конечне.

Пісан у Варшаве лета божего нароженя 1627 м(еся)ца генъвара 18 дня. У того лісту печать е.к.м. Вел. кн. Літ. прытиснена есть, а подпіс рукі короля е.м. тыми словы Сігісмундус рэкс. Криштоф Корвін Кгонсевскій, пісар. Который лист на жондане слуги е.м. отца ахіепископа до книг есть упісан.[x)]

---

x) ИЮМ,8, Віцебск 1877, 417-420; Белоруссия, I,446-447.

REHUŁY j KANSTYTUCYI dla duchavienstva archidyjacezii Połackaj, vydadzienyja JAZAFATAM KUNCEVIČAM 1618-1622

1.Pieršym abaviazkam kožnaha Śviatara jość, kab usio, što tut napisana vielmi dobra viedaŭ jon dy zdavaŭ sabie sprąvu adnosna siami śv. Tajnaŭ a taksama ab usim, što tut napisana ab ich.

2.Śviatary pavinny prykładam svajho sobskaha žyćcia słužyć ludziam, dy ich hetym pavučać, bo žyccio Śviatara dla prostaha čałavieka jość praŭdzivaj navukaj dobraha. Tamu kožny Śviatar pavinien časta, jak tolki mahčyma, vyjaŭlać svaje hrachi spaviedniku, vyznačanamu jamu archibiskupam. Pierš za ŭsio Śviatar pavinien spaviadacca na Kolady, na śviata Ačyščeńnia Dzievy Maryi, u pieršuju niadzielu postu, u Vialiki Čaćvier pierad Vialikadniem, na Ŭšeście Hospada, na dzień śv.śv. Apostałaŭ Piatra j Paŭły, na niebaŭziaćcie Dzievy Maryi, na Narodziny Maci Božaj, na śv. Michała Archaniała, na śviata našaha śviatoha ajca Mikoły. Kožny Śviatar pastupić jašče lepš, kali čaściej budzie spaviadacca, skažam, pierad kožnaj śviatoj Liturhijaj.

U śv. Piśmie, pajmienna ŭ Malachija, 3 raździeł, kožny Śviatar nazvany aniełam. Adnak, kab stacca padobnym aniełu, treba mieć padobny jamu duchovy stan, kab mahčy ŭ budučym žyćci stanuć pobač hetaha niabiesnaha žychara. Kali takoha stanu niama, to moža zdarycca što druhoje: prydziecca sutyknucca z vyklatymi aniełami ŭ piekle. Śv. Ryhor Vialiki kaža, što pierš za ŭsio treba być čystym duchova samomu, kab inšych ačyščać; być śviatym samomu, kab inšych uśviačać.

Kab u vačoch Božych vykanać česna naš abaviazak, my nia možam pastupić, kab niechta z

nas ź niačystym sumleńniem aśmieliŭsia pravić śv. Służbu Božuju dy pryniać niepavinnaje Jahniatka, jadučy j pjučy śv. Dary. Ja chacieŭby vas na sam pierš pieraścierahčy ŭ hetaj spravie vialikaj važnaści.

3.Kožny Śviatar abaviazany štodzionna admaŭlać Służebnik. Kali ŭžo paminiecca psalmy, to choć toje, štoŭčasasłovie praznačana, heta značyć Zaŭtrańnie, chajby biaz psalmaŭ, Chvału biaz psalmaŭ i Kanonaŭ-Himnaŭ; Viačerniu biaz psalmaŭ dy biaz Kanonaŭ-Himnaŭ.Adnak nijakamu Śviataru nia moža zdarycca pieraškoda, kab jon nie maliŭsia. Kali niama pad rukami Służebnika,skazam, u časie padarožža, to Śviatar abaviazany malicca z pamiaci, paŭtarajučy toje, što jon najlepš viedaje. Mnohija śvieckija ludzi molacca kožny dzień z malitaŭnika, čamu tady maje być volny ad malitvaŭ Śviatar?

U niadzieli j śviaty abaviazvaje Służebnik u Carkvie z psalmami i kanonami-himnami.

4. Pierad śv. Liturhijaj pavinny być adpraŭlenyja Časy ŭklučna z Šostymi. Nastupna treba admaŭlać niekatoryja malitvy pry padrychtoŭcy śv. Daraŭ. Nielha hetak rabić,jak niekatoryja, što pieradajuć prysłužniku admaŭlać malitvy Časoŭ, a sami ŭ ich nie ŭdzielničać dy tolki čyniać padrychtoŭku śv. Daraŭ.

5.Śviatary majuć ścisły abaviazak pravić śv. Liturhiju ŭ kožnuju niadzielu j śviata, nasampierš na važnyja śviaty Haspodnija, u viliju pierad Rastvom Chrystovym, u śviata Abrazańnia (Novy Hod),u viliju pierad Bohajaŭleńniem, u dzień Bohajaŭleńnia dy na druhi dzień paśla jaho; a taksama ŭ aktavu Bohajaŭleńnia; u śviata Ačyščeńnia Dzievy Maryi, na Dobravieščańnie Dzievy Maryi, u Vialiki Paniadziełak (Strasnaja siadmica), u Vialikuju Subotu dy ŭ try dni Vialikadnia,

a taksama, kali heta mahčyma, na praciahu ŭsiaho vialikodniaha tydnia; u sieradu paśla trejciaj niadzieli pa Vialikadni; u viliju pierad Uniebaŭšeściem Haspodnim i na Ušeście, a takža ŭ aktavu hetaha śviata; u try dni Siomuchi i ŭ aktavu hetaha śviata; u śviata Pieramianieńnia Hospada (Spasa) i ŭ jaho aktavu; na Niebaŭziaćcie Dzievy Maryi i ŭ aktavu hetaha śviata; u dzień śv. Symona, h.j. na novy hod l vieraśnia; na śviata Naradžennia Maci Božaj; na Ŭzvyšeńnie śv. Kryža i ŭ jaho aktavu;u dzień uspaminu apostałau, biskupaŭ, mučanikaŭ; na śv. Chryzastoma i ŭ dzień Michała Archanieła.

Nia treba źviartać uvahi, ci ludzi jość na Słužbie Božaj ci nie - usioroŭna treba adpraŭlać Božuju Słužbu. Ludzi biaruć hrech na siabie, kali jany nie prychodziać, ale śviatar musić vykanać svoj abaviazak na jaho nałožany.

6. Možna prasić burmistraŭ u miestach, kab jany štrafavali ludziej, kali jany nia chočuć chadzić u carkvu.

7. Tamu, što ludzi nia schilnyja prystupać da śv. Spoviedzi, zahadvajecca Śviatarom, što jany majuć u časie 40 dniovaha postu adviedać kožnuju chatu i jaje bahasłavić dy pryhetym spaviadać ludziej. Heta treba rabić nieadkładna. Kali naležna vykarystajecca 40 dniovy post - budzie vialikaja paprava. Ab svaim abchodzie viernikaŭ lepš zahadzia ich paviadomić, kab jany mahli dva abo try dni pryhatovicca da Spoviedzi, pościačy i paŭstrymoŭvajučysia. Paśla svajho prybyćcia Śviatar pavinien zarazža zaniacca słuchańniem śv. Spoviedzi. Jašče lepš budzie, kali jon vozmie z saboj śv. Eucharystyju, cieła Chrysta, našaha Zbaŭcy, u dastatkovaj kolkaści, kab paśla Spoviedzi ludziam dać śv. Pryčaście.

Paśla Pryčaścia - śviacić i bahasłavić damy. Kali ŭsiaho hetaha nielha pravieści, to ta-

dy prynamsi treba spaviadać ludziej u ich chatach. Heta datyčyć i inšych (nie ŭ vialikim poście) adviedzinaŭ, asabliva u addalenych vioskach.

Što datyčyć poblizkich viosak, jakija znachodziacca ŭ addalenaści 10 viorst, to treba daŭažyć usich starańniaŭ, kab ludzi samyja j dabravolna chadzili ŭ carkvu.

U pieradkaladnim poście nie prymušać viernikaŭ strafami da spoviedzi i Pryčaścia, ale tolki naviedvać chaty, bahasłavić dy spaviadać ludziej i ŭ vypadku, kali niama pad rukoj śv. Daraŭ. Heta datyčyc tak addalenych, jak i poblizkich viosak.

U vioskach i miasteckach, dzie isnujuć cerkvy, to padrychtavaŭčyja navuki, Spoviedź i Pryčaście pavinny adbyvacca ŭ śviatyniach tak pierad Kaladami, jak i Vialikadniem. U kožnym vypadku Śviatary pavinny pryvučyć uvieś prosty narod da hetych śv. Tajnaŭ (Spoviedzi j i Pryčaścia) ci to siłaj svaich pavučalnych navukaŭ, ci to štrafami śvieckaj ułady.

8. U kožnaje śviata Śviatary pavinny ŭ carkvie paśla skančeńnia śv. Liturhii pavučać narod, jak naležyć žahnacca, a pajmienna takim sposabam: pierš Śviatar sam pakazvaje ludziam, jak treba žahnacca na svajoj asobie, a nastupna kaža heta rabić ludziam i to nie adzin raz, vymaŭlajučy pryhetym: "Hospadzie Jezusie Chryście, zžalsia nada mnoj hrešnym". Aprača hetaha vučyć ludziej "Vojča naš","Baharodzicu" dy "Vieruju".

Adnačasova Śviatar pavinien zaachvocić ludziej, kab jany, kali tolki heta zmohuć, navučyli hetych pacieraŭ inšych ludziej, jašče ich nia ŭmiejučych.

Da malitvaŭ treba davać patrebnyja vyjaśnieńni. Pierš za ŭsio pavinna być vyjaśniena, što takoje śv. Trojca, jak heta padadziena ŭ

našym KATACHIŹMIE; kim jość Chrystos, Pračystaja Dzieva Maryja. Ludzi taksama pavinny być pavučany, što duša čałavieka nie pamiraje z chvilinaj śmierci cieła, ale jana nieśmiarotnaja, i jak takaja, pačynaje druhoje žyćcio, jakoje joj praznačyć Hospad Boh pavodla zasłuhaŭ žyvoha čałavieka, karajučy za drennaje dy ŭznaharodžvajučy ščaściem niabiesnym za dobraje.

Dalej ludzi pavinny viedać, što miłaserdzie Božaje zdabyvajecca cieraz śviatoje žyćcio, častyja malitvy, Spoviedź i śv. Pryčaście,što jany, paśla hetaha dačasnaha žyccia mohuć zasłužyć na žyćcio viečnaje ŭ niebie, jakoje pryhatoviŭ Boh spraviadlivym. Ludzi i ab tym pavinny viedać, što paśla zychodu z hetaha śvietu našyja cieły, jakija pry śmierci pieradajucca ziamli, uskrosnuć ź miertvych dy złučacca z svaimi dušami, pryčym spraviadlivyja buduć u viečnym ščaści niabiesnym, a hrešnyja pakaranyja viečnaj karaj u piekle.

Kali chto-kolečy ź Śviataroŭ zynačyć hetuju navuku, budzie adchileny ad svajho stanovišča zhodna z kanonami śv. Carkvy (apostalskaje praviła 58 i 19-je 6 Saboru), bo biaz pravilnaha viedańnia vyšej nazvanych praŭdaŭ čałaviek nia moža być zbaŭleny, jak heta vučyć śv. Apanas u vykładzie viery.

9. Śviatary nia mohuć ničoha žadać ad viernikaŭ za Chrost, Spoviedź, Pryčaście, Paśviaciny Chaty, Pachoviny, abo za ŭsiakuju inšuju pastyrskuju pasłuhu. Dazvalajecca tolki toje prymać, što ludzi z sobskaj voli sami daduć. Kali niechta navat ničoha nia daść, nielha suprać skazać słova, dy achvotna jamu vykanać patrebnyja pasłuhi.

10. Kali Śviatar budzie pry adnym stale z prostymi ludźmi, pavinien pamiatać ab svajoj hodnaści i stanie dy vyścierahacca ŭžyvać nie-

adpaviednych słoŭ dy hutaryć ab duchoŭnych spravach. Kali tolki pasiłkujecca, ŭ ćviarozym stanie pavinien viarnucca da svajho pamieškańnia.

11. Na zadziorystyja relihijnyja pytańni nia treba adkazvać, dy zachoŭvać poŭny supakoj ducha. Kožny Śviatar pavinien tak dumać i vykazvacca, kab jahonaja viera była poŭnaściu zhodnaja z navukaj paŭsiudnaj apostalskaj Carkvy, niezaležna ad taho, ci heta padabajecca jamu ci nie. Kali chto budzie vykazvacca ci havaryć ab Tajnach viery biez naležnaj viedy, toj hrašyć suprać śv. Viery. Mudrec kaža: "Pustasłoŭje nie apraŭdyvaje hrešnaha".

12. Kožny Śviatar pavinien pamiatać, što jon nia jość padparadkavany śvieckaj uładzie i jaje sudaŭnictvu. Kali chto paminie juryzdykcyju svajej duchoŭnaj ułady, budzie adchileny ad stanovišča zhodna z 6 kanonam saboru z Gangry i 5, 25-ha z Antyjochii, 15 kanonu kartahinskaha Saboru.

13. Usiaki Śviatar musić być padparadkavany svajmu archireju dy być pasłuchmiany jamu va ŭsim zhodna z 39 apost. praviłam, jakoje nakazvaje: "Śviatary j Dyjakany nia mohuć ničoha rabić biaz zhody biskupa, bo jamu danaja Boham ułada nad narodam dy jon adkazvaje za jaho dušy". Śv. Apostały vučać, što Śviatary nia mohuć vymahać pasłuchmianaści ad narodu, kali sami nia słuchajucca svajho Pastyra ŭ svajoj dyjacezii. Tamu biaź joho zhody i jahonaha ŭpavažnieńnia jany nia mohuć słuchać Spoviedzi, ani vykonvać inšych śviatarskich abaviazkaŭ. Padrobnaści znachodziacca ŭ kamantary da hetaha kanonu, jaki jość u słavianskim pierakładzie.

Śviatary abaviazany taksama u svaich malitvach spaminać svajho Pastyra. Kali chto hetaha nia čynić, padlahaje adchileńniu. Ab hetym

pastanaŭlajuć 2 suśvietny Sabor i pieršy Kanstantynopalski ŭ kanonie 13: "kali Śviatar ci Dyjakan dumaje, što jahony biskup znachodzicca ŭ stanie hrachu dy biaz sudovaj ci sabornaj pastanovy parvie ź im dačynieńni pierad viernikami dy nie spaminaje jaho ŭ śv. Liturhii, maje być zdehradovany dy pazbaŭleny śviatarskaha stanu. Takoj kary padlahajuć i inšyja duchoŭniki, kali jany ŭ zmovie ź im heta robiać, a manachi i śvieckija ekskamunikujucca da času, pakul nie naviernucca.

Hety kanon vučyć, što Śviatar, jaki prapuskaje imia svajho Pastyra ŭ malitvach dy jaho nie spaminaje, zasłuhoŭvaje nia tolki sam na karu i hnieŭ Božy, ale i toj, chto budzie z takim Śviatarom udzielničyć u jahonaj malitvie, uvažajecca za vinoŭnika dy padlahaje adłučeńniu. Heta sama adnosicca i da biskupaŭ, ab čym havoryć kanon 14 nazvanaha Saboru, kali biskup nia słuchajecca dy nie spaminaje svajho mitrapalita. Pryhetym padkreślivajem, što my sami pastupajem zhodnazpraviłami Apostałaŭ i śviatych Ajcoŭ, tamu i zahadyvajem heta kožnamu svajmu Śviataru našaj Dyjacezii, što ich taksama abaviazvajuć nazvanyja praviły dy niama nijakaha vyklučeńnia. Usio vyłažana ŭ 5 kanonie Antyjochanskaha Saboru: "kali Śviatar ci Dyjakan adłučycca ad svajho biskupa i jahonaha Synodu dy stvoryć svoj sobski aŭtar, dy kali budzie napomnieny biskupam, jamu nie padparadkujecca, abo nie zachoča jaho słuchacca, tady paśla druhoha napamnieńnia maje być adrazu pazbaŭleny śviatarskaha stanu. U hetaj spravie šyroka havorycca ŭ Vyjaśnieńniach da nazvanaha kanonu.

14. Śviatary pavinny abvieścić publična ŭsim ludziam našaj Dyjacezii, što śvieckija ludzi biaz adpaviednaj zhody i bahasłaŭleńnia archireja nia mohuć zbudavać śviatyni. Ab hetym pastanaŭlaje 4 kanon 4 Chalcedonskaha Saboru i 33 Kartahinskaha.

15. Śviatary nia mohuć biaz našaha viedama i dazvołu tolki na žadańnie śvieckich ludziej, pieraniać inšuju śviatyniu (carkvu), asabliva kali jany viernikaŭ hetaj carkvy nie žadajuć padparadkavać našamu pasłušenstvu. Chto hetak advažycca zrabić, toj padlahaje zhodna z pastanovami śv. Saboraŭ adłučeńniu. Tak miž inšym Sabor z Gangry ŭ 6 kanonie kaža:"kali niechta paza Katedralnaj carkvoj robicca samastojnym dy suprać carkoŭnaj zabarony choča vykonvać śviatarskija dziejańni, nia majučy śviatara padparadkavanaha biskupu, maje być adłučany ad Carkvy. Hety kanon vyrazna kaža, što Synod maje akskamunikavać kožnaha, chto ŭchilicca ad svajho biskupa, pryznačanaha da Katadralnaj carkvy dy biaź jahonaj zhody sprabuje zbudavać śviatyniu dy pavodla svajho vybaru pastavić Śviatara.

16. Śviatary nia majuć prava pierachodzić z adnaje parachvii ŭ druhuju. Jany abaviazany prabyvać u svajoj parachvii, jakaja pryznačana ichniaj apiecy archirejam. Jany nia majuć prava ŭmiešvacca ŭ spravy druhoj parachvii, tolki kłapociacca pra svaju sobskuju, jak heta vučyć 1. suśvietny Sabor u kanonie 41 i 4 Chalcedonski ŭ kanonie 20. Kali Śviatar advažycca dzieić suprać hetaha praviła, dyk budzie pakarany zhodna z nazvanymi kanonami, za vyklučeńniem, kali Śviatar vyjavić svaju pomač u asablivych umovach, abo, kali tamtejšy Śviatar admovicca niezakonna nas, archireja, słuchacca, abo nas u publičnych malitvach nia choča spaminać. U takim vypadku taka ja parachvija pierastaje być jahonaj dy pierachodzić da Śviatara najbližejšaha, jaki znachodzicca ŭ našaj juryzdykcyi.

17. Śviatary pavinny ŭsiocelna ŭspamahać nas, archireja, kali jakaja śvieckaja ŭłada ŭmiašajecca ŭ carkoŭnyja spravy dy vykliča raskoł.

18. Śviatary nia mohuć dazvolić nikomu zy śvieckich havaryć pramovy ci kazańni z kazalnicy ŭ carkvie. Hetaha zabaraniaje kanon 14 siomaha suśvietnaha Saboru.

19. Śviatary pavinny vyścierahacca znosin z heretykami, pajmienna z lutaranami, kalvinami, babtystami; jany nia mohuć zachodzić u ichnija Damy Malitvaŭ dy pa pamioršych heretykach pravić Panichidy, abo pry ichnich pachovinach zvanić u carkoŭnyja zvany. Hetaha zabaraniajuć praviły Apostałaŭ 45 i 64. Ab hetaj zabaronie treba paviadomić i ŭsich viernikaŭ.

20. Śviatary nie pavinny ŭvodzić nijakich niepatrebnych cyramonijaŭ u svaich śviatyniach, jak napr. ludziej žahnać kryžom ad aŭtara, abo ludziej vitać, kali jany ŭ časie nabaženstva padchodziać da małoha aŭtara, ci časta ludziej žahnać uźniataj rukoj, za vyniatkam 2 razoŭ, pajmienna pry słovach: "Spasi ludzi Tvoja i błȣhosłavi dostojanije Tvoje" i "Błahodać Hospada našeho Isusa Chrysta, i pryčaścije Śv. Ducha budi so vsiemi vami".

Kali Śviatary čytajuć EVANELIJU abo adumysnuju publičnuju MALITVU, to abaviazany jany ŭžyvać nie słavianskaha tekstu, ale BIEŁARUSKAHA PIERAKŁADU. Jany pavinny čytać dasłoŭna, jak jość napisana. Adnak pry čytańni Žyćcia śviatych mohuć być tłumačeńni. Pry kancovaj formułcy, kali vymaŭlajucca słovy : "Chrystos naš Hospad..." dy nazyvajucca śviatyja z taho dnia, nia treba kazać:"jakich pamiać śviatkujem", ale prosta nazvać ich imiony.

21. Narod pavinien być pavučany Śviatarami, što treba ŭdzielničyć u śv. Liturhii da kanca. Kali niechta pierad słavami:"Błahadać Hospada našaha..." vyjdzie, moža być adłučany zhodna z 9 apost. praviłam. Hetaksama Śviatary pavinny stavić u abaviazak viernikaŭ, kab u śvia-

točnyja dni i niadzieli prysutničyli ŭ Służbie Božaj u carkvie.

22. Kali niechta paprosić, ci zakliča Śviatara, kab vysłuchaŭ śv. Spoviedzi ŭ jaho siamji ci jahonych paduładnych, a nastupna zažadaje ad Śviatara piśmovaha paśviedčańnia, što siamja ci paduładnyja zapraŭdy adbyli Spoviedź, to Śviatar pavinien jamu vystavić takoje paśviedčańnie, kali tolki jon zapraŭdy vyspaviadaŭ hetych ludziej. Zdarajucca adnak takija biazbožnyja Śviatary, katoryja, uziaŭšy niejki padarunak, kažuć, što ludzi adbyli abaviazak Spoviedzi, choć jany zusim nie spaviadalisia.

23. Kali Śviatar słuchaje Spoviedzi, nia moža być sam pjany abo dapuścić pjanaha da Spoviedzi, bo Śviatar pavinien być pry vykonvańni tak važnaj Tajny sam duchova ŭźniaty, kab uzbudzić nabožnaść dy ačyścić sumlennie kožnaha hrešnaha. Tamu Śviatary nia mohuć być da ich padobnyja, heta značyć sami znachodzicca ŭ stanie nieachajnym, chočučy inšych ačyścić z brudu.

24. Dvojčy abo trojčy žanatyja Śviatary majuć svaje žonki suprać zabarony apostalskaha praviła, a taksama suprać 3 kanonu Novacezarejskaha Saboru dy praviła 12 śv. Bazyla, a taksama suprać pastanovaŭ inšych Saboraŭ i starych zvyčajaŭ śv. uschodniaje Carkvy. Jany musiać z hetaha ciažkaha prastupku cieraz nas być zvolnienyja pry asabistaj jaŭcy, dy abaviazanyja nam va ŭsim być pasłuchmianymi, što im budzie daručana. Nie źmianiaje stanovišča, kali niechta ź Śviataroŭ maje piśmovy dazvoł na druhoje žanimstva ad našaha papiarednika Hedeona Bralnickaha. Dazvoł hetki niavažny, bo jon suprać pastanovaŭ Carkvy. Tamu kožnamu Śviataru, jaki narušyŭ hetyja pastanovy, ad sionnia zabaraniajecca pravić śv. Liturhiju dy spaviadać ludziej, a heta tamu, kab u budučyni nie paŭtarylisia padobnyja vypadki: narušalni-

ki kanonaŭ musiać być pakaranyja.

Adnak biaručy pad uvahu ludzkuju słabaść, dazvalajem, što hetkija Śviatary mohuć mieć paradačnych dy biezzahannych vikarych, jakija buduć pravić śv. Liturhiju dy spaviadać, a samym im dazvalajecca chryścić, davać šluby, pravić Viačerni, Zaŭtrańni, Časy i vykonvać inšyja carkoŭnyja abaviazki, za vyniatkam spaviadańnia i śv. Liturhii.

Kali adnak Śviatar abo Dyjakan paśla śmierci svajoj pieršaj žonki dy paśla taho, jak my z Božaj łaski zaniali archibiskupski Pasad u Połacku, zadumaje paŭtorna žanicca, to budzie jon biaz nijakaha vyklučeńnia adchileny z zajmanaha stanovišča, vyklučany z duchoŭnaha stanu dy zraŭniany z śvieckimi. Kali adnak Śviatar dvojčy žanaty nia moža vystaracca sabie vikaraha, to pavinien najbližejsy Śviatar, raz žanaty, i našaj juryzdykcyi, spaviadać u jahonaj parachvii dy davać śv. Pryčaście. Ab hetym pavinnyja kłapacicca Protaprezbitery j Dziekany.

25. Zhodna z apost. praviłam zabaraniajecca Śviatarom pad stracham adłučeńnia zachodzić u korčmy. Vyniatkam moža być padarožža, ale i tady nie pa toje, kab vypić, ale adpačyć. Ab padobnaj zabaronie havoryć 24 kanon Laodycyjskaha Saboru i 40 Kartahinskaha. Tamu kožny Śviatar, jaki zachodzić u karčmu i pje, budzie zhodna z nazvanymi kanonami adłučany i ciažka pakarany. Taksama niedazvalajecca Śviatarom pavodla apostalskaha praviła hulać u karty.

26. Aŭdaviełyja Śviatary j Dyjakany nia mohuć mieć u svaim domie nijakaj žančyny za vyniatkam matki, siastry, abo ciotki, jak heta pastanaŭlaje 3 kanon 1. suśvietnaha Nicejskaha Saboru: "Zusim zabaraniajecca śv. Saboram Biskupu abo Śviataru abo Dyjakanu abo kožnamu inšamu duchoŭnamu mieć u svaim domie žančynaŭ, aprača matki, siastry abo ciotki, jakija jak

rodnyja, vyklučajuć usiakija padazreńni".

27. Śviatary biez dazvołu nia mohuć pierajści ad adnaje carkvy ŭ druhuju, jak heta pastanaŭlajuć 41 i 42 kanony Laodycejskaha i 17 kanon 6 suśvietnaha Saboru. Chto budzie suprać dziejničyć, toj zhodna z nazvanymi kanonami, budzie pazbaŭleny śviatarskaha stanu.

28. Vyśviacicca na Śviatara možna tolki ŭ taho biskupa, u dyjacezii jakoha kandydat choča mieć carkvu. Inšych vyśviacinaŭ zabaraniaje 35 apost. praviła i kanony 13 i 22 Antyjochskaha Saboru, dalej 5 kanon suśvietnaha Chalcedonskaha Saboru, 15 i 17 kanony Sardyckaha Saboru. Usie hetyja sabory pastanaŭlajuć, što biskup, katory vyśviacić śviatara, jaki naležyć da inšaj dyjacezii, maje być pazbaŭleny svajej hodnaści. Aprača hetaha zabaraniajecca takomu śviataru vykonvać śviatarskija abaviazki. Tamu, chto ŭ našaj dyjacezii ad ciapier inakš pastupić, budzie pakarany zhodna z nazvanymi kanonami. Kali niechta chitraściaj, abo niejkim inšym čynam uchilicca ad pakarańnia, toj pacierpić u budučym žyćci, kali pamre ŭ takoj zaćviardziełaści. Pišam heta tamu, bo mnohija nia dbajučyja pra dyscyplinarnyja abiaviazki, prychodziać ad biskupaŭ, ab jakich nichto nia viedaje, adkul jany ŭzialisia, dy niama dovadu, ci jany naahuł jośc praŭdzivyja biskupy, kali jany suprać srohich sabornych zabaronaŭ vyśviačajuć śviataroŭ dy pasyłajuć ich u čužyja dyjacezii. Adsiul vynikaje, što niama peŭnaści, ci tyja, što vyśviacilisia ŭ takich biskupaŭ, naahuł źjaŭlajucca śviatarami. Usie vierniki, katoryja iduć za takimi śviatarami, zasłuhoŭvajuć na hnieŭ Božy, bo ich Służby Božyja jośc niapeŭnyja dy sumlevacca treba, ci Spoviedź, adbytaja ŭ takich sviatarou, moža ličycca za važnuju. Heta samaje adnosicca da inšych Tajnaŭ i dziejańniaŭ, vykonvanych takimi padazronymi śviatarami.

29. Śviatary nia mohuć zajmacca pabojami. Adnosna hetaha kaža 27 apostalskaje praviła: "Duchoŭny (biskup ci śviatar), katory ŭderyć vierujučaha abo nievierujučaha, maje być pazbaŭleny duchoŭnaha stanu. Tamu my źviartajem uvahu usim śviatarom, što kožny, abciažany hetakim prastupkam nia moža pravić Słuzby Božaj, pakul nie adbudzie pakuty nami nałožanaj dy nie atrymaje ad nas adpuščeńnia. Kali niechta mima ŭsiaho, majučy za saboj hetaki prastupak, advažycca vykonvać svaje śviatarskija abaviazki biez pakuty i adpusknoj ad nas,budzie zhodna z kananičnym pravam pazbaŭleny duchoŭnaj hodnaści.

30. Na Usievyšniaha Boha zaklikajem našych Śviataroŭ, kab jany žyli prykładnym i nabožnym žyćciom. Kali jany pačuvajucca da niejkich hrachoŭ, ci to im zdarycca napicca, ci łučyć u niejkuju inšuju słabaść, tady pavinny jaknajchutčej ačyścicca ŭ Tajnie Pakuty, biaź jakoj chaj nie aśmielvajucca z hrešnym sumleńniem pravić śv. Liturhiju abo inšaje nabaženstva. Bo hrachi Śviatara źjaŭlajucca pieraškodaj dla atrymańnia łaskaŭ Božych nia tolki dla samoha Śviatara, ale i dla viernikaŭ. A kali vyjavicca, što niechta ź Śviataroŭ, majučy ciažki hrech na sumleńni, budzie pravić Božuju Słužbu i ŭdzielničyć u śv. Tajnach, budzie pakarany, jak vialiki hrešnik.

31. Dziekany abaviazany sačyć za tym, kab kožny Śviatar usio vykonvaŭ, što tut napisana, i dziela taho pavinny vyjavić naležnyja staraňni; nam, archibiskupu, abaviazany jany davać sumlennyja spravazdačy ab kožnym Śviataru, pakazvajučy, ci jon pieraścierahaje ci nie ŭsio, što tut napisana. Kali niechta ź Dziekanaŭ hetaha svajho abaviazku nia vykanaje, budzie pryciahnieny da adkaznaści za niepasłuchmianaść.

32. Kali niejki Śviatar nia choča ŭdzielničyć u štohodnim ahulnym Synodzie, to budzie

piśmova napomnieny, a kali jon paśla atrymańnia napamnieńnia nie źjavicca, budzie sudžany za niepasłuchmianaść svajmu Pastyru dy pieradany vyšejšaj duchoŭnaj abo śvieckaj vyšejšaj uładzie dla pakarańnia. Kali niechta zachoča ŭchilicca ad dyscyplinarnaha paradku pry pomačy apieki śvieckaj ułady, toj padpadaje zhodna z kanonami śv. Ajcoŭ na pazbaŭleńnie duchoŭnaj hodnaści i na adłučeńnie. U vypadku, kali chto budzie paklikany na Synod i nie źjavicca, ale paviadomić, što jon nia moža prybyć z pryčyny chvaroby abo niejkaj inšaj važnaj pieraškody, tady pavinien złažyć prysiahu, ci hetaja pieraškoda zapraŭdy jość važnaja ci nie.

33. Usim tym archiśviatarom, dziekanam, śviatarom i dyjakanam našaj dyjacezii, katoryja nie źjaviacca na ahulnym Synodzie, zahadvajem, kab jany ŭ 3½ tydnia paśla Vialikadnia, u sieradu, prybyli. Kali jany hetaha nia zrobiać, to adnosna ich buduć zastasovanyja pastanovy, praduhledžanyja papiarednim parahrafam.

U vypadku, kali niechta na vyšej vyznačany čas nia zmoža prybyć (z važnych pryčynaŭ), tady pastanaŭlajem, kab u časie vyznačanym u par.46 prybyŭ u Viciebsk abo Mścisłaŭ.

34. Uvažajem za patrebnaje, kab kožny Śviatar dobra viedaŭ Katachizmoŭku, nami napisanuju i pierasłanuju. Z hetaj Katachizmoŭki pavinny być vučanyja dzieci i parachvijany. Na paasobnych Synodach budzie spraŭdžvacca, ci Katachizmoŭka dobra vyvučana.

35. Śviatary pavinny pastaracca, kab usio, što tut napisana, było kožnym ułasnaručna pierapisana. Aprača hetaha kožny Śviatar što 2 tydni pavinien čytać hetyja našyja praviły, kab ich viedać i ab ich dumać.

36. U časie Synodu ŭsie śviatary abaviaza-

ny prychodzić da nas, svajho archibiskupa, kab pradstavić svaje ciažkaści dy paradzicca ŭ roznych duchoŭnych spravach.

37. Usie Śviatary, jakija z kim-kolečy kałociacca, pavinny biez usiakaha asobnaha zakliku na žałabu adnaho dać dakładnyja vyjaśnieńni. Taksama abaviazany jany čynić heta pierad nami. archibiskupam, ŭ časie našaj asabistaj vizytacyi cerkvaŭ našaj dyjacezii, a tak-ža i pierad našymi vizytatarami, jakich my budziem pasyłać. Kali parachvijany majuć niešta suprać Śviatara, tady jany pavinny pisać u Synod. Śviatary adnak pradstaŭlajuć spravy na śviataroŭ na Synodzie biez papiarednich zajavak.

38. Kali Śviatary z addalenaj miascovaści buduć da nas vyklikanyja, to jany majuć źjavicca na praciahu 4 tydniaŭ. Śviatary ź bližejšych miascovaściaŭ, heta jość, addalenych jakich 200 viorst *)-na praciahu 2 tydniaŭ. My znachodzim u carkoŭnych kanonach, što biskupy z najdalejšych miascovaściaŭ musiać źjavicca ŭ terminie da 8 tydniaŭ. Śviatary našyja znachodziacca na mienšaj prastory, tamu im dajecca na pryjezd karaciejšy čas.

39. Śviatary i Dyjakany nia mohuć ad nikoha brać čynšaŭ. Hetaha zabaraniaje 17 kanon I. ahulnaha Saboru i 10 kanon 6 Saboru.

40. Nijaki Śviatar biez dazvołu archibiskupa nia moža ačolvać 2 cerkvaŭ. Hetaha zabaraniaje 10 kanon 4 ahulnaha Saboru ŭ Chalcedonie.

41. Śviatary i Dyjakany nia mohuć arhanizavać nijakaha buntu. Zhodna ź 18 kanonam 4 ahulnaha Saboru i 34 kanonu Saboru ŭ Trulanie takija duchoŭniki padlahajuć adchileńniu.

42. Nichto ź Śviataroŭ našaj dyjacezii nia maje prava dziaržać karčmy abo zajezdu. Hetaha zabaraniaje 9 kanon 6 ahulnaha Saboru karaj pazbaŭlennia duchoŭnaj hodnaści.

43. Usiaki Śviatar chaj nie aśmielicca čytać abo pierachoŭvać u svaim domie knihi,brašury, polskija abo biełaruskija katachizmoŭki, abo inšyja publikacyi, vydadzienyja heretykami. Hetaha zabaraniaje 60 apost. praviła i 9 kanon 7 ahulnaha Saboru. Hetaha pavinny Śviatary zabaranić i śvieckim.

44. Nijakaja carkoŭnaja ŭłasnaść nia moža być prysvojena Śviatarami. Ab hetym havoryć 72 apost. praviła ŭ takich słovach: "kali duchoŭny abo śviecki voźmie z carkvy śv.alej, abo śvieču, pavinien być adłučany ad carkvy dy źviarnuć piać razoŭ bolš vartaści ŭziataj rečy. Kanon 73 dasłoŭna heta sama paŭtaraje.

45. Nijaki Śviatar ci Dyjakan nia moža zajmacca hulnioj u kostki i ŭ karty. Hetaha zabaraniaje karaj štrafu i dehradacyi 42 apost. praviła.

46. Tamu što dasiulešni termin synadalnych Źjezdaŭ u I. niadzielu 40 dzionnaha postu jośc niedahodny dla addalenych Śviatarou z pryčyny vialikich ciažkaściaŭ u padarožży, vyklikanych pavodkami, dyk,dla bolšaj dahodnaści Śviataroŭ na ich prośby, vyznačajem novyja terminy na synadalnyja źjezdy, a mienavita:

Na isnujucy termin I. niadziali Vialikaha postu abaviazany prybyvać u Połacak štohod tolki tyja Śviatary, katoryja žyvuć niedaloka Połacka. Pierš za ŭsio heta datyčyc dziekanaŭ i ichnich śviataroŭ z Uły, z Biesencova, z Dzisy, z Barysava, z Lepiela,z Babinca, z Jasy, z Brasława, z Lubožanaŭ.

Dla Viciebska vyznačajem termin hadavoha Synodu na 23 žniŭnia, heta jośc u aktavu Uniebaŭziaćcia Dzievy Maryi (Uśpieńnia) dla dziekanaŭ i im padparadkavanym śviatarom, a pajmienna z Smalan, z Alšan, z Kopysia, sa Škłova, z Bielinca a taksama dla ŭsich inšych śviataroŭ, jakija žyvuć niedaloka ad Viciеb-

ska.

Dla Mścisława vyznačajem termin štohodniaha Synodu dzień 8 vieraśnia, Naradžeńnia Praśviatoj Baharodzicy. Siudy (u Mscisłaŭ) abaviazany źjavicca Dziekany i im paduładnyja Śviatary z Radomli, Bychaŭca, Mahileva i Hałoŭčyna.

Na ŭsie hetyja try terminy pavinny stavicca vyznačanyja Dziekany i ich Śviatary biez asobnych paviestak.

47. Usie Dziekany sami pavinny mieć pry sabie hetyja našyja pastanovy i rehuły a taksama kłapacicca, kab jany byli časta čytanyja im paduładnymi Śviatarami, jak ab hetym była raniej hutarka.

Dziekany majuć abaviazak štohod vizytavać u svajoj akruzie cerkvy i Śviataroŭ. Jany pavinny heta zrabić pierad Synodam, kab mahčy nam na Synodzie zdać dakładnuju spravazdaču, jak kožny Śviatar siabie viadzie, jaki jość paradak u cerkvach, chto jość dvojčy žanaty i h.d. Hetak sama ŭ časie Synodu Dziekany j Śviatary majuć ad nas atrymać śviaty alej dla pamazańnia.

48. Dziekany pavinny staracca spaviadacca što tydnia, kab samym daskanalicca dy dać inšym, sabie padparadkavanym Śviatarom, dobry prykład.

KANSTYTUCYI śv. Jazafata dla Śviataroŭ

(Dadatak da Rehułaŭ)

1. Śviatar, jaki budzie pić u karčmie,niezależna ad taho ci budzie pjany ci nie, zapłacić štraf na karyść carkvy 1 załaty dukat;aprača hetaha na jaho budzie jašče nami nałožanaja pakuta.

2. Hetak sama Śviatar, jaki ŭ niadzielu j

ci ŭ inšyja śviatočnyja dni nia pravić śv. Liturhii, zapłacić na karyść Carkvy 1 załatoha dukata. Hetaja kara moža adnosicca i da tych, katoryja ŭ suboty, niadzieli dy ŭ sviatočnyja dni nie praviać Viačerni, za vykluče-ńniem vypadkaŭ chvaroby.

3. Kali niejki Śviatar źjavicca pierad ludźmi ŭ pjanym stanie, maje zapłacić jak karu 1 zał. dukata na karyść Carkvy.

4. Kali niejki Śviatar uderyć rukoj niejkaha čałavieka, maje za karu zapłacić nam, archibiskupu, 5 zał. dukataŭ i prasiedzieć 10 tydniaŭ u viaźnicy.

5. Takoj kary padlahaje, chto niekamu daść suproć zakonaŭ ślub. Ślub taki abjaŭlajecca za niavažny. Heta datyčyc takich ślubaŭ, dzie mužčyna, jaki maje adnu žonku, biare druhuju, abo žančyna ŭžo zamužniaja, vychodzić za druhoha.

6. Kali Śviatar zavioŭ ź niekim kałatniu, maje zapłacić Carkvie ½ zał. dukata i prasiadzić 1 dzień u viaźnicy.

7. Kali Śviatar z svajoj viny nia budzie spaviadać ludziej u svajoj parachvii ŭ mieście i pa vioskach prynamsi adzin raz u hod, pajmienna ŭ časie Vialikaha postu, tady zapłacić 1. zał. dukata na Carkvu, a druhoha dukata nam, archibiskupu.

8. Kali niechta na vioscy z svajoj radnioj ź uporystaści nia choča spaviadacca svajmu Śviataru, u parachvii jakoha jon žyvie, tady ab hetym pavinien Śviatar paviadomić śvieckuju ŭładu, jakaja znoŭ pavinna takuju karu vyznačyć, kab jaho schilić da Spoviedzi.

9. Kali Śviatar nia choča spaviadacca ŭ terminach, nazvanych u Rehułach, tady maje być pakarany, pajmiena maje zapłacić nam, archibiskupu, ½ zał. dukata.

Jazafat, archbp.

Rehuły i Kanstytucyi śv. Jazafata byli pisanyja našaj litaraturnaj movaj V.Kn.Litoŭskaha. Nažal aryhinał zahinuŭ, a pierachavaŭsia łacinski pierakład, jaki byŭ zrobleny ŭ 1628 h. ŭ časie pracy papskaj śledčaj kamisii. Łacinski pierakład pieršy raz byŭ apublikovany Mikałajam Contieri z Grottaferraty ŭ dadatku da jahonaj pracy VITA di S. Giosafat, Roma, 1867. Najnaviejšaje vydańnie apublikavaŭ Atanas Vełykyj, ciapierašni Protaarchimandryt Bazyljanaŭ čynu śv. Jazafata ŭ 1952 u I tomie, bač. 234-246, zbornika dakumantaŭ p.t. Josaphat, Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis. Niamiecki pierakład znachodzicca ŭ časapisie DER CHRISTLICHE OSTEN, XVI/1961,1,2,3, 4.

---

*) U łacinskim tekście padadziena adzinka adlehłasci "leuca", jakuju my davolna pierakłali 1 "leuca" = 10 viorst. Hetaksama łacinskaje abaznačeńnie "ruthenica lingua" my pierakłali na "biełaruskuju movu", vychodziačy z inšych tahačasnych dakumanataŭ, u jakich naša publičnaja mova V.K.L. nazyvajecca "biełaruskaj". Hladzi maskoŭskija pierakłady z "biełoruskoho piśma". Sbornik dok.Vossojed. Ukrainy I-III, Maskva 1954. Biełorussija,II, Miensk, 1960.

L I T A R A T U R A

Ammann, Albert M., Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte, Herder 1950.
Andacht zum Heiligen Josaphat, St. Josaphat Vetein, Wien, 1931.
Archiv Jugo-Zapadnoj Rossii,VII-XIV.
Akty Jugo-Zapadnoj Rossii I-XIV.Akty Vil.Kom.
Biełorussija v epochu feodalizma I-III,Minsk 1959. Zbornik dakumantaŭ.
Boresky, Theodosia, Life of St. Josaphat, Martyr of the Union, New York,1955.
Brevis vita Josephi Velamin Rutskyj, edit. Haluščynskyj- Welykyj in Epistolae, Documenta Biographica Romana,nr.III, Roma;
Contieri, Nicola, Vita di S. Giosafat, Roma, 1867.
Błotnicki, Franciszek, Św. Jozafat Kuncewicz męczeńnik unii, Lwów 1917.
Čtenija, 1859.
Decretum Commissoriale Vitepscense quo poena civitati Vitepscensi infligitur pro interfectione Archiepiscopi Polocensis Josaphat Kuncevycz, 22.I.1624, ed. Welykyj,I;
De Martyrio Servi Dei Josaphat Cuncevitij Archiepiscopi Polocensis ad SS. D.N.Urbanum VIII Pont. Opt. Max. Relatio Jo. Baptistae Coccini, Decani, Philippi Pirovani, Clementis Merlini, Rotae Auditorum. Ex processibus super eius canonizatione formatis extracta, Romae, 1633-1635, ed.Welykyj, II;
Extractum ex Libris Praetorii Civitatis Sac. Reg. Maiestatis Polocensis, 13.IX.1627,ed. Welykyj, II;
Hovorskij, Iosif Kuncevič, połockij unijatskij archjep. kanonizovannyj papoju Piem IX, Vilno 1865.
Gołubiev, Kijevskij mitropolit Pietr Mogiła i jeho spodvižniki,I-II,1883.

Guépin, Dom Alphonse, S. Ioasaphat archevêque de Polock, I-II, 1875. Polski pierakład Kalinki, Lvoŭ, 1885;
- Un apôtre de l'union des églises au XVII s. Saint Iosaphat et église greco-slave en Pologne et en Russie, I-II, Paris 1897-98.
Hruševskyj, Michajło, Istorija Ukrainy-Rusy, t.VII, New York,1956. Hladzi, t.t. VI i VIII.
Holowackyj, Romanus, Seminarium Vilnense SS. Trinitatis, Romae 1957 ed. 2. Analecta OSBM.
Haluscynskyj - Welykyj Athanasius, Prima lonior adnotatio Annalium Collegii Graecorum de urbe de suo olim alumno Josepho Velamin Rutskyj.
Innerkofler, Adolf, Der erschlagene Heilige zu St Barbara in der Postgasse, Skizze, Wien, 1933.
Josaphat (Kuncevič), Catechismus, Polock 1618-1623, ed. Welykyj,I.
- Regulae et Constitutiones a S. Josaphat suis sacerdotibus praescriptae, Polock 1618-1623, ed. Welykyj,I.
- Responsum ad epistulam Magni Cancellarii Lithuaniae Leonis Sapieha de data 22.IV.1622, ed. Welykyj,I.
Korsak, Raphael, Relatio de Moscovia, Roma 1624 ed. Welykyj in Epistolae.
- De funere S. Josaphat, Vilna, 24.IV.1625,ed. Welykyj in Epistolae.
- De eventibus Kioviensibus et expulsione sacerdotis uniti, de excessibus in trahendis Ruthenis ad Ritum Latinum etc V.VI.1626, ed. Welykyj in Epistolae.
- De Vita, Martyrio et Miraculis Josaphati, arch. Polocensis articuli, ed. Welykyj,II.
Kamienski-Bantyš, Istoričeskoje izviestije o voznikšej v Polšče unii, Moskva 1805.
Kartašev,A.V. Očerki po istorii russkoj cerkvi,I-II, Pariž,1959.
Looshorn, Johann, Der heilige Martyrer Josaphat Kuncewycz, Erzbischof von Polock, München, 1898.

Łukaszewicz, Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie,I.
Likowski, Historia unii Kościoła ruskiego z kościołem rzymskim, Poznań 1875.
Morochowski, Joachimus, Brevis et vera Naratio de crudeli caede morumque singulari sanctitate Reverendissimi Patris Josaphat Kuncewycz, Archiepiskopi Polocensis, descripta. Zamosciae Anno 1624 in Analecta OSBM, 1925, t.I.
Martin, Saint Josaphat et ses détracteurs, Lion, 1875.
- Vita M. Smotricii auctore Iacobo Susza, Paris, 1864
Jerlicz, Latopisiec albo kroniczka różnych spraw i dziejów dawnych i teraźniejszych czasów z wieku i życia mego,I-II,1853.
Kojalowicz Wiiuk Albertus, Miscellenea rerum ad statum Ecclesiasticum in M.D.L. pertinentium, Vilna 1650.
Kojałovič, Zamiečanija ob istočnikach dla istorii litovskoj cerkovnoj unii,I-II, 1859;
- I. Kuncevič (1579-1623).Iz istorii litovskoj cerk. unii. Pravosłavnoje obozrenije, 1861.
Makarij, Istorija russkoj cerkvi, X-XI,1882.
Pelesz Julian, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den aeltesten Zeiten bis auf die Gegenwart, 1-2, Wien, 1878.
Rutskyj, Joseph, Vita et mors Archiepiscopi Polocensis Rutheni a Schismaticis occisi a. 1623. Relatio Metr. Josephi V. Rutskyj de vita et morte S. Josaphat, Minsk 1623-24, ed. Welykyj, I,.
- De vita, morte et miraculis Servi Dei Josaphat Concevitii Archiepiscopi Polocensis mea Josephi Velamin Rutski Archiepiscopi Metropolitani totius Russiae attestatio, Cholm, 1.IV bis 5.VIII.1628, ed. Welykyj I.

Nuntium dat de martyrio Josaphat Kuncewycz, quod describit, et sanguinem hunc pro Unione Ecclesiarum et Pontifice effusum Urbano offert VIII-o;
Welykyj,P.Athanasius G. Josaphat Hieromartyr, Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis, vol.I (1623-1628), collegit, adnotationibus illustravit nec non introductione auxit. Analecta OSBM, Series II, Sectio III, Romae 1952; vol II (1628-1637), Romae 1955.
- ed. Epistolae Metropolitarum Kioviensium Catholicorum Raphaelis Korsak, Antonii Sielava, Gabrielis Kolenda (1637-1674), Analecta OSBM, Series II, Sectio III,Romae 1956.
Volumina legum I-III.
Under-Dreiling Erika, Josafat, Vorkaempfer und Maertyrer fuer die Einheit der Christen, Wien 1960.
Susza, Jacob, Cursus vitae et certamen martyrii b. I. Kuncewicii, Roma 1665.
Sikorskij, Relikvii I. Kunceviča. Žurnał Min. Nar. Prosv. 1870.
Šmurło E. Ryms. kur. na russkom prav. Vostokie v 1609-1654, Praha 1928.
- Russkije katoliki konca XVII v. Zap. Rus.Naučn. Inst. v Bełhradzie, 1931.
Sołovjev,S.M. Istorija Rossii,V-VII,Moskva 1961.
Žukovič P. Sejmovaja borba pravosłavnoho zap. russkoho dvoranstva I-VI, Christ. čtenije, 1907-1912.
- Ubijstvo Iosafata Kunceviča, Chr. čtenije, 1907.
Załęski St. Jezuici w Polsce I-V, Kraków 1905-1906.

Ź M I E S T

Ustupnyja zaŭvahi.....1
Litoŭskaje (biełaruskaje)pachodžańnie Kuncevičaŭ.....2
Bieraściejskaja Vunija i jaje tvorcy.....6
Nastup na vunijnuju Carkvu paśla 1596.....9
Maładyja hady Kunceviča i Ruckaha.....14
Dyversija ŭ śv. Troickim manastyry.....17
Napad na mitr. Pacieja.....24
"Trenos" Smatryckaha.....26
Dyversija Turcyi.....29
Jazafat ihumienam u Byteni i Žyrovičach...31
Jazafat archimandrytam u Vilni.....35
Jahony vykład u Kijevie i Vilni.....36
Jazafat - Połacki archibiskup.....38
Źjezd u Navahradku.....45
Reformy u Połackaj archidyjacezii.....47
Dziejnaść Teafana ŭ Kijevie.....53
Sejm 1620 hodu.....55
Akcyja Smatryckaha i karaleŭskija univers.60
Nieparadki ŭ Viciebsku.....64
Akcyja Bareckaha i kazakaŭ 1621 h.....66
List Sapiehi i adkaz Kunceviča.....69
Sejm 1623 hodu i relihijnaja baraćba.....77
Padrychtoŭka i zabojstva Kunceviča.....88
Duchovaja pieramoha Jazafata.....96
Pachoviny Jazafata Kunceviča.....100
Śledztva ŭ spravie zabojstva.....102
Mieleci Smatrycki stanovicca vunijatam...105
Apolohija Smatryckaha.....111
Ataka na Smatryckaha.....114
Papskaja Kamisija ŭ Połacku i Viciebsku..120
Śviedčanni pierad Kamisijaj.....121
Kananizacyja śv. Jazafata.....125
Śv. Jazafat patranam Sapiehaŭ.....126
Pasieŭ mučanickaj śmierci Jazafata.....127
Kijeŭski Sabor 1629 h.....129
Sabor u Lvovie.....132
Kazackaja vajna 1630 h.....133

Śmierć Žyhimonta i biezkaraleŭje.....135
Zmahańnie na Sejmie 1632.....136
Zaspakajeńnie pravasłaŭnych.....139
Raskoł siarod pravasłaŭnych.....144
Sejm 1635 h. i novyja prývilei.....145
Prajekt Patryjarchatu.....151
Novyja vunijnyja staraňni pravasłaŭnych...155
Prajekt Vunii mitr. Mahiły.....156
Paŭstańnie Chmialnickaha i maskoŭskaja navała 1648-1654.....158
Vyvaz moščaŭ śv. Jazafata.....162
Šveckaja intervencyja.....163
Źjezd kala Vilni - torhi z Maskvoj.....165
Paŭstańni suprać Maskvy.....169
Pavarot moščau śv. Jazafata.....170
Andrusaŭskaje pieramirra i adradžennie Vunii 171
Paŭnočnaja vajna i kryvavaja rasprava ŭ Połacku Piatra I. u śv. Safii.....175
Pošuki moščaŭ maskoŭskimi ahientami.....176
Vajna za moščy Sapiehaŭ z Radziviłami.....178
Śv. Jazafat Patranam paŭstańnia 1863h.....179
Kananizacyja śv. Jazafata na ŭsiu kat.Carkvu 180
Pieranos moščaŭ śv. Jazafata.....186
Śv. Jazafat z nami na čužynie.....188
DADATAK
Pastanova Žyhimonta ŭ spravie śledztva i pakarańnia Mahileva ŭ 1619.....191
List Sapiehi schvalšavany.....193
List Sapiehi aŭtentyčny.....202
Adkaz Jazafata Kunceviča.....215
Spravazdača Viciebskaha mahistratu ab zabojstvie Jazafata Kunceviča.....224
Hramata Žyhimonta Vazy dziela supracivu Mahileva i Voršy mitr. Sielavie.....227
Rehuły j Kanstytucyi śv. Jazafata.....230
Litaratura.....249

Zaŭvažanyja abmyłki ŭ knižcy

Bačyna	Radok		Nadrukovana	Pavinna być
12	11	zhary	źviarnusia	źviarnuŭsia
13	16	"	bractva	bractvy
14	1	"	pierachodzili	pierachodziła
15	17	"	vychalnikaŭ	vychavalnikaŭ
17	32	"	navickoŭ	navičkoŭ
41	2	"	machachi	manachi
41	8	"	advodziłi	advodzili
47	27	"	navucanie	navucańnie
62	31	"	Terleckaha	Terlikoŭskaha
65	23	"	napśniki	napaśniki
70	22	"	aśmielivałi	aśmielivali
78	6	"	japiska	japiskapami
80	22	"	Padlasie	Padlaśsie
			Palesie	Paleśsie
81	14	"	slachty	šlachty
82	3	"	Pakucie	Pakućcie
97	10	"	sarkafak	sarkafah
100	26	"	Palačanie	Pałačanie
104	28	"	ukienyja	ukinienyja
105	24	"	žyvym	žyvymi
108	7	"	byŭ	budzie
110	27	"	udzielu	udziełu
186	32	"	pacaŭ	pačaŭ
235	32	"	joho	jaho

Cana $ 3.00 u apravie

BIEŁARUSKAJA VYDAVIECKAJA SIABRYNIA CHICAGO